

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

IORDANI BRVNI NOLANI

OPERA LATINE CONSCRIPTA

P VBLICIS SVMPTIBVS EDITA.

VOL. II PARS II.

1. De Architectura Lulliana.
2. Ars reminiscendi, Triginta sigilli etc., Sigillus Sigillorum.
3. Centum et viginti Articuli de natura et mundo.
4. De Lampade combinatoria et De specierum Scrutinio.
5. Animadversiones in Lampadem Lullianam ex codice
Augustano nunc primum editae.

CVRANTIBVS

F. TOCCO ET H. VITELLI.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purposes only

FLORENTIAE
TYPIS SVCCESSORVM LE MONNIER

MDCCCXC.

Nelle annotazioni preposte a ciascuno degli opuscoli contenuti in questa seconda parte del secondo volume, è detto quanto era necessario per la intelligenza dell'apparato critico. Ci resterebbe da dir qualcosa del modo come è composto il volumetto Londinese, che contiene l'*'Ars reminiscendi'*, i *'Triginta Sigilli'* etc. e il *'Sigillus Sigillorum'*; ma non vediamo per ora ipotesi che tolga ogni difficoltà.¹ Basti notare che una *'Explicatio minor'* (v. p. 160, 20) parrebbe dovesse supporre una *'Explicatio maior'*; si potrebbe perciò credere che l'opuscolo ora ristampato da p. 73 a p. 119, opuscolo che manca in alcuni esemplari ed è ad ogni modo stampato su carta diversa dal resto, non sia che una seconda redazione di opera più ampia distrutta. Ma perchè in alcuni esemplari sarebbe stata sostituita la seconda redazione e in altri no, non sapremmo spiegare. D'altra parte se l'opuscolo mancante in alcuni esemplari fu stampato dopo del resto, come spiegare che il Sigillo *Gorgias* (p. 148) della *'Explicatio minor'* vi diventa erroneamente *Caelum* (p. 94), che già così nell'uno come nell'altro opuscolo (p. 80 e 122) è titolo del secondo Sigillo? Nè si può ammettere un semplice errore di scrittura o di stampa a p. 94, perchè le parole *'Erat mundanae aeternitatis figura, circumgyrantis terrae typus'* etc. non sembrano tali da far supporre che al testo non convenga l'intitolazione. Di tali difficoltà potrà forse dare spiegazione

¹ Cf. Tocco, *'Le op. lat. di G. B.'* p. 63, sqq.

soddisfacente chi esaminerà esemplari diversi da quelli che abbiamo potuti veder noi; giacchè probabilmente i due esemplari nostri (il Braidense e il Guicciardiniano; cf. a p. 74) sono anche essi non integri, non avendo nè l'uno nè l'altro più di otto⁴ figure geometriche (p. 109-116), mentre è da ritenere che il Bruno non abbia rinunziato al piacere di rappresentare graficamente anche altri de' suoi trenta Sigilli.

I 'Centum et viginti articuli' etc. non sono certamente al loro posto in questo volume, se non per l'ordine cronologico; crediamo non ostante di aver fatta cosa grata agli studiosi del Bruno comunicandone la collazione con l'*'Acrotismus, Cameoeracensis'*, e lo abbiamo potuto per la somma gentilezza del Dr. V. Lutoslawski che ne ha esaminato l'unico esemplare finora noto. Così speriamo anche di non incontrar biasimo, se abbiamo fatto seguire alla 'Lampas combinatoria' le poche, insignificanti e in molti luoghi corrotte 'Animadversiones', invece di inserirle nel già troppo grosso volume delle opere inedite che sarà pubblicato fra poche settimane. Ma per piccola che sia l'importanza di queste 'Animadversiones', vogliamo anche qui esprimere la nostra gratitudine al signor prof. R. Stözlé di Würzburg, che ci diede notizia del prezioso codice di Augusta, e al signor Bibliotecario Dr. Dobel, che liberalmente ne concesse la trasmissione.

Firenze, Luglio 1890.

⁴ Nel Guicciardiniano ne troviamo, è vero, sedici, ma non sono che due riproduzioni delle stesse otto figure. Del resto anche le altre tavole (p. 117-119) sono più volte ripetute negli esemplari da noi visti.

DE COMPENDIOSA ARCHITECTVRA

ET

COMPLEMENTO ARTIS LVLLII.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

P = edizione Parigina, G = edizione Gfrörer. La numerazione dei fogli di P è notata in margine con le indicazioni del recto e del verso, quella delle pagine di G coi soli numeri. Nel frontispizio G ha AD ILLUSTRISSIMUM e VENETORUM REPUBLICA e SUR INSIGNI SPEI, e P ha Colegium.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

PHILOTHEVS
IORDANVS BRVNVS NOLANVS.

DE
COMPENDIOSA ARCHITECTVRA,
ET
COMPLEMENTO ARTIS LVLLII.

AD ILLVSTRIS.

D. D. IOANNEM MORVM

PRO SERENISSIMA VENETORVM R. P.
APVD CHRISTIANISSIMVM GALLORVM ET POLONORVM REGEM LEGATVM.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

PARISIIS,

APVD AEGIDIVM GORBINVM, SVB INSIGNE SPEI,
PROPE COLLEGIVM CAMERACENSE.

M. D. IXXXII.

ILLVSTRISSIMO

2^r
237

D. D. IOANNI MORO

PRO SERENISSIMA VENET. R. P.

APVD CHRISTIANISSIMVM GALLORVM ET POLONORVM REGEM ORATORI,

IORD. BRVN. NOL.

S. D.

Margaritam non tantum ventris commodo, ponderis
momento et mole dimensionis, quantum oculorum aspectu,
propriae speciei substantia et sui generis qualitate aesti-
mandam, non cuilibet, sed viro nobiliori donari debere
10 quicunque non desipiens iudicabit. Lapidibus ergo et gem-
mis incomparabilem, tantoque preciosissimam, quanto mi-
nori librorum volumine contentam artem, non cuilibet
occurrenti, sed Tibi, ut cui talis tantaeque rei iudicium
conve[n]it atque possessio (comuni patriae atque sanguini- 2^v
15 nis propriaque virtutis et ingenii nobilitate illustrissime
Domine) dicandam existimavimus. Tali quippe tantoque
servatore, irrationale animantium genus hanc sibi despec-
tam pedibus inculcaturum non timemus. Vale.

3 e 5 Venetorum republica e BRUNUS G 11 pretiosissimam G
14 communi G

DE ARCHITECTVRA LIBRI LVLLII
COMMENTVM.

SECTIO PRIMA.

Q. propositum. Caput 1.

Omni sermonis ampullati vanitate reiecta, dignissimae architecturae magisteriique praesentis efficiens universale atque primum, particularem atque proximum agentem, secundum primo disponentem materialem causam, considerationis subiectum, eius denique subiecti partes, formam atque finem accipito.

Q. efficiens primum. Cap. 2.

3^v

Caussa efficiens universalis artis Lulliana est intellectus extrinsecus agens, haud aliter ad ipsius mentis sese habens elucidationem, quam diurnum astrum (cuius adminiculo videntur omnia quae videntur) ad oculum externum. Huius opere prius facultate tantum visibilia actu redduntur talia, ut inde sensitiva protinus sollicitata facultas evigilans informetur; illius causa (qui nunquam

1 IORD. BRUNI NOLANI G 5 Q.] qui e nelle seguenti intitolazioni è omesso da G 13 Causa G 18 redundat P 19 illiusque G

bene intendentibus occidit ingenii, quominus eius fulgoris radii tanquam foribus intelligentiae nostrae continuo adstantes, si puriori contemplatione reseremus animum, sine dilatione irrepant intimius) potentiaque intelligibilia in 5 actum intelligibilitatis velut e tenebris emergant.

Q. efficiens proximum. Cap. 8.

Causa vero efficiens particularis, intellectus agens Lulianus extitit, ita sane ad species intelligibiles et proxime 239 dictum illuminatorem comparatus et expositus, sicut ad 10 visibles species istumque solem sensibilem oculus cuiusque nostrum.

Q. materia in qua. Cap. 4.

4r

Materialis causa, quam brevibus exponam, temperatior Saturnii cuiusdam habitus extitit melancholia, in qua 15 residens spiritus, aptius se praebet animo ad opus contemplationis instrumentum, quatenus etiam nullis humani studii disciplinis excultus quidam intelligentiae (ut terra coelo dispositior) conceptis seminibus repente mirabilis evadat; sic Homero, Hesiodo, Zoroastro aliisque multis physice iu- 20 dicantes accidisse credimus.

Q. materia de qua. Cap. 5.

Subiectum considerationis est universum, quod veri, intelligibilis rationabilisque rationem subire valet; adeo quippe generalia vera, necessaria atque primitiva principia praetenduntur, ut extra speculativas facultates, tan-

3 contemplationi bene G 5 forse emergunt? 13 quem P
14 exstitit G melancolia PG 24 generalia, vera G

quam earumdem non coarctata limitibus, ad alias facultates morales, mechanicas et per universum operosas regulandas valeant inclinari. Nullus enim, qui principiorum istorum trutinam praeterire possit, extat habitus. Conveniens nimirum est atque possibile, ut eum in modum, quo meta-
physica universum ens, quod in substantiam dividitur et
accidens, sibi proponit obiectum, quaedam unica genera-
liorque ens rationis cum ente reali (quo tandem multitudo,
cuiuscunque sit generis, ad simplicem reduci possit unita-
tem) complectatur.

Dignitas subiecti cons. Cap. 6.

Consideratae rei dignitas in certitudine assequuntio-
nis, in compendiosa tractationis facilitate atque sui gene-
ris sufficientia, inque eiusdem tractatae rei omni|moda no-
bilitate sita est. Quid enim (quamvis non ex definitis atque
propriis expressius demonstrare doceat) nonne cuiuscunque
facultatis nobilitatem ambit atque comprehendit ?

Q. partes facult. Cap. 7.

Duae huiusce artis beneficio complentur facultates,
unde duas (quas virtuales dicerent) in se continet partes,
quarum altera ad inventionem, ordinem, dispositionem
iudiciumque tendit, altera ad inventum, ordinatum, dispo-
situm et iudicatum perducit.

Q. facultatis primae partes. Cap. 8.

Prima in tres partes discriminatur. Primum enim in ea portione, quam alphabetum appellat (ibi enim quasi

1 earundem G. 5.6 Methaphysica P 11 considerati G: o forse considerationis (cf. p. 6, 9. 7, 22 etc.)² 18 facultatis G 20 cotinet P

simplicia enumerantur et determinantur elementa), intentiones rerum simplices quasi solidissima iacit fundamenta. Secundo veluti syllabicum combinationes intentionum efficiendo compingit, idque tum in prima figura, ubi extensis circumquaque lineis absolutorum praedicatorum singula et per modum abstracti et per modum concreti ad omnia referre et cum omnibus componere perdocet; tum in seunda figura, in qua praedicata respectiva cum eorumdem scala, non minus ad invicem, quam et ad absoluta praedi-
10 cата referenda commonstrat. Tertio expressiorem in tertia figura combinationum, quae ex utriusque generis praedicationis constitui possunt, normam atque differentias insinuat. Ubi fere quomodo ex intentionum syllabis integræ conflentur dictiones, aperit. Ibi quomodo omni quaestio-
15 num genere formantur propositiones, in quibus de subiecto quolibet quodlibet absolutum, respectivum vel ex iis compositum affirmari negarique, formari infirmarique potest, ponit ob oculos. Hunc in modum perfectam inquisitio-
nem disciplinam completere videtur. 5v

Secunda in septem dissecatur partes, in quibus veluti de orationibus, post dictionarium, syllabicum et alphabetum exposita, sufficienter educendis instruit. Iis enim peractis, quae ad simplicem conceptionem simpliciumque primam secundamque compositionem faciunt, ad vere affirmandum atque negandum, et in quibus ad omne genus problematum implicita continetur argumentorum copia,

4. 5 extenctis (sic) P: extensis G 9 schala P 14 aperit, ibi G
 15 formentur G 17 forse firmari 17.18 potest P: possit G 23 exposita
 sufficienter P 27 contineatur G

item respcionum, omnis generis discursuum definitio-
numque facultas, ad eorum tandem explicationem et mul-
tiplicationem evacuationemque proficiscitur: primo quartam
ordinans figuram, in qua velut in aureo talento multiplex
5 moneta contractius includitur; secundo tabulam, in qua
species omnes mediorum extenduntur, explicantur, nume-
rantur; tertio evacuationem tertiae figurae, in qua propo-
sitiones in primis antecedentibus implicitae explicantur;
quarto multiplicationem quartae figurae, in qua primum
10 quidem multiplicantur ad eandem conclusionem inferen- 6r
dam vel impediendam rationes, deinde ordinando in
medio circulo medium inter subiectum et praedicatum,
quae considerantur in circulis extremis, inveniuntur media
ad argumentandum (mitto quod de fallaciarum notitia et
15 de praestantia huius artis subiungitur, cum alterum sit
alienum, alterum non satis arti necessarium); quinto mix-
tionem principiorum et quaestionum, ubi deducendo haec
principia per illa, absoluta per respectiva, et utraque com-
plexe vel incomplexe, coniunctim vel sigillatim per quae-
20 stionum multitudinem, mirum in modum ditescit inventio
atque iudicium; sexto subiectorum definitionem (quam ego
magis distinctam percuperem) et eorumdem, dum per di-
versa deducuntur, diversificationem, quatenus et ipsa et
omnia, quae ad eadem tanquam in iisdem implicita redu-
25 cuntur, quonam pacto cum principiis absolutis et respec-
tivis sibi adiunctis se habeant, determinari possit, ut inde,
quomodo in talis et cuiuscumque generis praedicatis (ad 242
haec enim praedicata omnia possibilia praedicata reduci
sentit Lullius) de talis et cuiuscunque generis subiectis (ad

haec enim subiecta caetera omnia subiecta reduci et in 6^v
iisdem contineri sentit idem author) regi et dirigi et
gubernari debeamus, elucescat (in hac sexta parte pae-
cipiuus huius artificii finis consistit, qui omnes Lullii la-
5 tuit interpretes, et Lullius ipse non minus in ipsa paecep-
tione, quam in exemplis, minime valuit exprimere; sed si
quid huic negocio suffragari licebit, pro viribus, si dabitur
ocium, aliquando paestabimus); septimo applicationem,
in qua principaliter intenditur (quae principalis intentio
10 propter plurium inutilium atque vanorum admixtionem
vix delitescit) quod ad novem subiecta omnia subiecta re-
ducantur, et in ipsis includantur et implicantur, ostendere;
item quomodo absoluta omnia ad absoluta novem, ad re-
spectiva omnia praedicata novem reportentur; insuper
15 quemadmodum omnia cognoscibilia, per implicitum et ex-
plicitum, abstractum et concretum, per figuras allatas, per
definitiones, per quaestiones, per tabulam, per evacuatio-
nem tertiae, per multiplicationem quartae, per mixtionem
principiorum, per novem subiectorum rationes et per cen-
20 tum formas construantur, examinentur atque formentur.

2 auctor G 4 qui G: quē P 7 negotio G 8 otium G
11 delitescit P: appetet G 13.14 et respectiva omnia ad respeti-
va (sic) novem reportentur corregge G

IORD. BRV. NOL.

7.
243

DE ARCHITECTVRA ARTIS LVLLII

SECTIO SECVNDA.

Propositum. Cap. 1.

5 Iam non ad librum, sed ad artem (a nobis elucidandam et complendam) respicientes, artis alphabetum et eius memoriam proponimus, item primam figuram et eius imaginem, secundam figuram et eiusdem facilem et promptam conceptionem, tertiam figuram et eius ordinis rationem
 10 qua mentem non fugiat discurrentis, figuram quartam certa quam dispositione formamus, et tabulam ita se omnibus offerentem suis numeris atque ordinibus, ut alia memoriae praeceptione non indigeat, et naturali se consequentes ordine quaestiones.

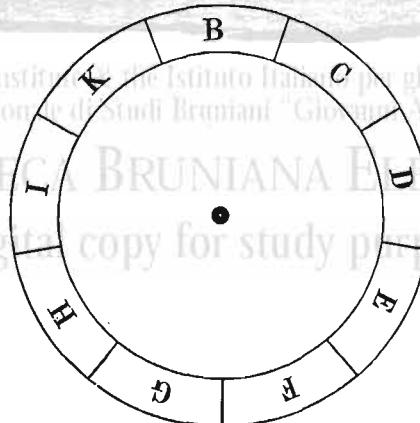
15

De alphabeto. Cap. 2.

Quemadmodum scriptura atque lectio suis constat elementis, ita iudicium et inventio, quae per hanc aliasque plurimas artes attentantur. Artis igitur istius elementa non inconsulto per grammaticalia significantur elementa, quae novem sunt numero B, C, D, E, F, G, H, I, K. Ipsum B relinquitur primarium ab A, quod ad significandam figuram primam est occupatum. Horum elementorum singula significant primo quidem subiectum, secundo

praedicatum absolutum, tertio praedicatum respectivum,
 quarto quaestionem. Hinc B significat Deum, bonitatem,
 differentiam, utrum? C significat angelum, magnitudinem,
 concordantiam, quid? D caelum, durationem seu aeterni-
 tem, (contrarietatem,) de quo? E significat hominem, po-
 testatem, principium, quare? F significat imaginationem, 244
 sapientiam, medium, quantum? G sensitivum, voluntatem,
 finem, quale? H vegetativum, virtutem, maioritatem,
 quando? I elementativum significat, veritatem, aequali- 8r
 tatem, ubi? K instrumentativum, gloriam, minoritatem,
 quomodo et cum quo?

B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	I.	K.
De.	An.	Cae.	Ho.	Im.	Se.	Veg.	El.	In.
Bo.	Ma.	Du.	Po.	Sap.	Vo.	Vir.	Ve.	Gl.
15 Di.	Co.	Con.	Pr.	Me.	Fi.	Ma.	Aeq.	Mi.
Ut.	Quid	De.	Qua.	Qu.	Qua.	Qu.	Ub.	Qu.

3 Differ. Vtrum, C sign. Angelum e 6 F. sig. Imaginationem P
 4 e 13 coelum e Coe. G 5 contrarietatem om. PG 6 l. imaginativum
 9 I, Elementatiū sig. Veritatem P: I significat elementativum, verita-
 tem G 11 Quomodo? et cum quo, P 15 Con.] Cō. P: intendi con-
 trarietatis (cf. p. 16, 15 etc.) Aeq. Mi. G: Mi. Aeq. P

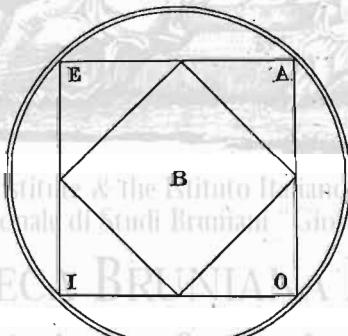
Ad alphabeti retentionem. Cap. 8.

8^v

Suppositis dictis in Cantu Circaeо, ubi de subiectorum adiectorumque ratione definivimus, cum singulis elementis quattuor convenientia significata tibi sint firmiter tenenda,
 5 naturalis autem memoria suspecta sit et haesitans, ad novem recurrito quadrata cubilia; quorum singulorum orienti A subiectum, septentrioni E praedicatum absolutum, occidenti I respectivum praedicatum, meridiei O quaestio adiiciatur, medium vero elementi illorum quattuor significativi notam contineat.
 10

FIGVRA NOVEM IMAGINANDORVM CVBILIVM.

245

The Warburg Institute & The Istituto Italiano per gli Studi Filosofici
 Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

Ubi vero seorsum tibi referenda sunt subiecta, angulos seu regiones orientales discurses; ubi praedicata abso-
 luta, septentrionales; ubi respectiva, occidentales; ubi quae-
 15 stiones, meridionales.

At si cubilium multiplicatio minus arrideat, sit in angulorum singulis homo, actio, insigne, adstans, quae re-

spondeant subiecto, absoluto, respectivo et quaestioni. Inde
ubi seorsum examinanda sunt subiecta, intueare homines;
ubi absoluta praedicata, actiones; ubi respectiva praedica-
ta, insignia; ubi quaestiones, adstantia.

5 The Varberg Institute De prima figura. Cap. 4.

9v
246

Prima figura, per elementum A significata, absoluta significat praedicata, et ad cuncta omnium absoluta praedicata, vel negative vel affirmative, vel in concreto vel abstracto, vel convertibiliter vel inconvertibiliter praesentanda accommodatur. In prima quidem causa convertibiliter omnia dicuntur et concretive et abstractive, affirmative tantum; ideoque lineae a singulis elementis extentae ad omnia et (ab) omnibus ad singula reflexae conversionem si-

4 segue in P la nota 'Figura A in fine libri', ma nel nostro esempio (Bibliot. Alessandrina, XIV. f. 28) la figura, che con G abbiamo qui intercalata, è incisa sopra un foglio volante (con la nota 'Praesens figura pertinet ad folium 5.') situato fra 5° e 6^r. 8 afirmatue P 9. 10 presentanda P 12 extenctæ P 13 ab om. P singulas P

gnificant et aequalitatem; dicitur enim magnitudo de bonitate et sapientia etc., bonitas et sapientia de magnitudine etc., magnum de bono et sapiente etc., sapiens et bonum de magno etc. Id quidem in caeteris aliis est impossibile, quibus tamen eo ipso haec figura deservit, quod terminus alter per alterum adiectivatur, dum alter in abstracto sumptus alteri in concreto sumpto adiungitur. Hinc a singulis ad reliqua lineae tractae, tale singulorum ab omnibus significant adiectivari: bonitas magna, durans, 10 potens; magnitudo bona, durans, potens; | potentia bona, **10r** magna, durans. Pro subiectorum conditione talis adiectatio completur secundum compositionem vel divisionem, secundum trianguli angulum principii vel medii vel finis, maioritatis, minoritatis, aequalitatis, differentiae vel 15 cordantiae vel contrarietatis.

Pro qua generalitate notandum, terminos istos sicut et ens in iisdem implicitum nec finite significare nec infinite, nec limitatum nec illimitatum, nec factum neque infectum sibi decernere; non enim essent haec et illa, sed 20 vel haec vel illa, quae ipsorum formationem reciperent. Ens quippe infinitum significans excludit praeter Deum universa, finitum significans Deum excludat oportet. Sit similis de bono, magno caeterisque ratio, quae quidem omnia significant iuxta rationem communem materialibus 25 et inmaterialibus, substantiis et accidentibus, finitis et infinitis. Quod si quidam | (imo et ipse Lullius) tria prima **247** praedicata essentialia vocet, caetera vero accidentalia, illud intellig. de natura terminorum significativorum, pro qua

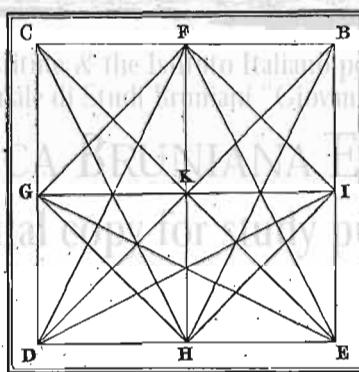
2 et sapientia etc., bonitas et om. *G* 25 in materialibus (*sic*) *P*: immaterialibus *G* 26 la parentesi è aperta innanzi ad imd, ma non è chiusa dopo Lullius in *P* 28 intelligens *G* pro qua *P*: quam *G*

in metaphysica et logica supponunt, non autem in hac arte generalissima, quae omnia modo suo applicari vult ad **10^v** omnia, ut et in ipsa substantia substantiale magnitudinem et qualitatem rimetur etc., qui potest capere capiat.

5

Ad primae figurae retentionem. Cap. 5.

Suppositis quoque iis quae de ratione subiectorum et adiectorum sunt habenda, atrium quadratum novem discriminatum conceptaculis habeto, cuius anguli quattuor habeant elementa, et media laterum quatuor sequentia, ultimum 10 vero quadrati medium. Habet ergo angulus orientis B, septentrionis C, occidentis D, meridiei E, latus orientis F, latus septentrionis G, occidentis H, meridiei I, medium K. Ibi consequenter habes fixum ordinem conversionum, denominationumque omnium per singula, et singulorum per 15 omnia. Rotundam figuram tanquam memoriae inimicam despicimus, angularem ut eidem familiarissimam eligimus.

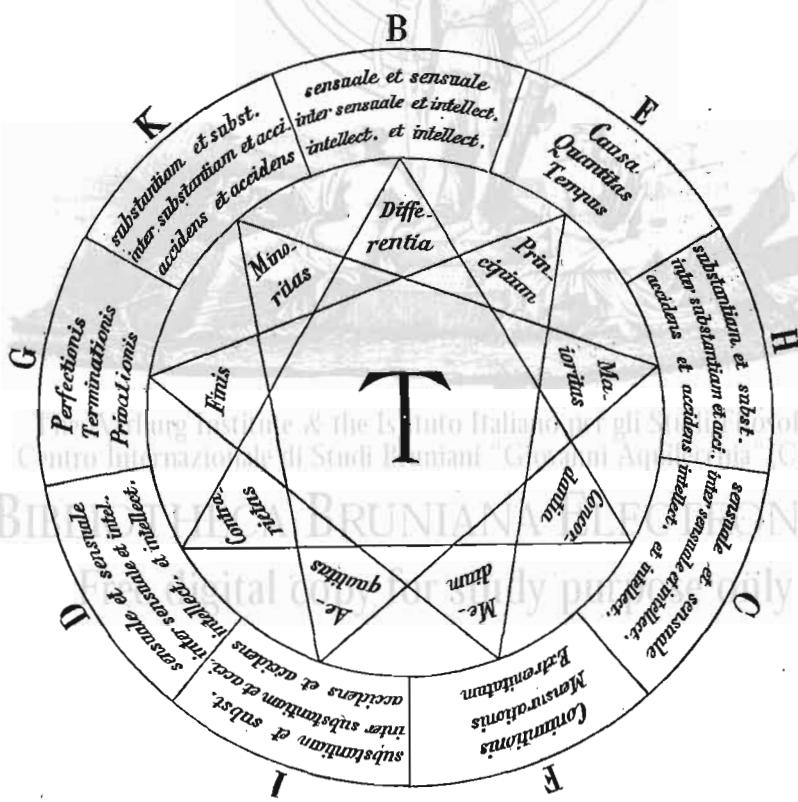

De secunda figura. Cap. 6.

Secunda figura per elementum T significata, quod est primum in dictione 'Triangul.', tres in ea implicatos | com- 248

1 methaphysica P 8 quatuor G 19 Triangul. P : trianguli G
BRUNI Opp. lat. II, 2. 3

plexitur triangulos, qui ea continent praedicata, quae hoc ipsum quod sunt aliorum esse dicuntur; principium enim principiantis, principiati, principiativi, principiabilis et principiatione dicitur; medium mediativi, mediabilis, mediantis, mediati et mediatione dicitur. | Simile de caetero- 11^v
rum angulorum terminis est iudicium, qui sane termini omnes, sicut et praecedentis figurae termini, de omnibus dicuntur modo suo, utpote pro naturae rerum conditione.

3 principati *P* e 8 nella figura di *P* (affatto identica a quella delle edizioni Argentoratensi delle opere del Lullo) due volte intellectus nel terzo rigo; in quella di *G* (dove sempre it. per inter., e substantia per substantiam) intellectuale nel secondo rigo, intellectus nel terzo; nella nostra l. Coniunctionis. Di altri errori di *P* non facciamo menzione

Constat non circulo, sed triangulis tribus; non enim ad- 12^r
 mittunt huius figurae termini consequentiam, quam primae
 figurae termini dicebantur ad invicem habere. Non enim
 dicitur differentia concordans, con|trarietas concordans, se- 249
 5 cundum omnes totque modos, licet secundum quosdam; dici-
 tur enim principium bonum differens a magno, quia bonum
 et magnum diversas habent rationes, principium bonum
 simpliciter malo simpliciter contrarium, maioritas magna
 differens a gloriosa, opposita parvae. Ecce quemadmodum
 10 se invicem praedicata penetrant, quod non modo de ipsis
 exemptis, sed et in subiectis fundatis est intelligendum, ut
 cum dicitur 'bonitas magna, infinita, durans Dei', 'parva
 finita hominis'. Idem suo modo iudicium de caeteris.

Constat item triangulis et non circulo, quandoqui-
 15 dem unum ordinem praeSENTIS figurae termini non ef-
 ficiunt; consideranti enim tres manifesti sunt ordines,
 quorum primus suo ternario constans appellatur per ae-
 quiparationem, secundus per suppositionem, tertius per
 excessum et diminutionem, ut Lulliani sonant termini. Hac
 20 de causa figura pa|rem significans rationem et habitudinem 12^v
 eandem, minime conveniens iudicatur. Talis erat figura
 circularis ab omnibus circumferentiae punctis ad centrum A
 pariformiter aequaliterque relatas habens partes, una cum
 paribus aequalibusque linearum effluxibus et influxibus.

25 Acutis tandem constat triangulis, quia primam ab
 omnibus angulis penetrabilem subintrant figuram. Hinc
 differentia est inter bonum et bonum, bonum et magnum,
 differentia item et contrarietas inter bonum et malum.
 Ubi bonum sensibile et malum intelligibile differunt tan-
 30 tum, bonum sensibile et malum sensibile contrariantur;

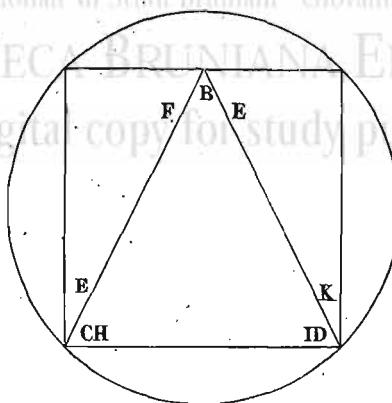
11 in subiectis (*sic*) P: de subjectis G 19 l. deminutionem 23 pari
 formiter P

sensibile vero et intelligibile, differens et concordans, et reliqua praedicata, penetrant primam figuram et se invicem complectuntur, cum aliorum triangulorum angulis, non minus in subiectis fundata quam exempta. Denominata enim per differentiam, concordantiam, contrarietatem, principium, medium, finem, maioritatem, minoritatem, aequalitatem, sunt Deus, Daemon, caelum, homo et cetera, et quae ad isthaec subiecta reducuntur. | Penetrant **250** item et complectuntur subiecta non minus denominative quam absolute sumpta, absolute inquam Deum, angelum, | caelum, hominem; denominative divinum, angeli- **13^r** cum, caeleste, humanum.

Ad secundam fig. retin. Cap. 7.

Figurae praesentis memoria facilis. Ad praesentandam tamen et retinendam ipsius cum ordine dispositionem (tum enim istius, tum et aliarum, quasi situm atque formam interni sensus oculo necessum est habere praesentem) statue tibi vel in quadrato vel in rotundo atrio triangulum tali pacto dispositum:

13^v

5 sgg. differ. con. cont. princ. etc. P 5 contrarietatem] cont. P: om. G 7. 11 e 12 coelum e caeleste G 13 Ad secundam figuram retinendam G Cap. 7.] Cap. vj. P 19 E|CH PG:l. G|CH

Singuli angulorum singulas (si placeat) vivas habeant imagines, quae duas alias sibi collaterales adsumant. Deinde memoraturus procede a collateralis sinistro anguli B ad angulum B, hinc ad suum collaterale dextrum F, deinde a 5 collateralis sinistro anguli C ad ipsum C, inde ad eius collaterale dextrum H, tandem ad collaterale sinistrum ipsius D, quod est I, ad eius collaterale dextrum K. Nisi velis aliter ordinare (utpote secundum naturalem successionem) in hac praeposita figura.

10

De tertia figura. Cap. 8.

14^r

Tertia figura per aliquod elementum non significatur; ipsa enim nil aliud esse videtur, praeterquam primae | cum 251 secunda complexio. Eius elementa significant quidquid significant elementa primae et elementa secundae.

15 Notamus hanc figuram plurimos ad copiam rerum utilimos habere inflexionis modos. Quorum primus est sumpto pro subiecto termino absoluto, et pro praedicato alio absoluto, ut cum dicitur bonitas magna; secundo sumptis utrisque terminis respectivis, ut cum dicitur differentia principians, concordantia medians, contrarietas finiens; tertio sumpto pro subiecto termino absoluto, et pro praedicato termino relativo, ut dicendo bonitas differens; quarto sumpto pro subiecto termino respectivo, et pro praedicato termino absoluto, ut dicendo differentia bona. Qui quattuor 20 modi multiplicantur: primo per adiective capi vel substantive subiectum vel praedicatum, dicendo bonitas magna, magnitudo bona, differentia principians, principium differens, bonitas differens, differentia bona; secundo utrisque 25

6 l. a collateralis sinistro regge G 17 pro-| praedicato P

15. 16 vtilissimos P: utilissimos cor-
24 quatuor G

substantive sumptis, bonum magnum, bonum quid differens; tertio componendo subiectum tantum, ut constet ex absoluto et respectivo, vel duobus absolutis, ut cum dicitur differentia magna est bona; quarto praedicatum tantum, ut cum dicitur differentia est magnum bonum; quinto subiectum et praedicatum, ut cum dicitur concordantia principians est magnum bonum. Quae compositio duplitter fit: vel utrisque sumptis in recto, vel altero in recto, altero in obliquo (aliud enim est differentia principians, 10 aliud differentia principiantis); item vel utrisque in concreto sumptis, vel altero sumpto in concreto, altero vero in abstracto, vel utrisque in abstracto, ut [vel] magnum bonum, magnum boni, magnitudo boni, magnitudo bona et magnitudo bonitatis. Si dicatur magnitudo bonitas, utrisque 15 terminis in recto, non redditur complexio subiecti vel praedicati, sed ambo possunt copulative sumpta subiectum esse vel praedicatum, ut cum dicitur 'magnitudo et bonitas sunt principia', et cum dicitur 'principium est dictum de magnitudine et bonitate'.
 20 Animadvertisendum tamen est, Lullium secundum tot 15^r tantasque latitudines quatuor modis ab universalis ad particulare descendere: primo a terminis figurae primae vel secundae per terminos figurae secundae vel primae limitatis, ut differentia bona; secundo terminis iis in sua generalitate sumptis atque illimitatis ad eosdem per angulos contractos, dicendo differentia bona inter sensuale et sensuale, intellectuale et intellectuale, inter sensuale et intellectuale, similiter de concordantia et contrarietate; tertio ab angulis ita illimitatis ad eosdem per suae scalae 25 gradus contractos, dicendo differentia bona inter sensuale

11 sumptis e sumto G 12 vel (dopo ut) om. G

quod est ignis, et sensuale quod est aqua; quarto ab angulis pene subalterne contractis ad eosdem ut specialissime contractos, dicendo bona contrarietas, quae est inter sensibile quod est ignis in pipere, et sensibile quod est aqua 5 in cucurbita. Ecce quemadmodum, deducto duodenario praedictae latitudinis per istius altitudinis quaternarium, quadraginta et octo in qualibet camera tibi reddantur propositiones, sexaginta quattuor, deducto eorum sexdenario, et longe plura, si maior maiorque numerus | de- 15^v
 10 ducatur; qui quidem tum dictis augeri valet differentiis, tum etiam relativorum, coniugatorum et congeneorum terminorum adiectione multiplici, adeo ut propositionum numero tempus ipsum succumbere, ne sufficere possit, apparet. Hunc locum supra quam necesse sit monstrasse volui,
 15 ut sciatis artem Lullii plus ferre momenti, quam Lullius ipse fortasse viderit; iactum quippe fundamentum excellentissime maius aedificium recipit, quam ipse struxerit.

The Warburg Institute per gli Studi Filosofici
 Centro Internazionale di Studi Ibrani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTECHE
 Figuratio atque memoria ex triplicis progressionis con-
 sideratione delitescit, quarum prima in figura Lullii est
 20 plana, a BC ad IK, secunda perpendicularis, a | BC ad BK, 253
 tertia est transversalis, a BK ad IK. Sed ad faciliorem in-
 tellectum et nonnullam utilitatem progressum perpendicular-
 larem et transversalem mutamus in rectum atque planum,
 25 et istum in transversalem atque perpendicularem, ut in tri-
 pli sequenti coordinatione est manifestum, quarum

8 quatuor G 17 edificium P 18 De figura invenienda et reti-
 nenda (om. Fig.) G 20 delitescit P: emergit G, cf. p. 11, 11 e più
 giù p. 269, 5 (ed. Gfr.). Similmente De Lampade Venator. p. 50, 20
 24. 25 atque planum, et istum in transversalem om. G 26 seqūuti P

prima

16^r

- BC. CD. DE. EF. FG. GH. HI. IK.
 BD. CE. DF. EG. FH. GL. HK.
 BE. CF. DG. EH. FI. GK.
 5 BF. CG. DH. EI. FK.
 BG. CH. DI. EK.
 BH. CI. DK.
 BI. CK.
 BK.

10 secunda

- BC. BD. BE. BF. BG. BH. BI. BK.
 CD. CE. CF. CG. CH. CL. CK.
 DE. DF. DG. DH. DL. DK.
 EF. EG. EH. EI. EK.
 15 FG. FH. FI. FK.
 GH. GI. GK.
 HI. HK.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
 Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)
 IK.

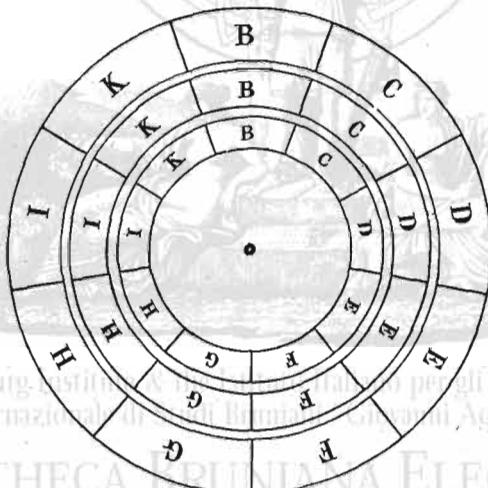
BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA
 tertia

- 20 BK. CK. DK. EK. FK. GK. HK. IK.
 BI. CI. DI. EI. FI. GI. HI.
 BH. CH. DH. EH. FH. GH.
 BG. CG. DG. EG. FG.
 BF. CF. DF. EF.
 25 BE. CE. DE.
 BD. CD.
 BC.

De quarta figura. Cap. 10.

16^v

Quarta figura, tribus constans circulis, tres praecedentes complectitur figuram, estque ad tabulae generalis | constructionem ordinata, cuius ope peritus in arte solutiones et argumenta ad idem problema in innumerum multiplicare poterit. 254

The Warburg Institute, Viale della Spina 3, 20136 Milano - per gli Studi Filosofici
Centro Internazionale di Bruno, via Agnelli 1, 00133 Roma - "Aquitacchii" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

Praesens figura septem habet revolutiones, quibus deinceps septem domus constituuntur, quarum quidem prima constituitur, cum sub B circuli superioris immobilis poni-

6 dei tre circoli concentrici, riuniti qui in una sola figura, il più grande è inciso nel testo di P, gli altri due in un foglio volante (con la nota: Hi duo circulli (sic) includuntur in eo circulo qui habetur folio 16.): anche G li ha riuniti in una figura sola, in modo però che i circoli interni fossero, come bisogna immaginarli, mobili

BRUNI Opp. lat. II, 2.

4

tur C circuli medii et D circuli inferioris, causando septem cameras; secunda, cum sub B circuli superioris ponitur D circuli medii et E circuli interioris; tertia, cum sub B circuli superioris ponitur E circuli medii et F circuli interioris; 5 quarta, cum sub B circuli superioris ponitur F circuli medii et G circuli inferioris; quinta, cum sub B circuli superioris ponitur G circuli medii et H interioris; sexta, cum sub B circuli superioris ponitur H circuli medii et I circuli inferioris; septima, cum sub B circuli superioris ponitur I 10 circuli medii et K circuli interioris.

17^v
255

Domus prima septem ordinibus constans
habet 24. cameras.

	7.	6.	5.	4.	3.	2.	1.
	bcd.	bce.	bcf.	bcg.	bch.	bei.	bck.
15	bde.	bdf.	bdg.	bdh.	bdi.	bdk.	
	bef.	beg.	beh.	bei.	-bek.		
	bfg.	bfg.	bfi.	bfl.			
	bgh.	bgi.	bgk.				
	bhi.	bhk.					
20		bik.					

Free digital copy for study purpose only

Domus secunda sex ordinibus constans
habet 21. cameras.

Secunda domus constituitur, cum fit revolutio duorum internorum circulorum (sub C) circuli immobilis, collocato 25 primo sub eo D circuli medii et E circuli infimi; secundo

1 e 6 e 9 interioris G: con equal diritto corregerai inferioris nei vv. 3.
4. 7 e 10; del resto cf. De specierum scrutinio p. 609 sgg. (ed. Gfrörer),
dove tutte le seguenti tabelle ricorrono nuovamente 12 habet 24. P: habet
xxviii corregge G 24 sub C è stato aggiunto da G: om. P

E medii, F infimi; tertio F medii, G infimi; quarto G medii, H infimi; quinto H medii, I infimi; sexto I medii, K infimi.

	6.	5.	4.	3.	2.	1.
5	cde.	cdf.	cdg.	cdh.	cdi.	cdk.
	cef.	ceg.	ceh.	cei.	cek.	
	cfg.	cfh.	cfi.	cfk.		
	ogh.	ogi.	cgk.			
	chi.	chk.				
10	cik.					

Domus tertia 5. ordinibus constans
habet 15. cameras.

18^r

Tertia domus constituitur revolutione duorum internum circulorum sub D circuli immobilis, primo collocato 15 sub eo E circuli medii et F infimi; secundo F medii, G infimi; tertio G medii, H infimi; quarto H medii, I infimi; quinto I medii, K infimi.

	5.	4.	3.	2.	1.	
20	def.	deg.	deh.	dei.	dek.	
	dfg.	dfh.	dfi.	dfk.		
	dgh.	dgi.	dgk.			
	dhi.	dhk.				
	dik.					

Domus quarta quattuor ordinibus constans
habet 10. cameras.

Quarta domus fit revolutione duorum circulorum sub E circuli immobilis, collocato primo sub eo F circuli me-

dii et G inferioris; secundo G medii, H infimi; tertio H medii, I infimi; quarto I medii, K infimi.

5

4.	3.	2.	1.
efg.	efh.	efi.	efk.
egh.	egi.	egk.	
ehi.	ehk.		
eik.			

18^v

Domus quinta tribus constans ordinibus
habet 6. cameras.

10 Quinta domus fit, cum primo sub F circuli immobilis collocatur G circuli medii et H infimi; secundo H medii, I infimi; tertio I medii, K infimi.

3.	2.	1.
fgh.	fgi.	fgk.

15 The Warburg Institute Centro Italiano per gli Studi Filosofici.
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Domus sexta duobus ordinibus constans
et tribus cameris.

Sexta domus fit primo sub G immobilis collocato H
20 medii et I infimi; secundo I medii, K infimi.

1.	2.
ghi.	ghk.
gik.	

Domus septima unius camerae.

257

Septima domus fit moto sub H circuli inmobilis I
medii, K infimi.

5

1.

hik.

Comp.

19^r

Ex revolutione igitur circulorum quartae figurae re-
sultant octo et viginti domus, quarum prima septem habet
ordines et 24. cameras, secunda sex ordines, 21. cameras,
10 tertia quinque ordines, cameras 15., quarta quattuor or-
dines, 10. cameras, quinta tres ordines, 6. cameras, sexta
duos ordines, 3. cameras, septima unam cameram.

De tabula magna. Cap. 11.

Tabula magna octoginta quattuor columnis constat,
15 iuxta totidem camerarum numerum, quae in 28. sunt ordi-
nibus, qui sunt in septem domibus, a septem revolutioni-
bus in quarta figura constitutis.

Quaelibet autem columna ex 21. cylindris, et horum
singuli quattuor constant membris. Unde quaternarium
20 ductum per 21. reddit 84. membra.

Cylind. 21. sunt BCD. CBD. DBC. BBC. BBD. CCB.
CCD. DDB. DDC. BCC. BDD. CBB. CDD. DBB. DCC.
BCB. BDB. CBC. CDC. DBD. DCD.

2 remoto G in | mobilis P: immobilis G 3 K] B G 6 com-
PLEXIO G 7.9 resultant septem domus e habet ordines et xxviii came-
ras corregge G 10 camera 15 Quatta P 10 e 14 quatuor G 10.11 ord. P
18 sqq. cf. De spec. scrut. l. c. 19 (ex) quatuor G 21 Cylindri G

Singula cylindrorum quatruplici ipsius T situatione,
 quatuor membra sibi ascis/cunt; aut enim est ante elemen- **19^v**
 tum primum TBCD, aut post primum ante secundum BTCB,
 aut post secundum ante tertium BCTB, aut post tertium
5 BCDT. Elementa ante T significant praedicata absoluta,
 elementa post T respectiva significant praedicata.

BCD. Columna. [BCD.]

258

tbcd. diff. conc. cont.

btcd. bon. conc. cont.

10 betd. bon. magn. cont.

bedt. bon. magn. dur.

CBD.

tcbd. conc. diff. cont.

ctbd. magn. conc. cont.

15 cbtd. magn. bon. cont.

cbdt. magn. bon. dur.

DBC.

tdbc. cont. diff. conc.

dtbc. dur. diff. conc.

20 dbtc. dur. bon. conc. Giovanni Aquilecchia" (CISB)

dbet. dur. bon. magn.

BCB.

tbcb. *

btcb. bon. conc. diff.

25 bctb. bon. mag. diff.

bcbt. *

1 Singuli corregge G 2 quatuor G adsciscunt G 7 sqq. nota di G: 'Abbreviationes diff. differentiam vel differens, conc. concordantiam vel concordans, cont. contrarium vel contrarietatem designant. Notandum vero, hanc tabulam referri ad figuram secundam (cap. VI. pag. 248) nec penitus intelligi posse mentem Bruni, nisi comparetur scriptum Lullii, quod inscribitur 'ars brevis' (impressum Parisiis 1578) et in quod Noster hoc tractatu commentatur.' 7 BCD (*la seconda volta*) om. G 25 magn. G

BDB.

20^r

tbdb. *

btbd. bon. cont. diff.

bdtb. bon. dur. diff.

5

bdbt. *

CBC.

tebc. *

etbc. mag. diff. conc.

cbtc. magn. bon. conc.

10

cbct. *

CDC.

tdcd. *

ctdc. magn. diff. conc.

cdtc. magn. dur. conc.

15

cdct. *

DBD.

tdbd. *

dtbd. dur. diff. cont.

dbtd. dur. bon. cont.

20

dbdt. *

DCD.

tdcd. *

dtdc. dur. conc. cont.

dctd. dur. mag. cont.

25

dcdt. *

BBC.

tbhc. *

btbc. bon. diff. conc.

20^v

bbtc. *

30

bbct. *

	BBD.		
	tbbd.	*	
	btbd.	bon. diff. cont.	
5	bbtd.	*	
	bbdt.	*	
	CCB.		
	tccb.	*	
	ctcb.	magn. conc. diff.	
	cctb.	*	
10	ccbt.	*	
	CCD.		259
	tccd.	*	
	ctcd.	magn. conc. cont.	
	cctd.	*	
15	ccdt.	*	
	DDB.		
	tddb.	*	
	dtdb.	dur. cont. diff.	
	ddtb.	*	
20	ddbt.	*	
	DDC.		
	tddc.	*	
	dtdc.	dur. cont. conc.	
	ddtc.	*	
25	ddct.	*	21 ^r
	BCC.		
	tbcc.	*	
	btcc.	*	
	betc.	bon. magn. conc.	
30	bcct.	*	
	BDD.		
	tbdd.	*	

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
 Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

	btdd.	*
	bdtd.	bon. dur. cont.
	bddt.	*
	CBB.	
5	tcbb.	*
	ctbb.	*
	cbtb.	magn. bon. cont.
	cbbt.	*
	CDD.	
10	tddd.	*
	ctdd.	*
	cdtd.	magn. dur. cont.
	cddt.	*
	DBB.	
15	tdbb.	*
	dtbb.	*
	dbtb.	dur. bon. diff.
	dbbt.	*

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
 20 entro Internazionale di studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA 21^v
 Free digital copy for study purpose only

De utilibus et inutilibus combiuationibus.

25 De septem igitur, quae habentur, istius columnae membrorum duodenariis, tria sunt taxata extant utilia; ratio cuius est inde manifesta, quia frustra eiusdem praedicati

22 detc P

BRUNI Opp. lat. II, 2.

signum geminatur in ipsis, quae per stellarum adiectio-
nem sunt in columna denotata. Duodenarium primum de
tribus primis cylindris extrahitur, secundum de sex sequen-
tibus secundis, tertium de duodecim tertii et ultimis.

5 Haec columna 84. membrorum, cuius 36. diximus esse
utilia, foecundior est quam columna | Lulliana, quae 20. **260**
tantum constat membris in unico cylindro. Accidit autem
nobis eam ditasse per eam rationem, qua Raymundus po-
tuit omissoe caetera membra, quia inutilem eiusdem fieri
10 videbat repetitionem, quandoquidem dicere BCD, id est
bonitas magna durans, et dicere CBD, id est magna bo-
nitas durans, idem est. Nos vero Raymundi ordinem et
sufficientiam non improbamus, et fatemur in suo vigena-
rio | omnia tandem contineri quidem, sed caeca et ipsi **22r**
15 Lullio fortasse etiam occulta vel minus considerata. Post-
quam igitur combinationes, quae ex quatuor istis elemen-
tis et ordinatis fieri possunt, extendimus, quaeque ex
iis omnibus frugales extent patefactum est, discurratur
columna sumendo primum elementum substantivum, duo
20 reliqua adiective, dicendo: bonitas magna durans, quae
significatur in BCD. Nonne utilissima et etiam pro ratione
complementi discursus necessaria eorumdem elementorum
alia ordinatio fiet, dicendo: magnitudo bona durans, cuius
signum est CBD? Non est sane eiusdem repetitio. Simili-
25 ter unquam non erit eiusdem repetitio, si certa quadam
lege disponantur termini tres per adiectivum et substantivum,
rectum et obliquum, ut ea lege se habeat unum mem-
brum, qua aliud; vel si omnia membra pariformiter capian-

5 scriviamo 84 per 88; cfr. p. 39, 22 6 fæcundior P 8 eum di-
tasse G 13. 14 in ipsius vicenario G 17 et om. G quaeque] et
quae G 18 omibus P 21 significatur *De spec. scrut.*: significan-
tur PG vtilissima P: utilissima G 23 durans? cuius P

tur, numquam eiusdem fiet repetitio, et non incidemus in necessarii omissionem, sicut cum posito BCD contemnuntur CBD.

Numerus legum.

22^v

- 5 Leges vero, quibus uniformiter discurritur columna, sunt octo, quarum una est sumpto primo termino adiective, reliquis duobus substantive; 2. alia est sumpto primo termino substantive, duobus aliis adiective, 3. alia sumpto primo et secundo termino adiective, tertio substantive, 4. alia 10 sumpto primo et secundo termino substantive, tertio adiective, 5. alia sumpto primo et tertio adiective, secundo substantive, (6.) 261 alia sumpto primo et tertio substantive, secundo adiective, 7. alia sumptis omnibus adiective, 8. alia sumptis omnibus substantive.

15

Multiplicatio legum.

Praepositae octo leges, per variam obliqui et recti, abstracti concretique distributionem, utilissimas 38. propositionum considerationes, quibus subiectum problema potest examinari, constituunt.

- 20 Stante enim primo termino adiective, secundo et tertio substantive, dicitur:

BCDT

23^r

- Bonum magnitudinis durationis.
 - Boni magnitudo durationis.
- 25 Boni magnitudinis duratio.

2 omissionem *P* 12 om. il numero *P* 17 vtilissimas *P*; seguono del resto 39 combinazioni invece di 38 (da cancellare p. 36, 6°)

Primo substantive, secundo et tertio adiective:

BCDT

Bonitas magna durans.

Bonitas magni durantis.

5 Bonitas magno durans.

Bonitas magna durantis.

Bonitatis magnum durans.

Bonitatis magna durans.

Primo et secundo adiective, tertio substantive:

10

BCDT

Bonum magnum duratione, i. per duratione.

Bonum magnum durationis.

Bonum magna durationis.

Boni magna duratio.

15 Boni magni duratio.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
Centro Internazionale di Studi Pienamente Ricercabili "CISB"

Primo et secundo substantive, tertio adiective:

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

BCDT

Bonitas magnitudinis durans.

Bonitas magnitudinis durantis, i. quae durat.

20 Bonitas magnitudinis durantis, i. eius quod durat.

Bonitatis magnitudo durans.

Bonitatis magnitudinis durans, id est de bonitate magnitudinis id quod durat.

23^v
262

4 magna e 5 magni G 6 magna *De spec. scrut.*: magni PG, cf. a.
 p. 35, 17 9.10 G: 10.9 P 11 id est per durationem G, e similmente
 in seguito (ma v. 22 e p. 37, 6 id est è scritto per esteo anche in P) 20 Boni-
 tatis magnitudinis *De spec. scrut.*: Bonitatis magnitudo PG duran-
 tis G: durans P quod P: quae G

Primo et tertio adiective, secundo substantive:

BCDT

Bonum magnitudinis durans.

Bonum magnitudinis durantis, i. quae durat.

5 Bonum magnitudinis durantis, i. eius quod durat.

Boni magnitudinis durans, id est de bono magnitudinis id
quod durat.

Boni magnitudo durans.

Primo et tertio substantive, secundo adiective:

10

BCDT

Bonitas magna duratione, i. per durationem.

Bonitas magna durationis.

Bonitas magnae durationis.

Bonitatis magna duratio.

15 Bonitatis magnae duratio.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

Omnibus adiective sumptis:

BCDT

Bonum magnum durans.

Bonum magnum durantis.

20 Bonum magni durans.

Bonum magni durantis.

Boni magnum durans.

Boni magni durans.

Omnibus substantive sumptis:

BCDT

Bonitas magnitudinis durationis.

24^r

Bonitatis magnitudo durationis.

5 Bonitatis magnitudinis duratio.

INDVCTIO.

Hoc quod completem est in BCDT, quod est unum membrum primi cylindri huius columnae, intelligatur completum in BCTD, BTCD, TBCTD, quae sunt reliqua eiusdem cylindri membra. Identidem fiat in aliis cylindrorum 263 membris, tum columnae istius, tum aliarum omnium.

Multiplex terminorum acceptio.

Nec te praetereat, [in] quod terminus primus, hoc in loco i. in columna ista per B significatus, aliquando sumitur secundum se, ut cum quaestio est de bonitate; quandoque sumiter cum alio incomplexe sumpto, ut cum quaestio est de bonitate mundi, de bono naturae, de bono summo; aliquando sumitur cum alio complexe sumpto, ut cum quaestio est de bonitate aeternitatis mundi. Omnis enim 20 quaestio de subiecto aliquo aut sumitur sine aliquo | quod 24^v verbo adiaceat, ut: an, quid, de quo, quare etc. mundus est? aut sumitur cum uno adiacente, ut: an, quid, de quo etc. mundus est aeternus? aut sumitur cum duobus vel pluribus adiacentibus, ut: an, quid, quomodo, bonum

1. 2 G: 2. 1 P 8 prsmi P 18 in (innanzi a quod) om. G
14 i. in P: id est in G 15 questio e 16 qnestio P 21 mnndus P
23 summitur P 24 bonnm P

est mundum esse in aeterna concordantia et differentia? etc.
 De aliis aliorum membrorum primis terminis idem est iudicium. Item sicut ipsum B, quod ponitur pro subiecto, tripliciter sumi posse dicitur; ita tripliciter posse sumi
 5 caeteros terminos (ut in hoc loco CD) intelligatur. Ipsum vero in uno demonstrasse sufficit.

Hoc pacto confusam, obscuram et imperfectam tabulam distinximus, clarificavimus et perfecimus. Ipsam pauperiorem atque nugacem ditavimus, frugalemque redidimus. Id sane illis inventis Lullianis addidisse non potuit omnibus esse facile, sed iis qui meliores experti sunt etiam eiusdem generis inventiones.

De memoria tabulae. Cap. 12.

Tabula per nos ordinata atque adiecta suum habet,
 15 qui te (si recte inspicias) non praeterire possit, ordinem.
 Primo in quartae figurae septem revolutionibus sub septem 25^r
 elementis rotæ inmobilis BCDEFGH, quarum prima septem, secunda sex, tertia quinque, quarta quattuor, quinta tribus, sexta duobus, septima uno constat | ordine. Qui 28. 264
 20 ordines cameras 84. continent, ex quibus columnæ 84.
 extrahuntur, quarum singulas 21. cylindris constare vidi-
 mus, quorum singuli, quatuor continentis membra, 84.
 membris columnam constitutam reddunt, quorum 36. tan-
 tum utilia comperiuntur. Per quem quidem numerum si
 25 ducatur 38narius, qui pendet ex octo legibus, quibus
 octo modis uniformiter columnam discurrimus, per variam

1 om. l' interrogativo PG	8 perfecimus, ipsamque G	14 adauc-
tas P 17 rotæ P: notæ G	ip mobilis P: immobilis G,	18 qua-
G 22 quatuor] 4 P	LXXXIV G: 88 P 23 constitutam P	25 trigintaoctonarius G

obliqui et recti, adiectivi et substantivi, concreti et abstracti distributionem, mirum in modum propositionum inventivarum numerus augebitur. Huius ultimi 38narii si quis 19rium habeat primum, facile ad 38rii complementum 5 19narium habebit secundum; bonitas enim et bonum similem eundemque habent inflexionis modum.

De quaestionibus. Cap. 13.

Quaestiones decem (ad quas caeteras omnes vult reduci Lullius) enumerae sunt, easdemque novem ele- 25^v
10 mentis significatas donavimus. Ipsas ea ratione se regulas appellare dicit Lullius, quia, quemadmodum omnia vocabula quinque declinationum regulis ambiuntur, ita modo suo in istis decem quaestiones omnes includuntur. Ipsae sunt quae omnia lustrant, illuminant et colorant, si 15 omnem quaestioni trutinam considerabile debeat subire. Quarum quidem quattuor naturaliter sunt substantiales: B utrum, C quid, D de quo, E quare; septem accidentales: F quantum, G quale, H quando, I ubi, K quomodo et cum quo.

3 sqq. trigintae octonarii si quis undevicenarium etc. G 6 eundemque G 10 significatis G 18 includantur G 15 debeat P
16 quatuor G 17 septē P: sex G accidēles P

IORD. BRV. NOL.

26^r
265

DE ARCHITECTVRA ARTIS LVLLIANAE

SECTIO TERTIA

DE EXTENSIONE ET MVLTIPLICATIONE.

5

De ext. et mult. subiect. Cap. I.

Amplificatione et multiplicatione terminorum adiuvantur ars, quam quidem primo in subiectis novem delineabimus, deinde in caeteris, quae suo ordine sequuntur.

De primo subiecto. B.

10 Primum subiectum est Deus, in quo contemplationis emensio et conceptionum multiplicatio primo fit penes 26^v substantiam et essentiam eius et absolutum esse, secundo penes eius relationes, dignitates et proprietates.

Quod ad substantiam attinet, primo considerantur ab 15 ea removenda, i. corpus, compositio materiae et formae, quidditatis et essentiae, seu naturae et subiecti, essentiae et esse, generis et differentiae, subiecti et accidentis, subiecti et subiecti; secundo considerantur per excellen- tiam tribuenda, simpliciter perfectio, omnium perfectionum

1 JORDANI BRUNI NOLANI G 5 De extensione et multiplicatione
subjectorum G 8 sequntur P 10 contemplationis P 15 id est
corpus G

eminentissima continentia, simplex bonum, sumnum bonum, per essentiam bonum, quo omnia sunt bona, unum, infinitum per essentiam et magnitudinem, immutabile, aeternum, veritas, vita. Quod ad relationes attinet (iis omnibus, quae contra omne ratiocinium, philosophiam, aliam fidem et credulitatem solis Christicolis sunt revelata, et demonstrationem nullam habentia fidem tantum admittunt, quidquid Lullius delirando etiam contra magnorum theologorum sententiam tentarit), veritatem, vitam, amorem, 10 ideam, cognitionem, potentiam, creationem, prvidentiam, **266** conservationem, [amorem,] iustitiam, misericordiam, beatificationem et caetera, quibus ea, quae sunt extra divinam substantiam, respiciuntur. Quae omnia Iudaei Cabalistae ad decem Sephiroth, et nos ad triginta, haud quidem illis 15 addentes sed easdem explicantes, redigimus indumenta. Quod ad dignitates et proprietates spectat, colunt Hebraei nomen, quod divinae substantiae proprius appellant, quod est tetragram. 'Iehova.' Deinde explicatum in quattuor nomina ad eius effectus et proprietates in quattuor tri- 20 plicis mundi cardinibus; subinde in duodecim pro ternario in cardinum singulis significato in duodecim portis civitatis, ad orientem tribus, ad meridiem tribus, ad occidentem tribus, ad aquilonem tribus; proinde in aliis numeris successive in infinitum, subordinando nunc qui- 25 dem quaternariis ternaria, nunc vero ternariis duodenaria. Sed hoc ipsi, qui videre volunt, viderint; nobis haec hactenus indicasse sufficit.

3 in mutabile P: immutabile G 4.5 omnibus PG: l. omissis 6 christicolis P 7 nulla P 9 (contemplari licet) veritatem G 11 ab- biamo cancellato amorem. Iustiam P 17 proprium G 18 tetragram- matum G explicatū P: explicant G 18 e 19 quatuor G 20 sqq. Subinde in 12 pro — singulis. Significato — in 12 portis civitatis ad Oriētē 3. ad Meridiē 3. ad Occid. 3 etc. P

Omnia quae de Deo dicuntur aut secundum rectum
aut secundum obliquum, cum eadem quae Deus p^raedicata recipiant et pro Deo supponant, immensam tibi
suppeditant considerationis materiam; cum primum p^raedicatum quod est bonum, et ea p^raedicata quae ad bo-
num reducuntur, item et i caetera omnia p^raedicata, cum 27^v
iis quae ad eadem reducuntur ut species, aequivalentia,
partes et modi, de Deo et iis omnibus, quae Deus di-
cuntur et ad Deum pertinent atque reducuntur, facias
10 p^raedicari, nec non secundum tales p^raedicationem tibi
considerata contemplentur. Extenditur etiam recipiendo
p^raedicationes (iuxta suum modum) ab omnibus sequenti-
bus subiectis et iis quae pertinent ad illa, quorum omnium
est prima causa.

15

De secundo subiecto. C.

Secundum subiectum est Angelus seu Daemon seu
Dii, in quo fit contemplationis emensio et conceptionum
multiplicatio, primo penes consideranda de eorum substanzia, 267
secundo penes eorum potentias seu facultates agendi
20 et operandi.

Quod ad primum attinet, [et] considerantur penes eo-
rum distributionem in genera, quae Babylonicis, Magis,
Pythagoricis et Cabalistis et sacerdotibus antiquae legis,
Graecorum et Romanorum et aliarum gentium *** se-
25 quuntur rerum genera, quibus adsunt atque praesunt
formatores, motores et servatores, tanquam intelligibilis 28^r
mundi membra, quibus istius sensibilis mundi membra

3 immeⁿsum G 18 multipilatio P 21 et om. G 22 Babilo-
nicis P 24 abiamo indicata una lacuna: gentium (placuerunt) G

correspondeant. Quibusdam vero Christicolis, quorum quidam minus Platonici e Platonica schola prodierunt, tres extant hierarchiae, quarum singulae in tres satis vulgatos distribuuntur ordines, quatenus primo ternario ter trinum 5 adstet, plaudat ministretque ternarium.

Quod ad secundum attinet, a nostris theologis comparantur ad corpora, quibus uniantur, quae adsumant et quibus adsumptis exerceant velut opera vitae, et in quibus definitive locantur. Item considerantur quantum ad eorum 10 intelligendi et appetendi modum, in quibus omnibus extenditur subiectum C per omnia deducendum praedicata. Extenditur quoque praesens subiectum per sequentia, in quibus habet imperium.

De tertio subiecto. D.

28^v

15 Tertium subiectum, quod est Caelum, primo extendit et multiplicat considerationem atque conceptus penes eius naturam et substantiam, de qua multa fingit Aristoteles et vulgaris philosophia; secundo penes eius magnitudinem et partium ipsius molem, numerum et species et nomina, 20 de quibus est cosmographia in genere; tertio penes eius motus, discursus, tempora, successiones et leges in exagitatione partium ipsius, de quibus est theoria quaedam, quam peculiari vocabulo astronomiam appellant, ad quam etiam spectare videntur ea, quae sunt ad eiusdem cognitionem isagogica, partium eius | figurae, ut orbes, spherae, hemisphaeria, quadrantes, climata, zonae, imagines, signa, astra, stellae, nec non partium termini, puncti, cen-

268

3 hyerchiaes P	9 locentur corregge G	12 persequentia P
15 coelum G	17 Arist. P	25 ysagogica P
climata zonae P	e 27 termini puncti PG	26 emisphaeria P

tra, apogia, perigia, verticalia et iis opposita et congenera, circuli, zonae, axes, diametri, anguli, superficies; quarto penes eius potentias et influxus, qui ab erroneis et fixis et eorum coniunctionibus, oppositionibus aliisque aspectibus 5 producuntur, de quibus ea mathematicae pars, quam astrol-
ogiam proprie dicunt. Collectio terminorum subiecti praesentis, secundum singulas considerationis species, per cae-
tera principia sigillatim ducta, infinitam nugarum copiam subministrat. Et extenditur praesens subiectum per ea
10 quae sequuntur, in quibus omnibus influit et ad quae quo-
modocunque se habet. Item per antecedentia subiecta, a
quibus est productum atque motum, et quibus ut physi-
cum archetypo respondet.

De quarto subiecto. E.

15 Quartum subiectum, quod est Homo medium substanziarum, extendit et multiplicat contemplationem et conceptus, primo penes animae essentiam, potentias et opera-
tiones, in quibus consideratur tum quantum ad proprium
essendi modum, tum etiam quantum ad communionem
20 praedicatorum omnium, proprietatum, partium et specie-
rum rationumque omnium, quae superiora subiecta reci-
piunt, unde omnia, quae pertinent ad Deum, Angelum et
Caelum, modo suo ad Hominem pertinent; secundo penes
corporis essentias, potentias et operatio|nes, in quibus con- 29v
25 sideratur tum quantum ad proprium essendi modum, tum
etiam quantum ad communionem, quam habet cum infe-
rioribus subiectis in partibus et proprietatibus, principiis

inquam et passionibus omnibus. Quae cuncta si discurrant circumferentiam praedicatorum, consider. aeternam materiam suppeditarent.

De quinto subiecto. F.

269

5 Quintum subiectum, quod est Imaginativum, [quod] inter Hominem et Sensitivum a Lullio collocatur. Inter Hominem enim et alia imperfecta animantium, in quibus Imaginativum non delitescit, cuiusmodi sunt vermes et muscae et concharum nonnullae, sunt in quibus modica et prope 10 nulla apparet ab hominibus differentia, de quibus cum negetur Intellectivum, conceditur Imaginativum. Quod quidem subiectum imaginatur et in superioribus subiectis et in inferioribus, et extenditur hoc subiectum per superiora tanquam per causas, principia et obiecta, et per inferiora 15 tanquam eius fundamenta, subiecta, item et obiecta. A subiecto isto multiplex ratio multiplicis artis memorativa, 30^r quam invenimus, dependet.

De sexto subiecto. G.

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Sextum subiectum, quod est Sensitivum, dilatatur per 20 proprias sensus species et differentias, obiecta, media et organa. Item per eius subiecta, quae sunt sensatum, vegetale, elementale et instrumentale. Huic subiecto conducit Caelum, Homo, Imaginativum, quae sunt superiora, ut principia formalia, efficientia et finalia media, subiectum 25 primum ut efficiens primum et finale ultimum. Sensitivum

2 considerationi G 5 quod (*la seconda volta*) om. G 7 animarium P 8 delitescit, cuiusmodi P: apparet, — cujusmodi G, cf. a p. 23, 20 9 non null. sunt in quibus P: nonnullae — sunt, in quibus G 11 concaeditur P 23 coelum G 25 efficiens P

ita ditatum, positum in centro circuli, si discurrat circumferentiam terminorum istius artis, innumeratas tibi pariet intentiones.

De septimo subiecto. H.

5 Subiectum septimum, quod est Vegetativum, elementale tanquam eius stipitem et fundamentum complectitur; dispositionem enim elementi sequitur dispositio Vegetativi, sicut huius dispositionem dispositio Sensitivi, illam Imaginativi, illam actualiter Intellectivi. Ideo ratio subiecti **30v**
 10 superioris includit subiecti inferioris rationem vel ut compositum, vel ut informatum, vel ut participans, vel ut participatum, vel ut agens, vel ut subiectum quoddam **270** est. Huius subiecti essentia vitalibus innititur potentias, puta appetitivae, attractivae, retentivae, digestivae, expul-
 15 sivae et similis productivae. Haec omnia atque singula ad circumferentiam quaestionum et praedicatorum, et quae consequuntur ea, pro rerum copia referantur.

De octavo subiecto. I.

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA
 Octavum subiectum, quod est Elementativum, com-
 20 plectitur Instrumentativum naturale, quod omnia lustrat,
 tangit et penetrat. Et hoc subiectum consideretur penes
 essentiam et ipsam consequentes facultates et actus. Hoc
 aliis fingitur quadruplex, aliis duplex, aliis in infinitum
 multiplex, melius autem intelligentibus simplex. Tale est
 25 apud Lullium, qui ipsum appellat Chaos, cuius compositio

8. 9 forse illam imaginativi illa actualiter 10. 11 vel ut compositum, vel ut informatum *om. G.* 12 vel ut subiectum quoddam est *P.*:
quae verba, cum sensu omnino careant, e textu ejecimus anno *G.*
18 est] forse ens? 14. 15 f. productivae et sim. *P.* 16 circumferentiā *P.*

est ex prima materia eidemque proxima forma. Hoc Chaos implere sentit spaciū, quod est | sub luna diffusum, cuius **31^r** proximae partes sunt 4. elementa pura, quasi rami in stipite nondum e stipite prodeuntes, unde postea quat-
5 tuor sensibiles rami, haec scilicet quattuor, quae sensum afficiunt, elementa prodeunt. Horum considerando essen-
tiam, esse, differentias, species, virtutes, actus et circum-
stantias, de centro circuli praedicationum, non mediocrem habebimus materiam contemplandi.

Nonum subiectum, quod est Instrumentativum, duplex est, naturale videlicet et morale. Primum complectitur no-
vem accidentium genera, ut reliqua omnia entia praeter
octo praedicta (quae sunt in genere substantiae) com-
15 prehendantur. Instrumentale ergo subiectum sunt quanti-
tas, qualitas, relatio et reliqua, cum suis speciebus, | diffe-
rentiis et propriis et communitatibus, de quibus partim
logicus, partim metaphysicus. Quod quidem subiectum, licet
omnium sit infimum, habet tamen excellentiam, qua omnia
20 modo suo metiri valet; primum enim etiam subiectum habet
suam magnitudinem, | numerum quem faciat, activitatem,
passionem quam inferat, locum supra locum, tempus supra
tempus, habere supra habere, et caetera, saltem translative
sumpta. Secundum amplectitur omnia quae sunt infra la-
25 titudinem iuris naturalis, quod est commune omni animan-
tium generi, excludens inanimata; iuris gentium, quod est

2 spatium G 3. 4. 5 quatuor G 7. 8 circumstantias P 10 K.]
C. P 12 Primumj Pr. P; Primo G 17 et (*innanzi a propriis*) om. G
17. 18 pars logica, pars metaphysica G 18 methaphysicus P 20 etiam
om. G 24 *forsc* complectitur

commune omnibus hominibus, exclusis irrationalibus; iuris civilis ethici, quod omnibus certis statutis viventibus nationibus, exclusis iis qui libidine aguntur et agunt; iuris civilis politici, quod omnibus non barbaris nationibus est 5 commune, singulis tamen iuxta suas conditiones aptatum, exclusis barbaris, qui etiam si politiam alchymicam iactent, illa tamen carent quae vera est; iuris oeconomici, quod familiis pro sua ratione gubernandis est accommodatum, exclusis ignobilibus, vilibus, cauponis, vectoribus et ser- 10 vis aliis communibus et inertibus sine facultatibus et substantia. Instrumentativum rationale reducitur ad Hominem et Imaginativum, et non est subiectum peculiare huius artis per se. Duplex ergo propositum Instrumentativum, in centro rotae collocatum, fertilissimum reddit consideratio- 15 rationis actum.

Hic illud non est silentio praetereundum, quod respectu subiecti superioris, omnia inferiora subiecta ut Instrumentativum se habere possunt. Tu ipse super hoc considerato.

20 De amplificatione et multip. figurae primae. Cap. II.

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Bonitas, magnitudo, duratio et reliqua de omnibus subiectis generaliter, specialiter et particulariter dicuntur affirmative vel negative; formata quoque per triangulos et angulos secundae figurae, et informia.

25 Bonitas quoque, magnitudo et reliqua in arte ista 272 nec accidentalia sunt, neque substantialia; atqui supra substantiam et accidens constituta de utrisque dicuntur modo suo.

2 quod *est commune* omnibus *G* 6 alchimicam *P* 7 econo-
mici *P* 9 cauponibus corregge *G* 10 aliisque *G* 14] in iu *P*
20 multiplicatione *G*, e similmente p. 54, 25. 55, 10. 20. 56, 23 etc.

Ad haec praedicata secundum Lullium omnia absolute praedicata reducuntur affirmative vel negative, iuxta unum vel alium modum; quae si quis in ordinem digerere velit, ad horum atria ab invicem distincta reducendo di-
 5 gerat. In omnibus autem praedicationibus gradus scalae intellectus in memoriam revo|centur, specialissimi videlicet, subalterni et generalissimi, tanquam supremi, medi et infimi, qui sunt de altitudine ipsius; item horum differentiae, proprietates et peculiares rationes appropriabiles,
 10 essentiam consequentes, quae scalae latitudinem constituunt. Quae quidem nunc quidem simpliciter accipientur, nunc vero ad invicem et cum aliis complexe, nunc dicendo 'differentia, principium, contrarium'; nunc dicendo 'differentia contrarians, differentia principalis, principium con-
 15 cordans' etc. Imo et cum subiectis ipsis complecti possunt: bonitas divina, angelica, caelestis, humana et infra.

De amplific. et numer. secundae figurae. Cap. III.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici
 Centro Internazionale di Ricerca Chiarini-Santambrogio (CISB)

BIBLIOTHECA BONATANA

Suam amplitudinem figura secunda in sua descriptione et typo patefecit. Unumquodque enim principiorum tribus se differentiis examinandum proponit. Si quippe animae differentia consideranda occurrat, spectanda est quae inter ipsam et sensibile est, inter ipsam et intelligibile, ut in angulo differentiae significatur. Idem de caeteris angulis esto iudicium. | Quae differentia subinde formatur 33^r
 20 per alios figurae istius angulos, - puta maioritatem, minoritatem, principium, medium et finem, una cum speciebus atque modis qui in angulorum scalis indicantur.

5 predicationibus P 15. immo G 16 celestis PG 17 De amplificatione et numeratione G 21 quae (sit) G 22 est om: G 27 schalis P

Formatur quoquè differentia per primae figurae absoluta praedicata, sumendo differentiam animae ab aliis secundum bonitatem, magnitudinem, durationem | et reliqua. **273**
 Similiter de concordantia, maioritate; similiter et de spe-
 ciebus et modis istorum, cum generibus illis, speciebus
 et modis eorum. Quae cuncta ni fiant affirmative, fiant
 negative, secundum omnem negationis modum tentando.

De amplificatione per tertiam figuram. Cap. IV.

Primae atque secundae figurae amplitudinem tertia
 10 figura complectitur, et elementa huius figurae significant
 quod in alphabeto, in subiectis, in duobus praecedentibus
 figuris et quaestionibus est implicitum et explicitum. In B
 enim huius figurae significatur Deus primum subiectum,
 Bonum primum praedicatum absolutum, Differentia pri-
 15 mum respectivum, | Iustitia prima virtutum et Avari- **33v**
 tia prima vitiorum, Utrum prima quaestionum. Simile
 iudicium de CDEFGHIK. Habent ergo singula elemento-
 rum istius figurae significata septem, et singula quadrato-
 rum quatuordecim complectuntur significata. In primo
 20 igitur quadrato, quod est BC, includuntur plura quaesita
 et problemata contemplanda et intentanda et ad quodcum-
 que trahenda propositum; primo per duos terminos, quo-
 rum alter est quaestio, alter est praedicatum absolutum:
 'utrum sit bonitas, quid sit bonitas', vel alterum est
 25 praedicatum respectivum: 'utrum sit differentia, quid sit
 differentia', et tangendo angulorum scalas: 'utrum sit
 differentia inter sensibile et intelligibile, et quid sit et

4 (et) majoritate G 8 iv] iij P 15 (item) justitia G 19 qua-
 tuordecim] 14 P 21. 22 quod cumque, rahenda P 26 schalas P

quae sit ea differentia'. Secundo per tres terminos, cum dicitur: 'differentia magna bonitatis, concordantia bona divinitatis'. Tertio per quattuor terminos: 'utrum sit magna bonitas Dei, quid sit magna bonitas angelii'. Quarto 5 per quinque terminos: 'utrum sit magna bonitas iustitiae angelii? quid est angelum esse iustum in magna bonitate?' Quinto per sex terminos: 'quid est angelii iustitiam esse in magna bonitate concordante?' Sexto per septem terminos: 'quid est angelii iustitiam non | esse in magna 34^r 10 bonitate concordante cum bonitate Dei?' Septimo per octo terminos vel plures, dicendo: 'quid angelica iustitia in magna differentia cum bonitate Dei, et concordantia cum bonitate hominis?' Qui modi, permultas recipiendo inflexiones et praedicandi modos per abstractum et con- 15 cretum, obliquum et rectum, quos referre longum et tae- diosum est (licet umquam bene consideranti non possit esse vanum), in innumerum valent multiplicari.

Nec praetermittendum censeo simplicem modum multiplicationis, quem Lullius tertiae figurae evacuationem 20 appellat, in camera BC eius evacuationis modum ostendens; primo 12. propositiones per ordinem constituens BC: 'bonitas est magna, bonitas est differens, bonitas est concordans, magnitudo est bona, magnitudo est differens, magnitudo est concordans, differentia est bona, differentia 25 est magna, differentia est concordans, concordantia est bona, concordantia est magna, concordantia est differens'; | secundo 24. quaestiones per ordinem deducendo 34^v istas propositiones per Utrum et Quid: 'utrum bonitas est magna, quid est bonitas magna', et ita de aliis; tertio

8 quatuor G 15 obliquum P tediosum P 21 duodecim G
21. 22 Bonitas et magna P 27 (constituens,) per ordinem G

afferendo definitiones terminorum, quae possunt esse media ad argumentum; quarto adferendo ivum, abile et are quae sunt signa potentiae activae, passivae et actionis, quae pariter possunt esse media ad argumentandum 5 (bonitas enim probatur de subiecto per bonificativum esse, bonificabile esse et bonificare); quinto examinando per species quaestionum BC et ipsarum modos.

De amplificatione per quartam figuram. Cap. V.

Quartae figurae amplitudo maxima supra ostensa est 10 in numero revolutionum, domorum, ordinum, camerarum, columnarum, cylindrorum, membrorum, legum, aliarum figurarum amplitudine, nec non subiectorum atque quaestionum.

Ibi est manifestum, quomodo mediorum multiplicatio 275
15 et inventio fiat in circulo mediocri, successive referendo 35^r
elementa ipsius ad subiectum et praedicatum significatum
per elementa aliorum.

Item multae subiecti rationes atque praedicati possunt esse causa ad inferendum praedicatum de subiecto in conclusione. Quod enim mundus sit aeternus, demonstratur a philosopho per rationes mundi, quae non excludunt aeternitatem, per rationem aeternitatis, quae non abhorret mundi adiacentiam, item ex ratione boni mundi, magnitudinis mundi, item ratione boni aeternitatis, magnitudinis et caeterorum, item per observantiam partium et modum circumstantiarum, quibus omnia multiplicari ostendimus, adeo ut omnia in omnibus cum Anaxagora liceat contemplari; et non inconvenit, immo necessarium est, vir-

1 diffinitiones P 2 l. argumentandum 28 et non P: nec G

tute quadam in infinitis (ut in numeris) infinita infinities implicari, quamvis idem quandoque factum iri credere stultum sit.

De amplificatione, multiplicatione et ordine quaestionum. Cap. VI.

35^v

- 5 Ratio dilatandarum quaestionum est non contrahendo ipsas ad certum facultatis modum, sed (cum ipsae ad omnia respicere modo suo debeant) iuxta adeo amplissimam acceptiōnēm eas intelligendo, ut ad omnia et singula prō sui exigentia valeant inclinari. Hinc

10

B. De quaestione 'Utrum' amplificatione et multiplicatione.

Quaestio 'Utrum' dilatatur et multiplicatur per assertivum, affirmativum, dubitativum et negativum; probabile, apparet, demonstrativum; creditum, ratiocinatum, intellectum. Item refertur ad omnes quaestiones de esse et es-
15 sentia, et ad eas reducibiles.

Dilatatur 'Utrum' sicut et aliae quaestiones dilatandae proponuntur, sumendo ipsum amplius quam apud theolo-
gos sumi consuevit. Quāerit enim philosophus an Deus sit et similia, de quibus quidem nil | prorsus debet dubitare 276
20 theologus, ut notat Raymundus in sua Rhetorica. Haec 36^r
enim quaestio 'Utrum' fuit in causa, ut Moses non intraret terram promissionis; punivit enim Deus illum ob eam causam, quia petram percutiendo dixit: 'estne Deus an non?'

25

C. De amplificatione et mult. quaestione 'Quid'.

Quaestio 'Quid' dilatatur, ut sit communis demonstrativo et persuasivo. Non solum per propria rei respon-

6 ipsas G: ipsam P 20 *Lull.* (ed. 1598) p. 203 23 cf. *Num. 20, 12*

det, sed et per periphrases, metaphoricas translativas-
que definitiones atque descriptiones per universum. Unde
quaerenti 'quid est senectus?' respondetur 'portus malo-
rum'; 'quid est pulcherrimam habere uxorem?' 'compedes
5 aureas habere', 'quid sol?' 'oculus mundi'. Dilatatur
'Quid' tentando omnem definiendi modum ex nomine, ex
re, ex modo concipiendi et ex modo essendi; item per
quid est in se et quid est in alio, quid habet in se et
quid habet in alio.

10

(D.) De amplificatione et mult. quaestioneis 'De quo'.

Quaestio 'De quo' extenditur ad significanda principia **36^v**
essentialia, originalia, intrinseca, extrinseca, efficientia,
materialia, primitiva, habita seu positiva; terminum
'a quo' et alias terminos quos iste supponit, compositio-
15 nem omnem seu naturalem seu rationalem seu imagina-
riam complectitur. Possessiva tandem principia secundum
comunem acceptionem, ut et quaestio 'cuius sit, ad quem
pertineat et cuius intersit', referantur ad quaestionem
'De quo.'

20

(E.) De amplificatione et multiplic. quaestioneis 'Quare'.

Quaestio 'Quare' per omnes amplifieatur causas (licet
Ray. Lull. excludat materialem, quae tamen quodammodo
sumpta atque considerata habet quid efficientiae ad mu-
tationem et ea quae mutationem consequuntur), quarum
25 aliae sunt determinatae, aliae indeterminatae in efficiendo, **277**

1 (per) metaphoricas G 10 D. om. P 13 Habita P: habita-
tiva G 14 compositionemque G 17 comunem G 18 referan-
tur G: referatur P 22 Raym. Lullius G 24 consequuntur P

aliae naturales, aliae voluntariae, aliae per se, aliae per accidens. Hinc ' quare aliquid sit ' sumitur primo ex ratione efficientis Dei, fati, quod est significans eiusdem immutabile statutum, fortunae, quae | significat incertam raramque **37^r**
 5 causam circa ea quae per electionem agunt, et casus, cui cuncta composita subesse possunt naturalia. Secundo ex ratione efficientis naturae, sive per principia aequivoca, utpote per naturalia superiora, dum per coelum et astra generat, producit et movet inferna; sive per principia
 10 univoca, utpote per naturalia inferiora, dum simile generatur et producitur a simili et eodem in genere vel specie; sive intrinsece per rei formam, quae rationem efficientis interius admittit, quae quidem alio pacto considerata, utpote ut pars rei, materiam ad certam speciem limitans,
 15 distinctum ab efficiente causae genus est. Tertio ratione efficientis voluntatis, quae distinguitur in animalem, quae duplex est (rationalis et irrationalis), et naturalem, quae verificatur in materia prima et subiecto composito respectu formae proximae et infimae, item remotae et superioris.
 20 Quarto ex ratione finis, qui distinguitur in medium et ultimum, organum et opus, directe intentum et indirecte; qui sex modi intimius consideranti sunt diversi.

F. De amplificatione et multipl. quaestio 'Quantum'.

Quaestio ' Quantum ' extenditur ad significandum geo- **37^v**
 25 metrice et arithmeticę, et hactenus indefinitum tertiae istis congeneae mathematicae speciei modum, utpote secundum magnitudinem, multitudinem et momentum, quae sunt

13 quoę P 22 sunt P 24 ad ad significandum P 24 exten-
 ditur P 25 tertij P 26 congenei P

mensura, numerus et pondus; item secundum omnem modum, quo aliquid potest habere rationem, similitudinem et modum mensurati, numerati et ponderati; sive quomodo libet determinatum sit sive indeterminatum, sive finitum sit sive infinitum; idque sive penes essentiam sive penes esse, sive penes potentiam sive penes posse, respectu cuiuscumque quod est ens, et de quo dici possit esse vel imaginari; quandoquidem omne quod est eiusmodi, habet suum momentum, et (ut proprius, licet etiam barbarius 10 dicam) suam importantiam, quae per 'quantum sit' inquiri consuevit; et haec magnitudo amplior est quam quae virtualis dicitur, cum ipsam substantiae nobilitatem substantialem (ne dicam ipsam substantiam nobilem) metiri velle videatur ipsamque mensuratam adducere.

15

G. De amplificatione et multiplicatione quaestionis 'Quale'.

Quaestio 'Quale' amplificatur tum per ea quae ad 38^r praedicamentum logice spectant et metaphysice, tum et per rationem longe magis communem, complectentem et propria accidentia, quae naturam rei consequuntur, et 20 differentias et appropriata, quae subsequuntur; omnia item adventitia, quaecunque utcunque rem qualificando atque talificando, talem qualemque denominare possunt.

H. De amplificatione et multiplicatione quaestionis 'Quando'.

Quaestio 'Quando' amplificatur per differentias temporis, quod est species quantitatis continuae, et per differentias, species, proprietates et modos atque communitates

4 determinarn P 4.5 sive finitum] sine (o fine) finitum P
9 ut magis proprie G 10 que P 17 methaphysice PG

categoriae ab aliis novem distinctae, quae proprie 'Quando' dicitur; item per modum superiorem, quam sit categoria, et plus quam transcendentem, quo credentes quaerunt 'quando Deus creavit cum caelo tempus?' et sibi respondent 5 'in principio'. Quod principium nec tempus est, nec pars temporis, neque terminus, etiam secundum ipsos, nec esse intelligitur in praedicamento 'quando', neque ut quip- 38^v piam, quod per caetera evagetur praedicamenta, accipitur.

Non est praeteritum, nec futurum, nec praesens, quod sit 10 eorum copulativum, nec connumerari potest cum speciebus illis, cuiusmodi sunt heri, mense praeterito, | anno, 279 olim, iam, aliquando et similibus, ut recte consideranti est manifestum. Superamplificatur haec quaestio H per species quaestionis C D et K; ibi enim est aliquid, ubi sunt eius 15 quidditative et materialiter constituentia, item generaliter formantia et concomitantia.

I. De amplific. et multip. quaestionis 'Ubi'.

Quaestio 'Ubi' dilatatur tum per differentias loci, qui est species quantitatis continuae, tum per differentias, 20 species, modos, propria et communia distinctae ab aliis novem categoriae, quae proprie 'Quando' dicitur, tum tandem per modum superiorem generalissimo, quo de omnibus quaeri potest 'ubi sint.' Deus enim cum neutro duorum primorum modo sit alicubi, nil tamen obest, quo- 25 minus quaeratur ubi sit, | ubi fuerit, antequam mundus 39^r fieret. Est, inquit, et fuit in se ipso, quod idem est ac si dicatur: est et fuit ipse; item ac si dicatur: est ipse; item ac si dicatur: nescio, scit ipse. Qui modus respondendi

1. 21 e 2 Cathegoriae e Cathegoria P 3 transcedente P 4 coe-
lo G 7 praedieamento e 9 praeteritum P 17 De amplificatione et
multiplicatione etc. G 26 fieret P: fuerit? G 27 e 28 idem G

est iuxta theologiam negativam, qualis est Dionysii. Cum igitur 'alicubi' dicitur de Deo, intelligitur secundum valde aequivocum (si concedatur aequivocum quid magis atque minus dici) 'ubitatis' modum accipi. Superamplificatur 5 quoque haec quaestio I apud Lullium per species quaestionum C D et K; tunc enim aliquid est, quando est suum principium quidditative constitutivum, tunc item, cum est suum 'cum quo', ut etiam modicum consideranti patet.

10

K. De amplificatione et multiplicatione quaestioni 'Quomodo'.

Quaestio 'Quomodo' amplificatur per omnes modos, quibus secundum propria vel appropriata res aliquo modo se habere dicitur in se vel in alio, essendo vel operando, per modificare et modificari, penes activam vel passivam 15 facultatem. Haec sane quaestio, sicut || et aliae, omnia modo suo perlustrat. Nil enim impedit nostros theologos, quomodo 280
39^v quae querant, quomodo Deus differt ab aliis entibus, immo ab entibus, et quomodo intelligit se ipsum et intelligendo producit. Quas quaestiones subsequuntur aliae, 20 quas nec ipsi intelligunt nec alii, sicut et apud ipso est confessum. Certum tamen est, quod cum ipsum 'Quomodo' applicatur ad primum subiectum, ad nullam reduci potest praedicamentalem rationem, praeterquam secundum valde remotam (imo dissimilem, si ita me dicere permittunt) 25 similitudinem.

Hinc videre licet, quemadmodum huius facultatis latitudo complectitur amplitudinem logices et metaphysics.

1 Dionisij P 3 aequinocum la seconda volta P 17 qnomodo P differat G 18 e 19 intelligat e producat G 19 subseqūtur P 24 immo G 27 methaphisices P

Ipsum enim 'quomodo, quale, quid' etc. examinant differentias inter logicalia et metaphysicalia, et decernunt in iis quae supra ens reale et rationis (quod appellant) secundum omnem modum attolluntur. Similiter et ipsa praedicta absoluta, respectiva, item et ratio combinationum, quae per ipsa constituuntur. Quod quidem licet superius fuerit indicatum, ob id tamen, quia quid magnum haec consideratio prae se ferre videtur, iterum atque iterum, **40^r** ubi obtigerit, retentanda censetur.

10 Quaestio 'Cum quo' dilatatur per omnia, quae habent rationem medii, signi, instrumenti, concurrentis et concomitantis, idem facientis, admittentis; et dilatatur per omne in quod transmittat, a quo inmittat, unaquae transmittat et una immittat; adeo ut nihil quaestionis huius lucem et **15** colorationem effugiat.

Quemadmodum omnes quaestiones in praedicamentis

plus quam praedicamentaliter logico et metaphysice acceptis, includantur,
et e contra. Cap. VII.

The Warburg Institute Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

Archytas Tarentinus et Gorgias Leontinus et alii de-
20 nario eorum, quae praedicamenta appellantur, proposito, nihil minora et pauciora proposuere quam **|** Lullius. Quod **281** quidem hinc te coniicere volo, quod quaestio 'Utrum' et quaestio 'Quid', quae communiter appellantur 'si est' et 'quid est', una cum quaestione 'Propter quid' (nisi velis **25** et hanc ad duas illas reducere) applicatae decem categoriis latius acceptis, **|** omnes tibi reddere possunt considerationis **40^v** materias, indagando quid est res secundum substantiam,

2 methaphysicalia *P* 4 attollitur *P* 13 in mittat *P*: immit-
tat *G* 17 metaphisicè *P* 19 ARCHITAS *P* 20 ptaedicamenta *P*
25 cathegoriis *P*

utrum sit secundum talem substantiam vel essentiam, propter quid sit secundum talem substantiam vel essentiam, utrum, quid et propter quid sit secundum quantitatem, qualitatem, relationem et quae sequuntur. Veruntamen profuit Lullii observantia, quia notitia categoriarum, ut ad nos per manus Aristotelis devenit, est admodum confusa, ut ad nullum finem esse videatur. Quod si quis Aristotelis autoritate motus hoc ipsum dictu nefas esse existimet, legat et consideret ea quae conscientia ductus 10 in calce capit is De relatione dixit Aristoteles; et ipsum quod ad eius categoriae propositum dictum est, ad caeterarum etiam categoriarum propositum dictum putet. Ab altera et meliori ratione adducenda abstineo, ne captiunculatorum et sophistarum magisterialem incurramus indi- 15 gnationem.

Multiplicationem et extensionem, quae fit per formas, alias reformabimus, tum per id quod ad numerum, tum per id quod ad species, tum quod ad earum rationes attinet. Amore enim centenarii complendi Lullius plurimas 20 repetivit, plurimas duplicavit et plurimas, quae ad rem non faciunt, apposuit; quod quomodo sit, aliis relinquo iudicandum. Sed haec de Lullianae sufficientia architecturae sufficientia. Quod Lullius fortasse de formis imaginatus est, omittimus.

Haec sunt quae ad artem Lullii intelligendam, iudicandam et prosequendam sufficientiunt iis qui periti sunt in vulgari philosophia. Hic enim integre expressum est quidquid Lullius habet in multis Artibus, in quibus idem sem-

1 utrum sit secundum (secundū P) talem substantiam *om.* G
 4.5 Veruntamen P: Veruntamen G 5 kategoriarum P 8 auctoritate G 10 Aristot. Categ. c. 7 p. 8° 21 *sqq.* Arist. P 11 cathegoriae P 12 cathegoriarum P 13.14 captiunculatorum G 22.23 sufficientiae architectura P 24 committimus P

per exprimere nititur; habes, inquam, quae sunt in Arte brevi, in Arte magna et aliis libris, qui | nomine 282 Arboris scientiae, Inventionis, Artis demonstrativa, Mixtionis principiorum, Auditus cabalistici, et si qui alii eiusdem generis extant, in quibus hic pauper semper idem attentabat exprimere.

Et tu, lector, postquam intellexeris ista, necessario Lullium intelliges, et videbis nos multum addidisse, quantum ad facilitatem, ordinis rationem, distinctionem 10 et sufficientiam disciplinae spectat, et aliud quid de memoria, quod non est pars istius disciplinae, sed ad ipsius retentionem est maxime necessarium. Videbis etiam nos 41^v addidisse quod est de substantia artis usque ad complementum ipsius, quod nec Lullius fecit, nec alium fecisse vidi- 15 mus. Si quis vero quid amplius apud Lullium et alios (quos videre potuimus) eius interpretes habeatur inquirat, sciat esse rudes tantum et superfluas quas ita dicam exemplificationes. Sed nos noluimus in facilioribus fimbrias dilatare. Exempla qui desiderat, Lullium videat.

Centro Interdipartimentale di Studi Premontani - Chiaravalle Aquilana (CISB)

BIBLIOTECA AQUILANA
2 et *(in)* aliis G 3. 4 demonstraridae P 4 mixtonis G 4. 5 Ca-
balisti P 12 Videbis G: Videtis P 18 dopo interpretes chiudono la
parentesi PG habeatur, inquirat. Sciat P: *(existimet)* haberis, inqui-
rat. Sciat G

RAYMVNDI LVLLII

42^r
283

DE DEFINITIONE DISPVTTATIONIS ET CONDITIONIBVS
EIVSDEM.

Quid sit disputatio. Cap. I.

5 Disputatio est contrarietas spiritualis, quae per verbum manifestat conceptionem, quam habet unus intellectus contra alium.

De conditionibus disputationis. Cap. II.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
Centro Internazionale di Studi Pieni "Giovanni Agnelli" (CISB)

Conditio prima.

10 Disputans primo debet habere intentionem cognoscendi et amandi veritatem, et cognoscendi et odiendi falsitatem; et propter hoc verus disputator debet concedere vera cognita, et falsa negare.

Conditio secunda.

15 Secundo supponatur in principio, | quod utraque pars 42^v quaestione sit possibilis, scilicet affirmativa et negativa, ut intellectus in investigatione sit liber et non ligatus.

5. p. 64, 8 = Lull. (ed. 1598) p. 168 16 scilicet] s. P: sive G

Conditio tertia.

Tertio arguens probet vel improbet per aliquam speciem argumentationis, fundando argumentum super aliquam speciem demonstrationis.

5

Conditio quarta.

Quarto inter disputantes sit communis amicitia, ut infrenetur particularis contrarietas, quam habent circa hoc de quo disputant.

7 infraenetur PG

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

PHONASCVS GRANDONIVS POLICASTER

43^r
284

I. V. D. ET PHILOS.

DE REGALI, GREGALI ET FVRIBVNDQ; QVODAM PEDE TENVS ET GRAMMATICOTERON
PHILOSOPHANTE

AD PH. I. B. N.

Extrudens tenebris sophiae de corpore lucem,
 Ne tenebris pulsis lux redeundo micet,
 Grammaticus iactans sophiam, dupliceque babillo
 Auriculas mulcens, irrita verba boans;
 Qui graecum mandens, fastu tumefactus inani
 Nil solidi tractat, sed blaterare docet;
 Qui si quem norit multo meliora docentem,
 Hunc studet inviso carpere dente furens;
 Insequitur carpitque tuam, Iordane, Minervam,
 Dum das hanc tenebris quae fuit acta nigris.

10

15

43^vPRO PHIL. IOR. BR. NOLANO
MERLINVS RODOMONTIVS

PHONASCO GRANDONIO POLICASTRO

20

I. V. D. ET THEOLOGO CELEBERRIMO

RESPONDET.

Admugiat bruto, stolido plaudatque loquenti,
 Quod magis est stolidum congeneumque pecus.

2 Juris utrisque (*sic*) et philosophiae Doctor G 5 ad PHILOTHEUM
 JORDANUM BRUNUM NOLANUM G, e similmente a v. 16 8 babillo (*sic*) PG
 15 hanc, tenebris G 19 Juris utrisque (*sic*) Doctori G

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

Nel frontespizio introductorio ediz. originale, TRADUCTORIA Gfrörer (p. 517). Nelle note alla seconda 'Explicatio triginta sigillorum' e al 'Sigillus sigillorum' usiamo G = Gfrörer, e P = edizione principe.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

PHILOTHEI

IORDANI BRVNI NOLANI

RECENS ET COMPLETA

ARS REMINISCENDI

ET IN PHANTASTICO CAMPO

EXARANDI

ad plurimas in triginta sigillis inquirendi,

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Sull'Antica Grecia e Roma "CISB"

implicatas novas rationes

et artes introductoria.

Free digital copy for study purpose only

Nota del Gfrörer: ‘Quae proxime post superiorem libri titulum in originaria editione, signo loci atque anni destituta, quindecim foliis continentur, eadem plane sunt — nisi quod dialogi forma Boristam inter et Albericum carent — quae sub finem libri de cantu circaeō (a pag. 206 usque 234 hujus editionis) <= p. 215–256 Imbriani> leguntur, ideoque sunt omissa a nobis.’ Cf. Tocco, *Le opere lat. di G. B.* p. 63 sq. *Noi aggiungiamo la collazione col ‘Cantus Circaeus’, omettendo gran numero di discrepanze ortografiche e d’interpunzione; nè sarà gran male, se avremo trascurata anche qualche variante di maggiore importanza.*

Cant. Circ. ed. Imbr. p. 215, 2 Borista] De Arte | 4 methodicamque | 7 proficere | 9 adeptione | 12 sumus per diuturnam cogitationem ad cōplendū, tum ea quae faciunt ad facilitatem | 14 etiam quae ad | 19 facile, illustre | 23 in[a 2v]uentiones |

216, 7 apud se, quae etiam paucis | 16 prohemis |

217, 1 [a 3r] | 14–15 om. | 16 Theoriae |

218, 3 medieta[a 3v]tem | 5 Hoc notasse ad praesentem minimē spectat | 17 enim veluti quatuor cubilia, non quidem |

219, 4 memorabiles. [a 4r] Tum | 7. 9 perficit *dopo* imaginum | 10 Cap. II. § I | 15 ianua, introitus | 20 sollempnus | 22 abominationem | 23 animalium |

220, 1 vidi[a 4v]mus | 4 ad libitum eadem se nobis insinuent. Et ideo | 8 et materia] materia etiam | 9. 10 perdurare: ita quoque in | 14. 15 unde — dicendorum *om.* |

221, 2 Cap. I. § I. | 8. 9 imaginum (modum quo alia ad alia referantur insinuando) adducere. Facile | 10. 11 atque conceptis, ad operationem prodire | 12 *om.* | 14 *marg.* II e così in seguito | oc[a 5r]currit | 15 insinanda (*sic*) | 22 yle |

222, 2 inhaerentium | 5 fantasiae | 7. 9 in suo genere: quod in suas species eo quod sequitur pacto distribuitur, | 21 domesti[a 5v]cam | 27 haec |

223, 4. 6 consequens est conditiones subiectorum per ordinem enumerare. | 16. 17 similia: quae nimirum sunt utroque sese habentia modo, ut potè quae | 23. 24 altitudinem [a 6r] eleuatorū |

224, 14. 15 non exprimit] nequiuit | 17 connectamus dum opere | 20 et ad proximentur (sic) | 22 alterius principium | 24. 27 quae est in una, principium unius aedificij, quod est in alia parte civitatis apponere. Pariter quid obest quominus |

225, 2. 4 succedere? [a 6v] Quò ad | 7 visum (dopo suo) om. | 10. 11 volunt ut tanquam ab igne a pluralitate similium locorum caveretur | 13 intercolumnia | 19 Relationem. Actionem item atque passionem Subiecta | 22 sqq. sicuti pagina per advenientem literam, vel si fieri potest (et melius) sicuti cera per novae imaginis impressio- nem inficitur. |

226, 1. 2 Et hoc—passionem om. | 4 Quò ad Ordinem. (omnium sententia) loca | 11. 12 obtutum et intuitum | 15 Similiterque (licet [a 7r] non ita) | 16 semotae, visum disgregando conturbant. | 17. 227, 16 om. |

228, 1 possunt. Haec sunt differentia | 7 sit] fit | 12. 13 caeteraque (om. alii) | 17 pi[a 7v]leus | 20 peragentibus (om. atque facientibus) | 24. 229, 8 cùm quaeras—subiectorum semimathematicorum om. |

229, 13 quandoquidem] ut potè quae | 19. 21 duobus (in quorum —succedit) inquiritur. In figuris videlicet |

230, 6. 7 ad dua[a 8r]litatem | 8. 9 valent *dopo* insinuare | 9 praesentare | 16 agriculturae | 24 modis] rationibus | 24. 25 sive secundum hunc modum, sive secundum alium om. | 26 definire |

231, 1 caeterisque | 3 coquinariis] ruralibus | 8 rerum] ipsarum | 10 atque capitum | 12. 24 om. |

232, 1 om. | 3 [a 8v] De locis etc. | 10 quae non modò capitum | 19 enumerauimus | 21. 234, 1 om. |

234, 10 ut potè [b 1r] pro essentia |

235, 4. 5 allatam | 12 quae sensibus (om. in) | 16 et (*dopo* enim) om. | 19 imaginibus] marginibus | 21 determinat | 22 for[b 1v]mas |

236, 12 possunt | 19 sed non secundum totum om. |

237, 4 [b 2r] Formae vero |

238, 7 magnifica] magna | 11 Sutor [b 2v] acum |

239, 11 pu[b 3r]tes |

240, 15 Nūquam [b 3v] enim | 20. 241, 6 om. |

242, 3 Aliquando verò Item | 7 Aliquando] Rursum | 7. 8 principij [b 4r] dictionis | 10 Aser. Adde tu capit is addictionem et diminutionē, ut à palatio, latio. | 11 Aliquando] Insuper | 13 aliquando om. | 14 Quandoque ab antecedente | 16. 17 digestio figuratur. | 18. 22. 26. 29. 243, 1 invece di Aliquando ha Ultra, Proinde, Praeterea, E con- verso, Ad haec | 18. 21 concomitante, seu per socium, socii recorda- mur. Ubi enim aliquid est infigurabile, sicut mors, potest per caedem vel cadauer effigiari. | 23. 25 sicut a fumo ignem, et è conuerso. |

243, 4 Aliquando ex insigni] Ex insigni etiam | 6. 11. 14. 17 Ali-

quando om. | 7.8 Tongilianum, [b 4v] ex homine armato (vm. la citaz. di *Martial. XII*, 88, 2) | 9 thunica | 12.13 et sic de aliis om. | 19.22 in magno — in fine om. | 23.24 quemadmodum ex aqua vapor, et ex voto Maro clarescit Roma, sicut in dictione, ita et in re. | 27 Dauid. Ita in re sicut in dictione. Statua quoque capitolina capitolium referet. | 28.31 om.; perciò i §§ XXI-XXVI sono invece XIX-XXIV |

244, 1 Ex proferente, vocabulum | 2 sententiam proferendam | 4 hic om. | 6 adcommodare | 7 atque magis om. | 11.12 psal[b 5r]mystae | 14 ut ex argento | 31 (XXV.) Similiter |

245, 2.3 licet sit aliud praedicamentum om. | 3 (XXVI.) Similiter | 12 [b 5v] XXIX. Ex contrario | 21 247, 16 om. |

247, 17 tit. DE PRIMA PARTE PRAXIS. CAP. I. § I | Quamvis ex his quae supra allata sunt | 21 superiori- (sic, in fine di rigo) addimus |

248, 1 III.] II. | 8 exemplarium | 10 quae[b 6r]libet | 19.20 subinferendo | 21 sit terminus om. | 22.23 sive significativus sive non quomodocumque sit, dummodo sit articulatus terminus. |

249, 6 vocunque | 12 inquam | 13.14 Cae[b 6v]sares |

250, 15 Borista. om. | Quod ergo ad | 16 nos] vos | 17 nos om. | videor | 18 videar | 19 negotium | 22 [b 7r] dictionum | 24 docemini |

251, 1 perdocemini | 3 sumus | 24 multi[b 7v]plicemus | 29.30 rerum capita et intentiones propositas, tum et | 31 tui similes] adulteriores |

252, 6.7 alias quas instituimus | 19.25 modica tamen est aliarum respectu, quas inuenimus, atque perfecimus mox (sic, senza interpunzione) unam in brevibus contentam explicabo (om. tibi—sufficiant) |

253, 1 [b 8r] IORDANI etc. | 12 habeant] hebeant | 16 Qui sit |

254. 255, 2 (fino ad ut possum) om. |

255, 2 tit. AENIGMATIC INTERPRETATIO. Habeas ab inuicem etc. | 10 X. [b 8v] Horologium |

256, 3 ita om. | 10 promoueri. FINIS | 11.257, 15 om. | segue PHILOTHEI IORDANI BRVNI NOLANI triginta sigillorum explicatio. Omni verborum (p. 519 Gfrörer) etc. |

1. 8v. = ff. [32]

PHILOTHEI
IORDANI BRVNI NOLANI
EXPLICATIO TRIGINTA SIGILLORVM

AD OMNIVM SCIENTIARVM

ET ARTIVM INVENTIONEM DISPOSITIONEM

ET MEMORIAM.

Quibus adiectus est Sigillus Sigillorum,

ad omnes animi operationes comparandas

et earundem rationes habendas maxime

conducens. Et non temere ars artium nun-

cupatur; hic enim facile invenies quidquid

per logicam, metaphysicam, cabalam,

naturalem magiam, artes magnas

atque breves theorice

inquiritur.

SIGILLO SIGILLORVM.

a 1^v c. ff.

Procede, magne liber, quem non magnum
Reddit conferta densitas voluminum.

- Nusquam contemnens pauperum tuguria
5 Divertito ad superbas fores principum.
Tu non minister cruentorum numinum
Cunctis sedati fructus gerens animi,
Nulli abigendus, acceptandus omnibus
Praeterquam diris geniis misanthropon,
10 Incede tutus et in oras Hesperi,
Oppositique in partes perge Bosphori,
Extremosque axis mundi inversi cardines.
Officiosum cunctis, nulli noxium,
Cum sensus lassus abiget ensiferos,
15 Non te repellet mundus sero sapiens.

The Italiano per gli Studi Filosofici.
Centro Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA ELECTRONICA

2 magnū (sic) 3 e 7 uoluminum e sedati exemplare Guicciardiano (2. 4°. 65): uolumnum e sedtati exempl. Milanese 9 diis (ma diris corretto a penna nell'esempl. Milanese) mysantropo 10 Incaede Hesperi 13.14 dopo noxium e ensiferos abbiamo aggiunta l'interpuzione

P. IOR. BR. NO.

a 2^r C. [2]

ILLVSTRISSIMO

DOMINO MICHAELI A CASTELLO NOVO,

Domino Mawisserio, equiti aurato, inter
 5 nobiles domesticos regis uni, quinqua-
 ginta equitum gravis armaturaे ca-
 pitaneo, privati consilii consiliario,
 gubernatori urbis et arcis sancti
 Desiderii, legato christianissi-
 mi regis apud serenissimam
 10 Angliae Reginam.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
 Centro Internazionale di Studi Bruniani, Cleonini, Agostinelli (CISB)
 BIBLIOTHECA ELECTRONICA

Musarum partus iste non ignobilis, in tua celeberrima
 aula editus, tibi illustrissime domine sacratur, ut qui
 mihi debent, Musis debere; qui Musis debent, et tibi earun-
 15 dem perpetuo fautori et protectori devinctos esse cognos-
 cant. Ipsae etenim quibus omne solum patria, ne alicubi
 haberentur peregrinae seque extraneas esse com|perirent, a 2^v C. [2]
 per Italum alumnum, in seposita Britannia, Gallicum,
 ipsumque regium, hospitium repperere. Vale, illumque satis
 20 tibi alligatum scias, cui Angliam in Italiam, Londinum in
 Nolam, totoque orbe seiunctam domum in domesticos lares
 convertisti.

AD EXCELLENTISSIMVM

a 3^r C. [3]

OXONIENSIS ACADEMIAE PROCANCELLARIUM

CLARISSIMOS DOCTORES

ATQVE CELEBERRIMOS MAGISTROS.

5 Philotheus Iordanus Brunus Nolanus magis laboratae
 theologiae doctor, purioris et innocuae sapientiae profes-
 sor, in praecipuis Europae academiis notus, probatus et
 honorifice exceptus philosophus, nullibi praeterquam apud
 barbaros et ignobiles peregrinus, dormitantium animorum
 10 excubitor, prae sumtuosae et recalcitrantis ignorantiae
 domitor, qui in actibus universis generalem philanthropiam
 protestatur, qui non magis Italum quam Britannum, ma-
 rem quam feminam, mitratum quam coronatum, togatum
 quam armatum, cucullatum hominem quam sine cuculla
 15 virum, sed illum cuius pacatior, | civilior, fidelior et utilior a 3^v C. [34]
 est conversatio diligit, qui non ad per unctum caput, si-
 gnatum frontem, ablutas manus et circumcisum penem,
 sed (ubi veri hominis faciem licet intueri) ad animum
 ingeniique culturam maxime respicit, quem stultitiae pro-
 20 pagatores et hypocritumculi detestantur, quem probi et stu-

2 achademiae 5 elaboratae corregge a penna non sappiamo chi
 nell' esemplare milanese, che adoperiamo, e nel Guicciardiniano 7 acha-
 demijs 10 Præsū|tuosæ 11 philanthropiam

diosi diligunt, et cui nobiliora plaudunt ingenia, excellen-
tissimo clarissimoque Oxoniensis academiae procancellario,
una cum praecipuis eiusdem universitatis, salutem pluri-
mam dicit.

5 Extant, praestantissimi domini, qui cum satis per-
spectum habeant, quod et nos non negamus, sapientiam
huius mundi stultitiam esse apud Deum, speculativas omnes
disciplinas abhorrentes, nihil student. Cum satis receptum
sit apud eosdem opera iustitiae nostrae esse veluti men-
10 struata, et per illa neminem coram Deo iustificari, nihil
boni faciunt. Interea tamen ne improbi et ignorantes ha-
beantur, repente sine studio docti efficiuntur, iuxta illud
'Abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti
ea parvulis.' Item sine propriis bonis actibus probi red- a 4^r C. [4]
15 duntur, iuxta illud 'Tu es iustitia mea, o Domine.' Facino-
rissimi quoque in sanctos, mundos atque puros transfor-
mantur, iuxta illud 'Candidi facti sunt in sanguine agni.'
Stulti tandem, ignobilissimi et infames nullum sibi pre-
ferunt nobilitatis genus, iuxta illud 'Vos estis genus Dei
20 electum et regale sacerdotium.' Tales sane parvulos, iustos,
puros, candidos, electos, reges, sacerdotes et semideos, qui
nostram simplicitatem ad animi centrum usque confodere
valerent, magis ipsa morte formido; ideo ne eiuscmodi
genus aliquo in me aequo et iure congregariatur, illud coram
25 excellentia vestra protestor, quod dum adinventionum no-
strarum fructus adferentes, utilissimas omnibus animi functio-
nibus praeceptiones adducimus, ubi pro earundem ratione
atque praxi comparanda ad Pythagorae, Parmenidis, Anaxa-

2 a chademiae 5 prestantissimi 11 Interæ 19 iuxa 26 util-
limas] cf. per es. p. 34, 21 etc.

gorae meliorumque philosophorum sententias probandas vel ad proprias novasque positiones adducendas dilabi videbimus, si haec comuni probataeque fidei obstare videantur, ea ipsa a nobis non tanquam absolute vera, sed ut 5 sensui nostraequae rationi magis consona, vel saltem minus a 4^v C. [4v] altera contradictionis parte absona, prolata intelligent. Illudque in memoriam revocent, nos haud tantum de propria scientia praesumere, quantum commotos esse ab amore manifestandae imbecillitatis vulgatae philosophiae absolute 10 credita tamquam demonstrative probata obtrudentis, et per discussiones nostras (si illud a Diis dabitur) appareat, quantum regulato sensui respondeant, veritatique substantiae rerum consonent, quae a plebeiorum philosophorum garriente multitudine tamquam a sensu aliena sunt impro- 15 bata. Interim nolim ut quemadmodum tempore diluvii asinorum stercora malis aureis dixerunt 'Nos quoque poma natamus', ita nunc cuilibet stulto et asino liceat in nostras positiones hic vel alibi, hoc vel alio modo prolatas obrudere; sed si qui eius sunt tituli, dignitatis vel sufficientiae, 20 ut nostro congressu aliqua ratione non habeantur indigni, et quibus sine conditionis nostra dedecore respondere possimus, hominem promptissimum et paratissimum, per quem pondus virium suarum valeant experiri, comperient. Valete.

PHILOTHEI

1^r

IORDANI BRVNI NOLANI
TRIGINTA SIGILLI.

Habes, illustrissime et excellentissime Domine, Sigil-
lorum 30. congeriem, quibus ad trutinam redactis inquisi-
tio, inventio et retentio affabre succedere valeant.

DE CAMPO,

qui primus est Sigillus.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici
Centro Internazionale di Studi Superiori di Permanenza

Campus est primus sigillus. Hic ex illis speciebus con-
10 fletur oportet, quarum simulacra in phantasticae facultatis amplissimo sinu ideo continentur, ut iacta intentionum et phantasiabilium universorum semina in exoptatam messem promoveant. Hunc etiam, quo nobis maxime subsit officiosus, in eas distributum esse voluimus partes, quae 15 sensibiles, mediocris dimensionis, non excellentis nec diminutae perspicuitatis, diversae, differentes, ordinatae, congruentibus sepositae seiunctaeque intervallis, ad humanorum brachiorum elevatorum altitudinem et extentorum amplitudinem, adiectivatae animataeve, exquisitarum

8 Syillus	10 quatrum simulachra in phantasticæ	12 phan-
tassiabilium	15. 16 l. deminutæ	18. 19 extenctorum

for|marum numero adcommodatae, iterum iterumque lu- **1v**
stratae existant. Non vulgari tibi praesto erit emolumento,
si affabre ipsum divisionum portionibus distributum con-
cipias. Sic Thalmutista Solymam in quattuor latera orientis,
5 aquilonis, austri et occidentis divisam, primo eiusdem
laterum singula ad duodenarium multiplicanda numerum,
in tres patriarcharum nominibus insignitas portas subdividit,
moxque in atria duodecim, quorum singula domorum
duodenarium complectuntur, quarum singulae quattuor
10 constant ordinibus, quorum quique duodecim ad summum
referunt cubilia, quae tandem vel quattuor angulos, vel
etiam in quattuor mediantibus lateribus intersituata recipiant,
certo ingressum facit ordine.

DE CAELO,

15

qui secundus est Sigillus.

Quo caeli imaginum series insculpatur et ordo, sphaera
primum in quattuor circumferentiales angulos rectos duo-
bus se circulis magnis intersecantibus divisa, totidem
distinctas aequales offeret portiones, quarum quaeque per-
20 quisiti, inventi atque retinendi locum situmque ponit ob-
oculos. Quod si quadrantum singulos in geminas libeat sub-
secare partes, omni procul dubio divisionis multiplicato
opere fiet ut minus in proposito principaliore gravere.
Ipsa quidem tribus magnis circulis se ad angulos rectos
25 intersecantibus delineata occurrens, octo circumferentia- **2r**
lium triangulorum spacia suppeditabit aequalia, in quibus
tu postea quid ad cuiusque basim, quid ad conum, quid ad
laterum quaeque positum sit, per dextri, sinistri, superni
infernique differentias contemplabere.

DE CATENA,

ubi tertius est Sigillus.

Ordinate quaerenti per patrem ordinem proles inventio inventique retentio suppeditatur. Ne qua vero partes 5 dissolutione desiliant, et quo ex unius adeptione alterius proxime consequentis adeptio prodeat, ita in se se complectentes cyclos commigrabunt, ut antecedentis in cauda caput explicetur consequentis. Sit id, ut fieri potest, in elementorum consequentia manifestum: AB. BC. CD. DE.

10 EF. FG. GH. HI. IK. KL.

DE ARBORE,

ubi quartus est Sigillus.

Si ea ratione simplices conceptus aggregaris, ut in ramos, ramusculos, frondes, flores fructusque repullulent, 15 nihil prorsus interesse videtur, si uti catenam, sive uti arboris stipitem conceperis. Eius progressum et usum 2^v

The coordinata, ut vides, insinuent elementa. *Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)*

L

20

1 K 1

l k I k l

l k i H i k l

l k i h G h i k l

l k i h g F g h i k l

l k i h g f E f g h i k l

25

l k i h g f e D e f g h i k l

l k i h g f e d C d e f g h i k l

B

A

DE SYLVA,

ubi quintus est Sigillus.

Coëunt plurimae arbores in sylvam, porro haec connexionem quidem partium retinet; homogeneam vero 5 univocamque illarum seriem, ni transplantatae in proprios specierum distinctarum ordines digerantur, non admittit: ac. cf. fg. gm. mk. kb. bd. dh. hf. fl. li. Deinde in alia plaga aliter: bf. fk. km. Et deinceps similiter in diversis aliisque plagis diversimode et aliter (catena in arborem et 10 arbore in silvam commigrantibus) ordinabuntur.

DE SCALA SEV GRADIBVS,

3^r

ubi sextus est Sigillus.

Scala haud alio quam praesenti elementarii gradatione hactenus inspecta sit.

15	AB.	bc.	ed.	de.	ef.	fg.	gh.	hi.	ik.	kl.
	AC.	cd.	de.	ef.	fg.	gh.	hi.	ik.	kl.	
	AD.	de.	ef.	fg.	gh.	hi.	ik.	kl.		
	AE.	ef.	fg.	gh.	hi.	ik.	kl.			
	AF.	fg.	gh.	hi.	ik.	kl.				
20	AG.	gh.	hi.	ik.	kl.					
	AH.	hi.	ik.	kl.						
	AI.	ik.	kl.							
	AK.	kl.								
	AL.									

9 cathena 10 arbore] arbor 11 e 13 schala 12 Sygillus
13 presenti 14 inspectassit

DE INSERENTE,

ubi septimus est Sigillus.

Ut modo in hunc, modo in illum intendentes ordinem,
 hic arbori per catenam, vel catenae per arborem, per
 5 campum, perque haec caeteraque caeteris, omniaque om-
 nibus adcurramus, rationabilis multiplexque causa nimi-
 rum efficiet. Innumerabilibus siquidem modis dum haec
 illis, aliaque aliis succedunt, inque certam disponuntur
 speciem atque continuantur, per plures universosve sigillos
 10 tua te solertia poteris ad concupita captanda promovere.

DE AGRICOLA,

3v

ubi octavus est Sigillus.

Certus agricola si campum cuius est dominus non de-
 stituat, vix unquam tua te fallet expectatio. Animam ra-
 15 tiocinantis perpetuo unitam proprio subiecto, pro diversa-
 rum formarum adventantium occasione diversimode se
 gerentem, adque specierum quarumcumque productionem
 convertibilem, longeque vivacius quam alibi institutum
 adiectivum subiectum rerum nobis subministrantem occur-
 20 sum, agricolam appello.

DE TABVLA,

ubi nonus est Sigillus.

Per ordinatum elementorum combinatorium tabula
 perfici etiam aliis consueverat, dum ab abstracto ad ac-
 25 cusatorem, ad adversarium, ad aëreum, ad afflictum, ad

⁴ cathernam, vel cathenae

agglomerantem, ad aheneum, ad Ayrolanum, ad altum, ad Amblartum, ad anthropophagum, caeterosque per filum sibi succedentes, suis casibus atque gestis significatores, fieret accessio. Hic abstractus virentem complexus arborem, 5 adversarius dolore affectus, agglomerator congregans, diversa mihi per ordinem insinuarunt accidentia.

AF		ab.	eb.	ib.	ob.	ub.	ba.	be.	bi.	bo.	bu.	4r
BG		ac.	ec.	ic.	oc.	uc.	ca.	ce.	ci.	co.	cu.	
CH		ad.	ed.	id.	od.	ud.	da.	de.	di.	do.	du.	
DI		ae.	ee.	ie.	oe.	ue.	ea.	ee.	ei.	eo.	eu.	
EK		af.	ef.	if.	of.	uf.	fa.	fe.	fi.	fo.	fu.	

DE COMPAGINATORE,

ubi X. Sigillus.

Compaginatator est qui distinctos campos atriae, ceu 15 folia quaedam segregata seorsumque posita, artificioso quodam nexu consuit, quod tunc sane praestat, cum agricolam vel aliud adiectivum aliamve utcumque formam, quae subiecti communis unius erat extreum, alterius ubicumque positi (pro voto) principii indicem efficiat.

DE VEXILLO,

ubi XI. Sigillus.

Ideo vexillum dicimus, quia pro exigentia vocis aut rei, ad idem referendum multos paucosve, plures paucioresve valebis intelligere atque destinare. Hinc non unus tibi in 25 serviat Plato, Aristoteles et Diogenes, neque unus adsit Pyrrhonianus, Cynicus et Epicureus, sed affines, similes proportionalesque multi.

2 antropophagum 7 eb.] cb. 10 ea. ee.] Ea. ke. 18 ubicū-
que 23 referendum

DE ZEVXI SEV PICTORE,

ubi XII. Sigillus.

Suis cūm insigniis atque circumstantiis astrictas imagines in subiecti partibus plurimis, in quibus | quippam ^{4^v}
 5 inscribēre possit ratiocinantis animus, apposui. Sic mihi
 Teucri Babylonici imagines centum trium millium proponitorum suppeditant lectionem.

DE PHIDIA SEV SCVLPTORE,

ubi XIII. Sigillus.

10 In proprias sedes subiectum commune atque totale distinxi, quae quidem easdem in sua domo perpetuo immorantes imagines quasdam retineant, quo diversorum peregrinantium attactu diversimode sonent. Ibi forma subiecto adveniens penes locales situalesque differentias, nec
 15 non per varias partes et secundum varias habitudines considerato, consistentia per subsistentia quinque multiplicare faciet elementa; vel si subsistentis ibi perstare libeat elementi notam, fiet ut elementum quintuplex per caeterorum elementorum signa formationem concupitam recipiat.

20

DE DAEDALO,

vel XIV. Sigillus.

Quod Phidias in verbis praestitit, in intentionibus perque intentiones notatis rebus Daedalus exerceat. Organa igitur utensiliaque plurima institui, quibus, in quibus, per

³ insigniis] sic; cf. per es. *De lamp. Venat.* p. 6, 26, *Cant. Circ.* p. 256, ⁴ *Imbr.*, e più giù p. 95, 26, 106, 1 Babilonici ⁸ *PHYDIA*
 20 DEDALO 22 Phydias prestitit 23 Dedalus

quae, ad quae et circa quae, vel per catenam, vel per arborem, vel per campum, vel per aliud quipiam ordinibus occurrentia certis, de instrumentorum centenario 5^r operum eliciat centenarium, et de eorum numero caeterorum quorumlibet numerum consequenter.

DE PROPAGATORE SEV PERSONARIO.

xv. Sigillus.

Inspexi atria quinque, de quorum primo prodibat homo, qui in secundo de capiti adaptabilibus unum eligebat de pluribus, in tertio de iñdumentis corporis unum, in quarto determinatam sibi prescribebat operationem, in quinto certum de pluribus casum perpetiebatur, in sexto quemdam de multis adsistentibus hominem determinabat, in septimo puerum, foeminam vel brutum ad opus quoquo 15 pacto concurrens sortiebatur; quae quidem omnia, vel simpliciter vel Phidiae operibus complexe capta, ad quantumlibet multipartitas atque varias referendas complexiones (et si libeat quandoque conceptus) conferunt.

DE NVMERATORE,

20

qui est XVI. Sigillus.

Inter omnia, quid melius numero suppeditabit omnia? Non modo ex ipso, sed et ipse est intelligendi modus; ipse omnia includit proportionabilia; ipsum in omnibus et in ipso omnia licet contemplari; hic substantia quaedam rerumque pri|num exemplar est Pythagorae; hic in praesentiарum non ordinem conceptandorum retinendorumque modo, sed et (si phantasiabilis effingatur) ipsas retentas atque

1 cathernam 15 cucurrens 16 Phydiae 16. 17 quantumlibet
25. 26 in presentiarum

numeratas obiectare valebit ordinatorum formas. Adsumat igitur diversam pro decadum diversitate materiam, ut primam decadem det linum, secundam lana, tertiam corium, quartam lignum, quintam lapis, sextam crystallus, 5 septimam ferrum, octavam aes, nonam argentum, decimam aurum. Adsumat etiam differentes (pro diversorum digitorum in decadibus diversitate) formas, ut columna unitatem, porticus dualitatem, triples trinitatem, arca quaternitatem, sedes quinarium, mensa senarium, altare septenarium, 10 lectus octonarium, patibulum novenarium, arbor denarium adferat. Aliis pariter pluribusque materiis atque formis, eodem similique pacto diversificatis, in innumerum numerata tibi extendere poteris subiecta.

	Lineus	3.	Crystallinus	53.
15	Laneus	13.	Ferreus	63.
	TRIPES	Coriaceus	Aeneus	73.
		Ligneus	Argenteus	83.
		Lapideus	Aureus	93.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
Centro Internazionale di Studi Brechtiani "Cesareo Aquilecchia" (CISB)

6r

DE CENTVRIONE,

20

qui XVII. est Sigillus.

Nolani primam, Parthenopaei secundam, tertiam Capuani, Salernitani quartam mihi centuriam conflavere; dum in primam de singulis centuriis decadem perceptos amicos, in secundam imaginatos verosve fratres, in tertiam consiliarios, in quartam servos, in quintam pueros, in sextam gubernatores, in septimam doctores, in octavam concionatores, in nonam adversarios, in decimam condiscipulos convenire conciperem. Huiuscemodi mihi rerum significan-

darum subiecta, nunc quidem hic, nunc vero ibi, nunc haec, nunc vero illae, dispositione, motu, actu, habitu atque circumstantiis informata (eorum me nullatenus ordine praetereunte) pro exigentia dilatandi, amplificandi, distri-
5 buendi multiplicandique propositi venere in usum.

DE QVADRATO ENCYCLIO.

xviii. Sigillus.

Quandoque dum ad latera quattuor stellarum primae magnitudinis, aliis secundae magnitudinis quattuor appo-
10 sitis, eadem forma tertiae magnitudinis quattuor accessis-
sent, quaternarium mihi primo migrabat in duodenarium,
secundo duodenarium in 48narium extendabatur, tertio
48narium in 192narium amplificatum universae descrip-
tioni deservisset, ulteriora pari adtentassem serie.

15

a
c A d
b

a
c A d
b

6v

20

a
c C d
b

a
c D d
b

a
c C d
b

a
c D d
b

25

c A d
b

c A d
b

30

a
c C d
b

a
c D d
b

a
c C d
b

a
c D d
b

DE BINARII CIRCVLARI ENCYCLIO.

XIX. Sigillus.

Habet A circa se B et C, B habet D E, C habet E F,
 D habet G H, E habet I K, F habet L M, G habet N O,
 5 H habet P Q, I habet R S, K habet T V, L habet X Z,
 M habet a b, N habet c d, O habet e f, P habet g h, Q
 habet i k, R habet l m, S habet n o, T habet p q, V ha-
 bet r s, X habet t v, Z habet x z.

DE COMPOSITO ET ELEMENTO.

7r

10

XX. Sigillus.

Epigramma vel ode denarium mihi numeratum refe-
 rebat. Ipsa in proprias distincta partes, primo sectionum
 libros, mox librorum capita, capitum subinde portiones
 insinuabant, dum universa generalisque materia ratioci-
 15 nativos discursus, iique suas mihi promerent propositiones
 atque sententias, a quibus quid impeditisset quominus ad
 incomplexos terminos fieret adcessio? ODI itaque primi,
 PROFANVM secundi, VULGVS tertii, ET ARCEO quar-
 ti, in tertia ipsa divisione, capitis intentionem patefaciebat,
 20 quibus sane intentionum signis cum elementorum vel pri-
 marum ex iisdem compositionum significata accommodaren-
 tur, facillimus ingenio ad ipsarum intentionum partes pa-
 tuit aditus. Odii expresso indicio operarius per O significatus
 odisset, odissetque per D significatus didascalus, et per I

1 enciclio 14. 15 raciotinatiuos

BRUNI Opp. Lat. II, 2.

12

notatus iracundus, vel unus alius de notatis iracundis, quorum modo hunc, modo aliud (pro iisdem in eadem prima vel secunda vel tertia combinatione importunius repetitis elementis) in usum revocabam.

5 Solerterem hic me reddidit quandoque urgens necessitas, ut vel elementa in composita migrare atque extendi, vel haec in illa perstringi contrahique permitterem. Sic enim membrana propositae minus sufficiens scripturae aliam sibi connecti requirit, vel se nimium capacem angustari 10 decurtarique magis.

Formarum multiplicationem ita mihi quandoque comparabam, utpote cum semel mihi elementum vel combinatum per hominem mihi propositum significarit, mox vel per eundem aliter aliterque insignitum, vel melius per 15 operantem eiusdem nomenclaturee alium, aut foeminam aut brutum aut inanimatum quippiam (quod ad idem vel idem elementum figurandum significandumque fuerat ordinatum) ipsum subinde consequens aucupabar.

Hic iam cum res rebus connecterentur, ne quasi in 20 confusam corporis massam membra coalescerent, capita quaeque numeris illustrando, insigniendo, veluti inter cohortes, quae non suum modo, sed et suorum ordinem efficacius referrent, prominentiora constitui.

DE ROTA FIGVLI.

25

xxi. Sigillus.

Duarum praeceptionum connexione quam optime succedens artificium adipisceris. Si inquam pro centum vel

1 e 2 iracundis (quorum e modo aliud pro iisdem 26 praeceptionum

mille patribus seu capitibus, cum suis natis, corporibus
 atque membris distinguendis, centum animata subiecta
 aliqua de praedictis serie in ordinem digesta praepararisi,
 in quibus de quo ratio est habenda prosequutum nego-
 tium intelligatur. Haec vel numeratoris numeros aut al-
 terius cuiusque ordines percurrentia, capita in membra,
 8^r membraque in proprios distribuent articulos. Quid enim?
 Nonne si de centum hominibus successive singuli centum
 diversificata lustraverint cubilia, decies tibi mille subster-
 10 nent intentiones, quas si duplicare cupias sola totidem cu-
 bilium additione, vel hominum multiplicatione perficies?
 Nonne et in ipsis, sicuti materiae materiis subordinantur,
 ita et hominibus homines tamquam servos vel amicos vel
 successores, vel similibus relationibus domos domibus,
 15 atriaque atrii subiicere valehis? Numquid non et haec
 ultima percepta, ut variis ordine quodam subiecta casibus,
 materiam tibi longe uberiorem et ad inquirendum et ad
 inveniendum et ad retinendum suppeditabunt?

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
 Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

DE FONTE ET SPECVLO.

20

XXII. Sigillua.

Non dabitur omnibus istam adire Corinthum. Unicam
 in unico scientiam subiecto contemplabar. Eius enim quot
 fuerant praecipuae partes, totidem praecipuae ordinabantur
 formae, quotque secundariae partium portiones, totidem
 25 primariis secundariae formae adnectebantur. Ad instar igi-
 tur artis, quae Cabalisticus auditus intitulatur, non

2. 3 subiecta, aliqua 3 praepararisi 6 percurrentiae 21 cf.
 interpr. ad Hor. Epist. 1, 17, 56 23 precipuae partes

subiectorum, praedicatum utriusque generis et quaestionum modo, sed et actionum et passionum, organorum, comitum, principum et servorum certum mihi numerum comparabam. Haecque erant per quae successive scientiarum et 5 aliarum facultatum particularia subiecta, tanquam per eadem afficienda deducebam. | Horum quidem signa per certa, determinata inque ordinem digesta loca dum praesentarentur, eorum significata pro nostro libito, eorumque ratione meliore, ad alia atque alia conceptacula referebantur. 10 Quod si propositis in quibusdam materiae amplitudo subiectique capacitas simplices formarum vicarias absorbusset, nos illas invicem commixtas, combinatas ad subiecti expletionem repletionemque in innumerum etiam deduxissemus.

15

DE EMPIRICO.

XXIII. Sigillus.

Ad varias domos varios referebam laborantes, eas inquam domos, in quibus horti, horrea, apothecae, hypocausta, coquinae, in quibus olera, fruges, condimenta, balnea, 20 cibi praeparabantur atque potus. Hic etiam in angustiore pro rei exigentia spatio cuique necessaria et ad quemque conferentia promptius occurrabant. Haud tamen pro numeri mensuraeque cuiusque ratione minime dissimulanda, solertia studiosa non providente. Ibi vero seorsum ab aedibus extabat atrium, ubi malesuada fames et turpis egestas, luctus et ultrices posuere cubilia curae, quae quidem omnia ideo per hortos et pomeria physicorum, magorum

18 apotecae, ypocausta 20 preparabatur 25 sq. *Vergil. Aen.*
6, 274 sqq.; cf. *Lampas triginta Stat.* p. 21, 22

circuitus et Daedaleas manuducebantur officinas, ut iisdem proficua atque convenientia evellerent, decerperent, legerent, caperent atque compararent. | Sic enim talibus freti 9^r muneribus, qui ripae ulterioris tenebantur amore, tristes 5 Stygis undas transvadantes, in fortunatos incolumitatis campos appellebant.

DE ALEA.

XXIV. Sigilli us.

Siquidem aleae nullus apud empiricum, fontem, spe-
10 culum, figulum caeteraque, nec in campo, nec in caelo,
nec in encycliis caeterisque locus vacat, machinati sumus
haec ulteriora, quae talibus valde videntur adcommodata,
quae nedum moram repetendarum sedium non patiuntur,
sed et in ordine proiicientium incerta, indefinita incon-
15 stantiaque existunt. Ita igitur principio providebam, ut
projectorem Pontificis, Mortis, Lemuris, Daemonis, Fortu-
nae, mitratus ungeret, falcigera feriret, corniger pulsaret,
tibicen obtunderet, rota premeret; quae omnia aliis mu-
nita functionibus in sequentibus concursibus in projectores
20 afficerentur. Deinde diversa diversis destinabantur conflic-
tibus triclinia, quorum singula quattuor animata continen-
tia subiecta, ex eorundem accidentibus quattuor colluden-
tum projectiones adsignificarent, dum suis vicibus hic rex
sceptrum collocat, senex cubat, mors emetit, regina com-
25 primitur. Ibi vero et alibi regina, mors, senex, rex atque
caeteri similiter adventant atque aliter. Nescio | an minori 9^v
effectum fuerit sagacitate, ut decem vel plurimum conflic-

tuum ordine Mors primo decalvans, 2. obcaecans, 3. edentans, 4. suffocans, 5. iugulans, 6. confodiens, 7. eviscerans, 8. castrans, 9. manus amputans, 10. prosternens inducatur; Fortuna primo coronet, 2. clarificet, 3. propinet, 4. intor-
5 queat, 5. inauret, 6. palliet, 7. infarciat, 8. connubat, 9. annulet, 10. insoliet; caeteraque simili propria compleant or-
dine denaria.

DE CAELO,

qui XXV est Sigillus.

10 Erat mundanae aeternitatis figura, circumgyrantis ter-
rae typus, duorum sibi ultro citroque obstantium principiorum nota, caeteraque complexarum intentionum quamplurimae delineationes atque descriptiones. Harum cum singulas inspexissem, in campum vel centurionem vel aliud
15 quippiam, in quo adversantum collimantium iaculis minime deperdendis obiicerentur, referebam. Adversus ergo terrae vertiginem erat quod 'Oceanum interea surgens aurora reliquit'; pugnabat contra animae immortalitatem,
quod 'Formosum pastor Corydon ardebat Alexin.' Ibi
20 Oceanum magnitudinis, Inter ea naturalis facultatis,
Surgens lunaris symboli, Aurora veligerae remitaque ratis, Reliquit indigentiae medium referebant; hic Formosum instabilem continuoque variabilem concipiebam,
Pastor se mihi dissolubilem obiectabat, Coridon corpo- 10r
25 reo mancipatus aderat specimini, quod Ardebat contrariaorum exprimebat concursum, Alexin passiva materia-

10 circumgirantis 15 collimantium] cf. *Mordent.* p. 227, 14⁹ ma
vedi p. 95, 7 17 *Verg. Aen.* 4, 129. 11, 1 18 in mortalitatem 19 *Verg.*
Ecl. 2, 1 Coridon qui ed in seguito 21 veligere remitaque] sic

lisque potentia obtinebat. Quandoque vero ubi iaculator idem in plures diversasque veritatis turres argumentorum tela intorqueret, iuvabat non in oppugnandorum castorum, sed impotentium arietum et volitantium iaculorum 5 ordinem respicere. Curabam ut in eodem campo ordinate sui ictus suos sequerentur nunc in istud, nunc vero in illud collineantes iaculatores. Hinc mundum aeternum referebat quod Oceanum quattuor autem adventantium telorum, primum quod Interea, secundum quod Sur-
10 gens, tertium quod Aurora, quartum quod Reliquit. Iacula in animae immortalitatem caput metri succendentis consequebantur.

DE CIRCAEIS CAMPIS, HORTIS ET ANTRIS.

XXVI. Sigillus.

15 Facile visa species cum figura formaque, quae circa est, sensus interioris occurrit facultati, facillime vel possumus locum certis destinare speciebus, vel certas locis species ita addicere, ut cum fuerit opus, qualitatis eiusdem ratio, de eiusdem ad determinatum locum relatione, designata prodeat. Hinc evenit, ut sensibilibus speciebus effigiatos numeros, omnibusque locis iuxta specierum pluralitatem pluribus adscriptos experimur ab opere graviore maxime naturalem relevare facultatem. | Ut si in Rota, 10v quam Fortunae appellant, Itali ad denarium, Galli ad vi-
20 genarium, Hispani ad trigenarium numerum referantur, quorum particulares certis insigniis actibusve decadum
25

partes insinuent, etiam si non ut subsequens regulata multiplicatione quattuor numerorum constet differentiis. Circaeа etenim manus, e regionibus variis varias simplium decerpit, evellit colligitque species.

5

A. E. I. N.

R. X.

1.	5.	9.	13.
17.	21.	25.	
29.			

2.	6.	10.	14.
18.	22.	26.	
30.			

10

Q.	M.	H.	D.
V.			

B.	F.	K.	O.
S.	Z.		

4.	8.	12.	16.
20.	24.	28.	

3.	7.	11.	15.
19.	23.	27.	

C. G. L. P.

T.

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

DE PEREGRINO,

11^r

qui XXVII. Sigillus.

Decem communia subiecta potenti varietate formata quandoque institui, quorum singula 24 vel plura vel pauciora partialia completerentur, ut haec ipsa primus perlustrans peregrinus ita occurrentibus utensilibus se gereret et afficeretur, ut me ad alicuius primi ordinis vel contem-

plationem vel inquisitionem vel habitum promoveret. Pariter secundi secundus, tertii tertius, et ita deinceps caeterorum caeteri, quibus ad universa opera manus admoventibus non est adeo prolixum variumque propositum, quod 5 vel intentionum catena vel circumstantiarum appositione vel socio seu vicario succedente non attingant, exaequent vel exuperent. Hinc Aristoteles aliter in subiecta affectus quam Plato fuerit, alia vel per se vel per comitem enunciabit. Secus item Physicus, secus Logicus, secus Metaphy-10 sicus aderit. Quod si capitum significativa partialia subiecta in proprias libeat resolvere portiones, hominem taliter affectum vel agentem ad aliud subordinatarum mansionum commune subiectum referas, in quo significativas impletat functiones. Si vero et partium exigas particulias, domum 15 domo, campum campo, theatrum theatro subordina, uti Iuris periti libri in titulos, tituli in leges, leges in §§ resolvuntur.

Peregrinatur Aristoteles per atrium primum.

11^v

A. B. C. D. E. F. G. H. I. K.

20 A. Ipsum deducitur per atrium secundum.

a. b. c. d. e. f. g. h. i. k.

a. ipsum commigrat per atrium tertium.

I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X.

I. discurrit per atrium quartum.

25 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

2 secundus 5 cathena 16 forse Iuris peritis?

BRUNI Opp. lat. II, 2.

DE CLAVSTRO CABALISTICO ET TEMPLO.

XXVIII. Sigillus.

Habes duo et viginti claustra atque templa, vice duorum et viginti elementorum, quorum singula 22 sedibus,
 5 quas recipiunt, totidem eademque dabunt eodem ordine,
 quae dabant elementa; a quibus, si ad 22 artes et artium
 singularum 22 gestus procedatur, trium quattuorve radi-
 calium vires delitescent.

	A claustrum Regis.	M templum Pontificis.	12 ^r
10	B claustrum principis.	N templum sacerdotis.	
	C claustrum ducis.	O templum prophetae.	
	D claustrum comitis.	P templum doctoris.	
	E claustrum praesidis.	Q templum lectoris.	
	F claustrum iudicis.	R templum cantoris.	
15	G claustrum consiliarii.	S templum sacristae.	
	H claustrum senioris.	T templum lampadarii.	
	I claustrum actoris.	V templum carbonarii.	
	K claustrum secretarii	X templum ostiarii.	
	L claustrum satellitis.	Z templum custodis.	

20 In claustro regis A sunt 21 reges, quorum B degra-
 datur in principem, C in ducem, D in comitem, caeteri
 similiter in caeteros. In ipso degunt aurifices uno actionis
 genere, et 21 specialibus operibus. In claustro principis B
 sunt 21 principes, quorum A exaltatur in regem, C exal-
 25 tatur in ducem, D degradatur in comitem, E in praesidem,

8 delitescent (*sic*). Del resto per l' uso di questo verbo cf. a p. 23, 20
 11 prophetæ 15 clœstrum 16 lapadarij

caeterique in caeteros. In claustro ducis C sunt 21 duces, quorum A exaltatur in regem, B in principem, D in comitem degradatur, caeterique similiter degradantur vel mutantur. In ipso sunt impressores. In claustro comitis D 5 sunt 21 comites, quorum alii exaltantur, alii degradantur, alii mutantur in templarios. In ipso sunt ferrarii 21 operationibus. | In claustro praesidis E cum 21 praesidibus ^{12^v exaltatis, mutatis et degradatis sunt stabularii. Similiter in claustro iudicis, in quo milites; in claustro consiliarii, in 10 quo fullones; in claustro senioris, in quo bibliopolae; in claustro actoris, in quo musici; in claustro secretarii, in quo barbitonsores; in claustro satellitis, in quo crepidarii. In claustro pontificis sunt 21 pontifices, quorum A mutatur in regem, B in principem, C in ducem, caeterique in caeteros. In ipso degunt cauponae cum 21 operibus. In templo sacerdotis sunt 21 sacerdotes, quorum A exaltatur in regem, B mutatur in principem, C in ducem, D in comitem, aliique in alios. In ipso sunt pincernae. In templo prophetae 21 prophetae, quorum A coronatur in regem, B 20 in principem etc. In ipso sunt laniones. Ita modo suo cogitandum in templo doctoris, in quo pastores; in templo lectoris, in quo agricolae; in templo cantoris, in quo olitores; in templo sacristae, in quo lusores; in templo corbonarii, in quo magi; in templo lampadarii, in quo lictores; 25 in templo ostiarii, in quo pictores; in templo custodis, in quo voluptuarii.}

6. 7 sic; forse *(cum)* 21 operibus? 10 fullones? In claustro 15 cauponae] cf. p. 49, 9; e cauponae avrà voluto il Bruno anche Acrot. Camerac. p. 86, 13, dove v. la nota del Fiorentino

DE COMBINANTE,

qui XXXIX. Sigillus.

Tria haec combinationum genera proponuntur, quorum primum habet consistens elementum quod alterum 5 persistens praecedit; secundum contrario se habet ordine; tertium est, in quo inter antecedens atque consequens adstens liquidatum, vel illiquidatum medium persistens suscipitur aliud. Nulla quidem in primi secundique formatione difficultas apparet, in tertio vero taliter instituimus, ut 10 quintuplici situs differentia quintuplex persistens medium in sequenti combinatorio captetur.

Bb. bc. bd. be. bf. bg. bi. bk. bl. bm. bn. bns. bnt.
bp. br. bs. bt. bv. bx.

Cb. cc. cd. ce. cf. cg. ci. cl. cm. cn. cns. cnt. co. cp.
15 cr. cs. ct. cv. cx.

Simile iudicium est de caeteris elementis combinandis; in operatione quoque quintuplici operis locali differentia providendum duximus, sicut primo combinatorio differentia triplex liquefientia LRN insinuabat.

20 Primi generis combinatorium in imaginatis 22 fratribus perficiebatur, quibus quintuplex adveniens differentia concomitans promebat elementum. Secundi generis combinatorium in imaginatis quinque amicis 22 qualitatibus vel circumstantiis affecti secundum combinationis 25 notabant elementum. Tertii generis primus ordo fiat de devinctis, 2. de aegrotis, 3. de claudis, 4. de caecis, 5. de barbiferis, 6. de signatis, 7. de atris, 8. de candidis, 9. de lividis, 10. de mundis, 11. de caelebibus, 12. de rivalibus, 13. | de officiosis, 14. de gloriosis, quibus habetur signum 13v

prioris in combinatione elementi. Ad secundum vero combinationis elementum promptius habendum, ad A pertineant magri, ad B oves, ad C lunatici, ad D magi, ad E invidi, ad F fures, ad G gulosi, ad I iracundi, ad L superbi, ad M simulatores, ad N mercuriales, ad O libidinosi, ad R canini, ad S serpentini, ad T homicidae, ad V ociosi, ad X castrati, ad Z tortuosi.

Combinatorium primum in negotiis hortensibus ruribusque in quinque distributum genera versatur; aut enim 10 circa olera, aut circa vineas, aut circa segetes, aut circa fructus, aut circa ligna perficitur; ut alia ad primum, alia ad secundum, alia ad tertium, alia ad quartum, alia ad quintum subsistens referantur.

Combinatorium secundum totidem supposita exigit 15 pro totidem combinatoribus designandis. In quinque igitur genera distribuantur, ut haec quidem circa cibum, haec circa indumentum, ista circa ornatum, isthaec circa aedificia, illa circa aedificiorum versentur ornamenta.

Combinatorium tertium quattuordecim combinationum 20 continet ordines, quarum prima versetur circa musicales actiones, 2. circa studiosas, 3. circa metalla, 4. in lapidem, 5. in merces, 6. in lusus, 7. in militiam, 8. in iudiciariam, 9. in sacrificia, 10. in medicinam, 11. in vecturam, 12. in latrocinia, 13. in magica, 14. in ligamenta.

25 Restat de duobus subsistentibus combinatorium:

Aa	Ea	Ia	Oa	Ua	14 ^r
Ae	Ee	Ie	Oe	Ue	
Ai	Ei	Ii	Oi	Ui	
Ao	Eo	Io	Oo	Uo	
30	Au	Eu	Iu	Ou	Uu

Primi combinatorii hortensia negotia Ba. Ca. Da: seminum eductio, ventilabrum, cribrum, pulvis, semen, planta, fasciculus, lapis, canistrum, lympha, ligo, iuncus, asellus, uncini, scopa, linea, testa, flores. Vinitoris gesta
 5 Be. Ce. De: Plantatio, extirpacio, collectio, calcatio, pressio, occatio, putatio, vindemia, pali, fasces, frondes, corbes, utres, vinacia, faeces, asellus, utres, dolium, vinum. Frugum conditiones Bi. Ci. Di: satio, aratio, trituratio, eventilatio, area, falx, currus, manipulus, saccus, asinus,
 10 cribrum, vomis, excussorium, stimulus, iugum, aratrum. Arborum tractatio Bo. Co. Do: extirpacio, plantatio, putatio, insitio, incisio, coniugatio, lectio, excussio, rigatio, subtensio, oneratio, exoneratio, sporta, lapis, fovea, fructus. Lignorum contrectatio Bu. Cu. Du: truncatio, sectio, de-
 15 corticatio, serra, fascis, pyra, dola, securis, lectus, sedes, mensa, arca, solium, altare, columna, tabula, tabulatum.

Secundi combinatorii circa cibum sunt Ab. Ac. Ad: olla, sartago, cacabus, craticula, veru, patella, ignis, mensa, pincerna, pistor, pastillarius, vomens, | frangens, co- **14^v**
 20 medens. Circa indumentum Eb. Ec. Ed: linum, filum, tela, vestis, tundit, mundat, filat, convolvit, orditur, texit, scindit, suit, expulverat, plicat, dilacerat, induit, exuit, cardinat. In corporis ornatum Ib. ic. id: manus, facies, caput, pedes, dorsum, barba, unguis, digiti, pecten, speculum,
 25 scopas. In aedificia Ob. Oc. Od: arena, lapis, calx, picus, marra, scalprum, scala, fulcrum, ruina, fundamentum, paries, tectum, trabs. In aedificiorum ornatum Ub. Uc. Ud: gypsum, color, frondes, tapeta, aurum, papyrus, puella.

Tertii combinatorii Musicus Bc: campana, nola, tympanum, cornu, cithara, testudo, lyra, tibia, crepitaculum, ur-

11 Co.] C.	16 archa	26 schala, fulchrum	28 papirus
29, 30 timpa (sic)	30 cythara		

ceus, trenula. Studiosus Cb: compaginatio, scriptura, lectio, ordinatio, evolutio, mathesis, physis, grammatica, logica, rhetorica. Minerarius Db: tundit, cudit, limat, contundit, ignis, aqua, folles, folliculus, lima, incus, carbo. Lapidarius Fb: excavat, frangit, iacit, levigat, tingit, struit, concoquit, attollit, ordinat, scalpit, portat. Mercator Gb: olera, triticum, linum, pannum, vasa, oleum, cultri, panes, vina. Miles Id: lorica, hasta, ensis, pugio, catapulta, arcus, balista. Iudex Lb: apprehensio, examinatio, consilium, tortura, iudicium, manicae, compedes, flag., auricula, manus, laqueus, rota, ignis. Sacerdos Mb: orat, benedit, accendit, lustrat, sacrificat, baptizat, exorcizat, excommunicat, communicat, caedit, offertorium, crux, idolum. Lusor Nb: paxilli, aleae, trochus, palus, saltus, lucta, pila, calculi, [saltus,] cursus. Medicus Pb: pulsus, sanguis, ignis, oleum, terra, pharmacum, | extentio, cubatio, fricatione, expurgatio. Vector Qb: arca, dolium, lectus, lagena, corbis, currus, liber, senex, vetula, puer. Latro Rb: percutiens, nudans, feriens, torquens, puella, galerus, porcus, ovis, pallium, crumena. Magus Sb: signum, [thus,] nodus, holocaustum, imago, lemur, ignis, baculus, thus, lymphae lustrales, pentagonus. Pastor Tb: pera, baculus, lana, lac, lupus, ovis, canis, capra, bos, porcus. Venator Ub: caper, vulpes, cornu, aper, cervus, canis, ursus, leo.

25 Ad istorum numerum si tamquam semimathematicalia subiecta velis varie per artificium efformata referre, non modicum videberis lucratius. Habeat igitur musicus multiplicem arcam, studiosus tabulatum multiplex, minerarius multiformem lectum, caeterique varie efformata mensam,

1 trenula] sic 3 rhetorica 10 l. flagrum o flagellum 16 extencio
17 archa e 28 archam

altare, sedem, brutum, foeminam, vas, offendiculum, obicem, caeteraque quibus appositis idem quod animata designant, consignificetur. Adde ad optimum usum sive radicalium punctorum, sive plurium caeterorum huiusmodi,
 5 istam subsistentium elementorum cum subsistentibus aliis elementis combinationem. Instituebamus enim iuxta radicalium significatores quinque adsistentium genera, quae vel 25 differentiales sibi species adsciscerent, vel de quinque materiis 25 formas educerent. Extabant igitur absoluta
 10 quinque AEIOV, quae modica differentia se magna prodere poterant aut parva; subindeque ad duplicis consequentis punctuationis expressionem duobus aliis adnectebantur singula caeterorum quattuor, sicut iisdem A primum annexum vides.

15	Aaa	Aea	Aia	Aoa	Aua	15 ^v
	Aae	Aee	Aie	Aoe	Aue	
	Aai	Aei	Aii	Aoi	Aui	
	Aao	Aeo	Aio	Aoo	Auo	
	Aau	Aeu	Aiu	Aou	Auu	

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici
 Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Agnacchini" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA 20 DE INTERPRETE,

Free digital copy for study purpose only

Interpreti primo ad elementorum numerum viros 22 sigillatim referendos decrevi; secundo illorum singulis atria vel domos 22, quas denominarent, adtribui; tertio atriorum 25 vel domorum singula in sex cubilia, quae ordine quodam 22narium completerent tertium, distinxii, ut virum in quibuscumque cubilibus repertum, trium semper elementorum

ex loco quidem praesentatorem, ex activo autem, passivo
neutroque gestu significatorem efficerem et interpretem.
Figuram quoque institui, in qua primo ex atrii nomine,
2. ex nomine cubilis, 3. ex nomine praesidis inspecto, tria
5 designata inspicrem radicalia. Ipsa quidem quadrata est
et 22 ordinibus in 22 partes divisus constans, in quibus
notae diâmetraliter appositae per planum ad dextrum si-
nistrumque relatae ipsum quod primum in atrio supponitur
elementum notant, sursum vero atque deorsum ascensu
10 descensuque respicientes secundum quod a singulis cubi-
lium desumitur elementum designant, singularis vero nota,
quae in figurae margine cernitur adfixa, praesidem virum
refert. Ibi vel a cubilis intentione ad intentionem atrii et
praesidis, vel ab intentione praesidis ad intentionem atrii
15 et cubilis, vel ab atrio ad cubile et praesidem, vel a cubili
ad praesidem et atrium, vel a praeside ad cubile et atrium,
vel ab atrio ad praesidem et cu|bile procedere voleus, non **16^r**
modo tibi intérpretem comparabis, sed et maiorum omnium
que (si quos habet Cabala) mysteriorum scrutatorem con-
20 templatoremque te poteris efficere.

Non minus exquisitam ad captandum interpretem de-
nuo comperi rationem. Quandoquidem trecentae et septua-
ginta septem de primis duabus radicibus combinationes
agnoscunt Cabalistae, iecireo totidem viros earundem si-
25 gnificatores certa serie institui, iisdemque propria atria,
domos et cubilia in tot partiales distributa sedes destinavi,
quot ipsi pro tertia designanda radice susciperent opera-
tiones. Quod ut firmius praestarem et accuratius, talia
perpetuo sedibus adieci, qualia designandum elementum
30 referre valeant. Ad universalem autem interpretem viris,

19 quos] sic. 24 earûdem

Bruni Opp. lat. II, 2.

virorum insigniis, insignitorum actionibus, agentium ad-sistentibus atque circumstantibus, ordinatum (prout idiomatis exigit ratio) combinatorium perfeci, quibus sedulo expeditis patriam, in qua actionum supposita de primo in 5 secundum actum prodirent, elegi; ibidenque ad locum proprium, agentem, actionem actumque contrahens, ex adiective vel substantive, antecedenter vel consequenter vel concomitanter appositis, substantiam vel accidens, rem vel intentionem, actionem vel passionem, vel aliam quam-10 cumque referendam intentionem ob oculos apponere novi.

TRIGINTA FORMARVM NON SENSIBILIVM DE SENSIBILIBVS DEDVCTIONES.

Praepositis adde quod naturales vel in naturalibus per artem effictae formae, de externo in internum | sen-^{16v}
15 sum irrepentes, et accurata quiditate, magnitudine, mul-titudine, habitu, dispositione, affectione, colore, forma, figura, habitudine ad subiectum, ad continens applicatio-ne, activitate per omnia, motivitate in alia, mobilitate ab aliis, ordine ad alia, situatione cum aliis, nec non aliorum 20 possessione, consistentia, circumstantia et adsistentia exco-gitatae, triginta modis aliae deducuntur ex aliis, quorum quindecim simplices, totidem vero conversivi existunt.

Primum quindenarium: 1. de habitu externo in internum habitum, 2. de operatione in facultatem atque poten-tiam, 3. de medio et finito in extreum et infinitum, 4. de insigni in insignitum, 5. de hieroglyphico in suum conno-tatum, 6. de metaphorico in suum naturale, 7. de instru-

1. 2 adsistensibus 25 extraemum 26 hieroglyphico 27 metaphorico

mento in artificem, 8. de habente in possessum, 9. de locato in locum, 10. de contemporaneo in tempus, 11. de modificato in modum, 12. de specie in genus, 13. de profrente in prolatum, 14. de verificante in verificatum, 15. de accidente in substantiam.

Secundum quindenarium: 1. de propria passione in subiectum, 2. de simili in consimile, 3. de proportionale in comproportionale, 4. de relativo in correlativum, 5. de effectu in caussam, 6. de continente in contentum, 7. de parte 10 in totum, 8. de subalternato in subalternans, 9. de contrario in contrarium, 10. de principali in reductivum, 11. de antecedente in consequens, 12. de concomitante in comitem, 13. de commutante in mutatum, 14. de invertente in inversum, 15. de capitis additione diminutioneque in corpus.

7*l. proportionali*

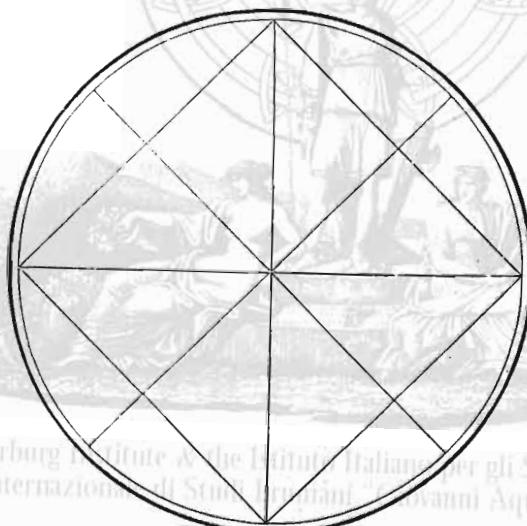
The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

AD CAELVM,

quod est secundus Sigillus.

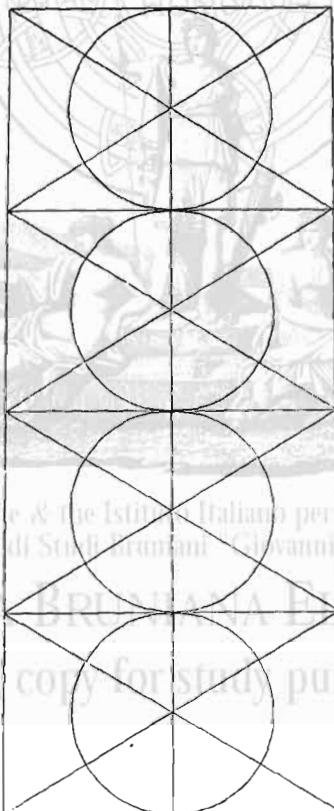
The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only.

AD CATENAM,

ubi tertius est Sigillus.

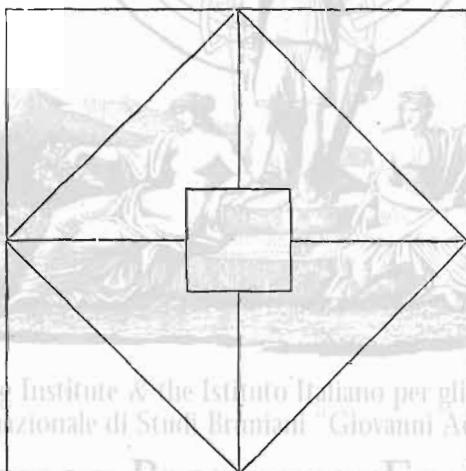
The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bramanteschi "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

AD QVADRATVM ENCYCLIVM,

qui est XVIII. Sigillus.

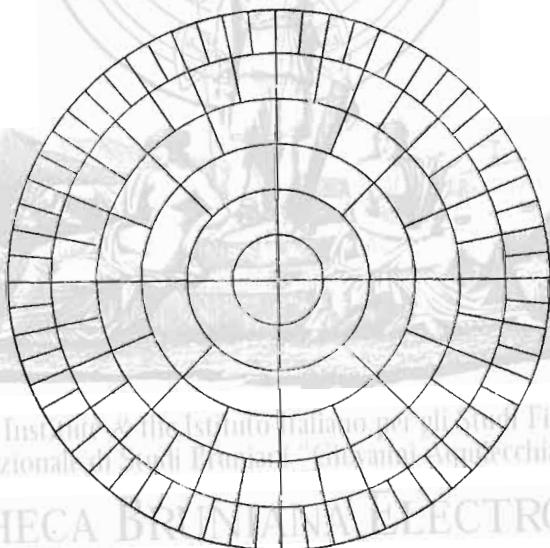
The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Apulecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

AD BINARII ENCYCLIVM,

qui est XIX. Sigillus.

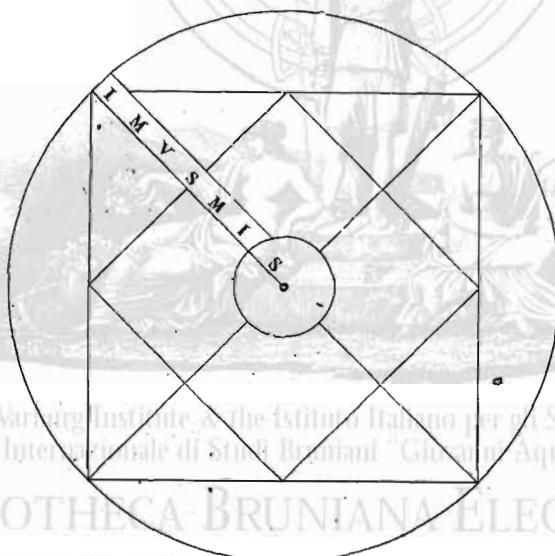
The Warburg Institute (Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi di Psiche e Psicanalisi) - Città della Pieve - Perugia - Italia

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

AD ROTAM FIGVLI,

quae est XXI. Sigillus.

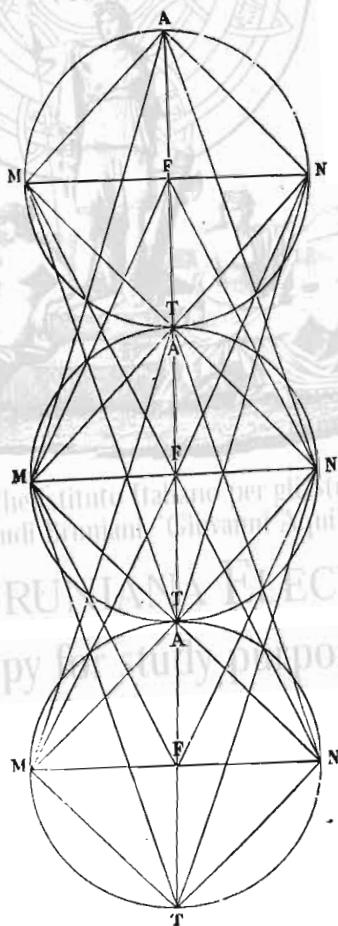
The Warburg Institute, & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Asquilechii" (CISB)

BIBLIOTHECA-BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

AD PEREGRINVM,

qui est XXVI. Sigillorū.

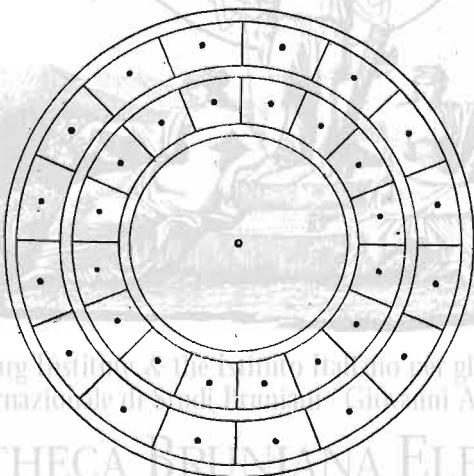
The Warburg Institute & the Istituto italiano per gli studi Filosofici
Centro Internazionale di Studi sull'antico e il Rinascimento Greco

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study or propose only

Ad XXIX. Sigillum.

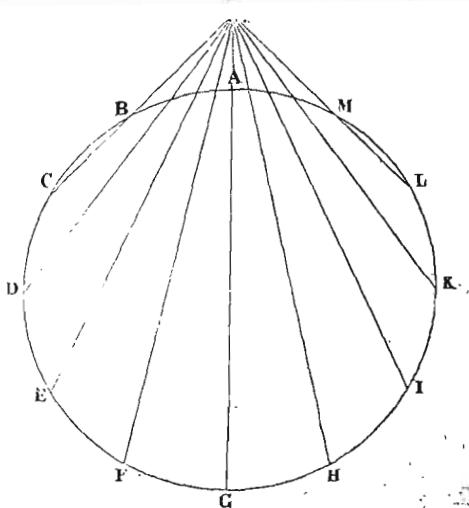
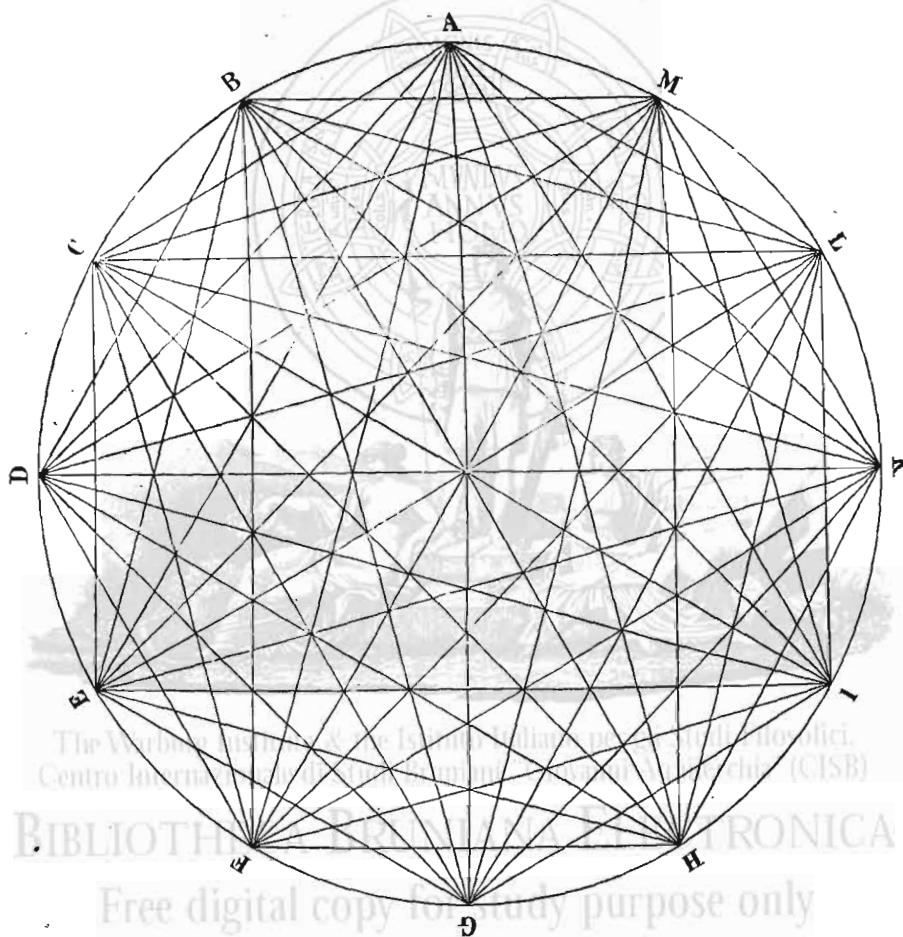
The Warburg Institute - A. Del Colmo - Istituto degli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi di Fisica "Giulio Aquilecchia" (CISB)

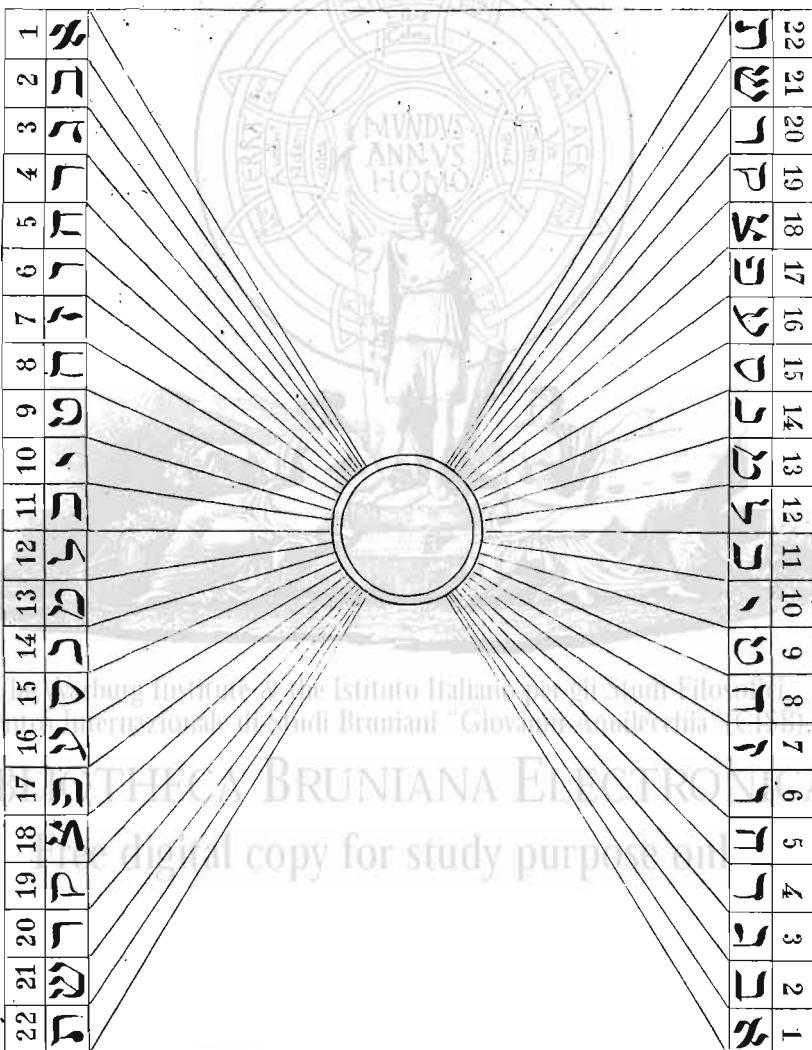
BIBLIOTHECA BEROLANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

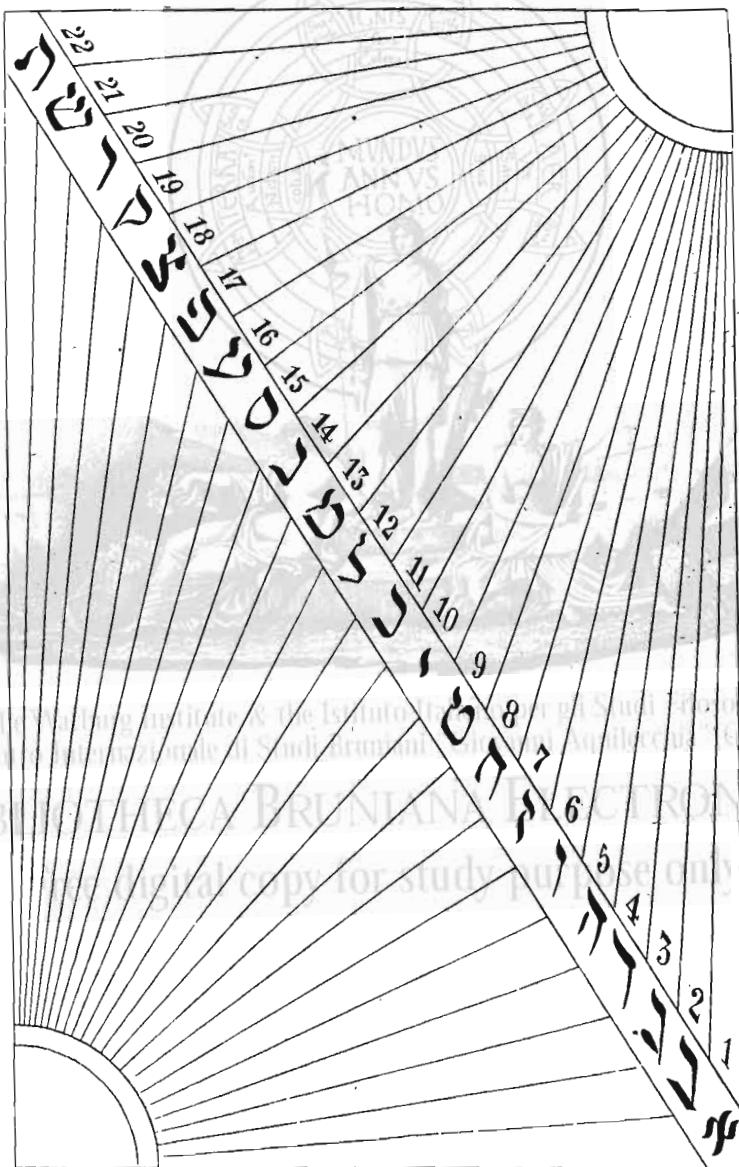
FIGVRA SIGILLI SIGILLORVM

pro deductione et multiplicatione subiectorum et formarum.

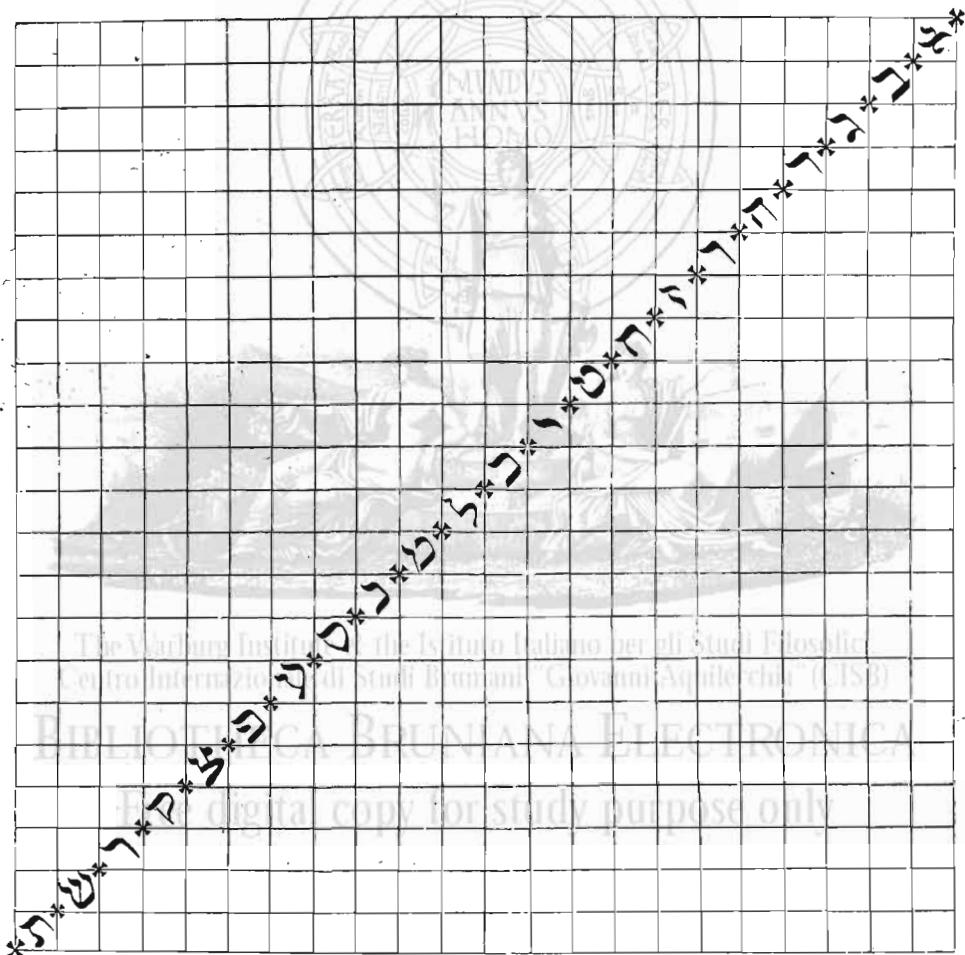
Triginta Sigilli
Istituto delle Filosofie Internazionali Giovanni Bruni
BRUNIANA EDITION
digital copy for study purpose only

The image is digitized by the Istituto Italiano per gli Studi Orientali
Centro Studi sulle Lingue di Suidarumi e sulle Lingue Austronesiane (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

This digital copy for study purpose only

PHILOTHEI IORDANI BRVNI NOLANI a 1^r 519

TRIGINTA SIGILLORVM EXPLICATIO.

Omni verborum superstitionis cura abacta, tibi a nobis
ut agglomeratum implicitumque filum evolventibus et eno-
5 dantibus, velutique occultam complicatamque telam edu-
centibus et explicantibus, triginta, quos ordinavimus, si-
gilli aperiuntur.

Primi sigilli explicatio.

Campus erat primus sigillus, quem veluti universi
10 operis artificiique subiectum oportet apparasse prius. Ipse
est locus, qui in secunda theoriae Artis reminiscendi
parte per communis propriique differentias distinguitur et
in suas species omnes distribuitur.

Hic perquiri simulacra locorum dicere maluimus, quam
15 loca. Ea enim cum externis obiiciuntur oculis, minus sen-
sibili praesentia movere comperimus, quam cum internis
phantasticae facultatis oculis intentata perlustrantur. Hic
ideo amplissimus sinus intitulatur phantasia, quia quod
terminatum determinatumque a sensibus externis accepit,

11 secunda etc.] = *Cant. Circ.* p. 221-232, 20 *Imbr.* 12 commu-
nis *G* 19 accæpit *P*

in immensum amplificare et in innumerum multiplicare valet.

Sinus iste, qui est in subiecto anima vel animali, alias generis efficitur subiectum, dum ea loca in genere | phanta- 520
 5 si/abiliter retinenda suscipit, in quibus ea ipsa rerum signa, a 1^v c. [1] imagines et figurae inscribi debeant, quae in species significatorum et praesentatorum vivaciōri memorativae facultatis obtutu inspiciendas promovent. Ipsorum vulgatas rationes in secunda theoriae parte protulimus. Iam ut aliquid 10 adferatur huius disciplinae proprium, ad instar Solymae per Thalmutistam divisae, praecipimus ut generalissima forma generalissimum, generalis generale, specialis speciale, individualis individuale subiectum consequatur, haud ali- ter quam aliam formam ab alia comprehendi conspicimus.

15

Secundi sigilli explicatio.

Coelum dicitur secundus sigillus, quia ad eam memoriiter retinendi rationem spectat, qua cosmicae vel geographicae vel alius eiusmodi descriptionis formam habere ad sensus interioris oculum concupimus. Cum igitur sphaera 20 mundi vel terrae in sua sit divisa hemisphaeria, quadrantes vel alia eius generis membrā, cumque eadem non solum in globi simulacro, sed et in ipso globo non facile statim occurrere possint perquisita; istam excogitavimus viam, qua citra difficultatem suis numeris atque mensuris inten- 25 dentis sensibus occurrant. Destinamus enim exempli gratia domum universae praesentandae sphaerae, hancque primum

4 subiectum. Dum P 7 presentatorum P 10 adferatur G: adferat P Solimae PG, ma cf. p. 80, 4 11 Talmudistam G 25 exempli gratia G: e. g. P

in duas generales dividimus partes, quarum altera sit ad partes hemisphaerii superioris, altera ad partes hemisphaerii inferioris praesentandas ordinata; dehinc utraque dictarum partium quatuor sibi cubilia seligat, ut primum referat quadrantem orientalem ab aequinoctiali ad arcticum polum, secundum occidentalem, tertium orientalem ad polum antarcticum, quartum occidentalem.

Sicut autem quadrantum singulis tribus angulis terminari, tribusque lineis accidit definiri, ita ipsorum cubilium sunt concipiendae partes, ut pro punctis hic polum, ibi angulum orientis vel occidentis, illic angulum | meridiei vel merinoctii statuat; pro lineis vero hic meridiani, ibi aequinoctii vel aequidialis, ibi horizontis portionem terminantem intelligat; moxque ad partium referendarum situs 15 et habitudines respiciens, facile omnium atque singulorum exquisitam poterit nactus esse praesentiam.

Catenae, quae tertius est sigillus, explicatio.

Catenae explicationem habes in intentione decimateria libri De umbris idearum, quae quidem duplicita usuvenire valet, utpote ad ipsum iudicium, cum per hanc rerum habeamus rationem, qua certa serie gradus entium contemplantes intelligamus veram distinctamque cuiusque essentiam veluti in centro quodam esse consistentem, ubi altera quae superior est circumferentiae parte infimum naturae proximae superioris gradum attingit, altera vero huic opposita naturae proxime | inferioris supremo continuatur; secundo ad intentionum retentionem faciendam,

7 quartum meridionalem G 18 orizontis P 17 e 18 Cathenae P 19 De umbris idearum p. 27 sqq. Imbr. 24 superior P: in inferiori per malinteso G

dum caudam unius intentionis atque conceptus alterius intentionis atque conceptus caput statuimus. Quod ibi typo retinendarum signiferi partium insinuavimus .d.

- 522
- Dux gregis armenti primum sublatus in iram
 In geminosque pedes impete fronte ferit.
 Vindex mente vacans hinc Taurus concitus, ictu
 Irruit in fratres impatiens Geminos.
 Germanos iuvenes affines protinus undae
 Excipiunt: Cancer rosida prata petit.
 10 Repens obliquo lympharum cancer alumanus
 Villosi vultum forte Leonis adit.
 Percitus inde Leo crinitos surgit in armos:
 Unde vagans rapidas visa puella ferae est.
 Hanc petit, illa fugit, quae gressu insana fugaci
 15 Librantem incurrit persica lance virum.
 Aestuat hic: cupidis quem dum complexibus haeret,
 Attriti Vermis cuspis adunca ferit.
 Formidans letum medicas dum currit ad artes,
 Pone Sagittiferum sentit adesse virum.
 20 Qui modo stuprata quam credit Virgine laesus,
 Quo petit hunc iaculo, vulnerat ecce Caprum.
 Ut primum intrusum ferrum persensit inique,
 Effugit in rapidas praecipitosus A quas.
 Sic caper infelix a gurgite tractus aquarum
 25 Insueta inclusis Piscibus esca datur.
 Arboris, quae quartus est sigillus, explicatio.

Arbor ad inventionem facit atque iudicium, ut manifestum est in iis quae in libro Arboris scientiae perhiben-

3 retinendarum *P* insinuavimus: (*om. .d.*) *G* 4 primum] regem *De umbr. idear.* 7 in Geminos impaciente fratres *De umbr. id.*: *'quam lectionem supra (cioè nel De umbris) haud mutavimus, quia alias quoque parum difficilis esse solet Noster circa syllabarum quantitatem' an-*
nota G 10 lympharum *P* 12 harmos *P* 15 perside *G* 18 læstum *P*
 21. 22 Caprum | *Vt P* 24 infælix *P*: infoelix *G* 28 cf. p. 62, 3

tur. De quoquinque enim subiecto cum | dicere volumus, a 3^v C [31] sive ex alienis inventis colligentes, sive ex nostris meditationibus emetentes, ita facimus ut in ipsum velut in arborem respicientes, primo eius radices, puta principia originalia, causas et elementa; deinde stipitem, i. priam essentiam et esse, mox ramos, i. potentias, facultates atque virtutes; subinde folia, puta accidentia propria et circumstantias; proinde flores, utpote actiones et operationes; tum demum fructus, qui sunt actus et opera, considerentur, ut eo pacto ordo (quo materiam disponimus) inventionem, iudicium et retentionem subministret.

Analytice quoque precedentibus, arbor materiae demonstrabilis statuatur, cuius pro radicibus sensus, imaginatio, persuasio, authoritas caeteraque id genus fidem con citantium habeantur, pro gemino stipite investigationem verificationis, alteram ex parte subiecti, alteram ex parte praedicati, et pro complicato in gemini stipitis concursu, habet integrum ex subiecto praedicatoque complexum. Si quippe quaeritur, an materia sit actu, inspiciendae sunt rationes ex parte materiae, rursum rationes ex parte actus, rationes earundem ex parte actualitatis materiei. Propotionaliter ad ramorum multitudinem mediorum admittit multiplicitudinem, quo alia ad unum, alia ad alterum stipitis truncum, alia ad universum stipitem referuntur. Adsumit quoque pro fructibus ea, quae ex concessis mediis illis consequuntur. Pro adsistentibus atque circumstantibus, eadem | diversam multigenamque recipit turbam, de qua a 3^v C [3v] alii invigilant, alii quiescunt, alii dubitant, alii decernunt, alii hinniunt, grunniunt alii, alii sub illius arboris umbra

523

5 caussas G 5 e 6 i. P: id est G 10 consideremus emenda G
pacto (ordo quo P 14 e 18 auctoritas e habeat G 19 e 21 queritur
e earundem P

rudunt, flores decerpunt alii, alii fructus comedunt. His succedit constitutio doctrinae distinguendo, definiendo, dividendo, subdividendo subiectum atque praedicatum ad ultimas usque furculas, utpote distributiones, ramificando.

5 Arborem bonam atque malam ex ipsis fructibus dinoscere poteris; quae si primi generis existat, fovenda, nutrienda et contra impetentium sophistarum importunitates, pro viribus et exigentia rationis, subtensionibus fulcienda. At si secundi generis illa sit, bipenne rationis ex-

10 minata, mediis a radicibus et stipite desumptis, singulis positarum distinctionum membris ad singulorum contraria dubiorum solutionem relatis, sterilis malignaque arbor detruncetur et igne reprobationis absumatur.

Arbor etiam facit ad memoriam et ordinatam specie-
15 rum retentionem. Dorsum arboris habetur ipsa catena, ut in schemate ibi proposito ab A usque ad L facto consensu, qui per praecipua materiae capita successive continueque discurrit; rami vero arboris sunt ipsae collaterales assumptiones, dum singulis praecipuae catenae annulis hinc inde
20 toties totque annuli connectuntur, quoties | quotque ad a 4^r C. [1] implendam considerationis materiam sufficere possunt.

Sylvae, quae quintus est sigillus, explicatio.

Sylva cum ex pluribus arboribus consita intelligatur, nihil aliud videtur addere praecedenti sigillo, nisi multi-
25 tudinem et eiusdem rationis repetitionem; quo quidem pacto non solum duplicari possent et alii sigilli, sed et in 524

4 ultimos usque surculos male G, che toglie l'interpunzione dopo distributiones 5.6 dignoscere G 7 impetentium G 9 bipene P:
bipenni G 15 cathena P 16 ibi] p. 81, 9 sq. 17 praecipuae G
19 Cathenae P 22 e 23 etc. Silvae etc. G 26 possunt G

innumerum frustra multiplicari. Atqui habet peculiarem sigillus iste rationem duplēm: alteram, quam licet in praesenti schemate intueri:

- Tityre pascentes dum Mopsus colligit agnos.
 5 Tu quoque littoribus nostris Aeneia nutrix.
 Patulae. Quae patulae nobis poterunt arrigier aures.
 Recubans. Lanigerum te recubante pecus rapuere simulque.
 Subque umbra calami dormit humidasque lacunas.
 Tegmine decipiens ovium properatque Lycaon.
 10 Fagi non proferunt fructus, prope flumina crescunt. —

alteram, qua inventionem et iudicium amplificari competimus, quando illud per universum, quod in omnibus arboris partibus et circumstantiis consideravimus, in singulis quae de ipso dicuntur, in ipso dicuntur, in ipso sunt, circae ipsum consistunt, indagaverimus. Dilatatur insuper arbor in sylvam per multiplicem inventionis speciem, de qua dilatatione aliis locus est.

The Warburg Institute Library - Centro Internazionale di Studi Bruniiani Giovanni Aquilecchia (CISB)

a 4v C. [4v.]

Per scalam tentatur inventio atque iudicium, dum accedit fieri ascensum ab inferioribus ad superiora, ob id quod ea quae dicuntur in istis pro dignitate, in superioribus maiori eminentiorique ratione verificantur, quibus eadem praedicata si non formaliter convenire possunt, ut principiis tamen effectivis sublimiorique ratione denominandis 25 adscribentur; quae vero in superioribus a primi dignitate

4 Titire P 6 Patule la prima volta P 9 Licaon P 10 ^c Ver-
 sus sunt ex diversis poëtis, sine sensu, ut videtur, congesti, ita tamen ut singulae initiales voces septem versuum cum efficiant hexametrum, qui in prima Virgili ecloga primus est^o annota G 15 indigaverimus P 16 Sil-
 vam G 18.19 etc. Schalae, schalam etc. P 21 pro- | dignitate P

defectionem referunt, longe maiori ratione per quandam analogiam in iis, quae subsunt, invenientur. In iis autem,
 quae mediant, descensus pariter datur et ascensus, utpote
 quibus inferiorum perfectiones omnes, superiorumque a
 5 prima causa defectus tuto affirmare iuxta propriae essen-
 tiae | definitionis limitationem debeamus. Gradus huius sca-
 lae sunt esse, vivere, sentire, imaginari, ratiocinari, intel-
 ligere, mentare. Quae omnia per gradus in inferioribus quo
 magis explicantur, eo magis in nihilum tendunt, quatenus
 10 perfectionem significant; quatenus vero oppositum signifi-
 cant, opposito hinc et inde sese habere modo necessum est.

Memoria vero per scalam suo typo designatam triplici
 progressus differentia per certam dispositionem perficitur;
 sed huius rei doctrina facile percipitur ex iis quae notavi-
 15 mus nono capite secundae sectionis libri De architec-
 tura artis Lullianae.

Inserentis, qui septimus est sigillus, explicatio.

a 5^r C. [5]

Ex applicatione intentionis unius sigilli ad aliud,
 unius inventionis ad aliam, (unius) iudicii ad aliud, unius
 20 memorandi rationis ad aliam, insitionem fieri intelligi-
 mus. Modica nimirum, tenuia, imbecillia paucaque esse
 rerum semina videntur; multiplici tamen combinatione,
 compositione, habitudine, relatione, cohaerentia et univer-
 saliter applicatione et adaptatione innumerabilia innume-
 25 rabiliumque profluunt propriae rationes. Ex elementis qua-
 tuor diversimode ordinatis, innumerabiliumque proportio-
 num gradibus coëuntibus, innumerabilium elementorum

1 quādā P 5 caussa G 10 l. imperfectionem 15.16 De
 archit. etc.] p. 23 sq. 19 (unius) om. P 23 coherentia P

multitudo diducitur. Numero quatuor et viginti elementorum, omnium quae fuerunt, sunt et esse possunt infinitorum idiomatum vocabula articulataeque voces infinitae conflari possunt. Videatur ergo quomodo tentando, experiendo, conferendo, dividendo, componendo, concernendo, abstrahendo ad innumerabiles accingi valeamus inventiones. Quid enim? Nonne multoties nobis certum scopum praefigentibus aliud quaesito nobilius occurrit? Ipsum sane frequentissime alchimicis accidere experimentis non est quem lateat, quibus multoties auro perquisito longe meliora vel ex aequo desiderabilia adinvenisse accedit. Mitto quod et mala | atque deterrima pro bonis optimisque sese obtrudunt, 526 nihil enim in natura p[er]rum, bonoque nihil et affinius a 5^v C. [frv.] malo. Ut enim physica materia non unquam aliqua forma 15 de nudatur, ita naturalis forma numquam a materia seiuncta reperitur, ut aiunt.

Agricolae, qui octavus est sigillus, explicatio.

Aliquem perpetuo Campo praesentem instituimus, quem modo adiectivum subiectum, modo animam loci, nunc vero 20 Agricolam appellamus. De hoc diximus in secunda theoriae Artis reminiscendi parte, cum ultimam subiectorum conditionem adduceremus in medium; differt autem quod h[ic] nomine agricolae adducimus, ab eo quod ibi nomine loci adiectivi, tum quia, quod h[ic] apponi praecipimus, est animatum et tale animatum, quod vel inexistenter vel inhaerenter vel adsistenter vel circumstanter omnium potest esse susceptivum et consequenter praesentativum, unde sicut mundum Dei imaginem dixerit, ita et hominem mundi

1 deducitur emenda G 13 et] est ? 21 Cant. Circ. p. 227 sg.

imaginem non temere Trimegistus appellavit; tum etiam quia agricola per sui mutationem, per susceptas actiones, passiones et alias sensibiles alterationes est id quod ea quae sunt referenda praesentat. Adiectivum vero subiectum per novae formae et pro diversis occasionibus diversae semper advenientis adiectionem tactum, alteratum, mutatum, insitum, est potius id quo haec quae sunt referenda praesentantur. | Adiuvat sigillus iste nonum sigillum, a 6^r C. [6] imo ipsum perficit; citius enim firmiusque resident, clarius 10 intensiusque loco sensibili apposita inspiciuntur, quam abstracta quadam occurrentia ratione.

Tabulae, quae nonus est sigillus, explicatio.

Hoc principium extitit, quo ad artis memorandi rationes adsequendas sum promotus. Ipsum adhuc puer ex monimentis Ravennatis expiscare potui. Hoc modica favilla fuit, quae iugi meditatione progrediens in vasti aggeris 527 irrepsit accensionem, e cuius flammiferis ignibus plurimae hinc inde emicant favillae, quarum quae bene dispositam materiam attigerint, similia maioraque flagrantia lumina 20 poterunt excitare.

Iuvit istum inter nostros adnumerare sigilos, ut illi, quem mihi fata primum in arte ista tradidere institutorem, ex animo litem. Eius quippe sparsum semen, quantum et qualemque fuerit (fuit certe magnum atque dignum), nisi 25 animae nostrae facultas concepisset, ad tantas segetum aristas (quas in huius campi area discutimus) emetendas fortasse non essemus aliunde promoti.

1 Trismegistus G 8 Adiuat P 11 occurrentiae G 14 asse-
quendas G 15 Haec G 21 Juvat G 24 qualemque P

Quo igitur facilius certaque serie succendentia quaedam, ut alia suo succedere possint ordine, effiant, plura sensibilia facileque memorabilia per ordinem alphabeti vel syllabici in catalogum redacta docuit apparanda; ad quae a 6^v c. [6v.]

5 modo has, modo illas pro rerum exigentia referentibus actionum, passionum caeterarumque circumstantiarum habitudines, facile modo haec, modo illa concupita in memoriam revocari valeant. Hinc primam intentionem referet Amphion, secundam Bootes, tertiam Cepheus, 4. Diana,

10 5. Aeolus, 6. Fab. Vulcanus, 7. Ganymedes, 8. Hercules, 9. Iuppiter, 10. Kiron, 11. Liber, 12. Mercurius, 13. Neptunus, 14. Oceanus, 15. Pluto, 16. Quaesitor Minos, 17. Rhadamanthus, 18. Saturnus, 19. Titan, 20. Vénus, 21. Xuthus, 22. Zethus.

15 Ultra alphabetum, syllabicum duplex, utpote alterum in quo consona sonantem sequitur, alterum in quo consona sonantem antecedit, ordinabatur.

Compaginatoris, qui decimus est sigillus, explicatio.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
Centro Internazionale di Studi Bruniani - Giovanni Aquilecchia (CISB)

Compaginator est qui loca locis consuit, quemadmodum explicavimus in Artis reminisciendi institutionibus, ubi conditiones subiecti quoad discretam quantitatem determinabamus. Compaginatio autem non solum, sicut ibi ostendimus, continuazione vel contiguitate, vel adpositione 528 et consequentia locorum sensibilium ad alia sensibilia efficitur, sed et semimathematicorum ad alia semimathematica, verbalium ad alia verba, | sensibilium ad semimathematica, a 7^r c. [7]

4 sillabici P 10 Eolus P Faber, Vulcanus G Ganimedes P
11 Jupiter G, che corregge anche Chiron (contro la serie alfabetica) 13 Radamantus P 14 Xutus PG 15 syllabicum P 20 Artis etc.] = Cant. Circ. p. 224 Imbr. 21 discraetam P 25,26 f. semimathematica

thematica vel verba, verbalium ad semimathematica vel sensibilia.

Similis est ratio Compaginatoris ad locorum multiplicationem rationi Arboris, atque quorundam de sigillis aliis, 5 ad eam quae adiectorum est. Ratio quoque Compaginatoris est similis deductionibus, quas Lullius et nos in inventivis artibus instituimus, dum ad conceptum et contemplationem multiplicationem una figura per alias omnes deducuntur, unus inveniendi modus alio inveniendi modo cohaeret.

10

Vexilli, quod undecimus est sigillus, explicatio.

Huius sigilli rationem, ubi De memoriae verborum praxi instituebamus, tetigimus. Ibi vel ex proprio vel ex appropriato nomine plures voluimus esse Aristarchos, Bacchos, Caesares, ut eodem nomine intitulemus eiusdem familiae vel institutionis vel artis plures, ut ex iis modo unum modo alium ad opera peragenda referamus.

Adiuvat iste sigillus Tabulam, quae nonus est, et murum in modum dilatat ipsam, atque velut ad triplicis dimensionis differentias amplificat.

20 Ad haec si proportionaliter inspicias, non satis occultam et implicitam habes inveniendi iudicandique rationem, dum non modo Bacchos, Caesares; Dionysios in omnium hominum generibus effingas, sed in arborum omnium speciebus omnium animalium species inquiras et invenias, in 25 omnium lapidum speciebus plantarum species, in unius a 77 C. 174. speciei individuis omnium aliorum species individuaque similia. Innumeri enim diversique homines vultu, moribus

9 alii G, ma cf. Lamp. trig. stat. p. 175, 10 11 Cant. Circ.
p. 249 13. 14 e 22 Baccos P 26 individuis G: inuiduis P

et gestu innumeras et diversas animalium species referunt, et ad idem quasi vexillum referuntur. Hinc apertum est, quod omnes naturae et in natura duces in omnibus sibi definitos milites | agnoscant, quorum alii alibi magis pro- 529
 5 prios, explicatos atque plures agnoscant; unde fit ut ex superabundante domini peculiares habeantur. Id optime persensit Anaxagoras, et non attingere potuit sophisticae naturae pater Aristoteles, qui ab impossibilibus, logicis fictisque segregationibus rerum veritati non convenienti-
 10 bus, non est mirum si infinita valeat inconvenientia alia subinferre.

Pictoris, qui duodecimus est sigillus, explicatio.

'Pictoribus atque poëtis quaelibet audendi semper fuit aequa potestas.' Primus praecipiusque pictor est phantastica virtus, praecipuuus primusque poëta est in cogitativae virtutis adpulsu, vel connatus vel inditus noviter quidam enthusiasmus, quo vel divino vel huic simili quodam afflatu ad convenienter aliquid praesentandum excogitatum concitantur. Idem ad utrumque proximum est principium; 20 ideoque philosophi sunt quodammodo pictores atque poëtae, poëtae pictores et philosophi, pictores philosophi et poëtae, a 8^r C. [8] mutuoque veri poëtae, veri pictores et veri philosophi se diligunt et admirantur; non est enim philosophus, nisi qui fingit et pingit, unde non temere illud: 'intelligere est 25 phantasmata speculari, et intellectus est vel phantasia vel non sine ipsa'; non est pictor nisi quodammodo fingat et meditetur; et sine quadam meditatione atque pictura poëta

9 segregationibus, rerum G 20.21 pictores, atque poetæ pictores et G 22.23 diligunt P 24 sqq. cf. Aristot. *De An.* p. 403^a 8 al.

non est. Phantasiam ergo pictorem, cogitativam poëtam, rationem philosophum primum intelligito, qui quidem ita ordinantur et copulantur, ut actus consequentis ab actu praecedentis non absolvatur. Quomodo haec contemplatio 5 ad inquirendum, inveniendum, disponendum et iudicandum faciat, ipse considera. Et nos post completam praesentem explicationem hunc sigillum in iis, quae ad hebraicam institutionem et fortasse occultam quandam, quae in illius linguae mysterio latet, artem faciunt, practicabimus.

10 Iam ad memoriae naturalis relevamen et ad cuiusdam artificiosae institutionem, duplē agnoscimus picturam: 530 alteram, qua super alienis descriptionibus retinendorum imagines vel notas efformamus, cuius exemplificatio esse potest ex iis, quae in Arte Umbris idearum adnexa 15 docuimus; alteram, qua nos ipsi pro negotii exigentia talia aedificia, hypostases monstraque configimus sensibilia et phantasiabilia, qualia rerum non sensibilium memorandas valeant referre et praesentare species; sicut enim nihil intellegimus sine phantasmate, ita | non est quod sine phan- a 8^v tasmate recordemur. Quae igitur apprime memorata volumus, solerti conditione phantasiata statuamus.

Phidiao, qui tertiusdecimus est sigillus, explicatio.

Habet peculiarem modum, quo sculptor ad inventionem dispositionemque faciat, habet quo ad rerum intentionumque memoriam adsequendam conferat; expresse vero ad dictionum reminiscentiam tot individuas sedes instituit, 25 quot quispiam cupit verborum habere memoriam.

Sedibus illis iuxta Agricolae conditiones perpetuos

propriosque cultores destinat, qui diversas situum adsumentes differentias, praecedentem adsequentemve consonantis sonantem referant, et certis differentiis alias adsu[m]ere combinationes vel elementa valeant, quemadmodum 5 per aenigma in fine Artis reminiscendi appositum denotavimus.

Est etiam Phidias formator, ut quae pictor velut ex aliis exemplariter educit, et ubi velut super alienis delineamentis elaborans invenitur, ita ibique statuarius Phidias vel quasi formatione quadam e cera effingat, vel quasi additione pluriumque lapillorum ordinatione construat, vel quasi subtractione incultum informemque lapidem figurandum sculpat.

Phantasia, quam Zeuxim Pictoremque appellavimus, b 1^r C. [q] 15 eandem non iniuria Phidiae nomine in proposito intitulabimus.

Haec est statuarius ille, qui famosam Nabuchodono- 531 soris statuam erexit, haec ordinatam fortunae regni successionem descriptsit, haec tropologiarum fabricat dis- 20 cursus, haec formae conditiones in aliquo sensibili, circa quod et in quo pleraque metaphorice delineat, certo quodam ordine eademque qua meminisse volumus serie describit. Huius suffragio in Centum statuarum volumine conditions virtutum atque vitiorum universas ita quando- 25 que descriptsimus, ut earum lectio delectabilior, contemplatio iucundior, distributio ordinatior, series distinctior, similitudinum comparationumque consequenter concatenabilium inventio promptior et memoria tenacior haberetur. Huius ope ad similitudinum nos facile concitavimus inven-

5 enigma P Artis etc.] = Cant. Circ. p. 253 Imbn. 9 ibi G
14 Phantasiam G Zeusim P 27.28 concathe[n]abilium P

tionem; quemadmodum cum in humano supposito avaritiae conditiones atque proprietates figurare volui, ad sexum, aetatem, capillos, frontem, oculos, tempora, aures, nares, os, linguam, oculos, nasum, mentum, colorem, pectus, 5 viscera, tibias, pedes, capit is indumentum, colli orname-
ntum, torquem, pallam, utraque manu apprehensum, do-
mum, domus partes, cubile, lectum, victus rationem, affec-
tus, patrem, matrem, sorores, filias, socios, ministros,
amicos, aegritudines, mortem, sepulcrum, epitaphium,
10 famamque respexi. Eademque omnia, omniumque circum-
stantiae atque casus, per supposita Vexilli | atque Peregrini b 1^v c. [9 v.]
multiplicata, inventionem causant, iudicium exacuant et
ad rerum bene dispositarum memoriam conferunt.

Ibi A tributum exigit a mortuo, B aequum laudat et
15 nimium quaerit, C a statuis exigit, D fabas arrodit, E in
pera franciscana, F Tartesiae felis simulacrum, G a veru-
et a sartagine rapit, H bonus pastor pecus tondet, I vorat
hamum, K veluti polypus attractivus. Caeterique similiter
per ordinem Tabulae vel Catena vel Elementarii vel
20 Combinatorii vel sensibilium, semimathematicorum verba-
liumque locorum succedentes, ordinate tibi perquisitae rei
membra referent.

Hic locus est adducendi principii artis figurativa*e*, in 532
qua illud praecipiendum est, quod omnia per omnia
25 possunt figurari; cogitatio enim naturalis virtus est, quae
matris naturae vestigia facile consequitur, si diligentiae
auribus vocem eius intimius adclamantis exhauriat; tunc
enim phantasia omnia in omnibus fingere et imaginatio-

6 pallam utraque manu apprehensam emenda G 9 sepulchrum P
10. 11 circumstantias P 17 tondit G 18 polypus P 19 catenae P
20 sensibilium semimathematicorum G 25 enim, naturalis P, non
per altro che per separare naturalis da cogitatio 27 L exaudiat

omnia ex omnibus concipere valebit: concipere inquam aut per identitatis modum, si eadem genere, specie vel numero sint; adsimilabile et suum correlativum aut similitudine, si similia; aut proportione, si proportionabilia; aut ironia,
 5 si absona, ut cum 'poenarum divitias' 'thesauros que 'iraे' dixere, quae excogitatio non sine venustate occurrit, licet rerum desiderabilium divitiae thesaureaque dici consueverint. Possumus similiter per alias oppositionis species adsimilabile ad suum | referre correlativum; opponuntur enim b 2^r C. [10]
 10 homo et mundus, ut continens et contentum, magnum et parvum; aliisque plurimis oppositionis speciebus; dicetur igitur homo mundi incola, discurrens, parvus, speculator, mortalis, et ita deinceps. Item et qui iustitiam lucernae comparat, ita modificat, ut ad eius modum rationemque
 15 insinuandam ex differentiae consideratione ducatur ad talem eamque appellando lucernam, quae qualisque nulla vetustate absimitur. Qui temperantiam foeminae adsimilabit, dicat eius frontem, quem nulla senectutis ruga sulcavit, cuius pellem tempus ullum non contrahat. Exag-
 20 geratione quoque et adsimulatione quadam multa suis comparabilibus adcommodantur. Hinc cum per librum vellet Iob fatum describere, videretque illum per sese non sufficere ad significandum, talem appellavit librum, qui in plumbi lamina, stilo ferreo, in celte et silice, vel in inciso
 25 adamante futura referat. E contra vero cum quid plus quam ad rem propositam notandam par sit referat, ad comparandam similitudinem subtractione contractioneque quadam utimur. In omnibus tandem eo insistendum, quo af-

2 eadem P: ea G 5 paenarum PG 12 mundi G: mūdus P
 16 appellandam G 17 absumatur G temperautiam P faeminae P
 18 dicat *(talem, cuius)* frontem *[quem]* nulla G 22 sqq. Iob 19, 24
 24 stillo P: stylo G celte et om. G

fubre et melius, vel traductione, | vel transmutatione, vel **533**
 transpositione, vel conversione, vel antiphraſi, alluſione,
 illuſione, deluſioneve quadam proposito adcommodentur;
 ut ubi infernus impiorum describitur anima, cuius ignei
5 flagrantis conscientiae parietes, malevolentis opprobrii sul-
 phures, horrendarum terriculamenta specierum, suspectio-
 nes | temere caecum animum concutientes depictorum tape-
 tiorum loco, ipsis priorum facinorum technis aedificatam
 nefastam domum incolunt, illam nulla temporis acies ae-
10 quabit, non ulli vetustatis arietes deturbabunt, eius limi-
 tibus non alii, sed ipsi tantummodo coarctabuntur.^b A pari
 aliis similitudinibus, proportionibus, comparationibus or-
 namenta, habitus, indumenta, circumstantias caeteraque
 omnia, quae ad commodum et incommodum faciunt, ne-
15 gando affirmandoque poteris pro dignitate rei subiectae
 congruenter adaptare.

Daedali, qui decimusquartus est sigillus, explicatio.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
 Centro Internazionale di Studi di Storia della Filosofia (ISB)

Quemadmodum omnis artifex, qui plurimos diversos
 que intendit effectus, vel pluribus instrumentis vel unico
20 diversimode multiformiterque exagitato organo ad proprias
 proficiscitur functiones, haud aliter hic Daedalus, cuius
 subiectum multiplex et multigenum esse potest, imo qui
 suo ordine circa omnia operari se valere confidit, diversis
 pro rerum varietate mediis, ad praetensem opus perse-
25 quendum accingitur, dum alibi per sensibilem Campum,
 -alibi per Catenam, alibi per Arborem, alibi per Numerato-

3 (vel) deluſione G 4 ubi anima. impiorum describitur infer-
 nus G 7 cecum P 11 A pari P: Pariter G 17 e 21 Dedali e De-
 dedalus P 17 decimusquartus] 14. P, e analogamente in tutti i titoli
 seguenti 22 immo G 26 cathernam P

rem, alibi per Centurionem, quadratum vel circulare Encyclium, alibi per Inserentem, commodiorem videat aditum patere; quibus quidem artium actionumque per universum | utensilia, per centenaria, vel certos alias numeros 5 referentibus, ex ipsis talia configit efformator, qualia et inquirentem importunius ad inventionem elaboratam concident et reminiscent ab operis molestia relevent.

b 3^r c. [11]

In inventione quidem unum subiectum ad propriam definitionem universa contrahens, limitans, eademque per 10 ipsam modificans, infinitas ab infinitis differentes appropriabiles suscipit rationes. Eadem enim forma per infinita supposita innumerabiliter individualibus multiplicatur variaturque differentiis et proprietatibus, eadem materia ad infinitas alias relata formas, infinitas aliasque suscipit 15 rationes.

Huc respiciunt scalae praedicatorum absolutorum, respectivorum, quaestionum et aliarum formarum..

Ad fixionem autem collocationis faciendam artium, exercitiorum variorumque actuum, cum suis mediis catalogi referuntur; iis enim successive susceptis certo ordine quae sita invenientur et collocata praesentabuntur.

Personae, quae decimusquintus est sigillus, explicatio.

Sigilli istius explicatio sufficienter ex iis, quae sub aenigmate, quod est in fine Artis reminiscendi, sunt 25 adnotata, desumitur et non minus ex dictis in se|cunda b 3^v c. [11v.]

1.2 enciclium P 9 diffinitionem P 13 eademque G 14 alias que P: alias G 16 schalae P praedicatorum, absolutorum PG 19.20 cathalogi P 20 referantur G 21 presentabuntur P 24 enigmata P Artis etc.] = Cant. Circ. p. 253 Imbr.

particula capitis, quod praxim memoriae verborum insinuat. Nec sigillus iste certa peculiarique inventionis formula caret.

Arithmetici, qui decimus sextus est sigillus, explicatio.

5 Adeo sigillus iste ex iis, quae hic et secunda parte theoriae Artis reminiscendi (ubi de locis semimatematicalibus discurremus) habentur, aperitur, ut alia explicatione non egeat. Illud tantummodo in memoriam revocari velim, quod tripus, arca, sedes caeteraque eius generis, 10 ita sumi debeant, ut non unam rei speciem, ad quam significandam haec nomina sunt imposita, denotent, sed ex instituto plurima, quae per transpositionem, similitudinem proportionem et appropriationem, vel per se vel per aliud consequens, affine vel adiunctum denominare possunt, ea- 15 dem significant.

Sicut igitur in sigillo, qui Vexillum dicitur, ad unum nomen plurimos nominandos reducere docuimus, ita hic | sub 535 uno rei significato plurima significanda intelligere, eadem ratione docuisse putemur. Quod ad formam igitur attinet, 20 per tripodem intelligimus non solum quod tres habet unius diversorumque generum pedes, sed et omne quod sua forma, figura, aliaque de triginta formandi rationibus, triplex et ternarium valet concipi vel nominari. Quod autem ad materiam spectat, non solum | lineum dicitur tale, quod b 4^r C. [12] 25 vere et per se est eiusmodi, sed et quod vel secundum partem vel per aliquod quod re ipsa vel imaginatione ap-

¹ *Cant. Circ. p. 249 sq. Imbr.* 4 e 141, 14 Arithmetici e Arithmeticus *G*, ma il Bruno può essere stato indotto alla falsa formazione per analogia per es. di 'geometricus' 6 op. cit. p. 229 sqq. reminis. (sic) *P*: reminiscitiae *G*, 14 possint *G* 17 plurima nominanda *G* 24 lineum *G*

plicatum lineum concipi dicique potest. Hinc et per clavum realiter vel imaginarie adfixum, uti ferream possum concipere columnam.

Centurionis, qui decimusseptimus est sigillus, explicatio.

- 5 Pro substernendis apparandisque primis mediatis, proximis immediatisque partibus intentionum generalium, vel subiectorum communium, vel formarum applicabilium, quae ad inventionem vel ad retentionem ordinabantur, difficile est melius vel simile artificium adinvenisse.
- 10 Hac arte statim de multis (quos non facile nec breviter naturali vel alias modi artificiosa facultate retinere valemus) quid, quantus, quotus, quantum, ubi et quomodo quisque referat, firmiter habebimus. Hac ratione ditatur Arithmeticus seu Numerator, qui est sigillus pro-
- 15 xime dictus; ex ordinatis enim patriis habes ordinata centenaria, ex patriarcharum subordinatis variis hominum conditionibus ipsas, quae simili pacto digitos subsument numeros, subordinatas decades habebis, quarum tandem individuis ad opera vel inveniendorum vel reti-
- 20 nendorum persequenda, numeris pluribus absolutis, uti valeas.

Quadrati Encyclii, qui duodecimimus est sigillus, explicatio.

b 4^v C. [12 v.]

Duplicem habemus primum generalemque modum, per quem circa disposita ordinate inquiritur et invenitur,
25 quique dispositis repraesentandis atque retinendis apprime 536
est adcommodatus.

Horum primus est per quadratum in plano, quod est cubus in solido, secundus est per circulum in plano, qui est sphaera in solido; dupliciter etenim in istis proportionabilia mathematicis figuris encyclia sumi possunt, 5 utpote vel ad unam vel ad triplicem dimensionis differentiam.

Quadratum igitur encyclium efficitur, cum quatuor super uno subiecto formantur intentiones, et supra quatuor intentionum singulas, quae modo subiecti vicem subeunt, 10 quatuor efformantur aliae, quarum quaeque subsequentibus quatuor iterum subiacent intentionibus; et ita deinceps progrediendo, quoadusque et disponentis intentio et rei disponendae negotium patiatur.

Circularis Encyclii, qui undevicesimus est sigillus, explicatio.

15 Eadem quasi serie atque proportione in circulari, qua in quadrato encyclo, rerum rebus appositio prosequenda proponitur. Porro sicut ad diversa, saltem proxima, principia, circulus atque sphaera, quadratus atque cubus referuntur, nec non horum illorumque, haecque illaeque mensurae differant; ita diversa eorundem ponimus encyclia, 20 quorum alterum usuvenit ad inventionem distinctionum et divisionum eiusdem, alterum vero ad inventionem multiplicium, quae sunt atque fiunt circa idem. Circularis encyclii apposito in facile figurabili circuli quadrante fiat 25 manifesta.

b 5^r C. [13]

Compositi et Elementi, quod vicesimus est sigillus, explicatio.

Hic sigillus est, quem nomine verbalium locorum intelligebamus, estque non solum ad retentionem faciendam, sed et ad inventionem non modicum adcommodatus.

5 Ad memorandum quidem usuvenit, veluti quando in compositis, utpote in dictionibus ipsis, alicuius orationis partes sententiasque ordinate configimus, | ut primam 537 referat odiens vel exosus aliquis, quem nos talem perceperimus vel fuerimus imaginati; secundam aliquis profanatus, profanans vel profanus; tertiam vulgaris, vel e vulgo disgregatus, vel divulgans quispiam, vel vulgatus; quartam arcens, quive arcetur, reportet; reliquas per ordinem, per reliquas ordinate subsequentes dictiones praesentabimus.

Ad inveniendum etiam confert, quoniam ex vocibus omnibus omnes revocare possumus intentiones, exque intentionibus omnibus et quibus cumque omnes et quaecumque b 5^v 6. [13v.] aliae intentiones exuscitantur et exurgunt. Et si de magnanimitate sermo sit habendus, 'odere' inquam 'magnanimitate praediti ignobiles actus, vindictam de hostibus 20 sumere, pauperes humilesque opprimere etc.; profanis ab actibus, quibus infamiae notam subire valeant, avertuntur [a] magnanimitatis habitu (haec enim nihil praeter egregias meditatur operationes); a vulgaribus trivialibusque sermonibus, curis et studiis magnanimus proripit sese abstrahiturque totus, illud in mentem revocans, quod nullus vulgi comes quicquam sapienter vel egregie sentire perficere potest (non enim spectabile laudabileque esse

2.3 Cant. Circ. p. 232 Imbr. 10 profanans P 13 dictones P
16 quecumque P 17 exuscitantur et exsurgunt G 17 Et] sarebbe preferibile Ut 22 a om. G

valet, quod frequens est atque vulgare); arcet abigitque magnanimus ab animo ignobilium appetentiam volupatum, arcet pellitque omnem vanam formidinem, non persequitionum mortisque timor illum a via iustitiae aequitatisque
5 coërcet.'

Ad omnes inventionis species non utilis est iste modus, sed ad eas tantum, quae persuasionem faciunt. Ut autem ad inventionem universaliter dictam conferre valeat, hoc pacto providendum, ut termini isti non sumantur pro
10 formis, sed pro formarum subiectis adsumantur, cum in osore aliquid quod significet essentiam, in profano quod potentiam, in vulgato quod operationem, in arcente quod circumstantias referat; ut subinde pro inventionis opere primum inquiramus, quid dictum, dicendum et dici possit
15 circa rei propositae essentiam et | esse, secundo quid circa eiusdem habitus, dispositiones, facultates, passiva activaque principia, tertio quid circa effectus et operationes, quibus ipsa est et quae ab ipsa profluunt, quarto quomodo, quibus concurrentibus et concausantibus; et ita de caeteris
20 per reliqua.

Proinde sicut oratio resolvitur in dictiones tanquam in partes proximas, nec non syllabas et elementa, velut in remotiores primasque partes, ita et inventionum signa generalia in particularia et individua resolvuntur. Habent
25 etenim elementa quae figurent, et habent quibus figurentur; A enim plures figurat Aristoteles et Aristarchos, et plures Aristarchi Aristotelesque plures per A figurantur. Itaque et per individuorum ab elementis significatorum ordinem, et per eorum elementorum combinationibus
30 praesentatorum eorumque quae integris denotantur dic-

538 C. [16]
b 6r

tionibus ordinem, possum ad opus facienda retentionis et intentandae inventionis accingi. Non solum per diversos ad eandem nomenclaturam relatos, sed per eundem diversimode se habentem, operantem et collocatum, subiectorum 5 retentionis et inventionis copiam comparare docemus, ubi dicimus quo modo quandoque formarum multiplicationem adtentabimus.

Rotae, quae vicesimus primus est sigillus, explicatio.

b 6v c. [14v.]

Rotae subiectum atrium, figulo figurator, luto subiecta 10 intentio formabilis proportionantur. Sint igitur in rota seu atrio A duodecim, viginti quatuor vel triginta officinae, ut prima sit aucupis, secunda medici, tertia militis, quarta pincernae, quinta musici, sexta scriptoris, septima agricolae, octava sutoris, nona sacerdotis, decima fullonis, 15 undecima tonsoris, duodecima lectoris. Per quos si unus agens, vel cooperans, vel patiens feratur suis casibus, saltem duodecim; si duo, saltem viginti quatuor, si tres, triginta sex saltem dabunt intentiones. Per quam quidem praxim si velis in mathematicis exerceri, ut si velis stellarum aspectus quoad earum significatio[n]em et significatio[n]es dispositionum planetarum in signis retinere, poteris 20 duodecim suis circumstantiis domos efformatas ita apparare, ut suis partibus atque membris talia contineant, quae ad singulas considerationes, de ipsis et in ipsis facienda, 25 sint adcommodatiora. Poteris insuper septem circum rotantia supposita destinare, quorum passionibus et affectibus

539

7 adtentabi- (*sic*) in fine di pagina P 11. 18 duodecim, viginti quatuor etc. prima—secunda—tertia etc. duodecim—viginti quatuor etc. G: 12. 24 vel 30.—Pr.—2.—3. etc. 12—24 etc. P 15 quas G 21 dispositionū | P planetarum, in signis G

alii. quae in locis recipiunt, ea quae in planetis significari deinceps solent habentur. Quae quidem omnia si septem in planetis sequentes. alii substituimus singulorum omniumque sequentes.

5. Uniusque etiam erunt quatuor, quinque, septem, quae rationes et fuerint multiplici in invicem compositione coordinatisque multiplicem. in ipsis, sicut in Propagatore. in energumenis locis. et aliis de multiplici Elementario vel Continuacione factis documenta est providendum; ad 10 instar figurarum, flororum, iuxta communia et in compositionem varietatem elementorum. elementorum status, quibus tandem figuranda figura et ipsa figura, ad novas integri illius figurandas inducendas, per suam dohendo, valeat. Et nos id magna ex parte in Artis memoriae, Umbras idearum consequens, prima secundaque de adiectis particula documenta.

Voxis et speculi, qui viceinveniendus est nigilis, explicatio.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici
Centro di Studi di Psiche e Psichoterapia "Pietro Agnelli" (CISPA)
BIBLIOTECA TECNICA

Per haec docemus suppositionem personamque unam
unam integrangue posse indicare facultatem. Hinc ad in-
20 ventiorem faciendam, oculo uniformiter ad omnia visibilia
se habenti atque successive converso, unus fons, unum
speculum praesentabit universa, unus habitus in una qua-
dam formalis serie complebitur, dum quodlibet subiectum
per illum examinabitur. Hic praedicata sunt quae omnibus
25 applicabilia pro sua ratione iudicantur, hic formae quibus
cuncta modificantur, hieque circumstantiae quibus colo-
runtur universa, ut in iisdem omnia generalia particula-

I quinque (la prima volta) P: quos A 8 energumenis, locis et
ut in A 13. 14 duducere valens A 15 p. 77 Imbr.

riaque considerabilia subiecta, distinctis propriisque rationibus inspicienda se tribuunt. Hinc ab aliis et a nobis instituta, inventa atque completa multiplex inveniendi ratio dependet. Sigilli istius applicatio ad reminiscentiam comparandam nullam admittit difficultatem per ea, quae hic alibique frequentius diximus. b 7^v c. [15v.]

De Empirico, qui vicesimustertius est sigillus.

Sigillus iste magis apertus est, quam ut ulla explicatione indigeat. Facile enim possumus pro hortis plura instituisse atria vel cubilia, in quorum membris perpetuo figurata maneant, et veluti adiectiva loca consistant diversa simplicium genera. Per hos hortos atriaque aegrotantes plurimi suis ordinibus succedere possunt, qui diversi diversas poterunt memorabiles formare intentiones et perquisita completere remedia, dum ipsi aut ii, qui pro ipsis designandis adsumuntur, vel a rebus, vel ad res sibi necessarias et usuvenientes aliqua ratione sunt affecti.

Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISR)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

De Alea, quae vicesimusquartus est sigillus.

Per omnes quae praecesserunt quaeque sequentur figurandi praesentandique rationes, aleae memoriae, simili- que retinendorum ordine, minime possumus providisse; eam ob rem istam particularem propriamque excogitavimus viam, quae plus est explicata, quam ut pluribus verbis indigeat.

2 tribuant G 8 iste G: este P 11 figurat P 21 ordine P:
ordini G 23 sopra p. 93 sq.

Gorgia, qui vicesimusquintus est sigillus, explicatio.

b 8^r C. [16v]

Pro varii generis argumentis ad varias theses et disputationum subiecta, quae eorum quae defenduntur, et eorum qui oppugnant turba confusionem perplexamque 5 chaos effigiem redderent, ad certa definitaque loca ea quam hic insinuavimus serie disposita referantur.

Diversa igitur pro axiomatum, positionum et problematum diversitate praeordinata communia loca, numero particularium locorum particulares suscipiant reddant- 541
10 que obiectiones: Gorgias iste (sic enim Disputatorem, cui maxime sigillus iste inservit, dici voluimus) non solum in verbalibus positivis, sed et in aliis omnibus locorum speciebus ad proprias se conferre functiones poterit. Commodo enim diversimode disposita cubilia, varie efficti
15 numeri, diversae suppositae concatenationes, numero varietati verificationum disputandarum inservient.

In ipsis cum sit nota conclusio, et duo consequenter de tribus argumentationis terminis, medii tantummodo figuram collocasse sufficiet.

20 Circaeorum camporum, hortorum et antrorum, vicesimisexti
videlicet sigilli, explicatio.

b 8^v C. [16v]

Diversas novimus esse diversorum simplicium qualitates, varios etiam plane constat qualitatum variarum, sub variis congruentibus possibilibusque combinationibus,
25 esse gradus. Ea igitur arte, qua dictiones quascumque effigiare docuimus, ipsa rerum nomina figurata ad illum

1 *sqq. cf. p. 94. 8 e Tocco, Le opere lat. di G. B., p. 65* 8 (cum)
numero *G* 10 Georgias *G* 15 concatenationes *P* 19 sufficiat *G*

referantur hortum, campum vel antrum, in quo illarum qualitates suis numeris, ponderibus atque mensuris definitae habeantur.

Erit ergo campus primus calidi humidi, secundus 5 calidi sicci, tertius frigidi humidi, quartus frigidi sicci.

Erunt subinde in campo, membrorum quinque vel septem, plures paucioresve, pro rei exigentia, ordinis; quorum primus referat calidi primum gradum cum septem humiditatis gradibus in septem ordinis domibus, se-10 cundus calidi gradum secundum cum septem humiditatis gradibus in propriis septem istius ordinis domibus, tertius tertium calidi gradum cum septem humiditatis gradibus in unius istius ordinis domibus septem. Et ita deinceps in aliis providere poteris, ut tandem in specie ad locum ge-15 neralem, particularem et individualem | relata, qualita- 542 tem, qualitatis gradum et graduum compossibilitates intuearis.

Ibi Circaeus dicitur campus pro arboribus maiorumque c 1^r C. [17] plantarum fructibus, hortus pro herbis, floribus atque me-20 dicis radicibus, antrum pro mineralibus iisque omnibus, quae in telluris gremio generantur, eiusdemque effossae concavitatibus desumuntur.

Sigillum istum hoc in aenigmate quandoque impli-
cavimus.

- 25 Lumine de claro ne mens peregrina vagetur,
 Nec sensus currens pone petita cadat,
 Utque profunda virum fallat te in tartara missum
 Ardentem fugiens unda petita sitim;

21 effossa P: effossa G 23 enigmate P 23. 24 explicavimus G
 25. 150, 14 v. Ars memoriae p. 170 Imbr.

Coge potens Circe succos tibi in atria septem,
 Quaeque sit et species in genus acta suum;
 Transfer in annosi campum haec scelerata parentis,
 Haec habeant dominum cum Ganymede Iovem.
 5 Luminibusque minax prestans ardentib[us] Mavors
 Hortum hunc prospectet, Mulciberumque trucem.
 Obtineas vasti lampas celeberrima mundi,
 Prolem ubi multigenam contueare tuam.
 Suave Venus spirans queis cuncta viventia vincis,
 10 Inque sequestrato diva capesse loco.
 Secretusque tibi credatur nuncie divum.
 Foemina foemineo credite, masque mari.
 Sepibus abiunctas, temerentur ne tua dona,
 Delia consortes iunge operosa tuas.

15 Peregrini, qui vicesimusseptimus sigillus, explicatio.

Ditat sigillus iste Rotam figuli; non solum enim per eumdem campum multiplicat unius rei deducendae considerationes atque loca, sed campum secundum primo subordinans, efficit ut ad locorum secundi campi numerum c 1^v G. [17v]
 20 singula primi campi membra submultiplicemus. Tertium pariter campum secundo subnectens, id praestat, | ut ad 543 locorum tertii campi numerum secundi campi membra multiplicari possint. Similiter si id propositum urgeat negotium, quartum tertio, quintum quarto eosque con-
 25 tinuabimus, quoad materiae subiectae capacitas impleatur; formarumque extenditur multiplicandus numerus et amplitudo.

Differt igitur Peregrinus a Rota, quia hic Figulus

4 dominum] natum Ars mem. ganimede P 5 prestans Ars
 mem. (?) ardentib[us] P 8 contuēare PG 9 cuncta animantia Ars
 mem., nè vediamo perchè qui ha corrotto il verso 13 senza interpunzio-
 ne P 17 eundem G 26 extendatur G

circa unum idemque centrum suas complet revolutiones, ibi vero Peregrinus singulis veluti rotae radiis alias rotas in tertium, quartum et plures (si necesse libitumque fuerit) subalternatim succedentes ordines auspicatur, exequitur et 5 veluti peregre proficiscens evagatur. Sigillum istum praesenti in aenigmate complicavimus.

Uranie vatem sublimes duxit in aedeis,
Quo faceret mentis nubila pulsa suae.
Ordine praegnantem, quo sunt disposta per orbem,
10 Indicat extenta singula quaeque manu.
Leucadius regno sedet hic, tristisque senecta.
Praetulit hic degens talia regna patri.
Cuspide Marsque potens rapit hinc ea, raptaque servat;
Aureus hinc Titan haec diuturna facit.
15 Blanda Venus grato numerosa ea reddit amore;
Pacis et armorum hinc arbiter hic superis.
Hinc vultu inconstans Lucina et lumine clamat,
Occubitum visent orta et adacta suum.
Ordine sunt postquam concepta palatia coeli,
20 Bis senas iuvat hos iam peragrare domos.
Egrediare senex varios subiture locorum
Anfractus, varias insinuando notas.
Huic divum succede parens, succede Gradive,
Smintheum numen, Gnidia nata mari.
25 Atlantis succede nepos, Cyllenia proles,
Delia nec cesses coelo Ereboque potens.

Claustri cabalistici et Templi, quod vicesimus octavus est sigillus, explicatio.

Hic duobus et viginti elementis vigintiduo claustra vel templa destinantur, quorum singula in duo et viginti

7. 26 v. Ars mem. p. 167 Imbr. 9 sint G 10 extencta (sic) P:
extensa G 14 diuturia P 20 peragere P 23 succaede (*la prima
volta*) P 24 Sminthaeum PG Cnidia Ars mem. 25 Atlantis
succaede P 26 Hereboque P 28 elemoti (sic), 22 claustra etc. P

personarum sub una communi arte, vel operationis genere 544 uno, se exagitantium; receptacula distribuuntur ea, quae proprias peculiaresque operationes et actus vel sub templorum claustrorumque singulis deppromunt, vel sub eodem 5 vexillo certum in memoriae vel inventionis exercitatione opus exequuntur, ut in ipsis quatuor definita valeas elementa contemplari, quorum primum est ex nomine atrii, secundum ex nomine sedis in atrio, tertium ex nomine artis, quartum ex nomine actus.

10 Ideo autem intelliguntur istorum alii degradari, alii exaltari, alii mutari, ut faciliorem viam retinendi prompte que examinandi, quid tali de singulis semel formata conceptione seu imaginatione referatur atque significetur.

Sigillus iste ad inventionem maxime usuvenire potest; 15 per ipsum enim materiam, de qua considerandum, argumentandum et disputandum est, deducere possumus. Hoc enim ordine formis (quae considerationis sunt obiecta, et c 2^v 6 [184] quibus omnia metiuntur, discutiuntur et examinantur) generalibus 22bus, pluribus vel paucioribus, totidem 20 speciales, sub illarum singulis cum propriis potentiarum operationumque modis reducibiles, subordinare valebimus. Claustra igitur atque templa similia, vel claustris templisque proportionalia, ad inventionis exercitationes iudicique actus instituas, ni iis ipsis Zeuxim vel Dae- 25 dalum super pingere vel super aedificare mavis.

4 deppromant G 6 exequantur G 11 retinendi *(habeas)* G: la lacuna è certa, ma incerto dove si debba segnare e come si debba supplire.
19 22bus P: viginti duabus G 24. 25 Dedalum P

Combinantis, qui undetreesimus est sigillus, explicatio.

Infinitarum syllabarum differentium multitudinem
perpaucis quam commode imaginibus figurare Combinator
iste perdocet, ubi tria proponit statuenda combinatoria:
5 primum in quo consona sonantem praecedit, secundum
in quo sonans consonantem praeit, tertium in quo inter
duas tresve consonas media sonans quintuplici situs diffe-
rentia designatur. Nos eo aenigmate, in quo im|plicatur 545
ars ad innumeratas industrias viam aperiens, insinuavimus,
10 ubi posita bestia in medio circuli vel quatranguli, vice
multiplicis consonantis, ad quinque differentias multiplicem
sibi sonantem adsciscit.

Irrugit haec aliud ratilum si spectat ad ortum,
Primum ostentanda est frons ubi solis equis.

15 Non pariter clamans, obtutum dant ubi sero
Ultima, Phoebe, tui tergora quadrupedes.
Non simile est resonans, vigilem spectando Bootem

c 3^r C. [19]

The W. Nolano adstantem nocte dieque solo.

Centro della cultura e della scienza di Aquileia (CISB)
Haud pariter versa haec ubi tellus corpore denso

20 Obsistens lumen occulit Ursa tibi.

Diversum dictis quintum tunc intonat, in se

Non oblita sui cum fera tota sidet.

At si eius vocem saxosum prenderit antrum,

Flectitur unde aér restituendo sonum,

25 Aut tibi echo resonat, vel si contenderit usus,
Eversam reddit versa elementa notam.

Proinde sigillum istum ad quandam inventionis spe-
ciem maxime facere est manifestum, dum in duobus, tri-

1 Cobinantis P 2 sillabarum P 5 cō- | consona P 13 sqq. v.
Ars memoriae p., 176 *Inbr.* 19 tallus P 22 sidet P : sedet corregge G
25 echo} vox *Ars mem.*

bus, quatuor vel pluribus circulis subordinatis certumque elementorum numerum comprehendentibus, per eorundem multiformes volutationes atque dispositiones, innumerabiles possumus serie quadam certa combinationum differentias 5 accipere. Nos perfecte, quantum fieri potest, artem combinatoriam ex duobus tribusque elementis in libro De architectura Lulliana explicavimus. Tu ad eius similitudinem atque analogiam numeris aliis complendis combinationibus poteris adaptare.

10

Interpretis, qui tricesimus est sigillus, explicatio.

Sigilli universi, qui ad dictiones referuntur, et vocabulorum formativae rationes omnes, istius supervenientis sigilli possunt esse subiectum. Ni quippe interpretationi c 3^v C. / 19 subiecta dictio praeextiterit, quā fieri potest ut aliqua 15 ratione interpretem instituamus? Homini affecto ex patria, 546 loco proprio, arte, artis operatione et organo, per quae eius formationis est presentativus, ibi quod significantum est accidere intelligatur, ubi et agens commode operetur et operatio proprius exequatur. Caetera, quae tricesimus sigillus habet, explicatione non indigent; illud tantummodo praestemus, ut tres pro paradigmate tabulas subinferamus ad hebraicum dictionarium maxima facilitate figurandum atque retinendum.

I	A.O.I.E.V	rex	magus	fons
25 II	B	princeps	pyromantus	porticus
III	G	dux	geomantus	pyramis

2 comprehentibus P 3 volutiones P 8 numeros alios bene G
19 proprie exsequatur G 25 Piromantus P

IV	D	Dh	comes	arithmantus	lucus
V	H		praesidens	hydromantus	patibulum
VI	V	cons.	iudex	aëromantus	laurus
VII	Z		consiliarius	aruspex	antrum
5	VIII	H CH	senior	augur	sedes
IX	T		actor	hypnomantus	solium
X	I	cons.	secretarius	sortilega	columna
XI	C CH		satelles	veneficus	altare
XII	L		pontifex	stertomantus	fluvius
10	XIII	M	sacerdos	chiromantus	navis
XIV	N		propheta	obtalmantus	falx
XV	S		doctor	metoscopus	puteus
XVI	H		lector	energumenus	lavacrum
XVII	P PH		cantor	tinnomantus	mensa
15	XVIII	T S	sacrista	astrologus	fornax
XIX	Q K		carbonarius	logomantus	terminus
XX	R		lampadarius	odomantus	saxum
XXI	SCH S	ostiarius		exorcista pytho.	specula
XXII	T TH	custos		necromantus	sepulchrum.

20 Ibi ad elementorum triplicationem regem in atrii
fontis primo cubili intueberis, ut tribuat Aaa, princeps
in atrii portici secundo cubili dabit Bbb, dux in atrii
pyramidis tertio cubili reddet Ggg. Similis de caeteris
est ratio. Ad tres autem radicales varias designandas, fa-
25 cies, ut cum per regem in atrii patibuli tertio cubili habes
AHG, per praesidem in atrii lucis duodecimo cubili Hdl.

2 Ydromantus *P* 3 e 7 cons^{onans} om. *G* 4 haruspex *G*
6 Ypnomantus *P* 9 stercomantus *G* 11 Prophaeta *P* ophthalm-
mantus *G*, ma cf. *De compos. imag.* p. 174, 14, falx noi: Flax *P*: fax *G*
16 carbonarius male *G*, cf. p. 98, 17, 99, 23 (da correggere *De compos.*
imag. p. 173, 9) 17 forse hodomantus 18 pythonis *G* 22 porticus
emenda *G* 26 luci *P*?

Eadem de caeteris est ratio. | Atriorum singula duas et **547** viginti ad summum habebunt partes, quorum unumquodque eodem ordine distributas habebit sedes, dummodo prima sedes habeatur, a qua atrii denominatio desumitur, ut in 5 atrio fluvii (quod signat L) prima sedes est fluvius, secunda fons, tertia porticus, quarta pyramis; in atrio fornacis, prima sedes est fornax, secunda fons, tertia porticus, quarta pyramis. Ita in aliis.

Ibi magus, pyromantus, geomantus et qui sequuntur, 10 vel homines vel atria vel atriorum cubilia denominare possunt.

Tabulae isti adcommodata est figura quadrata, duobus et viginti constans ordinibus, quorum singuli totidem habent cubilia. Tu ad instar illius duas et viginti tabulas 15 tibi substernas, in quarum capite notam unius elementi, quod praesidem significat, apponas; in cubilibus ordinum singulorum successive per diametrum ab angulo dextro superiori ad sinistrum inferiorem alterius elementi notam inscribas, quod ad ordinem denominandum instituitur; in 20 singulis vero ordinum cubilibus illud tertio habes elementum, quod recta sursum vel deorsum, vel in ipsa sede inspicitur, ut ibi vel a praeside per singula duorum et viginti atriorum ad viginti duas domos, vel a singulis atriorum per viginti duas cuiusque domos in campum vel ad praesidem commode fiat accessio. c 4v C. 20

Secundae tabulae construendae typus.

I	aurifex	asinus	hebes
II	textor	bos	tardus
III	impressor	vulpes	astutus

IV	ferrarius	lupus	rapax
V	stabularius	porcus	immundus
VI	miles	ursus	ferus
VII	consiliarius	cervus	fugax
5 VIII	bibliopola	pica	loquax
IX	musicus	talpa	caecus
X	barbitonisor	hircus	salax
XI	crepidarius	canis	blanditor
XII	caupona	leo	fortis
10 XIII	pincerna	mulus	sterilis
XIV	lanio	noctua	maleficus
XV	pastor	serpens	maledicus
XVI	agricola	gallus	excubitor
XVII	olitor	felis	insidiosus
15 XVIII	aleator	equus	furens
XIX	magus	corvus	divinator
XX	lictor	simia	histrio
XXI	pictor	aries	ferax
XXII	voluptuarius	taurus	iracundus.

20 Huic tabulae adcommodata est figura quadrata, in qua vel ab angulo superiori (in quo spaciun est pro singulari elemento) per media numerata et designata ad angulum inferiorem descenditur, dum unam bestiarum per omnes qualitatum species deducentes, ita in claustris artificum 25 affici concipimus, ut significanda significet; vel ab angulo inferiori singulariter capto per eadem media ad angulum superiorem fit ascensus, dum unicus artifex per singulas duarum et viginti affectionum, in plures vel omnes bestia-

7 Hyrcus P 9 caupona] cf. p. 158, 25 e a p. 99, 15 17 Symia P
21 spatium G

rum species in suis atriis ita commigrabit, ut haec quae sunt ad significanda, praesentet. Tu ad illius similitudinem duas et viginti figuræ ordinabis, in quarum angulis superioribus vel inferioribus singula per ordinem inscribas ele-
5 menta, opposito angulo existente vacuo pro iis designan-
dis elementis pluribus, quae in tertium a primo per media
accipiuntur.

Tertiæ tabulæ construendæ typus.

c 5^v C. Rtv.

10	I	doctrina	venator	laqueus, canis et XX alia
	II	domus	olitor	cibrum, asellus et XX alia
	III	plenitudo	pistor	frumentum, farina et XX alia
15	IV	tabulatum	pastor	bos, ovis, sus et XIX alia
	V	vanitas	coniux	puella, lectus et 549 alia XX
20	VI	concordia	medicus	confossus aeger, oleum et alia XX
	VII	oblatio	faber lignarius	serra, securis, mal- leus et reliqua
	VIII	vita	miles	equus, lancea, scu- tum et XIX alia
25	IX	bonum	caupona	olla, cacabus, veru et XIX alia
	X	principium	pincerna	cyathus, amphora et XX (alia)
30	XI	manus virtus	gerulus	saccus, dolium et XX alia

11 Holitor P 13 Plemtudo P 20 e 26 al. e ali. P 21 Fab.
ligna. P 22 et rel. P 28 (alia) om. P 29 virtus om. G

XII	disciplina	musicus	tympanum, tuba, lyra et XIX alia
XIII	ex quo materia scriptor		liber, folia et XX alia
5 XIV	sempiternitas	fur	aurum, vestis et XX alia
XV	adiutorium	agricola	falx, iugum et XX alia
10 XVI	fons oculus	sigillator	frons, arca et alia XX
XVII	os	faber vulc.	incus, folles et alia XX
XVIII	iustitia	sutor	acus, forceps, linea et XIX (alia)
15 XIX	vocatio	lanio	bos, machaera, aries et al.
XX	caput	tonisor	scyphus, sedes, speculum etc.
20 XXI	deus	piscator	hamus, tridens, retia et XX alia
XXII	signum	sacerdos	thuribulum, vitta, mitra.

Praesenti tabulae figura quadrata adcommodatur, in
 qua duplex a medio singulari (pro quō est spaciū de-
 25 signatum, ut in paratis viginti duabus figuris viginti
 duo valeas elementa inscribere) fit progressio, vel per
 notas absolutas ad ipsas numeratas, dum artifex mini-
 sterive medius vel per singula viginti duorum atriorum
 ad multiplex cūbile proficiscitur, vel per notas numeratas
 30 ab absolutas per multiplex cubile numeratum in atrium
 regreditur.

1 Timpanus *P* 2 e 20 al. *P* 9 oculus *om. G* archa *P* 11 vul-
 canius *G* 14 (alia) *om. P* 15 machera *P* 16 et alia XIX *G* 20 XX] et 20 *P*: et XIX corregge *G* 22 mytra *P*: mitra, (etc.) *G* 24 spatiū *G* 25, 26, 28 paratis 22bus figuris, 22. valeas, 22rum atriorum *P*

Hic sunt per nomina hebraicorum elementorum designata atria, quorum singula totidem artes complectuntur et exercitia, ad quorum singula viginti duo referuntur 550 organa vel actiones, ut trium radicalium hebraicorum terminorum signa adipiscare. Facili enim additionis atque subtractionis opere facile caeteris (quae non sunt plurima) radicibus et non radicibus ad significandis providebis.

De explicatione deductionis multiplicis formarum non sensibilium
de sensibilibus.

10 Quot, quibus qualibusque modis formae non sensibles per eas quae sensibus patent figuranda, notanda atque retinendae sint, non modo hic, sed et aliis in locis amplius expressimus, copiosissime autem in uno de Clavis magnae voluminibus, quod Sigillorum sigillus intitulatur; ubi non solum docemur non sensibiles de sensilibus, sed quascunque de quibuscumque, ad omnes animi operationes, ex naturalibus, ex artificialibus et fortasse divinis quadammodo principiis, formas elicere. Ipsum plurimis gravibusque causis praesenti pertractationi continuamus.

20

Explicationis minoris triginta sigillorum

FINIS.

C 6^r. fianca.

PHILOTHEI IORDANI BRVNI NOLANI

c 7^r C. 23.
553

SIGILLVS SIGILLORVM

AD OMNES ANIMI DISPOSITIONES COMPARANDAS HABITVSQVE
PERFICIENDOS ADCOMMODATVS.

5 1. Haec mihi inter alia divinus ille spiritus, qui sor-
didis unquam non conquievit ingeniosis, insinuavit: haesi-
tanti tibi et ad rem ipsam penitus inflammanti, illud
principio intentandum, ut ipsum a quo excitaris exte-
rius et incitaris interius primum proximumque Deum
10 colas, principem magnifices, numen invoces et lumen
adspicias.

2. Tria subinde in arte humana omni esse debere me-
mento: singula primo sapienter priusquam fiant excogiti-
tentur, secundo mature strenueque expediantur, tertio ea
15 quae excogitata expromptaque sunt serventur atque viri-
liter defendantur.

3. Hinc tres Deos artibus omnibus praesidere tradit
antiquitas: Pallada, Vulcanum et Martem. Haec est opifica
quaedam numinum trinitas, Iovi summo rerum architecto
20 semper adstans, ita ut quemadmodum trinitas tota ad c 7^v C. 23.
Iovem, ita Vulcanus et Mars ad Palladem.

7 paenitus P inflammato G 13 singula primo] primo sin-
gula G: singula 1. (e similmente 2. mature e 3. ea quae) P 18 opifi-
cia (sic) P: opifex G

4. Horum trium in arte divina regnantium tria quoque in natura videmus esse vestigia: Palladis vestigium ordo quo res disponuntur, Vulcani velox progressus et prompta quasi ad partum properatio, Martis structura a 5 generantibus tradita genitis.

5. Ita singula quoque a perenni fonte 1. effluunt, 2. nascuntur, 3. dum originem suam repetunt, in eundem refluunt: 1. fiunt, 2. adolescunt, 3. perficiuntur; unde idem 554 principium, medium et finem vocavit Orpheus.

10 6. Ad hoc sane provocandum atque tentandum te cogit necessitas, per quam in discrimine positus homo appetit attractatque pennas (ut aiunt) diluculi, ita volente Iove, qui ne humanum torpeat ingenium vividaque illius emoriatur * * *, duris rebus urgentem addidit 15 egestatem.

7. Memento Prometheus non placuisse Diis, utpote qui Deorum thesauros spargens, in torporem genus huma- num concitare videretur, aut qui promiscue dignis et indignis quiddam excellentissimum commune faceret.

20 8. Habeas ergo tu tecumque pauci salutaris istius nectar- rei liquoris gustum, quo, cum Lethaei fluminis lethargicos humores penitus expurgaveris, facile primo coelestem cum Diis coelestibus vitam, mox supercoelestem cum superco- 25 e 8^r C. / 24 / lestibus circuitum prosequare, unde cum copia attoniti vulgi iacentes Carneadem, Cineam et Metrodorum non altius intueberegur consistentes.

9. Etsi tempus Pythagoricum indocilissimum omnium atque stultissimum (quandoquidem per ipsum omnia obli-

7 eandem male G 8 Primo fiunt, secundo adolescunt etc. G
perficiuntur P 14 indighiamo una lacuna: <vis> G 20 tecum G 22 poe-
nitus P 25 Cycneam PG Metrodorum P 27 sqq. cf. Simplic. in
Aristot. Phys. (222^b 17) p. 754, 6 sqq. Diels

vione deleantur) comprobēs, Simonidis quoque tempus (cuius beneficio omnia quaeruntur, discuntur, inveniuntur, obliterata reularescunt praecisaque repullulant) non improbabis.

5 10. Cunctis, pro sufficientia, exquisitas alas tribuit natura, perpauci vero admodum sunt, qui eas norint explicare ad eum aërem dividendum atque pulsandum, qui non minus pulsandus ad volatum conducit atque praestat, quam dividendus obesse videtur; postquam enim ipsum laborans 10 dividendo commoveris, ipse non ingratus te fulciendo promovebit.

11. Obiiciuntur nobis res, signa, imagines, spectra vel phantasmata. Quorum differentiae sunt odibile quod est deforme et malum, et appetibile quod est pulchrum et 555 15 bonum, et composita ex duobus vel tribus horum, amabile bonum, odibile deforme; item captu facile, quod est nec excellens nec deficiens sensibile cum abstracto intelligibili, et captu difficile, quod est remissum vel excessivum sensibile et sua natura maxime (cum sit sine abstractione) 20 intelligibile.

(12.) Quibus mediantibus natura ornat sensum, concupiscentiam, intellectum et voluntatem, unde prodit videre, tangere in genere, imaginari, cogitare, primum memorari, ratiocinari et intelligere, unde nascitur secundum memoratum, quod intellectus adeptus et in habitu consuevit appellari. Quibus adiicitur formatio, cuius species sunt: opinio in genere, aporia, scrupulus, syndaeresis, fiducia et illectio in genere, quae excitat voluptatem, ambitionem, curiositatem et fiduciam, et profligatio quaedam incitans

1 Symonidis P 3 precisaque P 5 alas G: alias P 21 il numero manca in P 23 memorare G 27 synderesis (sic) P: synteresis G

in abominationem, terrorem et horrorem. Quae omnia pariunt hinc electionem et fugam, inde assensum et disensionem.

13. In iis est simplex apprehensio vel conceptus primus, numeratio, mensuratio, ponderatio, divisio, distributio, distinctio, ordinatio, definitio, propositio, argumentatio, intellectio, quae est simplex conceptus secundus et (quam ita placet appellare) mentatio.

14. Iстis eo pacto a nobis dispositis et a te, ut intelligi debent, intellectis, illud est mente perpendendum, [quod] eorum, quae natura fiunt et quorum reddi facile possumus contemplatores, primum ideas, ad quarum exemplar universa quae sunt genera, generumque species producuntur, in primi opificis mente praexistere, moxque sub illis aut individua pro eorum incorruptibilitate speciem p[re]ferentia integrum, aut in fluctuanti materia successione et distributione quadam continuantia atque multiplicata, ordinibus quibusdam emergere in lucem. Haec inquam a prima mente primo comunicantur intellectui, per quem in nat[uram] turam prodeuntia (postquam in archetypo immenso quadam p[re]extiterant modo) fiunt quasi margine quaedam inclusa et ita naturaliter subsistentia. d 1^r C. [25]

15. Hic per sensus, quasi ianuas quasdam, ex metaphysicis redduntur physica, ex physicis fiunt rationalia et interioribus hominis discutienda sensibus, ubi immaterialiores perpetuanda subeunt facultates.

16. Itaque a mundo supremo, qui est fons idearum, in quo dicitur esse Deus vel qui dicitur esse in Deo, de scensus est ad mundum ideatum, qui per illum et ab illo

10 quod om. G 12. 13 universa, quae sunt genera generumque species, producuntur G 15 preferentia P 19 communicantur G
21 quadam emenda G 23. 24 methaphysicis P

dicitur esse factus, et ab isto ad ipsum, qui utriusque praecedentis est contemplativus, quique ut est a primo per secundum, ita cognoscet primum per secundum. Unde circuitu quodam fit a primo ad tertium discursus, et a 5 tertio recursus ad primum, vel (si mavis) reflexione quodam a primo ad tertium fit descensus, a tertio ascensus ad primum per medium.

17. Quam mirabile erit opificium tuum, si opificio utriusque naturae conformabere; si vero excors et errabundus efficiare, e contrario confusissima opplebere caligine, d 1^v C. 125 v. 7
quam umbram mortis appellant. Sic memoria et intellectu mundi triplicis fabricam atque seriem, non sine iis quae continentur in eo, concipere valebis atque parere. Ut 10 15 ipsum atque matricem admirandam propaganti lumini exposueris ab hespero vel ab ortu, a merinoctio vel a meridie, ita occurrens ipsum amplecteris.

18. Illud subinde non praetereundum, quod veluti naturaliter sensus eorumque organa, facultates et actus ad unum quasi centrum reducuntur, unde proximum phantasiae atrium formis memoriae cubile per cogitativaे triclinium subeuntibus colant; haud secus per bene placitum memorari cupienti operae pretium est ordine eodem attrectare viam. Ideo enim quaedam millies visa atque audita importunius te fugiunt, et quaedam semel et obiter sensibus iisdem attacta, ubi aeternum sunt actura aevum, memoriae penetralia capiant; quia haec ab ipsa phantasia absorptum, per cogitativa digestum habent, illa vero aut neglectum in foribus dispersere, aut ullo sine pipere intrusum non minus perdidere. 25 557

30 19. Haud igitur temere oblivionem insensationem

quandam appellavit Socrates; qui si eadem ratione et memorabilis iactum semen a memoria non conceptum insensationem similiter quandam appellasset, rem sane profundiorem explicasset.

5 20. Ni igitur vivacius phantasia sensibilibus pulsaverit speciebus, cogitatio non aperiet, ostiaria quoque cogitatione non aperiente, easdem indignans Musarum mater non recipiet. d 2^r C. 176

10 21. Excitent ergo, quae comitante discursu, cogitatione fortique phantasia movent affectum, quibusque zelantes, contemnentes, amantes, odientes, maerentes, gaudentes, admirantes et ad sensuum trutinam referentes, cum zeli, contemptus, amoris, odii, maeroris, gaudii, admiracionis et scrutinii speciebus, cum memorandae rei forma 15 afficimur. Porro fortiores atque vehementiores fortius consequentia quadam atque vehementius imprimunt.

20 22. Hos autem si vel tua vel rei concipiendae natura non adferat, industria citet affectus. In istis enim exercitatio nedum ad optimos pessimosque mores viam aperit, sed et ad intelligentiam et (quantum per hominem fieri potest) omnium pro viribus eiusdem activitatem. Confirmatur hoc, quod populi et gentes, quibus promptior est libido et ira, sunt activiores; et ex iisdem intense odientes et amantes apprime impios, aut si se se vertant quo 25 divinus eos agat amor atque zelus, apprime religiosos habes, ubi idem materiale principium summam ad virtutem pariter proximum esse atque ad vitium potes agnoscere:

23. Hunc amorem omnium affectuum, studiorum et d 2^v C. 176

11 centemnentes G moerentes G 12 sensu|r um (sic) P
13 moeroris G 20 intelligentiam (et quantum P

effectuum parentem (qui proxime allata causa geminus est) daemonem magnum appellavit antiquitas, quem si 558 tibi affabre conciliaveris, omni procul dubio nil tibi supererit difficile. Itaque, prout expedit, explicavimus, unde 5 quasi per artem non solum rerum memoriam, sed et veritatem atque sapientiam per universum humanam possis assequi.

Prima cautela.

24. Verum ad haec, praesertim vero ad Hesperidum 10 genitricem, cautelas minime non necessarias explicemus. Quarum prima inde desumenda est, quod eorum quae sensibus internis (quibus formas adfigere consuevimus) praesentantur, quaedam sunt figurae, idola, imagines, simulacra, exemplaria pura vel virtute machinantis phantasiae confusa, disiuncta, compacta, ordinata; quaedam vero ex istiusmodi quasi parturientibus in sensum phantasticae facultati succendentem injecta. Primi generis extant de sensibilibus iis, quae secum innotescendi trahunt facultatem, accidentibus indumenta subsistentium compositorum; 20 secundi generis affectiones quaedam, quae cum non sint indumenta compositorum, minime quidem per se se, verum cum illis atque per illa in cogitationem, praesentem intellectum atque memoriam ingeruntur.

25. Phantasmatum igitur (quorum speculatio necessaria fertur) concinnare species oportet, ut felix in actibus succendentium potentiarum habeare; adaptantur autem, cum tales redduntur, quae per se ipsas valeant formas non sensibiles accire. Eiusmodi vero quomodo effingas, si nosse

cupis, optimum naturae ducis consule magisterium, quae ab extrinseca lupi figura et visilibus duntaxat delineamentis, inimicitiae apprehensionem mortisque metum internis ovis sensibus intrudit. Id considerasse est principium,
5 quo memoria concipit et pro tempore paritura retinet, et quibusdam levibus speciebus per oculum, animi affectus varii commoventur.

Secunda cautela.

559

26. Caveto subinde, ne corporeo organo (ut fama est) memoriam alligatam existimans, quasi ipsam in introspectum provocans, animae facultatem contrahas. Id quidem advenit iis, qui clausis oculis spiritum in caput accerentes, reminiscientiam sibi comparare et praeterlapsas revocare vel confusas discutere implicatasque excutere
15 species autumant. Haud enim ea ipsa actio dissimulat animum inde ad suam operationem magis atque magis hebetari; quanto enim plus insistunt et urgent, tanto amplius redduntur immemores. Mitto aliorum animi affectuum suspectam et superciliosis damnabilem considerationem. d 3^v C. 27 r. 1

20 Hic modo miselli manum fronti admovent, nunc occiput percutiunt, iam digito testam scalpunt, et tamen hoc ipsum continua testatur experientia, quod quae prius reminisci spes aderat, interimitur.

27. Et certe nescio quid sacramenti sit in manu, quae temperatius sobriusque enutrito et minime laboranti divina conciliat insomnia, concupitarum revelationum pro-

2. 4 cf. *Lampas trig. stat. p. 141, 7. 253, 7* 11 anime P 18 preterlapsas P 14 implicásque P, che può essere anche corruzione di implicatasque 16 animam corregge G 21 testam] italicice pro capite vel cranio' annota G

vocat aspectum, et earundem enutrit servatque memoriam; capiti vero dormientis supposita vel mox evigilanti admota, aut prorsus insomni memoriam corrumpit, aut etiam si somniasset recordetur, quid tamen somniarit, illi non subi-
 5 bit; quod si tamen minor minusque tempestivus fuerit attactus, aegre recordabitur et mutilatim. Et novimus per se manifestum esse (quantumvis paucis notum) insignis stultitiae signum in iis, qui per universum a capitibus non temperant contactu per propriae manus admotionem.
 10 Et vix capio mysterium de quibusdam Galilaeis, qui repente in summos evasere theologos, et alios manuum impositione in eamdem sufficientiam promovebant. Cendum porro censeo, ne sine delectu alienae manus in caput admittantur. Sed eo, unde prolapsi sumus, redeamus.

15 28. Ne inquam putas per introspectum quemdam po- **560**
 tius quam adspectum seu prospectum memoriam fieri vel
 comparari; effusione enim quadam pro|venit, qua non in- **d 4r C. [28]**
 quam ex oculis, sed ex innominata quadam animi facul-
 tate, quae in genere intentionis vel intendentiae cuiusdam
 20 habetur, et sepositum velutique seorsum positum intuetur.
 Et nimis quod experimur rem pupillae impositam non
 discerni, remotiorem vero posse, tanto magis ad animam
 est referendum, quanto ipsam plus a materiae finibus elon-
 gatam novimus. Adhibeto igitur intervallum; quomodo
 25 enim occurret tibi (ait unus de principibus philosophis)
 quam magnum est caelum, cum forma intus accepta tanta
 esse non possit? Memento igitur, non ea quae sunt in
 nobis, sed res ipsas per ea quae sunt in nobis esse inspi-
 ciendas; quamvis enim animae praesens adsit imago, non

5 intempestivus *G* 10 misterium *e* Galileis *P* 12 eandem *G*
 15 quendam *G* 20 et om. *G* 21 impositum *G* 26 sit coelum *G*

tanquam ipsam, sed tamquam per ipsam aspicientes intendamus animo. Temere enim eorum, quae sensus perceperat, quasi figuram quamdam opinaberis in animo servari, ut animus inde figuretur et veluti quoddam admittat impressionis vestigium; sequens enim species ad figurandum animalum accedens, necessario praecedentem alteram delesset.

Tertia cautela.

29. His adde quod Eurydice, dum retro ad inferos respicit, luce privatur avita, et Orpheus ipsa; | quis enim d 4^v C. [28]
 10 impune, quae obiere, mente repetet? Quis admovens manum ad aratrum et retrospiciens aptus est ad metam? Simpliciore singularique intentione magis, simplicissimaque maxime proficit animus, qui unitum saltem pro facultate efficit, quod unum reddere non poterat. Huc pertinet illud
 15 nostrum:

Evadens caecam sensuum pentapolim
 Non apta ad superandum montis verticem
 Conversa retro nata Lothro in Sodomam
 Haesit, in insensatum versa lapidem.

20 Debilitatur Mnemosyne nostra desipitque remis non 561
 petita pariter atque velis. Ne igitur una facultate in pup-
 25 pim, altera vero recumbat in proram, ab alieno interim
 desistant opere; neque turbent, potentiae opem ferre minime
 valentes. Satis apertum, quam facilius accuratiusque so-
 pitis externis sensibus interiores nobis sensus insinuent,
 nec ulli dubium est, quemadmodum maxime ad aliquid
 25 inspiciendum intentus eo auditu redditur hebetior. Extero

quoque lumine orbatus Homerus adeo interno valuit acume, ut in ipsum tum divinitus tum partas humanitus artes unus de principibus philosophis concurrisse asseruerit. Virtute corporea deflorescente animi virtutem flore-
5 scere intellexit ille, qui virtutem in infirmitate perfici credendum proposuit.

Quarta cautela.

a 5^r C [29]

30. A Circaeis demum veluti poculis abstinentes, ca-
veamus ne animus a sensibilibus speciebus illectus, ita
10 sui in ipsis fixionem faciat, ut intelligibilis vitae privetur
delitiis, vinoque affectuum corporeorum et vulgaris autho-
ritatis (quae cum pulsaverit aures sine divino vel rationis
lumine, non absque aeternae vitae discriminé in nobilissi-
mum consensus nostri triclinum introducitur) ebrius, per-
15 petuo in praesumptuoso ignorantiae domicilio titubando
pernoctet, ibidemque turbatae phantasiae velut insomniis
exagitatus, amissis connatis alis intelligentiae, proruat, et
Protei contemplatus vultum, nunquam concinne formatam,
in qua conquiescat, speciem inveniat. Desinamus igitur,
20 desinamus eas, quae veluti rerum sunt umbrae, a sensibus
obiectas species admirari, et illud in nobis caveamus, ut
ad auscultandum domestici in animo intellectus agentis
affatum regrediamur. Hic enim Deorum dapes habentur,
qui iam iamque pulsantes ad ostium, ut nobiscum pran-
25 deant, convenere. Illud etiam caveamus in obiectis, ut
consi|deremus, numquam ad amussim imagines exemplari-
bus respondere, eaque de causa ut minus explicatum et

562

8 daemum P 11 deliciis G 11. 12 auctoritatis G 13 senza
interpunzione P 14 triclinium G 18 Protei e nūquam P

certe (ut esse potest alienum ens ab eo quod est entis, accidens a substantia, sonus ab eo quod resonat) diversum et aliud. Haud enim quod concipi debet de veritate rerum, ab ulla sensibili | specie satis exprimi potest, sed **d 5^v C.[29v.]**
 5 veluti per nutum suis accidentibus se nobis essentia rerum insinuat. Eademque nos verbis nostris adhuc amplius deficientibus, veluti per notas et signa quaedam non satis exprimimus. Qua de re Pythagorici, Plato et qui negativam meditantur theologiam, omnem dictionem a divina 10 praedicatione denominationeque abigendam existimant, ut quidquid (etiam perfecti) de rerum principe dici et cogitari potest, idem per adecursum ad eminentissimam inattingibilemque rationem proprie etiam negari debeat.

DE QVINTVPLICI ET SIMPLICI

PROGRESSIONIS GRADV.

15

De primo progressionis gradu.

31. Ad haec quadruplicem potentiarum cognoscitivarum progressum ita regulare debemus, ut a sensu, qui est circa corpora, ad phantasiam, quae circa corporum simulacra versatur, ab hac ad imaginationem, quae circa simulacrorum consistit intentiones, et inde ad intellectum, qui circa singularum intentionum naturas comunes meditatur, sine errore descendamus. In iis sensus infimum obtinet cognitionis gradum eiusmodi progressus, quia alia tantum attingendo efficitur, ideoque rectae lineae comparatur, intellectus autem circulo; omnino enim sua et circa se ipsum contemplando operatur. Ratio vero media habet **d 6^r C.[30]**

16 progressionis *P* 17 e 22 quadruplicem e communes *G* 25 afficitur *G*

actum nec pure rectum neque circularem, et ideo obliquae
lineae eius progressio adsimilabitur. Ad sensum quidem **563**
pertinet, quae extra animam sunt non quidem plane co-
gnoscere, sed potius cognoscenti nunciare; ad imaginatio-
nem vero non solum ea cognoscere, sed etiam ea quae sunt
in anima, utpote sensuum actiones; ad rationem praeterea
se ipsam investigare; ad intellectum autem et se ipsum co-
gnoscere. Sensum quidem (quia sentimus semper) iudicamus
esse nostrum, de intellectu vero ambigunt Platonici, et quia
10 eo non semper utimur, et quia est separatus, separatus in-
quiunt, quia non ipse annuit ad nos, sed potius nos ad ipsum
superne aspicientes. At fallunt et falluntur ita dicentes;
magis enim convenit, ut intelligamus et ipsum ad nos et
nos ad ipsum adpellere, unde et ille noster et nos illius.
15 Nos quidem semper illius, quia nos semper illuminans per-
petuo praesentes habet, quantumvis non ille nobis perpe-
tuo praesens, et consequenter non semper ille noster, quia
non semper intendimus, nec semper illuminamur. Nos igi-
tur perfecte habemus sensum, licet eo perfecte non utamur;
20 perfectissime habemur ab intellectu, qui sine intermissione
in nos agit; mediae vero potentiae, quae ab imaginatione
universaliter dicta denominantur, secundum quid nos habent
et a nobis habentur. Formae rerum in mente sunt omnino
essentiales; formae illinc ab aevo rationi impressae, sunt
25 quasi essentiales; quae noviter et quotidie a mente resultant
in ratione, minus adhuc essentiales iudicantur; | quae in **d** **e^v** **C.** [30v.]
rationem ab imaginatione eduntur, sunt quasi accidentales;
quae a sensibus in imaginationem, eae prorsus accidentales
existunt. At illud hic non est dissimulandum, quod dupli-

1 circulare **P** 10 utimur, (*om.* et *quia est separatus*) separatum
inquiunt **G** 23 Forme **P** 24 impressae sunt **G** 25 *et om.* **G**

citer dici sensus consuevit: inferior videlicet, hicque est quo non natura rei vel qualitas ulla discernitur, sed affectio quaedam dumtaxat a corporeis qualitatibus illata sentitur; et superior, qui naturam qualitatemque persentit. Primus 5 stupidus est et veluti dormiens, plantis quoque conveniens, secundus animalium tantummodo proprius perhibetur. Est 564 porro et tertius quidam modus, quo sensus significat. Epicurus enim cognitionem omnem appellat sensum, Democritus et Empedocles intellectum, Pythagorici mentem et 10 spiritum altorem, ipsumque intelligunt esse in omnibus pro sua ratione. Et certe ex nostris principiis nos haec omnia in unum concurrere principium iudicamus. Mens enim, quae universi molem exagitat, est quae a centro semen figurat, tam mirabilibus ordinibus in suam hypostasim 15 educit, adeo egregiis technis intexit, exquisitissime plantas lapidumque adhuc spiritu vitae non carentium venas characterizat et impingit, a quibus omnibus animales virtutes effluere satis est compertum iis, qui in naturalium consideratione non caecutiunt. Hic si tua contemplatio in- 20 sistat, non frustra te sensu praeditum esse crediderim.

De secundo progressionis gradu.

32. Duplicem subinde in nobis esse imaginationem considerato: primam quidem in anima ratiocinantem experimur, discursionis iudicique compotem, rationique quo-dammodo similem; secundam vero in anima, seu vita, in nobis ratione carentem, ab hac impressam; quae quidem imaginatio non tam ratione utitur et discursiveone, quam-

7 significat, meglio significatur
15 aegregijs P 17 caracterizat P
25. 26 vita in nobis, ratione G

14 hypostasim P: hypostasin G
19 His G 25 Secundam P

fertur instinctu quodam circa corporis passiones, et tanquam communis sensus principium est sensuum reliquorum. Secundam harum dicunt Platonici et Aristotelici esse in brutis sine prima. Sed haec dictio magis voluntaria est
 5 et fidei credulitatem exigens, quam ut vera probari possit et rationem convincere. Facilius enim est carpere, quam demonstratione concludere intellectum in omnibus pro sua ratione non inditum et insitum, individuamque mentem magis intimam esse rebus quam ipsas dividuas sibi posse,
 10 eamque ita foecundam esse, ut in omnibus pro captu proprium pariat intellectum, quem libere sensum menteve propriam vel instinctum possis appellare, dummodo bene sentias. | Sicut enim nullus color est actu sine luce,
 15 licet alias magis, alias autem minus explicet se se, ita nihil sine intellectus participatione quoquo pacto cognoscit; illam enim pro rerum diversitate et multitudine specierum in omnia quadam | analogica progressione descendere dicimus, d 7^v C. [31 v.]
 sensum vero ascendere, imaginationem quoque hinc, rationem autem inde descendere pariter et ascendere, ita ut
 20 eadem virtus et cognoscendi principium idem, a diversis functionum et mediorum differentiis, diversas recipiat nomenclaturas. Hinc forte Plotinus (qui distinctione ab ista non abhorret: si non ex toto, magna tamen ex parte nobis consentire videtur) tertiam quamdam imaginationis
 25 speciem collocat in parte vegetali, eamque negat esse discursionem per formas sicut prima, et intuitum formae sicut secunda, sed formae intus vigentis in se ipsa expressionem et impressionem in materiam, ubi naturalis actio tamquam imaginatio quaedam et substantialis quidam agens

5 approbari G 10 fecundam P 15 illam P: illum G 23 abhorret, (ac) si non G 24 quandam G 25 vegetali P 29 tanquam G

esse perhibetur. Huic sententiae affinis est illa, quae vult naturam illam esse intellectum infusum et intus operantem. Et certe a non imbecilli connexione, unione et forte unitate et identitate quadam provenit, quod a facultate 5 elementativa vegetativa perficitur, ab hac concupiscentia et sensus, ab iis ratio et imaginatio, a quibus tandem voluntas atque intellectus; ex quibus demonstrative concludi potest, quod si in sensu sit participatio intellectus, sensus erit intellectus ipse. Haec enim trans fusio virtutis ab una 10 potentia in aliam non est materiae, sed formae. Et difficile est videre, quomodo forma formae continuetur, et quomodo forma citra materiam natura vel ratione sit dividua; una igitur simplex essentia | unius primae totalis et simplicis d 8^r C. [32] est efficaciae, quam in subiecto dividi, distingui et multi- 15 plicari necessum est, et unum idemque diversas a diversis actibus accipere denominationes, ut dicatur: sensus in se sentit tantum, in imaginatione persentit etiam se sentire; sensus quoque, qui iam quaedam imaginatio est, imaginatur in se, in ratione imaginari se percipit; sensus, qui iam 20 ratio est, in se argumentatur, in intellectu animadvertisit se argumentari; sensus, qui est iam intellectus, in se intel- ligit, in divina autem mente intelligentiam suam intuetur; mens autem divina in sua essentia viva possidet et invenit universa, et intellectum usque ad materiae profundum 25 illuminat. Hic est lux, qui in densissimis tenebris, utpote in profundo materiae, lucet, et amplior quam ut a tenebris possit comprehendi et superari; in natura autem aequalitatem et proportionem quandam pro specierum capacitate servat; sicut enim tenebrae eius, ita et lumen eius. Id in-

5 elementativa, vegetativa P 8 participatio G: participatio-
ne P 9 trāsfusio P 21 est] et PG 25 quae G

telligunt cabalistae, ubi dicunt: 'non est qui se abscondat a calore eius, attingit a fine ad finem, a radice scalae ad culmen, vel a culmine ad radicem, et tenebrae non obscurabuntur a te', et alia plura.

5

De tertio progressionis gradu.

a 8v C. [32v]

33. Supra imaginationis actum, qui est circa mobilia mobilis, esse rationis actum circa immobilia mobilem, et supra hunc circa immobilia prorsus immobilem intelligentiae actum considere, cantant Platonici. Ipsam vim stabilem esse intellectum proprium aiunt, cui communissima certissimaque artium scientiarumque principia, ipsamque rerum opinionumque diversitatem ad urnam trutinamque revocare, et per vim intellectus, semper omnia et subito contuentis, subito convenit quippiam intueri. At inquiet 15 aliis: cur non rationem ipsum esse intellectum nunc et hic subito contuentem, tunc et ibi discursiones progressionesque argumentando fundentem dixerim? Differt nimirum servus a principe, practicus a theorico; sed quid impedit, quominus unus idemque hic serviat, ibi praecipiat, 20 nunc speculetur, tunc operetur? Et sicut eamdem dicis essentiam, cur non eamdem dixeris essentiae vim, quae pro materiae, | organorum actuorumque varietate ad diversos 567 promoveatur actus? Nonne unum idemque lumen contrariarum diversarumque qualitatum se prodit expressivum? 25 Actu unus idemque calor, una eademque caloris vis, non solum diversa in diversis, sed et contraria in contrarie dispositis operatur. Diversamne contrariamque caloris

¹ dicunt G: d. P 2 schalae P 4 te P: se G 7 immobilia G
8 in mobilem P: immobilem G 10 communissima G 14 conve-
niat quidpiam G 20 eadem P: eandem qui e nel verso sequente G

dixeris vim, qua cera liqueſcit, lutum durescit; haec cre- e 1^r 0.
scunt, illa decrescunt; intereunt haec, illa reviviscunt? Num-
quid genere diversis et sub eodem genere specie differen-
tibus effectibus, genere specieque diversis actibus virtutes
5 pariter diversas atque differentes in caloris natura collo-
cabimus?

Cur ubi Plotinus dixit inter imaginationem et intellectum geminam primae rationis speciem, alteram speculativam surgentem ad intellectum, alteram activam ad 10 imaginationem potius declinantem, quarum activa semo-
tior est a mente, in labore posita et quodammodo serviens
externis, speculativa autem contraria se habet ratione;
eur inquam non dixerim, eamdem potentiam hic et nunc
passivam, laborantem, declinantem, tunc et ibi adsurgen-
15 tem, non laborantem et activam? Eadem certe naturae
vis est, qua terrae pars in suo loco quiescit vel naturaliter
commovetur, et qua ad suum locum seposita adnititur
atque fertur; specie tamen motus alter ab altero differt.
Cur ubi triplicem tangit rationem (primam summam et
20 idealem in intellectu, quae ipse est intellectus, cuius neque
esse neque actio est in materia; secundam seminalem in
anima ipsius natura, cuius non tam esse quam actio sit
in materia; tertiam formalem, id est substantialem corporis
formam, cuius et esse et actio simul est in materia), ibi
25 non dixit rationem simplicem tripliciter pro subiectorum
varietate se habentem?

De quarto progressionis gradu.

e 1^v 6.

(34.) Supra rationis actum intellectus actum collocant,
quem duplē esse aiunt; sicut enim super animam quasi 568

corpoream est ipsa simpliciter anima, ita et super intelligentiam animalem est ipsa simpliciter intelligentia. Quibus addimus ad unum idemque virtuale principium referri vocem, quae ab organis vocalibus formatur, ubi velut in se 5 ipsa et sua origine est, et eam quae est in aëre, et eam quae est in organis auditus; ibi est producta, ibi effusa, ibi persentita; quis ideo dicet aliam esse vim, qua procedat, aliam qua progrediatur et effundatur, aliam qua audiatur? Item innumerabiliter et infinite multiplicem se-10 cundum numerum, quia infinitis sensibus numero distinctis, si adsint, ingeritur. Ad unum idemque virtuale principium refertur lumen in sole, ubi est velut in se ipso et velut absolutum, lumen *(in)* aëre medio seu aethere, et lumen in illuminato corpore; et ideo desinit esse in corpore, si de-15 sivit esse in medio, desinit esse in medio, si desinat esse in hemisphaerico horizonte.

Unum ergo proprium subiectum unam simplicem radicem et unum virtuale principium recognoscit. Hinc fiat proportionale iudicium de intellectu primo ad alias intel-20 lectus, de primo superiorique cognitionis gradu ad alias cognitionis gradus. Una lux illuminat omnia, una vita vi-25 vificat omnia certis gradibus a superioribus ad inferna descendens, et ab infernis ad suprema concendens; et sicut est in universo, ita est et in universi simulacris. Atque al-
tius concendentibus non solum conspicua erit una omnium vita, unum in omnibus lumen, una bonitas, et quod omnes sensus sunt unus sensus, omnes notitiae sunt una notitia, sed et quod omnia tandem, utpote notitia, sensus, lumen, vita, sunt una essentia, una virtus et una operatio. Essen-

11 Ad unum, demque (*sic*) *P* 13 *(in) om.* *P* 16 hemispherico
orizonte *P* 24 simulachris *P*

tia, potentia, actio; esse, posse et agere; ens, potens et agens est unum: ita ut omnia sint unum, ut bene novit Parmenides unum omne et ens. Principiare autem principiatum esse, facere fieri, illuminare illuminari, superius 5 et inferius non ens sunt, sed entis, non sunt id quod unum, 569 sed ea quae unius, vel ex uno vel de uno.

Haec non quia de istarum rerum natura hic considerandi locus habeatur, tractasse volumus, at vero ut in omni multitudine unitatem, in omni diversitate identitatem tentare, meditari et efficere doceamus. Qui enim non disponit, quaerit, intelligit et facit unum, nihil disponit, nihil quaerit, nihil intelligit, nihil facit; qui ex multiplici sensu et multiplici cognitionis gradu unum sensum simplicemque unam cognitionem non est adeptus, nullum possidet sensum, nullam cognitionem; qui tandem ipsam non cognoscit et per eam non operatur, nihil cognoscit et nihil operatur. Pro gradibus autem participatae unitatis quidam participative cognoscunt et agunt.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici
Centro Internazionale di Studi Superiori "Enrico Mattei"
DE MVLTIPLICI CONTRACTIONE.

e 2^v C. 134 v.

20 BIBLIOTHECA PRVNIANA ELECTRONICA
De prima contractionis specie.

35. Ex proxime dictorum consideratione delitescit, quemadmodum multiplex a multiplici contractione virtus exoriatur. Contractione quidem loci effectum est, ut tot qui in eremi solitudines se recepere, tot artium, scientiarum, 25 virtutum morumque fuerint inventores, magistri, duces et pastores populorum. Pythagoras decennio ab hominum fre-

15 nullū G: nullū P 17 participate P 21 delitescit P: patefit G, ma cf. a p. 23, 20, 98, 8. Acrot. Camoer. p. 61, 12 etc. 24 here-mi P 26 decennio P

quentia liber, magnum atque veracem naturae rerum se reddidit contemplatorem. Solitudine viginti annorum in omni magia et divinatione profecit Zoroaster, ut et Xamolxis, Abbaris et alii. E deserto Oreb Moses supra illius 5 magos Pharaoni prodiit admirabilis. Jesus Nazarenus non prius coepisse mirabilia dicere et operari fertur, quam post conflictum cum diabolo in deserto habitum. Raymundus Lullius apprime stultus et idiota ex eremo in pluribus inventionibus se profundum exhibuit. Paracelsus, qui magis 10 eremitae quam doctoris vel magistri titulo gloriatur, novus 570 et nulli inferior medicorum extitit princeps et author. Hinc olim Aegyptiis et Babylonii ociosi contemplatores, Gallis Druidae, Persis Magi, Iudeis Pharisaei, Indis Gymnosophistae, Christicolis Monachi, Babassi Mahumetanis, ut 15 vel naturae rerum contemplatores, vel morum iuxta leges essent moderatores, optime fuerant instituti. Sed ex iis plurimos, ut humanum laborem et curas fulgerent, ocii et e 3^r C. [35] gulæ amore illectos, perpaucos vero virtutis amore, ut bonitatem et veritatem persequerentur, invenies se a ne- 20 gociosorum conversatione sevocasse; quod si qui tales inter eos apparuerint, iidem ab inmunda et invida multitudine obruentur. Mitto quod ex iis etiam celeberrime, ocio ad hominum necem et humanae pacis abolitionem abutentes perniciosissimi foetus emanarunt eorum doctores, qui 25 passim in humanae et civilis conversationis interitum docent homines pro malefactis non timere, et nescio quibus sordidissimis confidere phantasiis, ad quas magis et certas

3.4 Zamolxis G 4.5 [illius] e Pharaonis G 6 caepisse P
 8 e 10 heremo e heremita P 11 auctor G 12 Babilonijs P
 otiosi G 13 pharisei P 17 e 22 otii e otio G 19.20 negotiosorum G
 21 immunda G 22 celeberrimi G, che interpunge emanarunt, eorum
 24 fætus P 27 sordidissimus P

(iuxta tam varia et dissepta eorum dogmata) de Cerere et Baccho credulitates, quam ad benefacta, Dii retributores respiciant, ut interim in antiquam barbariem retrudant perniciosos populos, et a fine, in quem ab omnibus legibus 5 diriguntur, avertant. Hos sane exterminandos eque medio, tamquam seculi zizanias, erucas atque locustas, immo veluti scorpiones atque viperas, tollendos funditus, sicut illos ocio, avaritia et ambitione luxuriantes castrandos esse 10 benefico antidotarium tempus succedens, seroque suo malo sapiens mundus iudicabit. Sed ab ista depravatae contractionis specie ad alias convertamur.

De secunda contractionis specie.

36. Contractione imaginationis ad situm, per indiffer-
rentiam distantis atque proximi conceptam, nonnullos vi-
15 dimus in alto arctoque culmine se se exagitasse, | rectosque 571
unico innixos pede in aëre constitisse; idemque atque ma-
gis per imprudentiam, atra bile laborantibus, per alta e 3^vC./354
praecipitia obambulantibus accidisse.

De tertia contractionis specie.

20 (37.) Contractione quadam horizontis in centrum (de qua forte alias) a quibusdam religiose affectis maximo loci intervallo seposita per eam animi vim, quae corporeis non est adstricta terminis, veluti intelligentiarum obtutu potitis, reddita sunt ad sensum non fallentem perspicua. Sic 25 Clazomenii animam ita errasse ferunt, ut relicto corpore,

2 Bacco P 8 otio G 9 beneficio G succaedens P 13 in-
vece del numero 36 ha 35 P 13 innixos G: innixi P 20 manca il nu-
mero di questo e dei due seguenti paragrafi in P orizontis P 25 Cla-
zomenij (cioè Hermotimi) P: Clazomenis G

veros e longinquo successus nunciaret; Cornelio quoque sacerdoti Patavium incolenti ita Thessalicum bellum fuisse praesentem ferunt, ut eiusdem ordinem et exitum ad plenum retulerit; Pius quoque pontifex nostris diebus, eodem 5 die et hora Romano populo, quem tunc ad publicas preces convocavit, successum belli navalis ultra fines Ionii maris praesentem inspexit.

De quarta contractionis specie.

(38.) Contractione intentionis in rei cognoscendae spe-
10 ciem, divinis insomniis, visionibus et revelationibus expo-
nitur animus; ipsi quippe vere intendantem nihil est difficile.

De quinta contractionis specie.

e 4r C. [36]

(39.) Contractione per affectum fidei adeo praevalere dominarique animus supra corpora creditur, ut et montibus
15 non sine ratione nos imperare posse dicamur. Porro tunc id vere maximeque evenit, quando respondentia quaedam in principio activo cum passivo reperitur. In eos etenim, qui timoris, amoris, spei, laetitiae, tristitiae et generaliter consensus, acclives non perhibent affectus, Dii non posse 20 mirabiles producere effectus quandoque protestati sunt; hoc de magicis | medicisque principiis unum atque praeci- 572
puum esse novimus. Praepollent medici, in quibus plurimi confidunt, formidantes penetrant maleficia, quae eorundem contemptores non attingunt, superstitiones et rusticos 25 vidi energumenos, cautiiores vero versutulosque numquam.

3 praesens emenda G 5.7 sic PG : forse navalis (nunciavit, quem)
5 praeces P 13 praevalere P 19 posse (se) corregge G

Excantantes quoque, ni se in vehementiorem spiritum contentent inculcandum, commovendum, exsolvendum, devinciendumque, non devincent, non exsolvent, non commovebunt, non inculcabunt spiritum. Hinc illae artificiosae 5 fascinationes, hinc medicae adiurationes. Et certe ex naturalibus concitato affectu haec irati perficimus, quae nobis quietis atque pacatis sunt impossibilia.

De sexta contractionis specie.

e 4^v C. 361

40. Contractione quadam a pietate erga patrem com-
10 moti affectus mutus Croesi filius ad nunquam audita (ut opinantur) verba proferenda linguam exsolvit; id autem alia ratione naturaliter esse non posse iudicamus, quam quia in eo corpore repositus animus, per vehementem affectum evigilans, ad iam notum sermonem proferendum 15 adproperavit; quod vero Croesi inauditum nomen protulerit, minime credendum. De plurimis autem, ut de filio Pollionis et aliis, qui in infantia loquuti sunt, iudicandum, quod non talis extiterit corporis complexio, ut species ante receptas obfunderet, ideoque in eiusmodi corpore tales 20 diutius consistere non potuisse visi sunt.

De septima contractionis specie.

41. Contractione quadam a timore proveniente ego ipse, cum in fascibus essem solus, ingentis eiusdemque vetustissimi serpentis aspectu, qui e foramine domestici 25 parietis exierat, articulate patrem in proximo cubiculo de-

1 Incantantes G 2 e 3 excluendum e exoluunt (*ma exsoluit*
v. 11) P 4 ille P 10.11 cf. Herodot. 1, 85 10 e 15 Cræsi P
10 nūquam P 19 offunderet G 20 visae G

gentem appellavi, quem cum domesticis aliis adcurrentem,
 petentem baculum, serpentem adesse conquerentem, verba
 vehementius irati fundentem, sicut et | alios mihi timentes 573
 non minus intelligebam loquentes, quam modo me posse
 5 in|telligere credam. Haecque ipsis post plures elapsos annos, e 5^r C. [37]
 velut e somno rursus evigilans, parentibus id minime [id]
 omnium cogitantibus non sine eorum admiratione in memo-
 riam revocavi. Huc spectat considerare, quantum miraculo
 fieri possit, ut natus surdus, et consequenter mutus, recte
 10 proprio spiritu, non autem alieno per maleficium intruso,
 effari valeat. Prorsus enim iudiciosis impossibile videbitur,
 ut quispiam in proposito eorum proferat actum, quorum
 non habet habitum; ipsum etenim eundem haec effari ver-
 ba, quae non audivit unquam neque didicit, est implicita
 15 vel potius explicata contradictio, quam nostri moderatores
 affirmant esse non posse miraculi subiectum. Ex hoc prin-
 cipio non sat distinete percepto, formas rerum naturaliter
 animo esse insitas asserunt Platonici.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
 Centro Internazionale Giovanni Agnelli (CIS) - Giovanni Aquilecchia (CSR)

20 42. Contractione etiam, quae a subito timore ad arcem
 cordis aliasque internas partes spiritum contrahente vel
 impellente provenit, fit ut a plerisque morbis aegroti con-
 valescant, sicut a contrariis causis enascentes contraria
 ratione curari credimus consequenter. Omitto quod quadam
 25 in annum bene formatum contractione facta proprium
 alienumque corpus servatur, sicut cecinit Zoroaster, fecit e 5^v C. [37] V.
 Pythagoras, Apollonius et Abb. Spiritus quoque postquam

6 [id] om. G 11 impossibile G 13 eundem G 22 mor- | mor-
 bis P 27 Abb. (cioè Abbaris, come sembra che il Bruno scriva per Aba-
 ris (v. sopra p. 181, 4); cf. Herodot. 4, 36. Porphyry. Vit. Pyth. 29. Iambly.
 Vit. Pyth. 19 etc.) P: alii G

per radios ab oculo effusos sese explicaverat, si iterum a diversis obiectis imbutus diversis affectibus contrahatur, similibus certe animum inficit passionibus. Hinc quaedam solo aspectu nauseam, stuporem, dulcedinem, tremorem, 5 similiaque et alia incitamenta conferunt; alium male affici aspicientes, ipsi dolorem eadem in parte sentimus; videntes alienum effundi sanguinem, deficimus. Id certe aliquid spirituale ab externis ad interna contractum conferre iudican-
dum. | Idque non solum ex visu provenit, sed et ex phantasia 574
10 et ex olfactu, quandoquidem ex quorundam pharmacorum et simplicium odore vim purgativam contrahimus, aliquid etiam horrendum audientes, etiam quod iudicemus fabulo-
sum, contremiscimus, et quorumdam etiam attactu morbos contrahimus.

15

De nona contractionis specie.

(43.) Contractione, quae a cupidinis fervore exoritur, ad imaginatae vel visae vel concupitae rei similitudinem diversorum generum eventus succedere novimus; quod no-
vit et Iacob, qui obiectis ante oves et arietes decorticatis 20 et discoloribus virgis | efficiebat ne simplici colore foetus e 6^r C.[38] ederentur. Praegnantes quoque specie notaque rei ardentius concupitae foetum proprium inurunt.

De decima contractionis specie.

(44.) Contractione a sensibus externis, dum a propriis 25 actibus per somnum conquiescant, interni sensus, veluti magis vegetantes, vivacius proprias species persentire

³ animam G 16 e 24 mancano i numeri in P 19 Gen. 30, 37 sgg.
20 e 22 fætus e fætum P 25 internos emenda G

experimur. Quo etiam pauciores sensus in eo, qui eorum natura particeps esse perhibetur, eo pollutiores esse compriuntur. Hinc Democritus mentem a sensibus avocare percupiens, sibi oculos, a quibus impedimentum patiebatur, 5 effodit. Non solum autem in paucioribus sensibus efficacia maior est inspicienda, quasi per numerum contractione facta, verum etiam et veluti per magnitudinis arctationem accidit eundem sensum maiori esse efficacia praeditum. In plurimis enim inducentibus patet, quemadmodum sensus, 10 quo magis est angustus, eo perspicacior. Unde a debilitate motus ab obiecto et debilitate sensus ab organo ad oculos perstringendos compellimus, ut pupillae aciem contrahamus in angustum. Mitto quod aquilae nobis, serpentes aquilis acutius intuentur.

15

De undecima contractionis specie.

e 6^v C. [38v]
575

45. His accedat miseranda quaedam contractionis species, quam in rudibus, spurcis et hypocritunculis quibusdam compleri conspicimus, quorum quidam plus atra et crassa, quam naturam deceat, bile laborantes venereas 20 foedasque captant voluptates, alii futilis et pecudinas quasdam revelationes aucupantur, quae e porcinae eorumdem phantasiae perturbatione proficiscuntur; quae omnia quomodo prosequantur, si quis nosse desiderat, animum ad haec quae subinferimus advertat.

25 Ex hoc bestialium hominum genere sunt, qui crudis acutisque herbis ventosoque pasti legumine excoctique infantis adipe peruncti, moxque ad noctis silentium aëre

1 in in eo P 8 eūdem P 9 In om. G 16 accedat P
20 pecudinas] sic PG 21 f. revelationes? 27 aeri P

temperate frigido nudati, illud praestant, ut calore dictis circumstantiis medicato ad interna retruso recurrente, cumque attenuati adipis spiritu carnis penetrante poros, vasa libidinis facile intumescant lenteque artificioso semine 5 compleantur. Interim in venereorum meditationem, quae a praecedente proposito praesentique stimulo concausatur, incitati, lenem quamdam horripilationem incurunt, per quam adeo forti phantasticae cogitationis actui alligantur, ut lente per longam noctis moram libidino'sam ventosita- e 7r C. [397]

10 tem et succum egerentibus ipsis, postquam evigilaverint, quod in iisdem vestigiis permanserint, nullus est qui suadere valeat; menti quippe fixum habent, se ad veros concupitorum virorum vel mulierum nocturnos amplexus delatos. Et certe verisimile et naturae consentaneum esse 15 yidetur, ut interim non modica afficiantur delectatione; effluxio quippe non ut in actu ordinarii coitus maturatur, sed ideo senior efficitur atque lentior, quia corpore quiescente, solo cogitationis motu, peregrina ventositas alienusque humor continua lentaque egestione per vasa li- 20 bidinis emittuntur. En unam de inmundis animi contractiōnibus, ad quam sufficere novimus artem, quae vel naturam dirigat vel naturae operanti subministret. Suadere tamen 576 solent (quod et tales voluptuarios sibi suadere forte necessum est) ad haec daēmonum cooperatricem potentiam con- 25 ferre, quod ut credibile faciant, celebribus quibusdam verbis, quae veluti sacra habeantur, aliisque pro latente significatione suspectis, sicut et sine ratione adhibitis gestis superstitionis atque notis utuntur; quae quidem cum per sese nil prorsus addere valeant, eius tamen in animo

2 (ac) recurrente G 7 quandam G 8 actu G 10.11 ipsis
(postquam evigilaverint) quod PG 20 emittitur G immundis G
24 demonum P

credulorum sunt efficaciae, ut ad turbandam phantasiam (sine qua eiusmodi affectibus alienata parum aut forte nihil conferunt) maxime conducant. Physice | enim fit, ut e 7^v C. [39 v.] per temerarii cuiusdam timoris (quem in audaciam rusticus amor adigit) praestolationem commodius efficaciusque eorumdem turbari valeat phantasia. Plane enim constat, haec nobilioribus animis ingeniisque felicioribus et actum imaginationis supra phantasticum obiectum reflectere potentibus esse impossibilia. Haec etenim (sicut et altera 10 proxime referenda) non ex temperatioris melancholiae divinoribus ingeniis subserviente materia, supra quam per cogitationis fortitudinem attolluntur, sed per quandam ratiocinii imbecillitatem in gremium materiae crassioris immersi supprimuntur.

15

De duodecima contractionis specie.

(46.) Iam ad non magis ingeniosos apocalypticos nos-tros respiciamus, qui cum eiusdem pessime orentis melan-choliae specie laborent, fine tamen per libidinis diversi-tatem differunt; hoc maxime detestamur, quandoquidem 20 interim stulti non propriam modo, sed et aliorum igno-rantium et asinorum (quibus prophetae atque revelatores pietatis apparent) turpissimam stultitiam enutriunt. Hi mage naturale nutrimentum contemnentes postquam in maciem et viciose Saturniam complexionem fuerint adacti, 25 quibusdam (ad phantasiam perturbandam) | aptissimis pre-e 8^r C. [40] viis (quas pias credunt) meditationibus | ipsi faventem 577 noctis umbram potiti, tristitiam quandam subeunt, ubi

14 supprimuntur *P*: perpetiuntur *congettura G* 16 manca il nu-
mero di questo paragrafo e del seguente in *P* 17. 18 melancoliae *P*
19 hos emenda *G* 21 prophaetae *P* 24 viciose *G* Saturniam etc.] cf.
p. 191, 23. *Lamp. trig. stat. 140, 15* 25. 26 preuijs *P* 27 quā|dam *P*

flagris lenius caedendo sese, ab internis calorem ad partes exteriores evocant, ut hoc interius mage remisso amplius in spiritu melancholicus tepor intendatur, et ut nulla ad extasim contrectandam desit occasio, animi excogitationem 5 ad alicuius Adonidis mortem adpellentes, tristitia eque suavem quamdam addentes tristitiam (haud enim et lacrimis suam deesse libidinem comperimus) alterius generis horripilationem subeunt, interimque virtute perturbati sensus facile proprii spiritus adpulsu alicui de immundis iisdem-
 10 que irrigoribus spiritibus intelligentiae copulantur, cum demum nescio in quem miserorum tristiumque numinum apertum intuitum et affatum adeo promoti credantur, ut ea audiant atque percipient, quae numquam in eorum cogitationem cadere potuissent. Quem quidem phantasiae 15 turbatae impetum eosque in quibusdam invaluisse novimus, ut confosorum numinum, quorum speciem intensius animo contraxerant, ardenteris phantasiae fervore cicatrices in proprio corpore inustas comperirent.

De decimatertia contractionis specie.

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

20 (47.) Ad hoc contractionis genus minime retulerim illud, quod in eminentis contemplationis viro, | Aquinate e 8^v C. / 700 Thoma, completum credimus; hic enim cum collectis animi viribus in imaginatum coelum raperetur, adeo in unum spiritus animalis sensitivus atque motivus est collectus, ut 25 corpus a terra in aërem vacuum tolleretur; quod tametsi minus eruditii ad miraculum referant, et arcana praesum-

1 cedendo P 3 melancolicus P 4 echstasim (sic) P : ecstasis G 6 quandam G lachrimis P 10 intelligentiae spiritibus traspone G 26 archana G

ptuosaque ignorantia freti non facile credant, a naturali . . .
 tamen animi potentia id provenire posse facile novimus,
 et multo ante Zoroaster. Nescio an ad istam contractionis
 speciem referri velint domini theologi raptum Pauli, quem
 5 et ipse non satis novit an in corpore an extra corpus fuerit.

De decimaquarta contractionis specie.

578

48. Est et pessima contractio, quae a ratione contrarii
 victus, qui naturali complexioni diametro opponitur, quo
 in pessime enutritis talis congeritur in vitalibus corporis
 10 partibus humor, ut vel proprii spiritus alteratione reddan-
 tur amentes atque fanatici, vel peregrini accessione fiant
 energumeni. Quosdam etenim de simplicibus corporibus ad
 materiam sibi adcommodatam mox libentissime accedere
 non est difficile, sicut et e quocumque semine in bene collo-
 15 cato atque disposito spiritualem | animalemque vitam pro- f 1^r C. [41]
 dire est naturale, et cuicunque conceptui bene se habenti
 animus velut ubique praesens statim adest. Hac ratione,
 addita undecima et duodecima contractionis specie, repente
 per artem notoriam sapientes efficiuntur simplices, creduli
 20 et superstitione contemplativi, sed in iis sapiens spiritus
 non est proprius, sed proprio imperiose copulatus. Ideo
 furiosos, eosdemque intellectivos spiritus cum quibusdam
 animalium exrementis Saturnio adcommodatis tempera-
 mento, egestos frequentius experti sumus; et monachus
 25 Brixiae, me praesente ipsumque curante, qui hac arte
 repente propheta, magnus theologus et linguarum omnium
 peritus videbatur effectus, ipse, cum monachorum tantam

8 complexione (*sic*), diametro P
 menio quosdam (*sic*) P

11 phanatici P 12 energu-
 menio quosdam (*sic*) P 14 in om. G 26 propheta P

sapientiam ad malum principium referentum consilio fuisse
set in carcerem detrusus, virtute acetabuli cum polypodii
contusi succo temperati, humoribus melancholicis atque
spiritu evacuatis, talis, qualis semper extiterat, asinus
5 apparuit.

De decimaquinta contractionis specie.

49. Ea tandem laudabilissima vere philosophis propria
animi contractio est, qua crudelis Anaxarchus patiens
ictus plus Nicreonta tyrannum affligebat, quam ipse tor-
10 queretur; qua et Polemon a | rabidissimis canum morsibus **f 1v C. [61v.]**
* * * ne expalluisse quidem; qua Laurentius | de prunis **579**
ardentibus velut e roseo strato hostibus viriliter insulta-
bat. Quid enim? Nonne vehementior delectatio, timor,
spes, fides, indignatio reique contemptus a praesente pas-
15 sione sevocat? Porro tunc est perfectae philosophiae praxis,
quando quis altitudine speculationis ita a corporeis affec-
tibus semovetur, ut minime sentiat dolorem. Maiorem au-
tem virtutem esse credimus in eo, qui hucusque devenit
ut dolorem non sentiat, quam in alio, qui persentito obsi-
20 stat. Haud enim vere virtuosum iudicat Epicurus, qui op-
positi vitii sensum admittit. Quem alias rei magis commo-
vet aspectus, ille mortis non patitur angustias. Quidam
cum maxime ab amore divinae voluntatis (quam firmiter
existimabant) exequendae traherentur, nullis minis nulla-
25 que eos aliunde sollicitante formidine movebantur. Inten-
sumne dixerim virtutis amorem, qui rei temporaneae ne-

1 referentium *G* 2 polipodij *P* 3 melancolicis *P* 9 Ni-
creonta (*sic*) *PG*; cf. *Lampas trig. stat. p. 101, 5*, dove per errore abbiamo
detto che il *Gfrörer* corregge qui Nicocreonta 11 segniamo una lacuna
innanzi a ne: invece quidem (*dicitur*) *G*

queat infirmare timorem? Ego eum, qui timet a corporeis, numquam divinis fuisse coniunctum facile crediderim; vere enim sapiens et virtuosus, cum dolorem non sentiat, est perfecte (ut praesentis vitae conditio ferre potest) beatus, 5 si rem rationis oculo velis aspicere.

50. Ex his habes contemplandi locum, quòt modis frugaliter, inutiliter et perniciose spiritum contrahere, vires accire, animum intendere ad speculandum, speculata **f 2^r C. [42]** intelligendum et intellecta | retinendum, novasque per te-
 10 met formandum et concipiendum impressiones valeas, et in similibus per consimilia, in proportionalibus per compro-
 portionalia, in diversis per analogicas rationes, in contra-
 riis tandem per opposita pariter industrius habeare. Ex his ea consideratio exoritur, quae ad intelligentiam, iudi-
 15 cium et affectum regulandum conferat. Illud tamen importunius spectandum, ut maxime caveas, ne in phantasmata nimium incurrens, nec velut ea comprehendens, sed potius tamquam ab iisdem comprehensus (quemadmodum in Antipheronte factum ferunt) in eorum numero, qui aguntur **580**
 20 potius | quam agant, te constituas. Tales diximus, qui victus ratione, solitudine, silentio, umbra, perunctione, flagris, calore, frigore vel tepore, spiritu hinc contracto, inde abacto, vana phantasmatum meditatione perturbata phan-
 tasia, miserabilem incurruunt insensationem.

25

Primae partis sigilli sigillorum

FINIS.

2 nunquam *G* 7 pertiniose *P* 9 intellectu *G* 18 tan-
 quam *G* 18, 19 cf. Aristot. *De membr. et remin. c. 1 p. 451^a* 9 19 agan-
 tur *G* 23 meditatione, perturbata *P*

BRUNI *Opp. lat. II*, 2.

SIGILLI SIGILLORVM SECVNDA PARS.

f 2^v C. [42v]
581

(1.) Quemadmodum festucae, paleae, pelliculae et id genus alia, in ignem projecta, ad instar eorum quae sola sensu praedita dicuntur, quasi instantem praesentemque corruptionem fugientia contrahuntur, refugiunt seseque ut possunt inde proripiunt; ita nulli quantumlibet ad sensum neglecto et imbecilli principium naturale deest, quo melius ad praesentem statum se fulciat atque tueatur.

Si quippe profundius intuebere, nihil adeo mutilum, 10 abscisum et emortuum comperies, quod aliqua sui esse (quae et qualiscunque sit illa) intrinseca cura sit penitus destitutum. Pro animi igitur perfectionum tutela ad domesticum animi nostri magisterium instruendi convertamur; adest quippe illi a patro lucis et intelligibili mundo 15 exulanti, tamquam in puppi praesidens naturalis facultas, f 3^r C. [43] qua duce veluti scintilla suam appetens sphærām, a retardantibus cursum revocat et etiam nesciens avertitur.

Quanto autem potentior est animus supra corpora, tanto pollutiores aversiones habet, ne a propriis natura- 20 libusque dispositionibus et actibus per materiae turbantis impulsuum vortices impediatur. Cognosce igitur, cognosce diverticula, quoque modo adversus adeo caecam caliginem depellendam e foribus sit eluctandum, videto.

Videto primum quatuor internos actuum rectores: 25 amorem, artem, magiam, mathesim.

2 (1.) *om.* P 2. 6 cf. *Lampas triginta stat. 154, 13 sqq.* 10 abscisum G 11 qualiscunque G paenitus P 13 magisterim (*sic*) instruen- di P: instruendi magisterium G 22 coecam P

DE QVATVOR RECTORIBVS.

582

De amore.

2. Amor est cuius virtute omnia sunt producta, est in omnibus, in vigentibus vigens, quo vigentia vigent,
 5 quique ipse est vigentium vigor; frigida calefacit, obscura illustrat, torpentia excitat, mortua vivifcat, inferiora di-
 vino furore ducens supercaelestem plagam peragrare facit;
 cuius ministerio animae corporibus detinentur, cuius du-
 catu in contemplationem eriguntur, cuius volatu superata
 10 naturae difficultate Deo copulantur; qui docet quae alie- f 3^v C. [43 v.]
 na, quae nostra, qui nos, qui alii; qui facit alia nobis sub-
 iici et mancipari, nosque aliis praefici et dominari; ne-
 cessitas enim, quae omnibus insultat, soli paret amori. Ad
 hunc igitur colendum, non tria ad loca respicientes, sed
 15 ad omnia, non ter, non septies perciti, sed semper con-
 vertamur.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
 Centro Internazionale di Studi umanistici "Giovanni Aquilecchia" (CISR)

3. De arte autem illud nobis in mentem revocandum est, quod quanto exquisitus naturalia ad proprium finem
 20 quam artificialia diriguntur, tanto minus consultando fa-
 ciunt; unde bene intellexit Aristoteles quemadmodum
 consultatio maior non est maioris peritiae et intelligentiae
 ratio. Experimur etenim in nobis absolutissimam artem
 nihil amplius consultare, et artem consummatam nullis
 25 rationis discursibus indigere, vel quia naturae similitudine
 operamur, vel quia natura nobiscum cooperatur. Tunc

3. 4 (qui) est in omnibus G 11 faciat G 21 cf. *Libri phys. Arist.*
explan. p. 329, 10 sgg.

igitur perfecte agit ars, cum naturae agenti connectitur; ita enim comparatum est, ut connexionem habeant ars atque natura, et quia ars naturae quaedam imitatio existit, et quia, sicut impossibile est naturalia esse artis expertia,
 5 ita nec artificialia natura carere possunt. Nil enim prorsus est | artificiale, quod naturae non sit innixum; unde sicut **583**
 ex arte cognoscimus qualis quispam sit ratione vel na-
 tura, ita ad natu|ram referendum est artis rationisque **f 4r c. [64]**
 principium. Ut igitur absolutam consummatamque artem
 10 adipiscare, animae mundi te copulari cumque ipsa copu-
 latum agere oportet, quae naturali foecunditate rationibus
 plena mundum rationibus similibus plenum generat. Quae
 quidem rationes (ut et sentit Plotinus) in seminibus fin-
 gunt formantque universa quasi exiguos quosdam mundos.
 15 Unde cum anima ubique praesens existat, illaque tota et
 in toto et in quacunque parte tota, ideo pro conditione
 materiae in quacunque re etiam exigua et abscisa mun-
 dum, nedum mundi simulacrum valeas intueri, ut non
 temere omnia in omnibus dicere cum Anaxagora possimus.
 20 Cum igitur aliquid ita perficitur, prout animae illius es-
 sentia ad talem materiam requirere videtur, non fit adven-
 titia quadam sententia et exspectata consideratione (ita
 enim ars, quae posterior est et aemula, fabricat), sed velut
 ab intrinseco praesentem formam explicante natura. Vide
 25 igitur unde ars mirabilis emanet.

De mathesi.

4. Mathesim quoque conferre ad opus animi omnes
 sapientes consensere; visibilia namque invisibilium sunt

16 e 17 quacunque *G* 17 abscissa *G* 22 expectatata *P*
 23 emula *P*

imagines. Velut enim in speculo ea, quae sunt in mundo intelligibili, praesentia fiunt in mundo sensibili. Hic sunt in motu, in varietate; ibi vero in perpetua stabilique quadam ratione consistunt.

5 Mathesis docens abstrahere a materia, a motu et tempore, reddit nos intellectivos et specierum intelligibilium contemplativos. Ideoque Pythagoras, Plato et omnes, qui res profundas atque difficiles nobis sunt insinuare conati, aliis quam mathematicis mediis non unquam usi sunt. Et 10 ipse mathematicorum inimicus, logicus magis Aristoteles (qui plus arguendo quam argumentando valet), dum profundiora naturae explicare niteretur, quoties necessitate coactus ad repudiata mathemata recurrit? 584

Nobis sane a corporum imaginibus et umbris, quae 15 sunt obscura sensibilia, per mathemata, quae Platoni sunt obscura intelligibilia, ad ideas, quae eidem sunt clara intelligibilia, datur accessus, sicut et illarum claritas nostrae rationi per media mathemata sese intrudit. Mitto quod inter mathematica et physica debetur locus quorundam naturalium corporum profluviis integrum characterem ad certam intercapelinem servantibus, quibus quandoque Magi ad aliquem perdendum uti consuevere. Id sensit Heraclitus et Epicurus, Synesius et Proclus confirmavere, nos minime ignoramus, et necromantici maxime experiuntur.

5. Quid de magia, quae cum media mathesi fere in eadem ab extremis physicis atque metaphysicis aequidisti-

3 varieate *P* 19.20 quorundam naturalium corporum pro fluviis (*sic*) *P*: quibusdam naturalibus corporibus, pro fluviis *male G*
27 extraemis *P*

stantia consistit? Haecque duplicitis est generis: altera, quae f 5^v C. [45]
 vel per credulitatem et fidei vim, vel per alias non laudabiles contractionis species sensum mortificat, quo propria ratio per aliquod extrinsecum penitus absorbeatur, ut natura melior in alicuius deterioris imaginem transformetur
 (et haec apud reprobos magos usuvenit, qui hominem vel aliud de animantium genere ad quoddam spirituum influentialium symbolum promovoent, quorum virtuti vel etiam substantiae cum fuerint patratae uniones, mirabilia in corporibus, in affectibus, in artibus et in mundi partibus atque regionibus alterando, commovendo, transformando, occultando, manifestando, ligando, solvendo, educendo, inducendo vere vel apparenter operantur); altera vero est, quae per regulatam fidem et alias laudandas contractionis species tantum abest ut sensus perturbatione quandoque utatur, ut eumdem claudicantem fulciat, errantem corrigat, imbecillem et obtusum roboret et acuat. Haec cum non sit, 585
 daemonis magni (qui amor est) virtute, animam per spiritum corpori copulari, magisque separatam divinamque vim spiritui per animam, et universalia omnia omnibus per media plura vel pauciora adnecti et concatenari, cumque non lateat geminam esse animam, superiorem videlicet magisque intellectualis quae in se ipsa pulchrum effingit, et inferiorem quae in alio, primam ad superiorem, secundam ad inferiorem et vulgarem Venerem referri, illamque gemini Cupidinis matrem esse, in quorum utroque naturae f 5^v C. [45v]
 sensus consistit, qui per se vita dicitur, hunc in naturalibus omnibus contemplatur; ab isto etenim sensu est appetitus in partibus corporum et praecipuis mundi membris, puta magnis animalibus atque Diis, ut ad locum suum illa

se conferant, et haec vitales circuitus peragant. Ni enim haec ipsa persentirent, numquam ad convenientem vel in convenienti regione moverentur. Hinc bene dixerunt (licet non bene omnes intelligent) opus naturae esse opus intelligentiae. Hoc habet naturalis magia cum superstitionis atque divina comune principium, quod omnia intimo quodam incitamento malum pro viribus fugiunt et bonum persequuntur, et alia moventur a se, alia ab alio, et alia moventur ab intrinseco principio, quod semper est indigum vel indigentis, alia vero ab extrinseco, quae quandoque sunt quibus aliud indiget; alia quoque moventur naturaliter, alia violenter, alia non repugnanter. Hinc sympathiam et asympathiam et vim utriusque considerans, applicatione principiorum cum principiis, agentium cum patientibus, naturae cunctipotentis aemula, socia efficitur, atque quodammodo eiusdem ad proprium usum directrix et gubernatrix.

De IV. obiectis.

6. Quatuor obiectorum praeterea ratio est habenda:

20 luminis, coloris, figurae, formae; quae qua[trupliciter] iuxta | quamdam analogiam, ex gradibus modi quadruplicis considerandi desumptam, capienda sunt: metaphysice, physice, rationaliter, moraliter. 16^r C. [46]

De lumine.

25 7. Lumen ergo concipe cum Platoniciis ut ignem et coeli formam, imaginem vitae coeli (ut quod in coelesti

2 nunquam G 5.6 cum—comune (commune G) mettono *fra parentesi* PG 5 superstitionis P 10 extrinsecis G 13 à sympathiam P 15 socia P: sociaque G 20.21.22 quadrupliciter e quadruplicis G 21 quodam G 22.23 methaphysice PG

vita intellectuale est, sit in coelesti corpore luminosum,
 veluti quod in mente est intentio, in voce est oratio vel
 verbum), accensum a Deo in sole, in quo caeterae sunt
 qualitates, quarum praecipuae sunt calor vitalis atque
 5 blandus, actio quaedam motrix atque formatrix omnium
 specierum. Est lumen intimius, quo sol per se lucet, a quo
 genere differens habetur lumen, quod inde velut imago
 solis per omnia manat. Ab isto igitur lumine, quod apud
 nos est accensum, ad lumen effusum quod accendit, inde
 10 ad illud unde corporaliter effunditur, proinde ad intimum
 quod est effusionis principium, tandem ab hoc quod est
 in corpore dividuo veluti dividuum ad simplicissimum
 atque individuum, sicut a voce scripta suisque characteri-
 bus materiae impressa ad auditam, puta per aërem effusam,
 15 inde ad prolatam, proinde ad prolationis organica princi-
 pia, ad simplicem tandem vim atque individuam faculta-
 tem, cuius imperio submi[nistrant organa, progrediamur. f 6v C.[46v]
 Lumen illud primum et initiale, si non duratione, natura
 tamen esse ante solem intellexit Orpheus et Aegyptii, quo-
 20 rum mysteria Moses suis parabolis fortasse prosequitur.
 Propterea antiqui Chaldaeoi, Aegyptii omnes, Pythagorici,
 Platonici caeterique naturae contemplatores optimi, huic
 solem (quem Plato visibilem filium et summi Dei imaginem
 appellavit, cui orienti Pythagoras hymnos lyra concinebat,
 25 quem exorientem Socrates salutans in extasim rapiebatur)
 inter alias stellas visum auditumque habentes, memoria
 non carentes et preces exaudientes, ardenter adorabant;
 quorum non adeo | damnanda est idolatria, siquidem ad 587
 viventes imagines et optima divinitatis vestigia corporeos

17 submi[nistrant] P 20 e 21 misteria[e] Caldaei. P
 25 extasin G

oculos convertentes, tamquam per externum cultum (quem etiam Deus a nobis requirere videtur) interna ardentiore que animi religione amplius intenduntur. Qui enim cognoscendo per sensibilia ad intelligibilia manuducimur, simili 5 progressu ab incorporeis per corporea, dupli natura consistentes, divinitus afficimur. Psallentibus igitur corpore et animo, sensu et intellectu, et utraque facultate per utriusque facultatis media ad divina adpellentibus tum templaque delubra, tum ii qui habitare in ipsis perhibentur, 10 gemino cultu persequi debere undique natura conclamat; quae etiam ex stellis unicum ad luminis fontem respicien- tibus, super universos et innumerabiles deos mundi recto- f 7^r C. [47] res, unum principem, patrem atque Deum docet adgnoscere.

De colore.

15 8. Color post lucem qualitas esse perhibetur, quae hoc ipso differre a luce creditur, quod ipse est qualitas visibilis quae secundum superficiem extenta est, lumen vero quae nullam patitur extensionem, sed temporis puncto ubique discurrit. Hic non est visibilis nisi per lucem; nihil 20 enim color esse videtur quam lux affecta, ad cuius similitudinem phantasmata non nisi in luce rationis sunt intelligibilia, et ita phantasmata rationi propinquiora sunt magis intelligibilia, sicut colores luci propinquiores sunt magis visibles; sicut autem visui per se lux ingeritur, ita ratio- 25 nalis species intellectui, color autem oculo, sicut phantasmata rationi, praesentatur. Lumen quoque est forma universalis omnis visibilis et coloris. Lux in omnes colores pariter se diffundit, quae in varios colores migrat, dum a

1 tanquam G 3 religione G 8 facul-tis P 9 tum eos, qui emenda G 13 agnosceré G 17 extencta (sic) P: extensa G vero <talis> G

variis recipitur subiectis, et sicut se habet lux ad omnes colores, ut ipsi sint a materiis diversis diversimode participata lux, ita et ad sensibiles omnes luces se habet | prima **588** lux, ut ipsae illius diversimode participata luce sint luces 5 diversae.

De figura.

f 7v C. [47v]

9. Figura vero quaedam est non sine qualitate quantitas, non sine quantitate qualitas, sed in quantitate qualitas, non lux, non color, non lucis colorisque vestigium 10 (hanc etenim quandoque tactu iudicamus), non pura quantitas, non pura qualitas, sed ex utraque et in utraque unum. In eius tamen genere per hanc, quae visui per lucem se praesentat, maxime profundorum arcanorumque natura est revelatrix, per figuram inquam visibilem formarum 15 nobis rationes indicat natura. Haec est ignis ille, quem Prometheus a Diis clam surreptum tribuit hominibus, haec est arbor scientiae boni atque mali; ipsa enim est similitudo formae.

De forma.

20 10. Est una prima forma, per se et a se subsistens, simplex, impartibilis, essentiae, formationis et subsistentiae omnis principium, indeminuibiliter omnibus se comunicans, in qua omnis forma, quae communicatur, est aeterna et una; ipsa enim est absoluta essendi forma et 25 dans omnibus esse, unde et pater formarumque dator appellatur, ita ut non sit forma membrorum partiumque mundi vel universi totius, sed formae universi et partium

18 presentat e archanorumque P 21 l. indeminuibiliter 22. 23 communicans e communicatur G

ipsius absoluta forma. Estque forma infinita, quia est ita omne esse; ut non | ad hoc et ad illud esse finiatur, ad hanc vel ad illam materiam vel subiectum contrahatur, sicut ex opposito infinita dicitur materia, quae non hoc vel illo esse 5 per formam terminetur. Haec forma quibusdam gradibus dans esse omnibus dicitur descendere, ad hanc formam materia per eosdem gradus dicitur ascendere, et a differentia et alietate et diversitate participationis huius materiae et huius formae in gradibus suis differentia, alietas et 10 diversitas entium procedit. Haec forma universalis essendi 589 est lux infinita, se habens ad omnium formas, sicut forma lucis essentialis ad lucis participative, lumen et colorum formas. Per hanc diversimode participatam in diversis entibus secundum diversas figuratas extenditur materia.

15

De progressu primae formae in ternarium.

11. Prima forma, quam vel hyperusiam vel nostro idiomate superessentiam dicimus, a summitate scalae naturae entium ad imum profundumque materiae sese pro-tendens, in mundo metaphysico est fons idearum et for-20 marum omnium elargitor et seminum in naturae gremium effusor; in physico idearum vestigia materiae dorso imprimit, velut unicam imaginem secundum speciem numero adversorum speculorum multiplicans; in rationali umbras idearum numerales ad sensum, specificas | ad intellectum 25 effingit, illius pro capacitate tenebras illuminando, rerum intentionumque colores impingendo. Formae in ipsa prima

10 procaedit P 16 yperusiam P 17 schalae P 19 metha-
physico P 22. 28 speciem adversorum speculorum numero G

causa dicuntur entitas, bonitas, unitas; in mundo metaphysico dicuntur ens, bonum, ante multa; in mundo physico entia, bona, multa; in mundo rationali ex entibus, e bonis, e multis.

5

De explicatione formarum per duodenarium.

(12.) Intrinsecae rerum naturalium formae duodecim rationibus (secundum quas duodecim sumunt denominatio-nes) explicantur; sunt autem species, figurae, simulacra, similitudines, imagines, spectra, exemplaria, indicia, signa, 10 notae, characteres, sigilli, quorum differentiam et distinctio-nem non a grammatista nec a vulgari philosopho perqui-ras, sed per temet ipsum meditare. Nos etenim si haec per alia nomina explicare velimus, progressum numquam terminandum adoriemur; synonymiam enim puram in 15 nominibus nullam esse credimus. Quisque igitur pro sua 590 facultate differentiam ad duodenarium multiplicandam per-tentet.

Do multiplicatione duodecim indumentorum intrinsecae formarum.

g 1^r C. 549.

(13.) Multiplicantur haec indumenta duodecim, quate-nus per se ipsa singula in recto, per caetera autem omnia in obliquo deducuntur. Haud enim tantum species, figura, simulacrum et caetera enumerata, sunt indumenta forma-rum essentialium, sed et dum singula per duodenarium deducuntur, ex ipsis sunt provenientia centum et qua-tra-25 ginta quatuor. Dicitur enim I speciei species, II figure

1. 2 methaphysico P 6 c 19 <12.> e <13.> om. P 10 sygilli P
13 nunquam G 14 synonymiam P 15 nominibus P: omnibus G
24. 25 quadraginta G

species, III simulacri species, IV similitudinis species, V imaginis species, VI spectri species, VII exemplaris species, usque ad sigilli speciem. Subinde I forma speciei, II forma figurae, III forma simulacri, usque ad sigilli for
5 mam. Ita deinceps caeterae indumenti species singulae per caeteras alias deducuntur.

Haec deductio significatur in ea figura, quam supposuimus, ubi singula elementa rotae intrinsecae deducuntur per omnia rotae extrinsecae, vel ea, quae sunt in recto 10 extra circulum designata, ingrediuntur circulum per A, a quo per tensarum linearum ordinem in alia discurrunt oblique sumpta. Significat igitur A speciem, B figuram, C simulacrum, D similitudinem, E imaginem, F spectrum, G exemplar, H indicium, I signum, K notam, L characterem, M sigillum. Haec ita ordinatim sunt | enumerata, ut g 1^vC. [49v.] septem prima veluti per picturam et sculpturam et speculum referri valeant, et ex iis priora posterioribus aptius, quinque sequentia per magis confusam et universaliores positionem, tria ultima per graphicam maxime institutio
20 nes. Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (ISR)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

De duodecim vocum formis et eorum deductione.

14. His consideratio duodecim formarum vocum succedit, quibus quidem tum inveniendum, tum iudicandum, tum et memorandum formamus. Sunt autem et haec duodecim originales, per duodecim elementa designatae: A significat resolutionem, B compositionem, C additionem, D diminutionem, E capit is similitudinem, F transpositio
25 nes.

591

3. 4 e 15 sygilli e sygillum P 14 Inditium P 22. 23 succedit P 27 l. diminutionem

nem, G abstractionem, H concretionem, I denominationem, K etymologiam, L interpretationem, M consonantiam. Quae non minus in centum quadraginta quatuor in invicem deductae multiplicantur, ita ut aliqua convenientia in 5 deductione servetur; haec tamen confuse solo combinandi ordine servato ita insinuetur: I resolutio resolutionis, II resolutio compositionis, III résolutio additionis, IV resolutio diminutionis, V similitudinis capititis, et caeterorum ad duodenarii complementum succendentum, deinde XIII additio 10 resolutionis, XIV additio compositionis, XV additio additionis, XVI additio diminutionis, XVII capititis similitudinis, et aliorum usque ad quatuor vicenarii complementum. g 2^r C. [50]
 Haud aliter ad totum numerum ordinata complendum de caeteris subsequentibus est agendum, ut patet in propria 15 figura, ubi in circuli inferioris elementis significantur in recto, in elementis circuli superioris in obliquo, vel e contra. Denotantur ibi duodecim combinationes, primo duplicative per duodecim tractus linearum ab uno circulo in alterum, deinde centum quadraginta quatuor, quia postquam 20 A circuli inferioris iunctum est ipsi A circuli superioris, dicendo: compositio compositionis, consequenter ab A procedit lineatim ad omnia caetera circuli superioris elementa, primo ad B, dicendo: resolutio compositionis; secundo ad C, dicendo: resolutio additionis, et ita 25 deinceps. Par de caeteris elementis est iudicium atque praxis. In praxi vero si quaedam ex iis existant, quae nequeas per tuam industriam admodumare, omissitas; neque enim adeo solliciti sumus, ut nihil aliorum ingenii elabo-

2 etymologiam P 3 e 19 quadraginta G 7.8 reso. diminutio-
 nis P 8 e 11 l. déminutionis e similmente altrove 9 succendentū P:
 succendentium G 9.10 add. ros. P 12 usque ad 24narii P 17.18 du-
 plicativae P 27 omissas G

randum relinquamus, quemadmodum non sumus adeo desides, ut in iis quae sunt necessaria defecerimus.

De duodecim rerum formis.

592

15. Formae vero rerum generales sunt etiam duodecim: decem puta categoriae, quibus addimus \perp L motum, M causam. Harum formarum species in posterioribus explicabimus. Illa nimur licet substantiae sint expressa, dicens essentiam, subsistentiam, substantiam, non autem esse, subsistens, substans, talia tamen esse 10 recolas, qualia et per alia denominantur et alia denominant; accipiuntur enim in praxi concretive, abstractive, in potentia activa, in potentia passiva, in actu, in habitu, in efficacia, in efficientia, in effectu, imo inquam omnes implicant, quos possunt implicare modos. In essentia enim 15 implicitum est ens, esse, entitas, essefacere, essem fieri, esse posse active, esse posse passive, esse dedisse, esse accepisse (et ultra per alias formarum formas, si libeat). Haec magis rudi, sed et magis expressiva et exquisitae significationis dictione dicuntur essificare, essificari, essificabile, essificatum, essificasse, essificatum. Similiter in substantia implicitum est substans, substare, substantialitas, substantificare, substantifieri, substantificativum, substantificabile, substantificans, substantificatio, quod substantificatur, substantificasse, substantificatum esse. Similiter in aliis formis 20 est concipiendum. Usus horum maxime ad omnes operationes intellectus est adcommodatus, quod in una vel altera fiat manifestum. Argumentando enim si volumus probare aliquid esse magnum, tentandum est sumere terminos me-

5 categoriae P 25 horum P : harum G

dios seu causas ex sua magnitudine, ex magnificentia, ex
 hoc quod facit magna, ex eo quod factum est magnum, g 3^r C. [57]
 ex hoc quod potest fieri magnum, ex eo quod potest facere
 magnum, magnum fecit, magnum factum est. Pariter idem
 5 aliis formationibus in magnitudine implicitis est facien-
 dum, moxque e tabulae principio exordiendo per alios
 terminos, ab eius magna essentia, esse, substantia, subsi-
 stentia, mole, numero | et caeteris; similiter in memoriam 593
 magnitudinis ducimur per magnum, magnificare, magnifi-
 10 catum et per plura et omnia, dum rite adcommodantur,
 ut nos per propriam artem insinuavimus. Sunt igitur ii
 termini sui aliorumque indumenta atque formae: sui qui-
 dem velati, reflexive atque reduplicative, dum obliquum,
 abstractum, substantive sumptum per idem recte, concrete
 15 et adiective sumptum formatur; aliorum vero progres-
 sive ab uno termino ad alios proficiendo, abstractive,
 concretive, oblique, recte, adiective, substantive, active,
 vel aliasmodi sumptos. Abstractum reformat concretum et
 e converso, efficacia efficientiam, actus habitum, esse
 20 posse et operari, et e converso. Omnia tandem formant
 omnia et formantur ab omnibus, atque dum omnia per
 omnia formantur atque figurantur, ad inquirendum, inve-
 niendum, iudicandum, ratiocinandum reminiscendumque
 de omnibus per omnia possumus promoveri.

16. Haud aliter in suo genere procedendum nobis est
 in intentionum formis duodecim, in quibus 1. A significat
 genus, B definitionem, C proprietatem, D accidentis; 2. E

oppositionem, F modalitatem, G aequipollentiam, H consequentiam; 3. I distributionem, K comparationem, L divisionem, M distinctionem.

De duodecim morum formis, in tres ordines distributis.

5 17. De moralibus quoque formis 1. A significat iustitiam, B prudentiam, C fortitudinem, D temperantiam; 2. E legem naturalem, F legem divinam, G legem gentium, H legem civilem; 3. I necessarium, K honestum, L utile, M delectabile.

10 De duodecim formarum formis.

18. Sunt quoque duodecim formae formarum, quibus universa distinguuntur, dividuntur, contrahuntur, limitantur, definiuntur, iudicantur, quaeque omnes artificiales combinationes ingrediuntur. | Ex iis A significat primario 594
15 vel secundario, B absolute vel respective, C actu vel potentia, D simpliciter vel secundum quid, E intrinsece vel extrinsece, F vere vel apparenter, G per se vel per accidens, H communiter vel proprie, I necessario vel contingenter, K mediate vel immediate, L naturaliter vel 20 adtributive, M principaliter vel reductive.

De duodecim fundamentis formarum proximis.

19. Formarum fundamenta in dupli sunt differentia. Quaedam enim sunt proxima, quae omnibus modis considerandi proprie subsunt, alia vero sunt prima, quae non 25. solum considerandi, sed et essendi modis universis subii-

18 communiter G 19 mediate G: meditate P 20 attributive G
22 questo paragrafo ha il numero 20 e il seguente ha il numero 19 in P

ciuntur. De proximis fundamentis A significat si est, B quid est, C ex quo est, D quantum est, E quale est, F ubi est, G quando est, H quomodo est, I cum quo est, K circa quod est, L ad quid est, M quia est.

5

De duodecim primis formarum fundamentis.

20. De primis autem formarum fundamentis A significat divinum et superessentialis, B ideale, C intelligibile, D cosmicum, E daemonicum, | F sensitivum, G vegetativum, H primum compositum, I elementum, K morem, 10 L ratiocinium, M sermonem. Ad haec vel similia respiciunt Magi, a quibus venati sunt Cabalistae significatum per explicationem quaternarii in duodenarium, in nomine quatuor literarum, quod in duodecim datur, et quatuor laterum typicae Hierusalem in duodecim portas, et quatuor 15 cardinales spiritus in duodecim per geminos singulorum collaterales, et quatuor mundi cardines in domos distributionum duodecim, et quatuor angulos terrae in duodecim vicissitudinum principatus. Quae subinde in se ducta duodenaria migrant in subspecificata entia centum quadraginta quatuor, et ultra eadem semper proportione submultiplicando discurrendum | aiunt usque ad individua 595 innumerabilia, a generalissimis per generaliora, generalia, specialia, specialissima se superessentiali explicante monade.

25

De duodecim artium prosecutoribus, et primo de quatuor indicibus.

(21.) Duodecim praeter haec sunt artium prosecutores, quorum quatuor sunt indices: sensibile, imaginabile, rationabile, intelligibile.

Sensibilia quippe sunt, quae tamquam picturae atque **g 5^r C. [53]** scripturae rerum species atque rationes sensibus internis per externos obiiciunt. Inter haec vero a visilibus maxime commovemur; per ipsa enim praecipuae rerum differentiae nobis insinuantur, quandoquidem in universo per oculum obiectae species magis proprie literae, characteres atque figurae, concentum, rationem et ordinem sphærarum obiectantes, ad mundanorum rectorum cognitionem et ad unius tandem super omnia principis (ob id quod 10 in unum tandem diversa, varia atque contraria omnia conspirant) cognitionis nostrae obtutum valent promovere.

Imaginabiles subinde rationes sunt, quae sensibilibus externis absentibus, eorundem nobis offerunt phantasmatum; ipsumque quod certis temporibus determinatisque locis 15 offertur, semper et ubique faciunt intueri; quaeque in physicis non componuntur, non dividuntur, definitam quantitatis atque numeri metu non excedunt vel non attingunt, dividit, componit, coarctat, amplificat.

Rationabilia deinde sunt, quibus super praedicta discussione absentibus, examinamus, argumentamur, inquirimus, invenimus, materiam abominantes ad intellectum convertimur, et ad altiora purioraque concendimus.

Intelligibiles tandem species sunt, quibus, discussione deposita, actu uno possidemus omnia, beati vivimus, aeterni 25 nam mentis intelligentiam imitamur. Postquam enim per rationalem speciem, veluti caeci manu paulatim successione, continuatione et discussione quadam attractantes, **596** sphaeram tactu iudicavimus, iam eamdem per intelligibilem,

1 tanquam *G* 6 species, *(vel)* *G* 8 rectorum *P*: rectam *G*
13 corūdem *P* 16 definitumque *G* 17 excaedunt *P* 18 dividunt, componunt, coarctant, amplificant *emenda G* 21 materiam *P*: materiamque *G* 26. 28 manu, paulatim e attractantes sphaeram *G* 28 eandem *G*

quasi per ocularem speciem subito citraque omnem argumentativum decursum cognoscimus. Ad ea igitur atria per intelligibiles species promovemur, in quibus plus unico attactu comprehendimus, quam innumeris actibus alibi 5 attingeremus. Hinc illustratur illud quod dicitur: 'Melior est dies una in atriis tuis, super annorum millia.'

Mens longe admodum super intelligibilia praesidet, in qua idem est species quod actus, actus quod potentia, potentia quod essentia; quae cum totum totaliter tota simul 10 et perfecta possessione comprehendat, nullaque vicissitudinum obumbratione capiatur, ea ipsa est, de qua intelligendum, quod dicitur Cabalistis: 'mille anni ante oculos tuos, tamquam dies hesterna, quae praeteriit.'

Secundo de quatuor testibus.

15 22. Quatuor extant testes: abstractio, contractio, numerus, mensura, sine quibus nihil est quod probare liceat.

Abstractio in iis primum non modicum confert. Ad g 6^r C [54] rerum etenim veritatem utile, imo necessarium est, unum 20 sine alio (ut sphaeram sine materia) considerare, licet in pluribus malum, falsum et impossibile est, unum esse sine alio credere vel enunciare. Sine ipsa nullam nobis ingenierari posse notitiam, speculationem atque praxim, satis est perspicuum; sensibus enim non obiciuntur ea quae 25 vere sunt, quantumvis eorum veluti speculum et aenigma haec, quae sentiuntur, dicantur esse signa. Haec propter universalem rerum ordinem, connexionem, correspondenciam et similitudinem, quae est ex generatione a primo

5. 6 *Psalm. 83, 11* 6 *milla P* 12. 13 *Psalm. 89, 4* 13 tan-
quam *G* 25 *enigma P*

amore proficidente, sunt signum, exemplar atque figura. In ipsis igitur sensibilibus rerum non consistit veritas; quod enim vere est, semper est, constat, fuit semper et erit (unde optime illud: 'nihil sub sole novum'), ipsum est 5 semotum a nostris sensibus, quibus non subiecta substantia, sed quaedam eius | affectiones, colores, ordines, figurae, **597** continui motus, alterationes et id quod semper est alterum atque alterum, minime autem quod verum est simpliciter, offertur. Istud igitur per abstractionem, quasi sensibilium 10 velamina removentem, insinuetur. Propter quod magna effectum est solertia, ut pro rerum considerandarum exemplis et unius tandem entis contemplatione mathemata introducerentur.

Contractio deinde nihilominus conducere intelliga- **g 6^v C. [54 v.]**

15 tur; ab hac enim multitudinis, diversitatis, contrarietas uniformitatisque essentiarum omnium notitia, velut a vestigiis et impressionibus, exoritur; per diversas enim ipsarum in materiae gremio figurentes contrahuntur, di- viniore substantia in densam obscuramque corpoream com- 20 migrante, seque quodammodo finibus eiusdem adstringente. Sic enim per concretionem intelligibile unum et verum ad nos descendit, quemadmodum necessarium est nos ad ipsum per abstractionem ascendere. Id quidem tentamus, cum infinita individua in species, innumerabiles species in 25 plurima genera media, haecque in determinata decem vel duodecim, et ipsa in unum analogum supremum omnium colligimus, ut per ipsas intentiones quasi oppositam contractionem prosequentes, esse multiplex et infinitum par-

4 *Ecclesiast. 1, 10* 5.6 substantia subiecta *G* 8.9 simpliciter
offertur *P G* 17 per diversas enim *P*: nam (per eam) diverse emen-
da *G* 22 deseendit *P* 26 supraemum *P*

ticulare in esse specificum et genericum, et hoc ad esse in genere maxime universalis, idque ad esse simpliciter sive essentiam contrahamus, sicut posterius in prius, effectus in causas, has partiales in communes, illasque proximas 5 et immediatas ad remotiores atque mediatas, easque secundas ad primas, ipsasque plures ad unam. Duplici ergo existente contractione: altera, qua absoluta forma fit huius illiusque in hoc et in illo forma, sicut lux, quae est primo velut in se ipsa, postea progressu quodam huius efficitur 10 atque illius, in hoc et in illo lumen, (dum tamen de sua g 7^r C. [55] substantia nihil emittat et a propria integritate non deficiat); altera contractio est, qua | inferior natura per quam- 598 dam assensus et obedientiae habitudinem, tum naturali tum notionali adpulsa et multitudo particeps colligitur, 15 et multa participantia colligit in unum. Prima contractio est, qua per essentiam infinita et absoluta forma finitur ad hanc et ad illam materiam; secunda est, qua per numerum infinita et indeterminata materia ad hanc illamque formam terminatur.

20 Numero quoque optime omnis contemplatio et animi dispositio adimpletur, sicut idem ad rerum efficientiam concurrere non temere creditur. Hunc vero absit ut intelligamus mercatorum, inque vane algebristarum subtilibus computationibus consistentem, sed in quadam combinatoria ratione situm intelligimus, a qua tractum est illud: rem suis numeris absolutam cognoscere, poetas enthusiasmum induentes numerorum dictamina a Musis recipere, Apollinem vatibus numeros inspi-

6.7 Duplici ergo existente contractione P : Duplex ergo existit contractio G 12.13 quandam G 11 multitudo P : multitudinis G 28 vane P : vanis G

rare², ut nil aliud numeros esse percipias, quam claras quasdam metaphysicas vel physicas vel rationales rationes, quas vel materia vel intellectus, dum ad superiorem formam vel lumen explicantur et exponuntur, per unum vel 5 alium cognitionis modum conceptare valent.

Mensura etiam regulatorum omnium, in quibus veritatem atque iustitiam inquirimus, principium quoddam activum esse iudicatur. Haec non ea est, quae practicis dūtaxat est nota geometris, sed qua rerum substantiae 10 atque proprietatum momenta perpendimus, quaque fines rerum metientes congruosque terminos statuentes omnia definimus et circumscribimus. Metimur autem per effectus actus, per actus habitus, per habitus potentias, per potentias essentias, per has tandem essentiarum fontem immen- 15 sum nobis esse iudicamus. Ipse est qui vere mensurat, quoniam caetera converso ordine posteriora per priora me- tiuntur, ipseque est mens, a qua denominatur apud nos mensura, et est ipsissima omnium mensura, citra quam nulla adaequata alia reperitur. In iis enim quae distinguuntur in 599 20 nihilo, exquisita concordantia verificatur.

g 7v C. 155 v. 2

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Tertio de quatuor directoribus.

23. Ad omnia nimirum per similitudinem, propor-
tionem, ordinem, symmetriamque dirigimur.

Simile aliud simile amat, alio simili gaudet, ad aliud 25 simile fertur; simile simile excitat, movet atque trahit; simile simili fit, est atque cognoscitur. Similitudinibus ergo paratis omnia facimus, iisdem comparatis omnia perficimus.

2 metaphysicas P 9 dūtaxat P 15 nobis, esse P 20 ni-
hilo exquisita P

Proportione quatuor existentibus in duplice genere terminis, sicut duobus similitudine collatis, operaे pretium est uti; haud enim solum rebus sunt similes, sed et sicut illa ad alia, pariter haec ad ista | sese habere videntur. g 8^r C. [56]

5 Ex proportione in rerum specie consistentia, in earum dispositione pulchritudo, gratia in sensu, delectatio in ratione, et gloria in intelligentia enascitur.

Ordine chaos physicum in pulchrum mundi spectaculum est digestum; ordine chaos intelligibile discussum metaphysicum mundum ab aeterno distrinxit, distinctumque praebuit; ordine chaos imaginabile in mundum tertium, utriusque mundi praecedentis simulacrum, promovemus. Hic est contra casum temeritatemque continuus reclamator.

Symmetriae tandem conceptione sola quodcumque 15 compositum, complexum, copulatum, mixtum, unitum, ordinatum cognoscimus. Quantumvis enim partem post partem, membrum post membrum, speciem post speciem distincte exterius intimiusque contemplemur, non tamen nisi harmonica consonanteque collatione omnium ad omnia, vel 20 saltem praecipuorum ad praecipua, perfecti rationem erimus adepti, nec consequenter eam, quae in quadam habitudine consistit partium, essentiam, unde optime illud: 'qui intelligit, aut unum aut nihil intelligit.' | Velut 600 ergo e peripheria innumerarum linearum tractus ad unum 25 punctum conferentes, circulum videmus, plurimum membrorum ad unum individuum collatione fit, ut statuae, arboris, campi, horti, aedificii et cuiuscumque compacti percipiamus figuram; ita in obiectis rebus et propositis intentionibus adepta symmetria (hac enim quae carent

2 opere P 6 pulchritudo P 9.10 metaphysicum P 14 quodcunque G 25 plurimumque G 27 cuiuscunque G

sive i res, sive intentiones, prosequutione indignae censem-
tur) facile ad quatuor nobilissimorum effectuum assequu-
tionem promovebimus, qui nunc enumerabuntur:

Quatuor exoptati effectus artis artium et si-
5 gilli sigillorum:

Inventio, Dispositio, Iudicium, Memoria.

FINIS.

1 prosequotione *P* 2. 3 assequotionem *P* 3 promovebimus *P*

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

CENTVM ET VIGINTI ARTICVL

DE NATVRA ET MVNDO.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

CENTVM ET VIGINTI ARTICVL
DE NATVRA ET MVNDO
ADVERSVS PERIPATETICOS
PER IOH. HENNEQVINVM NOBILEM PARISIEN.

LVTETIAE PROPOSITI SVB CLIPEO ET MODERAMINE

IORDANI BRVNI NOLANI

INFRA OCTAVAM PENTECOSTES AN. 1586.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

IMPRESSVM PARISIIS, AD AVTHORIS INSTANT.

1586.

Quest' opuscolo, di cui esiste un esemplare nel British Museum (cf. I. Frith [= Isabella Oppenheim; v. Sigwart, Kl. Schrift. I^o p. VII] Life of G. Bruno p. 324), è la prima edizione dell'Acrotismus Camoeracensis, pubblicato più tardi a Wittenberg e ristampato dal Gfrörer e dal Fiorentino. Si compone di nove fogli soltanto, i quali nell'esemplare inglese sono mal disposti, il primo dopo il secondo, e il quarto e il quinto scambiati di posto col sesto e settimo. Le divergenze tra le due edizioni sono queste principalmente, che nella più antica mancano: la prima lettera ai filosofi francesi; il proemio dell'Hennequin intitolato Excubitor seu apologetica declamatione, il Catalogus articulorum coll' aggiunta delle Pythagoricae et Platonicae Peripateticis imperviae assertiones, e infine tutte le ragioni esplicative, siano pure o staccate dagli articoli, o fuse con essi. A parte queste mancanze, le differenze delle due edizioni sono lievi, e si riducono a poche emendazioni di stile, a qualche correzione o anche scorrezione tipografica (v. p. 185, 15 e p. 172, 2 ed. Fior.), e infine alla numerazione degli articoli che nell'antica edizione sono (non contando la conclusione) appunto cento venti, com'è detto nel frontespizio, e nella nuova invece ottanta soli. In quanto alla numerazione è da notare che nell'indice o Catalogus articulorum dell'Acrotismus i numeri romani si riferiscono alla nuova edizione⁽¹⁾, e gli arabi all'antica. Il che spiega l'anomalia che i numeri 57, 62 e 112 non hanno riscontro nel nuovo testo, perché si riferiscono a tre articoli della prima edizione soppressi nella seconda. (Vedi più appresso p. 223, 21. 26; 224, 17. 18). E questa è un'altra prova che la seconda edizione, come ha già ben notato il Sigwart, richiama l'antica, a cui il titolo rationes articulorum, e l'etc. in fine del frontespizio evidentemente si riferiscono. Qui appresso riportiamo la collazione, che a nostra preghiera si compiacque di fare il Dr. Lutoslawski dell'Università di Kazan, al quale rendiamo, anche a nome dei lettori, i ben dovuti ringraziamenti. Le pagine e linee sono dell'edizione del Fiorentino.

p. 55, 1. 17 om.

56, 8 (o regum maxime) | 10 om. | 11 domino D. Iohanni Fil-sackio | 12 Iordanus Brunus Nolanus

57, 3. 4 devinxistis, ubi vestro suffragio mihi tum regiae publi-

⁽¹⁾ Il n. LIX di p. 75, 22 (ed. Fior.) deve trasportarsi al v. 8.

caeque cathedrae, tum et privatarum plurimae pro animi mei arbitrio patuere: nec non continua | 13 in *om.*

58, 2 excitationem | 10. 81, 35 *om.*

82, 7 *om.*

5 83, 7 *om.* | 8 corpora | 12. 93, 5 *om.* E così sono omesse tutte le 'Rationes' degli articoli successivi

93, 6 SECUNDUS ARTICULUS.] 2. E così tutti gli articoli seguenti sono indicati con la sola cifra araba; perciò in seguito indicheremo soltanto le discrepanze nei numeri

10 98, 7 sibi *om.*

117, 12. 15 Non enim — aemulatricem? *om.*

133, 22 continguntur

135, 13 in (*senza ex*)

156, 18 ha soltanto 18 invece di (Vide 81)

15 157, 9 Ex suis principiis cogitur (velit nolit) fateri Aristoteles 160, 30 invenietur

167, 7. 168, 16 *om.*

168, 20. 26 *om.*

169, 5. 170, 8 Nos enim — coeli differentiis *om.*

20 170, 14. 171, 2 *om.*

171, 5. 11 quae non magis — minime rectus *om.* | 15. 17 quia — demonstrabimus *om.* — 18. 19 (57. Nullum est simplex quod moveri possit praeter aërem, sicut et aliud ullum corpus simplex ne imaginari quidem possumus, ni ad atomos recurramus.) 58. Quid absurdius etc. | 21. 24 si metalla — composita? *om.*

172, 1 LVIIL] 59. | 5 (60.) Dicamus igitur | 9 transferentur.

(61.) Omnes motus (*om. quare*) | 11. 12 et imitantur. (62. Ignis qui est apud nos si non quiescere possit alicubi, in aërem quaqueversum ferri videtur, minime autem sursum tantum. 63.) Nullam (*om. igitur*) 30 corporum | 15. 17 Quandoquidem — interea *om.* | 17 (64.) Pessime | 22 LIX.] 65. | 25. 26 (66.) Propterea

173, 2. 7 incorporeis — quod. *om.* | 7 (67.) Quemadmodum | 13 LX.]

68. | 17. 18 (69.) Dicimus ergo | 19 spacio | sive] sinu | 20 (70.) Universum (*om. Unde*) | 26 (71.) Mündorum

35 174, 6. 175, 6 invece di LXI. LXII. e LXIII. ha 72. 73. e 74.

175, 19 (75.) Illud ergo

176, 1. 2 (76.) Licit etiam | 2 ingenitum incorruptibile | 4 corruptatur? | 6 quale hanc] ut hic | 8 (77.) Perpetua | 11. 12 composita non existant) ubi primum | 16 LXIV.] 78. | 21 quam] quem

40 177, 4 LXV.] 79. | 12 vivificans. 3: (80.) Astrorum | 14 (81.) Inter haec | 23. 24 inducit. 3. (82.) Tellures

178, 9 (83.) Astrorum vero | 16 LXVI.] 84. | 25 (85.) Necesario igitur

45 179, 4 elongationi | 8 (86.) Haec si ita sint (Dii boni) quam longe | 14 orbes *om.* | 15 LXVII.] 87. | 25 (88.) Hinc Saturnus

- 180, 17 LXVIII.] 89.
 181, 11 Aristoteles? 6. <90.> Detur igitur, e così costantemente
nei rimandi è soppresso il 'vide' | 12 quoquoversum | 18. 19 divinio-
 ribus corporibus agnoscimus | 22 <91.> Astra igitur
 5 182, 3 nempe] utpote | 6 LXIX.] 92 | 11 moventur. <93.> Non
 bene | 17 LXX.] 94. | 26. 27 aequum — gravissimum *om.*
 183, 1 LXXI.] 95. | 13 LXXII.] 96. | 15 immobilique] immobili |
 21 <97.> Nullum interea
 184, 11 <98.> Hinc est | 24 LXXIII.] 99.
 10 185, 2 <100.> Ibi ratione | 7 LXXIV.] 101. | 11 de *om.* | 14 <102.>
 Porro partes | 22 <103.> Effluxus igitur
 186, 5. 6 eveniet | 11 <104.> Contra naturam | 12 non *om.* | 16 <105.>
 Nihil ergo | 19 <106.> Longe | 22 feretur | 23 <107.> Imo dicimus |
 26 <108.> Motus quoque | 29 proprio] centesimo secundo
 15 187, 1 LXXV.] 109. | 6. 14 alio quoque — ab aqua *om.* | 15 e
 24 LXXVI. e LXXVII.] 110. e 111.
 188, 1 quomodocunque — deorsum *om.* | 4. 6 concurrunt. <112.
 Si gravissimum in medio debet esse, compositum id sit oportet. (sic)
 In quo maxime aqua praedominetur: quare purum terrae illud ele-
 20 mentum eius corporis centrum obtainere impossibile est. > 113. Aut
 elementum etc. | 8 numquam | 10 quale — proportionale *om.* | 11 <114.>
 Satis autem est | 14. 16 praeter minima. 36. 37: 115. Non bene inde etc.
 189, 1 acceperit. <116.> Cur aqua | 7 <117.> Si omnia (*om. item*) |
 14 LXXX.] 118. | 19. 22 neque levis. (*om. relinquitur* — Quocirca
 25 bene) <119.> Plato etc. | 26 Aristoteles. <420.> Gravius (*om. sicut etiam,*
cum) | 28 ex paucioribus. <Finis.>
 190, 2 <121.> Videant igitur etc.

The Virtual Library of the "Istituto Italiano per gli Studi Filosofici".
 Centro Internazionale di Scienze Filosofiche "Giovanni Agnacchetta" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

DE LAMPADE COMBINATORIA

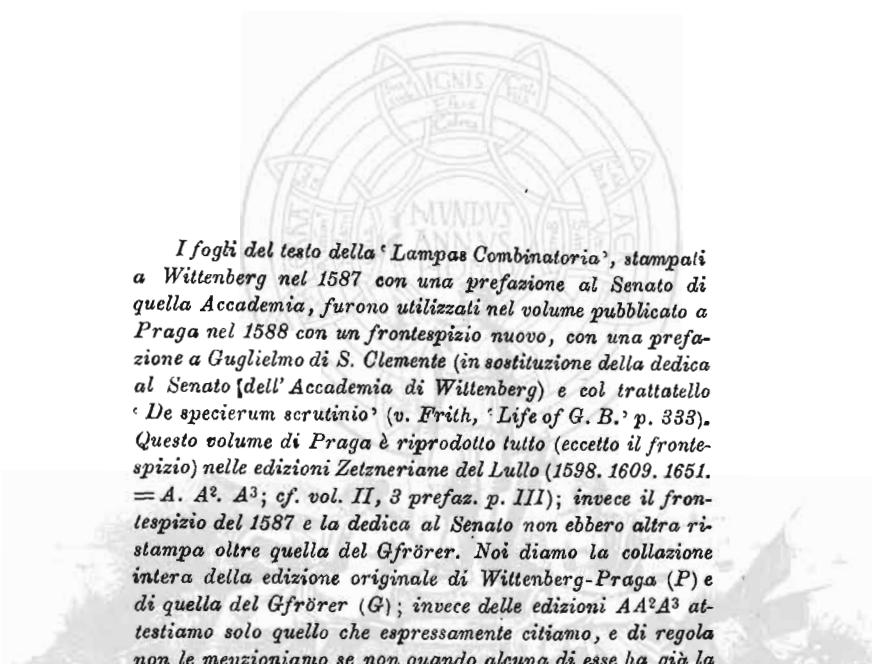
ET

DE SPECIERVM SCRVTINIO.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

I fogli del testo della ‘Lampas Combinatoria’, stampati a Wittenberg nel 1587 con una prefazione al Senato di quella Accademia, furono utilizzati nel volume pubblicato a Praga nel 1588 con un frontespizio nuovo, con una prefazione a Guglielmo di S. Clemente (in sostituzione della dedica al Senato [dell’Accademia di Wittenberg]) e col trattatello ‘De specierum scrutinio’ (v. Frith, ‘Life of G. B.’ p. 333). Questo volume di Praga è riprodotto tutto (eccetto il frontespizio) nelle edizioni Zetzneriane del Lullo (1598. 1609. 1651. = A. A². A³; cf. vol. II, 3 prefaz. p. III); invece il frontespizio del 1587 e la dedica al Senato non ebbero altra ristampa oltre quella del Gfrörer. Noi diamo la collazione intera della edizione originale di Wittenberg-Praga (P) e di quella del Gfrörer (G); invece delle edizioni AA²A³ attestiamo solo quello che espressamente citiamo, e di regola non le menzioniamo se non quando alcuna di esse ha già la variante che occorre nel Gfrörer. Inoltre si troverà alcune volte nelle nostre note menzione di un esemplare Augustano, per cui vedi Stölzle in ‘Archiv. für Gesch. der Philos.’ III p. 390 sq., e la nostra prefazione al terzo volume.

In questo primo frontespizio G ha 10RD. BRUNUS e quo- cunque e qualemcumque e rationem <lucretur> e cujus- cunque e Wittebergae.

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

IORDANVS BRVNVS NOLANVS.

DE

LAMPADE COMBINATORIA LVLLIANA.

AD

INFINITAS PROPOSITIONES ET MEDIA INVENIENDA,
AD DICENDVM ET ARGVMENTANDVM IVXTA MODVM HABITVS,
QVO SALTEM QVISPIAM DE QVOCVMQVE SVBIECTO DESCRIPTIVAM
QVARDAM ET QVALEMCVNQVE QVID NOMINIS HABEAT RATIONEM. EST ET VNICA CLAVIS
AD OMNIVM LVLLIANORVM (CVIVSCVNQVE GENERIS) OPERVM INTELLIGENTIAM,
ET NON MINORA PLVRIMA PYTHAGORICORVM CABALISTARVMQVE
MYSTERIA CONSEQUENDA ETC.

AD

AMPLISSIMVM WITEBERGENSIS
ACADEMIAE SENATVM.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

WITEBERGAE,

ANNO M. D. LXXXVII.

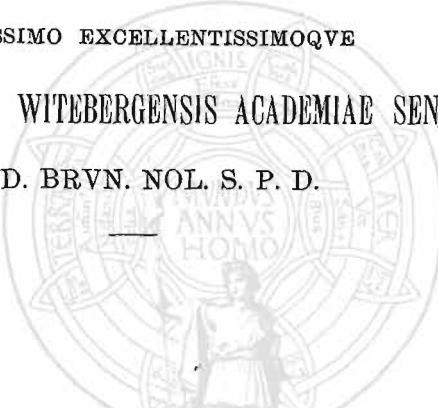
AMPLISSIMO EXCELLENTISSIMOQUE

a 2^r
623

D. D. RECTORI ET WITEBERGENSIS ACADEMIAE SENATVI

h. 3.

IORD. BRVN. NOL. S. P. D.

Non usque adeo generosi cordis esse crediderim, cele-
5 berrimi clarissimique DD., irae impetu non capi, indignationis livore non infici, et oblatas iniurias aequo perferre
animo, ulcisci nolle, moxque etiam heroicae cuiusdam
magnanimitatis aspergine e memoriae libro obliterate,
quam ex alia parte vilissimae, mortalibus Diisque invisae
10 conditionis animum, qui ultro pro susceptis beneficiis in-
gratus, pro viribus nulla ratione respondeat. Mihi sane
nihil esse videtur tanta indignitate efficax ad humanas
divinasque gratias repellendas, nihil quod cum eiuscmodi
tartarea lue collatum, ita scutum, immo aeneum montem
15 spirituum oculis obiiciat, quo tanquam Gorgoneo vultu
ani|morum universorum species, corda et ingenia cogat a 2^v h. 4
esse aversa, vel in duros implicabilesque lapides convertat.
Quem etenim Deorum finixerim, qui idem actionum suarum
habeat rationem, et in huiusmodi campum donorum suo-
20 rum segetem debeat effundere? Quid igitur, doctissimi
praestantissimique DD. faciam, ne tot tantisque vestris
provocatus officiis, tam putidae foeditatis videar intinctus

2. 3 D. D. Rectori et Senatui witebergensis academie Iordanus
Brunus Nolanus S. P. D. traspone G 13 eiuscmodi P: ejusmodi G
21 DD. P: Domini G

atramento? Nunquid ubi compensando nihil valeo, praedicando tamen, adtestando et beneficia vestra recensendo, haud dissimulantis ingratique animi notam, quantumvis crasso in cultoque stilo conatus exprimere, aliquid in meam
 5 causam promovebo? Ego sane quod omnium interesse scio, ad | universos refero faciendum, pro tanta universitate, **624**
 in amplissima, augusta, potentissimaque Germania, principe, summis (quae illi debentur) laudibus efferenda, nempe
 ad quam ex omnibus Europae (quae sola disciplinarum
 10 o|mnia mater est atque servatrix) regionibus, haud teme- **a 3^r f. 5.**
 rata expectatione non solum auditoribus sed et professori-
 bus pro capacitate facilis, liber gratusque patet accessus
 et incolatus. Caeterum quod ad me spectat, tanta humani-
 tate a vobis principio exceptum, tanta per anni spacium
 15 hospitalitate retentum, quem tanta benignitate ita veluti
 collegam atque domesticum habuistis, ut mihi quidlibet
 potius quam esse extraneum in domo vestra potuerit oc-
 currere, quid (Dii boni) faciam? Musas, Musas ipsas in-
 clamabo, implorabo, obsecrabo, adiurabo. Illud etenim vos
 20 movisse credo, quod inter principes, ubi mutuis concerta-
 verint officiis, usu venire consuevit, qui non tantum in
 curiae proceribus, sed et interdum non minori diligentia
 in minimis servis atque administrantibus obsequium erga
 proprios dominos adtestantur. Haud aliter et vos me
 25 suscepistis, acceptastis et mecum ad hanc usque diem be-
 nignissime tractastis, hominem quippe nullius apud vos **a 3^v f. 6.**
 nominis, famae aut valoris, e Galliae tumultibus elapsum,
 nulla principum commendatione suffultum, nullis (quae
 vulgus suspicere solet) externis insignitum ornamentis,

1 Numquid *G* 4 stylo *G* 14 spatium *G* 22 curia *G* 28 suf-
fulctum *P*

neque (barbarorum immitis disciplinae hominum perfidorumque iuris gentium temeratorum, eorumque more, quibus illud coelum clausum debet esse atque terra, quam hominibus cunctis vel communem vel socialem a natura ordinata natam vel denegant vel nefasta exitialique ratione concedunt) in vestrae religionis dogmate probatum vel interrogatum, sed tantum quod non hostili, sed tranquillo generalique philanthropia praeditum spiritum, philosophicaeque professionis titulum (quo tamquam minime schismatico et divertioso, minimeque temporibus, locis occasionibusque subiecto, maxime gaudere gloriarique | volo) p[ro]ae 625
 me tuli et ostendi, solum quod in Musarum curia alumnus essem, vobis satis esse potuit, ut dignum | existimaretis, a 4^r h. 7.
 qui gratissimis ulnis a vobis exciperetur, in album referatur academiae, et in adeo nobilissimorum doctissimorumque numero computaretur, ut non veluti privatam scholam, non praeservatum quoddam conventiculum, sed (quod Germanicas Athenas decet) vere universitatem agnoscerem.
 His adde, quod cum (pro more ingenii mei) nimis forte amore mearum opinionum raptus, talia in publicis illis lectionibus expromerem, qualia non vobis probatam modo, sed et pluribus seculis et quasi ubique terrarum receptam convellerent philosophiam, vos qui philosophari neque ultimum neque apprime medium finem statuistis, quosque 25 in huiuscemodi studio sobrietatem praferentes quandam, peregrinis inauditisque capi non iuvat disciplinis, sed illud tantum physices matheseosque genus acceptatis, quod cum catholica theologia consuevit esse coniunctum, quodque ad certum pietatis genus conducibilius | videtur a 4^v h. 8.

5.6 concaedunt P 6 religionis G 8 philanthropia P 9 tan-
 quam G

et adcommodatius, utpote christianaee congruentius illi simplicitati, quae apud vos maxime comprobatur: iam quamvis ea in vestro proponi videretis auditorio, quae licet itidem in regiis Tolosae, Parisiorum et Oxoniae auditoriis obstrepuerint prius, neque ulla ratione aliquod theologiae religionisve genus in rei veritate oppugnant, ut mihi eruditiores quosque adstipulaturos perpetuo certe scio, quia tamen nova, non hactenus recepta, quia ex primo vultu abstrusa, horrida et absurditatis p[re]fe-rentia speciem, vobisque pietati magis intentis curiosius philosophari minus consulitur, et quia non convenire videtur studiosos vestros tandem in atriis philosophiae commorari, ut vel nunquam, vel sero, vel aegrius templum vobis approbatae theologiae congregantur, quod accidet, si aliter erudit[us], pro recentioribus addiscendis, ita velint dediscere vetera, ut per extraordinarias et minime p[re]-scriptas sibi semi[t]as || atque portas attentare velint ad sacra aditum et ingressum: quibus ita se habentibus hic, non (pro more unius vel alterius cuiusdam loci) nasum intorsistis, non sannas exacuistis, buccae non sunt inflatae, pulpita non strepuerunt, in me non est scholasticus furor incitatus, sed pro humanitatis doctrinaeque vestrae splendore ita rem gessistis, ut et pro vobis, pro aliis, pro me, pro omnibus, omniumque vice sapientes esse videremini.

Ita enim alienum velut aegrotantem spiritum medica quadam arte atque pacientia compressistis, ut ea ipsa, quae vos palam pro longanimi quadam benignitate non arguistis, ego ipse ex animo reprobarim. Interim et philosophicam libertatem illibatam conservastis, hospitalitatis

a 5^r
626

b. 9.

4 Tholosae P 6 religionisve G veritate G: veri- | (sic) P
 12 tamdiu G 19. 20 intorxitis P 26 patientia G

vestrae candorem non commaculastis, eximum universitatis decus splendescere fecistis, innatae gravitatis in rebus gerendis rationem non temerastis; nihilo enim minus peregrino et exuli socialem vo**biscum** vitam agere, ad eas a 5^v f. 10
 5 se privatas recipere lectiones atque studia concessum, quorum duntaxat suffragio paupertatis iniurias hactenus reppulisse licuit. His accedit, quod vos interea maligna quadam plurium calumniatorum nequitia importunius sollicitatos, ab ordinaria illa urbanitate, favore, perpetuoque de
 10 omnibus benemerendi studio neque avertit neque dimovit unquam. Iam (me miserum) quid agam, a quo tantum abest, ut virtutis vestrae effectus aliquo digno munere ignotus antecesserim, utque vestra officia pari vel impari fuerim concomitatus obsequio? Cur non eo saltem, quo
 15 possum, gestu atque voce, quanto omni ex parte impotens, tanto avitis carens indicibus atque testimonii, excruciatu amplius, ubi meam me attollendo imbecillitatem vincere nequeo, dignus saltem, qui eam vincere possim, haberi procurem? Porro non mediocriter animus reficitur inque
 20 spem futuri grati obsequii mei promovet, in me**memoriam** a 6^r f. 11.
 revocans, heroicis spiritus illis adsimilari Diis, qui aequioribus oculis ad obolum viduae ex arca paupertatis | de- 627
 promptum, quam ad regium munus, quod ex myriade talentorum subtrahitur, inspiciunt. Quamvis igitur vos
 25 propter me de principibus Musis optime meritos a superis universorum benefactorum compensatoribus certa manere praemia non diffidam, pro mea nihilominus tenuitate munus istud exiguum (si tamen exiguum dici potest, quod certe ad vestram dignitatem relatum nihil esse omnino vi-
 30 detur) vobis confidentius oblatum esse volo.

4 <et> ad G 6 iniurius P 7 accedit P 22 archa P

Hic super illius adinventionem excolendam elaboravimus, cuius genium summi philosophorum principes habiti admirantur, persequuntur, imitantur; unde Scotigena theologicam metaphysicam, vel metaphysicam (quam scholasticam appellant) theologiam, cum subtilibus aliis extraxisse constat; a quo admirandum | illud vestratis Cusani quanto a 6^v / 12 profundius atque divinius, tanto paucioribus pervium minusque notum ingenium, misteriorum, quae in multiplicitate suae doctrinae torrente delitescunt, fontes hausisse fatetur;

10 a quo novus ille medicorum princeps Paracelsus (ille inquam, qui in alio non inferiore medicinae genere solus cum Hippocrate primus sedere debet) quidquid animae habet atque corporis accepisse convincitur, quamvis insobrie ingratu ultraque modum ambitioso honor iste non sufficiat, quod

15 ideo tantum ipsi iure debeatur, quia e seminibus, quae Lullius sparsit et oculuit, ipse peracto quasi maturitatis tempore solus fruges noverit emetere, ad ulteriore praxim revocans universa. Iam vero de Lullio nusquam ipsum meminisse video, nisi ubi exoptatior illi detrahendi locus occurrit. Sed certe quod ad huiusc generis medicinae principia, fundamenta, magnumque ad ulteriora progressum spectat, nemo (utriusque monumentis etiam leviter inspectis) non videbit, usurpatorem furemque ea suum arte latrocinium occultare, qua Maioricanam illius sindonem, contrafactis titulis et portentositate novarum inscriptionum aliisque conflictis methodis et ordinibus, vel hic convertit in pallium, vel ibi in Helvetica femoralia dilaniat, nec non terminis quibusdam mutatis, quasi alias ubique superindu-

4 metaphysicam, vel metaphysicam PG 8 misteriorum P
 9 delitescunt] per il significato da attribuire, a questa parola v. sopra a p. 180, 21 hauxisse P 11.12 Hypocrate P 14 quod P: qui G
 24 syndonem P 27 foemoralia P

cere colores attentat, ut ubi ille B appellat lucem, hic dicat ignem; ubi ille C oleum, hic sulphur; ubi ille D fumum, hic Mercurium; ubi ille E cinerem, hic salem, et ita de caeteris.

5 A Lullii sufficientia ebibita nomen atque gloriam sibi comparare studuit ut plurimum magis suo testimonio vanae, quam plurimorum iudicio contemnendae sufficientiae Cornelius Agrippa, qui propriis super haec commentariis non tam Lullium quam se ipsum illustrare elaboravit. Mitto
 10 quantum Lullio tribuat mille in propositis | Stapulensis ille a 7^r f. 14
 Faber, in cuius unica philosophia iuxta Peripateticorum dogmata Gallia gloriatur; mitto Carolum Bouillum, non tam (si Aristarchorum ferulae subiificantur) orationis stilo Fabro ipso humilior, quam (si e cathedra philosophiae ex-
 15 minentur) ingenio illustrior iudicioque in multiplici disciplinarum genere maturior et excultior, qui de Lullii vita scripsit, Lullianae doctrinae edit ubique specimen et ubi-
 que pro summo habet honore, ut Lullianus appareat.

Quamplurimos tandem obscurioris famae viros pae-
 20 termitto, qui nisi vel laborem pertaes, vel gloriae vitam anteferentes, vel aliis necessitatis compedibus essent impe-
 diti, aut etiam propter rarissimum lucis verae margarita-
 rumque verarum iudicium non contemnerentur, aut in pulvere non sublaterent amplius, procul dubio vel similia
 25 iis similes assererent, vel si neque praedictis inferiores fuerint neque pares, longe maiora con testantes Raymundo Lullium revera divinitus in multorum peritia illumina-
 tum profiteri non cunctarentur. a 8^r f. 15

Ego igitur quamvis haec, ut monumenta maiorum

1 hic P 13 stylo PG, ma cf. p. 230, 4 14. 16 humiliorem — il-
 lustriorem — maturiorem et excultiorem corregge G

meorum adinventionesque referunt, magnificienda iudicem, si tamen ad insignem doctrinam dignitatemque vestram et id, quod ex me meum vobis offerri puto, animum advertereo, haec ipsa, quae de munieris tenuitate retuli,
 5 minime retractabo. Qui enim hinc tibi, D. M. | Otto, usus, 629
 ubi nihil canonum, quod ita dignum arithmeticum tuum laborem sublevare possit, nihil quod nequicquam te ab ita nobili studio non abstraheret? Qui tibi, egreg. D. M.
 Grunni, qui quam digne professionis tuae titulum fueris
 10 assequutus, et ipso nobis vultu Aristippicum acumen natura satis testari voluit? Quidquid certe aliis ingenii per Lullianam inventionem posset accedere, ipsum ab ipsa proprii spiritus vivacitate possidere videris. An et tua animadversione dignum quippiam producimus, D. M. And. a 8^v h.16.

15 Franckemberger, illius dignissimi cultor artificii, quod admirabilem quemlibet effectum eo illustri splendore verborum antecellit, quo ita hominum quosdam Diis proximiores censendos esse ducimus, ut ipsam hominum speciem maxime facultate sermonis a brutorum similitudine novimus esse seiunctam? Num melancholicae huius (quae Lullio caeterisque philosophis cognata videtur esse) barbariei tibi, disertissime D. M. Reicharde, poterit arridere gustus atque sonus, post epotos nectareos Tullii liquores dulcisonique eloquii (quale velut e campus elysiis exsuscitare niteris)
 20 haustam harmoniam? Convenietne, tersissime cultissime que Poëta, D. M. Albine (quo rectore ut prima ita et potissima academiae sum expertus officia), ad blandisonas Musas, auricomique Apollinis cultum, pannosam Diogenis

5 Quis G D. M. P: Domine Magister qui ed in seguito G
 7 nec-| nequicquam G 8 Quid G egregie (sic) Domine Magister G
 10 Aristippicum P 15 Franckenberger G 20 melancolicae PG

togam, inculti hispidique eremitaæ cucullum accedere? Cur
 non nefas ominosumque habendum, barbatum lanutum- (a 1^r) / 17
 que supercilium, nuptiali cultura carens atque veste, heli-
 conium museum introire? Idem tibi, D. M. Nic. Theodene,
 5 dictum existima, qui quali quantaque dignitate ulmis Latii
 conveniat Atticas adiungere vites, optime nosti, quique
 iam olim Athenis aliisque Graeciae studiosae regionibus
 defunctas oratorum poëtarumque Musas hisce in locis vi-
 gere, luce coeloque frui iubes. Quod vero ad te, D. M. Va-
 10 lentine Schindlere, qui sensum sacrum littera sacra | notari 630
 curas, indicem accentumque sacrum sibi magis cognatis
 sacris vocibus personari, nec non sensus ipsius fructus
 quasi e propriae arboris (idiomatis videlicet) ramis, mini-
 meque peregrinorum alienorumque verborum frondibus or-
 15 natum, velatum amictumque liceat intueri; in tuis atriis
 Lullianum hoc opus feliciter digneque haud dubie excipe-
 retur, si ita materiae huic linguae subiectae esset pro re-
 rum gravitate comparabilis, sicut non est pro habitus
 seru monisque simplicitate (qualis scripturae divinae inter- (a 1^v) / 18
 20 pretandæ gravitatem, puritatem maiestatemque decet)
 contemptibilis. Ita quippe dedecere videtur divinarum in-
 terpreterem literarum forensis illius eloquentiae pompam
 vel poëtices virgineam aemulari venustatem, quemadmo-
 dum si coram matrona, honestissimis sanctissimisque libe-
 25 ris, canutum, barbatum annosumque patremfamilias videas
 purpuratum, annulatum, cincinnulatum, corollatum floribus,
 iuveniliter pueriliterque gestientem, quaside ad novas

1 beremitaæ P 2 in P la segnatura del secondo quiderno (di quat-
 tro fogli) è eguale a quella del primo, e noi la notiamo in parentesi 4 Mu-
 saeum PG 9 luceque et coelo G te (attinet) G 12 fructum G
 13. 14 nimimeque G 18 e 21 comparabile e contemptibile G: piuttosto
 l. materia—subiecta a v. 17 19. 20 interpraetâdae P 27 vel quasi G

luxuriantem suspirantemque nuptias se praebere, nec tanquam pro gravitate verendum, sed pro venustate complectendum, basiandum et suaviolis excipiendum.

Num hīc tibi quippiam tua professione dignum, Doctor excellens D. Strubi, qui ita astronomiam cum medicina coniungis, ut iuxta modum peritiae astrorum, motuum coelestium et temporis vicissitudinum, neque pro subiectorum varietate varium te fallat experimentum, neque te (a 2^r) f. 11
praevenientem occasio praeceps frustretur, neque te sedu-
lum breve possit perperam effugere tempus? An vero tibi,
praeclarissime D. D. Scato, ubi gravissimum philosophiae iudicium cum probatissima medicinae peritia copulasti,
ubi finem studiorum tuorum tam feliciter assequutus et
mentis erudiendorum formator et corporis curandorum re-
formator optimus existimaris? Non est, o Musis omnibus
circumsepte Poëta D. D. Maior, quod ad has voces atque
dictiones Pierides istae tuae, quas e disertis Pegaseis
fontibus | Parnassiisque iugis ad cultos Leucoreos campos 631
Albisque fluminis ripas allexisse et attraxisse videris,
convertantur. Tibi vero, egregie, magnifice atque docte
philosophici collegii Decane D. M. Gronebergi, quid hīc
occurrere posset, quod digne ab iis, quae te magis aggra-
vant, occupationibus debeat abducere? Forsan cum Ari-
stone Chio Cynicorum complexus sententiam, hoc opus,
ut et physica et logica et id genus alia, tamquam telis (a 2^v) f. 10
aranearum similia (quae cum plurimum habeant artificii,
substantiam corporis studiosorum exenterantia et evisce-
rantia, minimum tandem est utilitatis quod adferant) con-
temnes, interimque cum philosophis istiusmodi magis
amore ethicorum, politicorum et oeconomicorum capiere

studiorum. Vos quoque, peritissimi solertissimique artis Apollineae professores, D. D. Valentine Espich, D. D. Franc. Faber, D. D. Alberte Salomon, non est quod a tantae scientiae peritiaque usu atque doctrina ad organum 5 atque disciplinam istam, quae artibus viam sternit artesque attractat, deflectamini conspiciendam; cur etenim a principum conclavi, ubi digne cum Avicenna Cordubae regulo, Mesuē regis Damasci nepote, Hermete Aegyptiorum, Mithridate Ponti, Salid Arabum, Sabor et Gyge Medorum 10 regibus consedetis, ubi cum Apollinis filio Aesculapio, Heroum spirituumque | magnorum principe Raphaële, cum (a 3^r) f. 21 ipso Dei cunctipotentis filio atque legato, universarum gentium conciliatore atque redemptore, artem divinitus ordinatam, sancitam acceptamque exerceatis: num (inquam) 15 digne extra fores et in atrium pulsantium officialiumque locum revocaremini? Id ipsum quoque vobis dicendum existimo, famosissimi consultissimique I. V. DD., qui circa rationem curae RR. PP. nobilissime versamini, D. D. Petre Hegi, et D. D. And. Reuchbart, argutissime acutissimeque 20 D. D. Eberhart a Weyhe, spectabilissime profundaequae doctrinae D. D. Iohan. Limmere, tuque consanguinitate propinque, fama proxime, sufficientia simillime, loco tituloque par, cognomine idem cum magno illo iuristarum germanorum coryphaeo, clariss. D. D. Petre Wesembeci, 25 mirum si vobis vacet et placeat oculos ad munera Lulliani ingenii divertere, quos (ut decet) omnino ad summum il lud Deorum munus divinamque hominum possessionem (a 3^v) f. 22

1 solertissisque (sic) P: selectissimique G 8. 9 Mitridate P
 9 Gige P 11 (cum) Heroum G 17. 18 consultissimique juris utriusque Doctores, qui circa rationem curae reipublicae (avrebbe dovuto scrivere rerum publicarum) nobilissime G, e similmente altrove 20 Rueyhe P
 23 cognominis G 24 corypheo P Vuesembeci P: Wesenbecchi G

convertistis, fixistis, intendistis; munus inquam, quale per principes gentium, duces et pastores populorum, Zoroastrem, Trimegistum, Charondam, Solonem, Zamolxim, Platonem, Minoëm, Numam, Romulum, Mahumetum, Mosen,
 5 et non unius gentis, sed omnium unicum summumque pastorem Christum communicasse dicuntur numina, Oromasis, Mercurius, Saturnus, Minerva, Vesta, Iuppiter, Apollo, Egeria Nympha, Mars, Gabriel, Deus Hebraeorum Iehova, et Deus omnipotens, pater omnium et dominus
 10 universi. Numquid et vobis admodum RR. DD. divinae sapientiae professoribus D. D. Andrea Iodoche et famosissime D. D. Ioh. Matthee, licebit quasi per ocium rebus ipsis, imo ipsi quod est intentis, ad umbras rerum oculos aliquando retorquere? Decebitne coelestis doctrinae culto-
 15 res inque agro magni patrisfamilias aratrum iugi | meditazione contrectantes, quasi ad retrospiciendum invitare?
 Multo minus et te decuisse licebit in superiori gradu constitutum, reverendiss. praesul D. Polycarpe Leysero, qui in duplice principum doctorum cathedra successor dignissimus haberis. De tuo vero ingenio, excellentissime admodumque R. D. Geor. Myli, istius academiae dignissime Cancell., proque optima eius fortuna perpetue administrator atque moderator, quid dicam? Ubi virtutum omnium gratiarumque cumulum ita clarissime apertissimeque licet
 20 omnibus inspicere, ut hoc tantum contra te livor habere possit, ut vel de te sileat, vel alacrem illam vivacitatem spiritus, iudicii solertiam, prudentiam in negotiis perficiendis, ignitamque illam facundiam, qua in multiplici

2.3 Zoraastem, Trimegistum P: Zoroastem (*sic*), Trismegistum G
 7 Jupiter G 8 Aegeria P hebreorum (*sic*) P 10 RR. P: reverendis G
 12 Matthee] sic PG otium G 18 reverendissime G 20. 21 admque (*sic*) P
 21 reverende G 22 cancellarie G proque—fortuna *in parentesi* PG

lingua praepolles, velut immoderata incuset; | huic enim **633**
 soli iniuriae locus esse potest, ubi virtutum splendori nil
 est quod addi possit. Quid plura? Satis contra calumnias
 universas | armatus et ad laudes omnes digne expositus **(a 4^v)** / **24.**
 5 quilibet esse poterit, si quando tibi similis efficiatur. Te
 igitur, amplissime, excellentissime clarissimeque D., prin-
 cipis istius acad. Rector D. Iohannes Zangere, V. I. D., qui
 universitatem istam tanta doctrinae tuae sufficientia hono-
 ras, tanta gravitate regis, tanta dignitate conservas, quique
 10 adeo promptae praefulgidaeque orationis tuae specimine
 componis universa: te, inquam, cum admodum illustri (cui
 praesides) senatu, certiorem esse velim, me non adeo desi-
 pere, ut celsitudine conspectus vestri dignum opus istud
 umquam existimari. Quocirca ipsum haud quidem eo con-
 15 silio oblatum dedicatumque creditote, quo vobis evolven-
 dum, legendum examinandumque praesentetur, sed eatenus
 tantum titulo inspicendum, quatenus, pro virili, humilis
 observantiae meae testimonium qualemcumque perhibeat.
 Valete.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
 Centro Internazionale di Studi Filosofici Giovanni Agapito Gentile (CISF)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

IORDANVS BRVNVS NOLANVS.

b 1^r f. 1
634

DE LAMPADE COMBINATORIA LVLLIANA.

CAP. I. PROOEMIVM.

Quoniam vulgatum satis est in arte Lullii eiuscmodi
 5 universalia principia contineri, ut sis iactis veluti funda-
 mentis, de quolibet scibili omnibus numeris examinando,
 confirmando et defendendo, apte inquirere, copiose invenire,
 maiorique certitudine iudicare possimus, difficilia enodabo,
 confusa distinguam, abdita aperiam, obscura elucidabo.
 10 Licet enim libentius aliquid ex nobis invenire, et unicui-
 que, pro more, sui laboris et industriae fructum relinquere,
 quam in alienas fruges excolendas atque triturandas ma-
 num convertere nobiscum consulatur, nihilominus tamen
 considerantes artem istam talem quidem esse, | qualem di- b 1^v f. 2^v
 15 vinus certe Genius rudi in cultoque insinuavit eremitae,
 quaeque a plus quam satis crasso et idiota profecta videa-
 tur, id | tamen continent, quod tanto alicuius famosi Attice 635

1 IORD. G, che annota 'Hic tractatus Bruni plurifarium impressus est: primum Vitebergae anno 1587, secundo Pragae simul cum praecedente, qui de specierum scrutinio agit, anno 1588; post Argentorati iterum prodit operibus Raymundi Lullii collectis insertus. Nos has iteratas editiones se-
 dulo inter se contulimus, exque iis textum castigavimus.' Cf. sopra p. 226
 3 Cap. I. Proœmium P: PROOEMIUM. CAP. I. traspongono AA²⁻³G (Cap. A³G:
 Caput AA²) 15 heremita P

loquentis in hoc genere studium antecellit, quanto triticeae messes hordeaceas, indignum iudicavimus hoc opus tandem ad lucem adversus obruentum tenebrarum reluctans invidiam, opprimi, frustrari, desperdi. Illud ergo adhibui-
 5 mus studium, ut plane Cimmericum illustraremus, claudicantem erigeremus, nutantem confortaremus, totiesque a temporum iniuria veluti retroactum ad propositam metam perduceremus. Disertorum interim humanistarum grammaticarumve maiestatem suppliciter deprecamur, ut pro di-
 10 versorum ingeniorum fructibus comparandis pacifice nos permittant, in propriis versando terminis, magis veram certeque optimam ipsissimamque, quam ornatam, fucatam et certe inanem, atque in hoc proposito vanissimam perse-
 qui loquendi formulam; illudque (si falli nolint) nobis
 15 credant, quod quantum suo (si Diis placet) Tullio consul-
 tum esset, a civilibus causis ornata cum persuasione et aulica forensique cultura eventilandis, ad intentandas serias dignissimasque rerum speculationes, ad principio-
 rum essentialium proprietates, ita ut melius fieri potest,
 20 proprie explicandas inclinare, tantum certe operae pre-
 cium esset ab ea (in qua tam | mirabiliter ille excelluit) b 2^r 27.
 eloquentia deflectere, quemadmodum et quanto sapientia gravioris matronae specimen edere debet, tanto a cincnulis puellarum compictoque meretricum cultu distet
 25 oportet.

BIBLIOTHECA DIGITALISATIONIS CISR

Novarum intentionum repertorem antiquam persecui sermonis formam, rara et inaudita vulgaribus consuetisque dictionibus in quibusdam propositis aperire, nil aliud est praeterquam ut manibus impalpabilia contrectare. Sit

1 loquentis AG: loquetis P 3 obruentum G 15 Tullio AG:
 Tulio P 20.21 praecium P: pretium G 22 sapientiae G 23 ma-
 trona G 29 praeterquam] in marg. quam AA²⁻³

igitur ut libet hisce qui se bonarum artium professores iactitant, propter sermonis (ut aiunt) infantiam, Lullius eo quidem contemptibilior, quo etiam inaccessibilior; nos ad ea, quae sub Silenis hispidis meliora contineri novimus,
 5 fovenda, defendenda et pro principiis libus ingenii conservanda non segniter animum advertamus, malimusque interdum velut e matris naturae manibus de limosa terra probatum aurum (quod nullus nisi mente captus contempsert) arripere, quam ad floridos tam forte affabre intextos
 10 humanistarum calathos, in quibus in pulverulentis gymnasiiis puerorumque culinis deprompta, parta, elaborataque stercora continentur, manus admoveare vel oculos convertere dignemur, adulti.

Interim non dubito diligentiam nostram pluribus non
 15 male dispositis futuram gratissimam, utpote quae a desperatione finis consequendi, in quem ars ista collineat, eripit, inque spem minime vanam promovet et perducit ad scopum. Nec minus de favoris patrociniique nostri cura erga Lullianum adinventum aequos iudices male definituros reformido, utpote qui id praesto, quo mihi occultum aperienti, confusam massam in seriem certam distribuenti, truncum perficienti, mancum integranti, non minus debeatur, quam primo adinventori. Ita enim intentiones eius disponimus, ut non philosophis exultisque ingenii modo
 20 25 e pomario Lulliano fructus legere liceat, sed quibusunque excolendis et ad philosophandum non prorsus ineptis, ut iidem exporrigantur, efficimus, quatenus quilibet iuxta proprii sensus facultatem eam possit nactus esse methodum atque rationem, qua ad unam materiam seu considerationis 30 subiectum conceptus ita per infinitum valeat extendere

atque multiplicare, ut et ad numerorum elementorumque infinitas progredi licet assumptiones coassumptionesque faciendas. Hinc speculativarum facultatum terminos adepti, ad eandem conclusionem seu positionem innumeris exsusci-
5 tare considerationes et argumenta, et ad idem argumentum innumeris opponere solutiones facillime poterunt, dummodo vel discursum bene a natura comparatum habeant, vel arte aliqua ratiocinandi formulam mediocriter fuerint assequuti.

10 CAP. II. DE ORDINE ET PROCEDENDI MODO.

b 3^r
637

29

I. Membrum.

Vulgata satis apud Peripateticos caeterosque philosophos est sententia, quemadmodum in iis quorum sunt principia, causae et elementa, ex horum est cognitione 15 procedendum. Cum igitur in praesentiarum eiusmodi nobis pertractanda occurrant, nempe quorum simplicia quaedam sunt causantia, principia et elementa, ut ex eorundem notitia praecurrente procedamus oportet. A partibus ergo ad tota, a portionibus ad integrata regulatus intellectus in 20 horum inquisitione, inventione et consideratione ducatur.

II. Membrum.

Ut igitur in perlegendi scribendique arte a preeapparatis cognitisque elementis ad syllaborum constitutionem,

b 3^v

30

2 liceat G 10.11 De ordine, et procedendi modo. Cap. II. Membrum I. traspongono qui e sempre in seguito (cf. *De Lamp. Venatoria*) AA²⁻³G 12 Peripateticos AG: paripateticos P

eque constitutis syllabis ad terminorum seu vocabulorum prolationem manuducitur et expressionem; ita et in regulanda ratione, et intellectus artificiosa formatione, a quibusdam principiis, quae literis plane proportionantur, ad 5 compositionem quandam, quae syllabis est proportionalis, eque hac ad maioris compositionis terminos, velut ad integras dictiones, tentanda est promotio.

III. Membrum.

Tribus igitur existentibus intellectus operationibus, ut
 10 philosophorum schola testatur et per se se res ipsa insinuat,
 quarum prima est simplicium apprehensio, secunda com-
 positio et divisio seu verificatio, tertia discursus seu argu-
 mentatio; a prima ad secundam, a secunda ad tertiam est
 intentanda methodus. Est autem simplex apprehensio actus
 15 sive actio intellectus, qua aliquid incomplexum appre-
 hensit, utpote alicuius termini significationem, vel simplicem
 intentionem, nempe | qua terminus ipse per se sumitur et 638
 non cum aliquo alio complicatum alioque adiectum. Com-
 positio vero prima seu (quam ita proprie dici volumus)
 20 verificatio, est actus seu actio intellectus secunda, primam
 consequens, quae plura | simpliciter apprehensa connectit, b 4r 31
 componit, dum invicem haec copulata vel ab invicem
 dissita valet enunciare. Discursus autem est actio seu actus
 intellectus, quae ab una ad aliam compositionem vel divi-
 25 sionem, quae ex talibus compositis divisisque consistit,
 egreditur.

1 vocabulorum AG: vocabulorem P 9 exstantibus G 17 ter-
 minus AG: terminus P 18 aliique G, ma cf. sopra a p. 132, 9 24 qui
 ab una G

IV. Membrum.

Simplex apprehensio fit, cum terminum seu definitio-
nem, nempe alicuius esse vel essentiam, concipimus absolute
et secundum se, ut cum mente apprehendimus significatio-
5 nem huius incomplexi termini Deus; ipsaque proportiona-
tur primo grammaticorum apparatui, qui docet primo co-
gnoscere elementum A. Compositio fit, cum plura simpliciter
apprehensa unimus, nempe ubi de uno aliud affirmamus,
ut postquam per primam actionem novimus quid significet
10 Deus, quid significet bonum, mox per secundam noscamus
dicere Deus est bonus. Divisio fit, ubi plura simpliciter
apprehensa concipimus non posse cohaerere, quandoquidem,
noto quid significat nomen Deus et quid significat nomen
corpus, ducimur ad negandum alterum ab altero, dicendo
15 Deus non est | corpus; et haec actio proportionatur b 4v 32
secundo grammaticalii apparatui, qui docet connectere con-
sonantem B cum per se sonante A, proferendo syllabam
BA, item duarum vel plurium consonantium connexionem
absque vocali esse mutam, cognoscendo BC nullam esse
20 syllabam. Discursus sive argumentatio est, cum ex uno
composito vel diviso, cum scilicet ex uno affirmato vel ne-
gato ad aliud quippiam deductive inde affirmandum vel
negandum proficiuscimur, ut cum ex hac compositione seu
affirmatione Deus est bonus, ad aliquid | aliud compo- 639
25 nendum procedimus sive affirmandum, dicendo ergo est
sui communicativus, vel ad aliquid dividendum seu
negandum, dicendo ergo non invidet; et haec actio

13 significet tutte e due le volte G 21 affirmato AG: affirmato P
25 procedimus A²G: praecedimus P

proportionatur tertio grammaticorum operi, quo in dictio-
nes migrant syllabae, et tandem in orationem conflandam
dictiones multiplicantur. Sicut ergo dictiones ipsae syllabas,
syllabaeque literas praesupponunt, ita nullus discurrit
5 nisi prius composuerit vel diviserit, nemo dividit vel com-
ponit, nisi postquam simpliciter apprehenderit.

V. Membrum.

Praesens igitur pertractatio nostra in tres praecipuas b 5^r 33
partes dissecatur. In quarum prima de simpliciter appre-
10 hensilibus tamquam alphabetum proponentes institutio-
nem facimus; in secunda tanquam in syllabas elementa
complectentes, de terminorum ad invicem varia composi-
tione; in tertia tamquam ad completam lectionem vel
scripturam promoventes, ea quae ad argumentationis et
15 Lullianae structurae perfectionem faciunt indicabimus.

CAP. III. DE SIMPLICIBVS VOCIBVS.

I. Membrum.

Simplices ergo intentiones (quas incomplexos terminos communiter appellant) haec sunt, in quas propositio
20 seu verificatio resolvitur, quae secundum se sumptae nec verum neque falsum significant, sine ipsis tamen nihil verum nihilque | falsum intelligitur aut profertur; b 5^v 34
huiusmodi sunt nomina vel verba, quando extra proposi-
tionem per sese capiuntur, definitiones item, ad quarum

6 apprehenderit A³G: appredehenderit P (apprehenderit A: ap-
prehenderit A²) 10 e 18 tanquam AG

constitutionem quamvis plures termini concurrere videantur, unus tamen sunt terminus, quandoquidem sine copula, verbo inquam substantivo, ubi nulla est affirmatio vel negatio, nulla itidem verificatio, nullus poterit esse complexus terminus.

Horum alii appellantur categorematici, alii syncategorematici: primi generis sunt, qui per se sumptui aliquid certi et definiti repraesentant; secundi vero, qui non sunt apti ad quipiam, nisi cum alio iuncti termino categorematico, significandum: huius generis sunt signa distributiva, copulae, disiunctiones et (praeter nomina atque verba) id genus alia.

Licet utrumque simplicium terminorum genus usu veniat, ut videbitur infra in rota quaestionum, seu regulare rum ut Lullius appellat, nos in proposito categorematicorum duntaxat divisionem faciemus.

II. Membrum.

Simpliciter ergo apprehensibilium alia sunt de quibus b 6^r

aliquid dicitur seu subiecta, alia sunt quae de aliquo dicuntur seu praedicata; haec enim sunt, in quae omnis verificatio resolvitur, ut in hac propositione 'Mundus est aeternus', mundus capitur ut de quo aliquid dicitur, aeternum autem ut quod de aliquo dicitur.

In omni igitur verificatione seu problemate nihil est quod ulterius inspicere potissimum possimus praeter duo haec praecipua, quibus adnexi postmodum intelligantur

⁶ categorematici G: cathegorematici P ^{6.7} syncategorematici A²G: syncathegorematici P: similmente in seguito ⁸ repraesentant A²G: representant P

modi, copulae, non quidem ut enunciationis partes, sed ut partium totiusque conditiones atque accidentia quaedam.

Hic tamen, pro ratione subiectorum et praedicatorum citra errorem habenda, illud est animadvertisendum, quantumvis Lullio termini unius rotae vel illis affines atque similes subiecta nominentur, et alii condistinctae alicuius praedicata, non ob eam causam aliquid obest quominus mutuas vices praedicata subiectaque commutare possint interdum; haec enim *omnia* subiecta sunt, quatenus de 10 ipsis aliquid dicitur, praedicata autem, quatenus de aliquo dicuntur eadem, sicut alia quaestio est, an quod est intensive infinitae potentiae sit Deus, et an Deus sit infinitae potentiae intensive.

II. Membrum.

b 6^v
641

15 Porro licet haec ita se habeant in arte ista, ut tamen sit iuxta omnes rationes ordo quidam, subiectorum nomine tantummodo rerum substantias et species intelligimus, nomine autem praedicatorum, ea quae in ipsis et circa ipsa esse intelliguntur universa.

20 Horum autem alia sunt absoluta, sicut et subiecta ipsa absolutum quiddam sunt, ubi non per collationem et co-intelligentiam quandam capiuntur; alia sunt respectiva seu relativa, quae semper intellectum alicuius alias connotant et implicant.

Istis hoc pacto se habentibus, ad simplicium terminorum sufficientiam capiendam praeordinavit elementaria

quaedam Lullius, in quorum uno per elementa novem designantur universa simpliciter apprehensibilia subiecta, in duobus simplicia praedicata, in alio termini syncategorematici, qui ad inventionis ordini atque materiae sub-
5 ministrant.

CAP. IV. | DE SIMPLICITER APPREHENSIBILIBVS b 7^r 37
SVBIECTIS.

I. Membrum.

Hic subiectorum nomine intelligimus tum ea de
10 quibus principaliter aliquid affirmatur vel negatur, vere dicitur vel false, tum etiam haec quae principaliter entitatem habent atque subsistentiam; in his enim universa, quae sunt substantia et per modum substantiae significantur, cum istis identificantur, ad ista reducuntur, inque istis
15 comprehensa intelliguntur; universa quoque aut horum sunt species, aut differentiae, aut partes, aut principia, aut proprietates, aut adiacentia, aut primariae, aut secundariae intentiones.

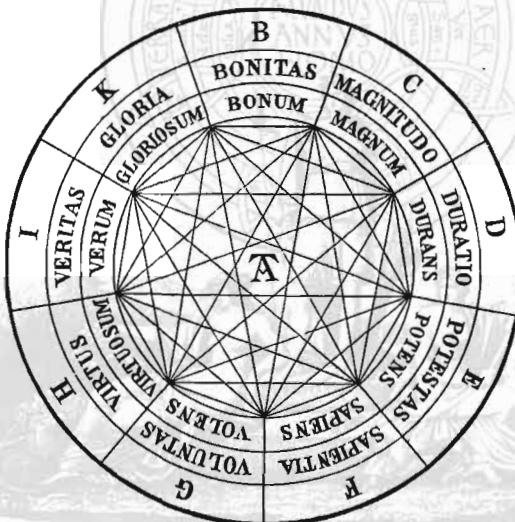
Iam ergo subiecta novem sunt per novem elementa
20 significata, in circulo qui inscribitur nota A.

15 compraeheſſa *PAA²⁻³* 20 nota A] nota .S. P: TA. G: nota *AA²A³*. In *P* segue l' annotazione Figuram vide in fine libri, e la figura in fatti è su foglio a sè in calce al volume: in *AA²⁻³* la figura è, come in *G*, intercalata nel testo, ma in quelle con la nota Sequitur Figura, in questa senza nota alcuna; nelle une e nell'altra senza il titolo Prima figura Lullii etc., che noi riproduciamo da *P*. È poi da notare che nella figura originale le lettere *B O D* etc. sono nel circolo più interno, non nell'esterno come nella figura nostra (=De Archit. Lull. p. 15)

PRIMA FIGVRA LVLLII A

idest absolvitorum praedicatorum.

642

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

38

BIBLIOTHECA WARBURGIANA ELECTRONICA
Ubⁱ B significat Deum, C angelum, | D coelum, E ho- b 38
minem, (F imaginativum,) G sensitivum, H vegetativum,
5 I elementativum, K instrumentativum.

Deum rursum capientibus subiectum ad foecunditatem et amplificationem, rota nobis ex novem divinis, utpote subiecto aequivalentibus, et inventionis materia mirum in modum complexe et incomplexe capta multipli- 10 plicantibus, et diversos de eodem concipiendi modos sug-

4 F imaginativum om. P, ma è già supplito a penna nell'esemplare Augustano e poi in AA²⁻³G 6 (B.) Deum AA²⁻³G rursum AG: ru- sum P 7 e 8 e 9 rotam e materiam e captam G

gerentibus, in hanc constituisse formam consuevit, ut B significet mentem, C intellectum, D amorem, E potestatem, F praesentiam, G scientiam, H providentiam, I iudicium, K iusticiam.

5 Angelum pro subiecto capientibus, rota suis elementis novem vulgatos ordines significans statuatur, ut B significet Seraphim, C Cherubim, D Thronos, E Potestates, F Virtutes, G Dominationes, H Principatus, I Archangelos, K Angelos.

10 Coelum si sit subiectum, in novem quas vulgi imaginatio sibi effingit sphaeras, B significante primum mobile, C stelliferum, D Saturni sphaeram, E Iovis, F Martis, G Solis, H Veneris, I Mercurii, K Lunae.

Homo si sit considerationis subiectum, ita in ordinibus atque gradus constituatur, ut B significet sacerdotem, C principem, D magistratum, E doctorem, F militem, G mercatorem, H mechanicum, I agricultorem, K servum. Idem si medicinae subiectum capiatur, iuxta novem vel ad novenarium redactas eius partes rotam constituat; aliter 20 si theologo, aliter si alio cuicunque. Ad hanc enim artem combinatoriam, quae novenario est adcommodata vel cui novenarium adcommodatur, omnia subiecta sive praedicta si reducantur, ad unum de novem elementis reducantur oportet; in combinatione enim exercenda terminos 25 unius generis alias generis termini numero exaequent oportet.

Imaginativum si pro subiecto capiatur, ita in rotam eiusdem potentiae disponantur, ut B significet ha-

4 justitiam A^3G 5. 10. 14 etc. (C.) Angelum—(D.) Coelum—(E.) Homo etc. $AA^{2-3}G$ 10 si sit] si fit PAG: sibi A^{2-3} 11 sphaeras AG: sphaeras P significat G 12 sphaeram AG: spheram P 20 alii G 25 termini G: terminos P; ma forse è da correggere piuttosto a v. 24

bens reminiscentiam, C discursum seu collationem specierum habens, D certam natura inditam artem habens, E providentiam vel huic proportionale habens, F locorum selectum faciens, G tempestatum praecautionem habens, 5 H coniugii appetentiam habens, I prolis educationem, K communis vitae tutelam.

Sensitivum ita distribuitur, ut B significet memoria habens, C aestimationem habens, | D phantasiam, b 8^v 61 E sensum communem, F videntem, G auscultantem, H 10 olfacentem, I gustantem, K tangentem.

Vegetativum si iuxta suas sit dispositum facultates, B significat proliferationem seu seminis emissionem et immissionem, C augmentum, D expulsivam facultatem, E digestivam, F attractivam, G appulsivam, quae extensione, dilatatione constrictioneque fit, H appetitivam, quae pro captu appulsus excitetur, I noscitivam, quae pro captu appulsum dictat, K vitam.

Elementativum habeat in rota B, quod significat in propriam sphaeram inclinativum habens, C generatio 20 vum, D alterativum, E generabilitatem, F alterabilitatem, G componibilitatem; H subiicitatem, I potentiam, K existentiam.

Free digital copy for study purpose only

Instrumentativum significat genus accidentium ult 25 tra substantiae genus extentum, quod quidem iis constat,

2.8 invece di habens hanno talvolta h. ovvero ha. ovvero hab. PA A²⁻³
3 F locorum A²G: E locorum P 20 E Generabilitatem AG: D Generabilitatem P 25 extensem (sic: extinctum AA²⁻³) P: extensem G

quae vel in illa sunt, vel circa illam esse intelliguntur. Ipsum iuxta plura coordinationum genera plures conficit rotas. Instrumentorum enim alia sunt in coordinatione operantis naturae, alia in coordinatione imitantis eam artificii | alias habentis rursum coordinationes, dum vel metaphysice, c 1^r 41 vel mathematice, vel moraliter, vel logice, vel mechanice molitur. Iam igitur ultra octo substantiae vel (ut cautius loquar) subiectorum genera substantiam significantia, unum ponitur nonum et ultimum per elementum K significatum, quod universa denotare debet accidentia. An (inquieris) non ex enumeratis plurima sunt accidentia? Immo (inquam) et omnia, si adiective capiantur. Modo, si recte consideras, omnia subiective, substantive materialiterve sumebantur, utpote prout subsistentem significant naturam, in qua aliquid esse potest, et de qua aliquid affirmari vel negari possibile est. Itaque taliter illa sunt substantiae, ut si adiective sumantur, eadem speciem et naturam referant accidentium, sicut et haec omnia novem taliter sunt subiecta, ut eadem possint esse praedicata, ut divinitas, divinum, spiritualitas, angelicum, coeleste, humanum, et ita alia, si adiacenter et denominative capiantur. Non minus et ea quae praedicatorum loco accipientur substantive capta, citra controversiam subiectorum vices obtinebunt; subiectum quippe considerationis potest esse bonitas, cui accedit divina, angelica, coelestis, humana, mundana; itidem maioritas, principium, et caetera quibus etiam accedit divinum, angelicum, coeleste, et alia. Cur autem tam ample notiones accipienti ista sint tantummodo subiecta, illa vero tantummodo praedicata, si requiri-

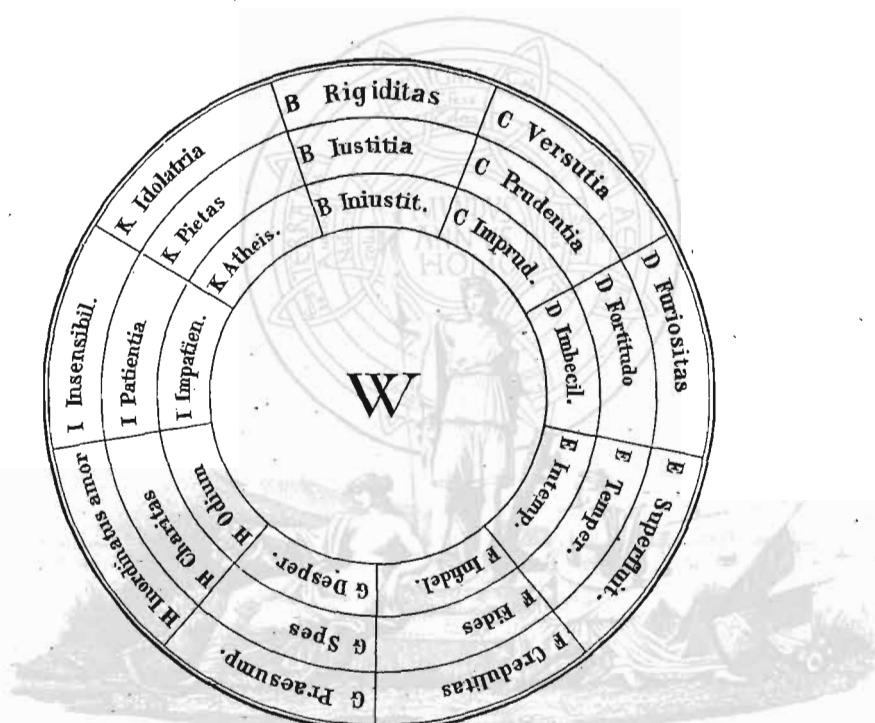
5.6 metaphysice G: methaphysicè PA²⁻³: methaphisice A 13 Modo
si recte consideras omnia PG 14 prout] puout P

ras, certe (inquam) artis huius generalitati, cui de omnibus **c 1^v** 62
 posse dicere atque discurrere per omnia proprium est, et
 cui universa atque singula ad quaeque (ut de eisdem | sive **645**
 in recto sive in obliquo, sive, ut aiunt, quidditative et
 5 univoce, sive denominative dicuntur) referre licet, non
 convenit discretio subiecti et praedicati, neque eius cui
 aliquid et eius quod alicui accidit, quia ut munus eius est
 de omnibus, ita omnia dicibilia sunt illi subiecta et sub-
 stans; nihil quoque est, quod non adcommodet praedica-
 10 tioni et accidentalitati. Verum enimvero ad artis manife-
 stationem rationi consentaneum esse videtur, ut quaedam
 sub una, quaedam sub alia definiantur ratione; facile
 namque intelligentibus erit eadem haec qua illa capieban-
 tur ratione vicissim accipere.

The Warburg Institute
 Centro Internazionale di Studi Superiori
 BIBLIOTHECA
 Istrumentativum igitur cum universaliter genus
 accidentium significet in proposito apud Lullium, duplex
 est, physicum videlicet seu naturale, et ethicum seu morale.

Physicum ergo instrumentativum conflatur in rotam, ubi **B**
 20 significat quantitatem, **C** qualitatem, **D** relationem, **E** actionem,
F passionem, **G** habere, **H** situm esse, **I** quando, **K**
 ubi. | Ethicum autem instrumentativum triplicem constituit **c 2^r** 63
 rotarum ordinem, in quarum media significantur virtutes,
 in extremis vero significantur vicia, externa quidem quae
 25 per excessum, interna vero quae per defectum.

4 quidditative **G**: quiditative **P** 19 Physicum **AG**: Phisicum **P**
 28 significantur **AG**: significanter **P** 24 extremis **AG**: extraemis **P**

Hic optime insinuatur quemadmodum virtus unum **646**

agnoscit contrarium, vitio autem tum virtus tum et vitium alterum obsistit et contra armatur; et ideo inter iniquos **c 2^v** **44**
vera non potest esse amicitia. Ad praedictae quoque figurae similitudinem altera, quae quamvis ad eandem (ut et eiusdem generis aliae) reduci possit, ad facilitatem tamen maiorem uberioremque inventionis copiam conflatur in eundem modum:

B Superbia.	B Hūmilitas.	B Contemptus sui.
10 C Luxuria.	C Castitas.	C Frigiditas.
D Gula.	D Sobrietas.	D Avarum iejunium.
E Mendacium.	E Veritas.	E Vaniloquium.

F Obstinatio.	F Constantia.	F Inconstantia.
G Curiositas.	G Sollicitudo.	G Acedia.
H Invidia.	H Complacentia.	H Aemulatio.
I Ira.	I Longanimitas.	I Insensatio.
5 K Prodigalitas.	K Liberalitas.	K Avaritia.

CAP. V. DE SIMPLICITER APPREHENSIBILIBVS
PRAEDICATIS ABSOLVTIS.

I. Membrum.

Consequens modo est de praedicatis aliquid afferre. c 3^r 45

10 Primum autem de praedicatis absolutis, iuxta primam Lulianam figuram, quae inscribitur A, et notatur per elementum, quod est primum in dictione 'absolutum'; secundo de respectivis praedicatis, ut postea per universa praedicata, per eorum definitiones ubique modificata, diversas et 15 innumeras illorum formationes afferre possimus.

Praedicatorum ergo absolutorum praesens figura est, 647
videlicet quae intrinseca tantum significatione consistunt,
neque per id quod sunt ad aliud vel alterius esse dicuntur.
Praesens igitur figura A novem terminis in circulum dis-
20 positis constat, ubi

B significat bonitatem et bo-	F intellectum et intelligens.
num.	G voluntatem et volens.
C magnitudinem et magnum.	H virtutem et vigens.
D durationem et durans.	I veritatem et verum.
25 E potestatem et potens.	K gloriam et gloriosum.

1 Obstinatio AG: Ostinatio P 25 Figuram vide in fine libri an-
nota P, rimanda cioè alla figura di p. 252, che qui ripetono AA²⁻³G inse-
rendola dopo v. 15

Cuius quidem figuræ forma est circularis, propterea c 3^v 46
quod terminos continent in invicem convertibiles. Terminorum enim alii sunt in invicem convertibiles, utpote aequæ universales, alii vero non.

5 Porro praesentes termini dupliciter considerari possunt; uno modo videlicet in prima causa, seu primo subiecto per B significato, et ita in ea termini omnes aequæ sunt convertibiles; nunquam enim alterum alter in ea potest excedere. Tanto enim est bonus quanto sapiens, quanto 10 aeternus, quanto quidquid vere esse dicitur. Immo haec 648 omnia in Deo tum concretive tum abstractive significantia idem sunt, quemadmodum in infinito et sphaera tanta est latitudo, quanta longitudo et profunditas, immo idem est longum, latum et profundum; item quia extra infinitum nihil 15 est et infra ipsum nihil, ideo tale longum est absoluta longitudo, tale latum absoluta latitudo, tale profundum absoluta profunditas. Deo igitur propria est figura praesens per eiusdem omnimodam reciprocationem, tum inquam eam ipsam, quae fit per denominationem unius termini per 20 alium, ut cum dicitur sapientia bona, bonitas sapiens, vel complexe sapientia est bona, bonitas est sapiens, vel duobus terminis concretive sumptis, vel altero | concretive, c 4^r 47 altero abstractive, vel ambobus abstractive.

II. Membrum.

25 In caeteris autem subiectis non ita prorsus vicissim combinatio terminorum atque complexio verificatur, siquidem eis secundum magis et minus, utpote secundum nu-

9 quanto sapiens om. G 22 terminis AG: treminis P c 4r il foglio porta per errore la segnatura e2 in P

merum et mensuram, omnia tum naturalia, tum naturalibus adiuncta elargiuntur iuxta scalae naturalis proportionis gradus. Ibi ad subiectum B magis accedit C quam D, D magis quam E, E magis quam F, et ita deinceps. Subinde manifestum est, quod subiecta quaedam (sicut in E est manifestum) sunt magis sapientia quam gloriosa, quaedam sunt magis felicia quam scientia. Et ideo quibusdam videtur, hanc figuram ita reciproce effinctam primo tantum subiecto esse accommodatam, cui aequa secundum omnes rationes attribuuntur omnia.

Porro quamvis verum sit, quod dicunt iuxta apposita-
tam figurae proprietatem, non tamen eiusdem appropriationem considerant, neque non praeterit eos, figuram istam sicut et artem intelligi debere generalissimam.

15

III. Membrum.

c 4v 48

Eandem igitur figuram aliis omnibus intelligimus | ap- 649
propriabilem; secundum enim singulorum modos atque gradus non solum bonis sed et malis, non perfectis modo sed et imperfectis accommodabilis est, quandoquidem eadem oppositorum omnium, quorum eandem scimus esse opinionem sive scientiam sive sensum, est manifestatio. De quibus 20 igitur non dicitur bonitas, dicitur malitia seu non bonitas. Ex eodem ergo loco notitia, inventio et iudicium contrariorum, privativorum contradictiorumque indica-
tur. In omnibus ergo de iis inquirito aut affirmative, aut negative, aut simpliciter, aut in genere, aut in summo, aut in certo gradu, utpote iuxta modum propriae definitionis.

2 scalae A²G: schalae P 7 felicia G: foelicia P 8 reciproce AG: reproce P 9 aequa AG: aequae P 14 debere G: deberi P 24 contradictoriumque G

Quod autem obiiciunt de terminis undique convertilibus,
et quod illa aequalis undique reciprocatio manifestat per
illam linearum omnium ad omnia et singulorum ad singula
protensionem, id considerando diluitur, quod protensio et
5 reciprocatio illa in omnibus suo modo exercetur. Adnectun-
tur enim omnia omnibus vel affirmative vel negative, et
hoc vel denominative vel primitive, et hoc vel in recto
vel in obliquo, ut bonus homo, bona humanitas, bonitas
humana, bonitas hominis, iustitia bona, magna, aeterna,
10 malitia im|potens, defectuosa; de caeteris quoque suo iudi- c 5^r 49
candum est modo, unde artifices a praecipuis operationibus
artis huius non impediantur.

CAP. VI. DE SCALA HVIVS FIGVRAE.

I. Membrum.

15 Licet huius figurae scalam Lullius non explicet, im-
plicite tamen eam non excludit; ipsam ergo nos in simili-
tudinem scalae in secunda figura constituendae disponamus.
Est igitur ipsa via quaedam et ordo, quo quidem a supe-
rioribus ad inferiora descendimus, et ad superna consen-
20 dimus ab infernis; in ea duo, altitudinem scilicet atque
latitudinem, considerare licet.

Longitudo quidem scalae est, qua fit progressio a | ge- 650
neralissimis per subalterna usque ad specialissima atque
particularia, quatenus cum de aliquo dicere aut considerare
25 volumus, ab ipsa specie | vel individuo ad eius proxima c 5^v 50

2 reciprocatio AG: reciprocatio P manifestatur G 13. 15.
17. 22 scala, scalam etc. AG: schala, schalam etc. P

immediataque universalia, et per haec usque ad prima possumus ascendendo multitudinem colligere in unum. Definitur autem generalissimum, quod cum sit genus, non potest esse species, cui non supervenit universale univocum, 5 et quod in categorica coordinatione ea tantum respicit, quorum est contentivum, inferiora, de quibus omnibus univoce dicitur, cum de ipso nihil univocé dici possit, sed aequivoce vel analogice vel denominative. Specialissima species definitur, quae non potest genus esse; infra ipsam 10 enim non sunt species sed individua, et unam habet habituinem, quae est ad superiora, quorum respectu subiecta est species. Subalterna vero genera subalternaeque species sunt, quae in medio consistentia utrorumque suspiciunt rationem et duos admittentia respectus, de inferioribus 15 quidem praedicantur speciebus et individuis, et eadem superioribus vel superiori generi tamquam species subiiciuntur.

In quibus ita coordinatis duplex possibilis inspicitur praedicatio atque congrua, altera qua superiora omnia non 20 vicissim de omnibus enunciantur inferioribus, altera qua aequalia de coaequalibus vicissim. Iuxta primum modum specialissima de individuis dicuntur tantum, subalterna de specialissimis et individuis, superiora de inferioribus subalternatis et collocatis, suprema de omnibus. | Iuxta c 6^r 51
25 secundum vicissim dicitur de definitione definitum, exacta descriptio et proprium de descripto et subiecta specie et eiusdem constitutiva differentia; differentia et proprium de specie; descriptio, differentia et proprium, et horum plura vel unum, de pluribus vel uno reliquorum vel omnibus.

5 categorica G: cathegorica P 16 tamquam P: tanquam AG
20 qua G: quae PAA²⁻³ 24 suprema AG: supraema P

Quibus ita se habentibus in proposito dicimus praedicationem seu verificationem per modum scalae exerceri, quatenus ab istis praedicatis tamquam generalissimis re-
 5 solvendo ipsa descensus ad specialissima per subalterna efficitur, et per eadem a particularioribus ad illa compo-
 nendo fit ascensus. Ita descendentes dicimus iustitiam esse
 bonitatem, commutativam distributionem, et commutati-
 vam distributionem esse iustitiam; reddere homini debitum
 10 esse commutativam distributionem; simile alteri facere,
 quod ab illo receperis, esse reddere homini debitum; di-
 mitttere decem talenta, cum totidem tibi dimissa fuerint
 vel similiter habueris, est vere ita aliis facere sicut et
 tibi factum; iniuste igitur servus ille nequam egiisse con-
 15 vincitur. Ita e converso ascendentes eisdem assumptis ter-
 minis idem concluserimus. Est et congruam praedicationem
 exercere, qua aequalia de coaequalibus dicimus, ut ubi de
 invicem dicuntur hic enumerata | vel eiusce generis alia ge-
 neralissima, vel ipsis opposita de oppositis, vel de diversis
 20 diversa, ut cum dicimus iustitia est bonitas, veritas est
 iustitia, iustitia est veritas, bonitas est iustitia, et ubi de-
 finitiones de definitis dicuntur, ut bonitas est qua potentia,
 sapientia et magnitudo agit bonum, magnitudo est qua
 25 bonitas, sapientia, et caetera agunt magna, sunt possuntque
 magna seu magnificare vel sunt magnificata, iustitia non
 est ignorantia, iniquitas non est iustitia, ignorantia non

c 6^v 52

3 scalae AG: schalae P 4 tanquam AG 11 reddere AG: red-
 deret P 18 est P: esse corregge G 14 egiisse AG: aegisse P 18 in-
 vicem AG: invicè P 22 qua G: quo PAA²⁻³ 25 magnificare P: ma-
 gnificant G

est sapientia. Scalae igitur ascensui descensuique applicantibus accidit discurrere a propositis universalibus ad particularia et ab istis ad illa, et in istis illisque consistendo, ad rationes, ad correlativa, ad contraria, ad con-
5 distincta, et aliis quibuscumque modis apposita, adiacentia, coniugata.

III. Membrum.

Latitudinem autem scalae pluribus licet inspicere modis: | primo extensione significationis terminorum (de 652
10 qua infra dicetur), quatenus videlicet bonitas non solum se extendat ad significandum physice sed et ethice (simile iudicium est de magnitudine et aliis); secundo per duplicationem eorum per concretum et abstractum, dicendo bonitatem et bonum, magnitudinem et magnum; tertio per 15 distinctionem ivi, abilis et | are, dicendo bonificativum, c 7r 53
bonificabile, bonificare, ubi ivum significat principium activum, abile principium passivum, are principium copulativum, seu ivum principium effectivum seu communicativum, abile principium receptivum seu participati-
20 vum, et are principium connexivum sive actuale; quarto per distinctionem affirmativi et negativi, positivi et privativi, quatenus haec de aliis dicuntur secundum affirmationem, de aliis secundum negationem, de aliis positive, de aliis privative; quinto per distinctionem impliciti et expli-
25 citi, quia in terminis istis non solum continetur eorum ratio, sed et omnium quae dici possunt et imaginari absolorum praedicatorum, ut in tractatu de multiplicata-

1 scalae A: schalae P: scalam G 8 scalae AG: schalae P 27 ut
in tractatu etc.] cioè più giù f3r sqq.

tione terminorum patefiet; sexto per distinctionem proprii et appropriati, quatenus haec quibusdam naturaliter conveniunt, aliis per se et a se, aliis adventitie et per aliud, aliis inquam ex naturae substantia, aliis ex infusione, aliis
5 ex acquisitione.

CAP. VII. DE PRAEDICATIS RESPECTIVIS.

I. Membrum.

c 7^v 54

De genere praedicatorum supra diximus esse quaedam,
 quae hoc ipsum quod sunt aliorum esse dicuntur, respec-
 tiva, relativa, habitudinalia, ad aliud, quae (ut et praedicta) omnibus quae sunt et esse possunt, adcommodantur,
 unde et ipsa universalissima principia in arte ista haben-
 tur, suntque novem per elementa totidem significata. In
 angularem figuram disponuntur, qua eorum per omnia pe-
 netrativitas significetur. Per triangulos disponuntur, qua-
 tenus (inquit ita Lull.) in omnibus relationibus et habitu-
 dinibus sunt duo relata, et inter ea medians relatio. Tres
 sunt implicati trianguli, ut non solum eorum in alia, sed
 et mutua in invicem penetratitatis inspiciatur. Dicimus
 20 enim bonitatem differentem et bonitatis differentiam, item
 et differentiam principium et principii, item principium
 differentis et differentiae.

8 praedicatorum AG: predicatorum P 16 Lullius G

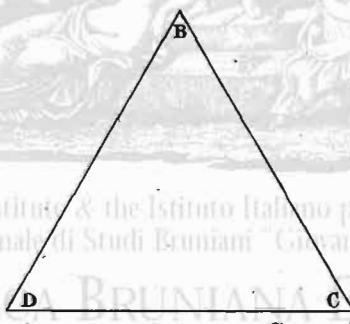
DE SECVNDA FIGVRA,
ET PRIMO DE EIVS PRIMO TRIANGVLO.

II. Membrum.

Extat figura, quae elemento T inscribitur, quia tri-
5 plici triangulo complicato conficitur. Ipsa producit novem
angulos, ubi novem elementa | non per totius complexi, sed c 8^r 55
per singulorum triangulorum seriem sunt ordinata.

Figuram vide infra.

Differentia.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

Ibi primus triangulus est B C D, quibus significatur
10 differentia, concordantia, contrarietas. Qui quidem anguli
intelliguntur omnia penetrare, quia (ut in corporibus est
manifestum) quod minoribus et consequenter verioribus
constat angulis, ipsum est penetrativius; penetrativissimum
certe, quod ex minimis.

⁸ Figuram vide infra (cioè a p. 272) P : om. G : in AA²⁻³ c' è invece
il titolo della figura seguente FIGVRA PRIMI TRIANGVL

II. Membrum.

DE PENETRATIONE PRIMI ANGVL B.

654

Penetrant igitur tum omnia principia absoluta, sive explicita sive in eis implicita intelligantur, tum etiam et 5 invicem respectiva; unde ratione prima dicuntur primam penetrare figuram, quae sane divisa est in elementa, quo- c 8^v 56 rum alia significant substantiam et sunt substantialia, puta omnia praeter K; alia significant accidentis et sunt accidentalia, ut quae sunt per ipsum K designata; alia 10 item sunt intelligibilia, ut B C; alia sensibilia, ut D E F G H I; alia rationis entia vel iis affinia K. Anguli praedicti iuxta istas et alias rationes omnia subiecta penetrant, quia angulus B penetrat intellectualia, ubi differentia inter intellectuale et intellectualis inspicitur, ut in 15 B ipso inter Deum verbum, inter Deum mentem, inter Deum amorem; in C inter Cherubim et Seraphim; in B C, ut inter Deum et angelum, inter bonitatem et magnitudinem, et ita de caeteris. Est differentia inter sensuale et sensuale, cum angulus B penetrat circa sensualia, considerando differentiam in D inter Saturnum et Iovem, in E inter virum et mulierem, in F inter canem et elephantem, et ita de aliis. Est differentia inter sensuale et intellectualis, ut in B D inter Deum et coelum, C E inter angelum et hominem, E K inter hominem et iustitiam.

1 Membrum III. (*cfr. a p. 245, 10 sq.*) corregge G, e similmente p. 268, 1 Membrum IV., 22 Membrum V., 269, 10 Membrum VI., 270, 5 Membrum VII., 271, 5 Membrum VIII.; invece A²⁻³ (*non A*) correggono qui Membrum I. 19 angulus G: angelus P (A A²⁻³)

II. Membrum.

Angulus item C omnia principia penetrat, et per omnia subiecta discurrit. Est enim concordantia inter intellectuale (et) intellectualis, ut | in B inter mentem, intel- d 1^r /y
 5 lectum et voluntatem, quae in una essentia radicata concur-
 runt, in C inter Cherubim et Seraphim, qui in simplicitate naturae concordant, ut in cognitione, intellectualitate et id genus aliis, in D inter hoc et illud coelum, hoc et illud astrum. Ita in aliis est iudicandum. | Insuper in B C inter 655
 10 intellectuale, quod est Deus, et intellectuale, quod est angelus, concordant enim in bonitate, sapientia, entitate, licet non sit adaequatio ulla neque comparatio; in C D inter angelum et coelum, quae concordant in bonitate, veritate, virtute etc. Idem esto in caeteris iudicium: inter
 15 sensuale et sensuale, ut inter D et E, id est coelum et hominem, F G imaginativum et sensitivum, G H sensitivum et vegetativum, H I vegetativum et elementativum. Vel in G, ut inter hoc sensitivum et illud, in H inter hoc vegetativum et illud, in I inter hoc elementativum et illud,
 20 in K inter hoc et illud instrumentativum.

DE PENETRATIONE ANGVLI D.

III. Membrum.

Similiter angulus D omnia principia penetrat, et per omnia subiecta discurrit. Sicut enim | differentia et concor- d 1^v /y

4 et AG: om. P 8 in D G: in C per errore P (e così anche AA²⁻³)
 15 id est AG: i. P

dantia sunt inter sensuale et sensuale, intellectuale et intellectuale, sensuale et intellectuale, in hoc et in illo sensuali, in hoc et in illo intellectuali, ita et contrarietas. In subiecto B contrarietas est inter summum bonum et sum-
5 mum malum, ipsum ens et ipsum nihil; in C inter calo-
daemonem et cacodaemonem; ita in aliis quorum quaedam
per se contrarium recipiunt, ut est manifestum.

DE HORVM ANGVLORVM IN INVICEM PENETRATIONE.

10

IV. Membrum.

Sicut autem praesentes anguli aliam penetrant figura-
ram, tum per subiecta tum per praedicata disurrentes,
ita quoque invicem se penetrant, dum istius trianguli an-
guli per alios triangulos et angulos discurrunt. Dum vide-
15 licet B penetrat in angulum E, qui est primus secundi
trianguli, dicendo et considerando differentiam inter prin-
cipium et principium, item angulos E F considerando dif-
ferentiam inter principium et medium, angulos item
omnes E F G, penetrat etiam primum angulum tertii
20 trianguli, dicendo in H differentiam inter maioritatem et
maioritatem, in H I differentiam inter maioritatem et aequa-
litatem, in H I K inter maioritatem, aequalitatem et mi-
noritatem. Penetrat tandem tertii trianguli angulos eodem
pacto, intuendo | differentiam inter maiorem aequalitatem, d 2^r 39
25 minorem aequalitatem etc., nunc quidem sigillatim singu-

1 et sensuale AG: et sensuale P 10 Membrum IV. AA²⁻³:
III Membrum P: per G vedi a p. 267, 1 20 differentiam] differen-
tia PG, ma cf. v. 16 e 24 21 differentiam] Differ. P: differentia A²G

los, nunc vero communiter duos, nunc universaliter omnes.
Simile iudicium est de penetratione angulorum C et D per
alios angulos et triangulos.

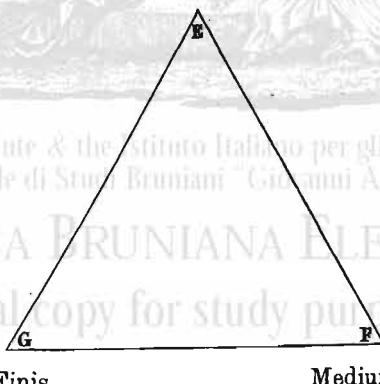
DE SECVNDO TRIANGVLO SECVNDAE FIGVRAE.

5

V. Membrum.

Secundus triangulus secundae figurae est E F G, ubi
E significat principium, F medium, G finem; qui anguli
eadem qua superiores forma omnia penetrant. Cuncta
enim aut sunt principium, aut medium, aut finis; aut per
10 principium, per medium, per finem; aut in, ex principio,
medio, fine; aut principii, medii, finis.

Principium.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

Hic triangulus et eius anguli omnia penetrant, quae
sane penetratio aut est per rectum aut per obliquum ca-

d 2^v
657

7 E AG: è P 8 superiores G: superiore P 10. 11 aut, in, ex
prin. med. fin. P: aut in vel ex principio, medio, fine G 12 nella
figura originale (e anche in AA²⁻³) per errore sono ripetute le lettere B D C
della figura precedente: G ha giustamente corretto E G F

sum, ut in proposita divisione diximus, et cuilibet etiam permodicum ingenioso ad dictorum similitudinem facile est coniicere.

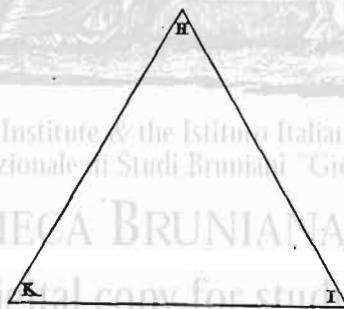
DE TERTIO TRIANGVLO.

5

VI. Membrum.

Tertius triangulus est H I K, ubi H significat maioritatem, I aequalitatem, K minoritatem. Qui certe anguli et triangulus non minus caeteris omnibus intelliguntur esse penetrativi; cuncta enim aut sunt maioritas, aut minoritas, aut aequalitas, aut in, cum, ex his, vel horum quodam.

Maioritas.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISR)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

Minoritas.

Aequalitas.

Penetrant, inquam, omnia subiecta, omnia praedicata, **d 3^r** 61
et omnes praedicatorum subiectorumque circumstantias,
aut per rectum aut per obliquum, aut adiective aut sub-
15 stantive, sicut et caetera.

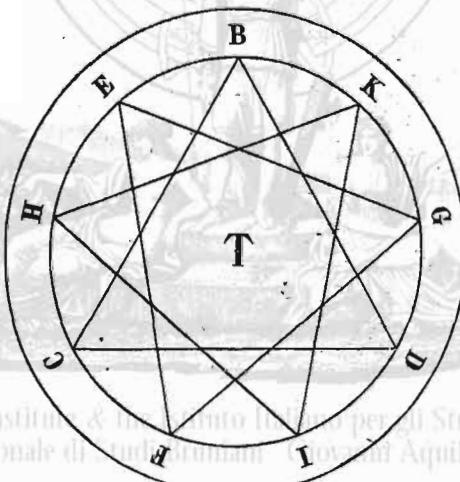
11 nella figura Minoritas G: Mino. P

CAP. VII. DE COMPLICATAE FIGVRAE
ANGVLORVM SIGNIFICATIONE.

I. Membrum.

Ratione igitur in superioribus explicata tres designati
5 trianguli complicantur.

658

The Warburg Institute & Centro Internazionale di Studi Filosofici
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Loyola di Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Ibi super angulum 'differentia', et super angulum d 3^v 62
'concordantia', et super angulum 'contrarietas', utpote
super B C D angulos, est titulus inter sensuale et sensuale,
intellectuale et intellectuale, sensuale et intellectuale, ut
10 significantur obiecta dictorum angulorum atque subiecta.
Haec etenim de omnibus vel recte vel oblique, vel affirmativa (vel) negative dicuntur et inquiruntur.

1 VII PAA²⁻³; VIII emenda G, cf. p. 265, 6 12 vel negative A³G:
negative A¹G: negedatiuē P

II. Membrum.

Ibi super angulum E principium est titulus causa,
 quantitas, tempus, ad denotandum quod secundum amplam
 extentamque significationem, qua et causarum genera qua-
 tuor complectitur, terminus ille accipitur: et videlicet pro
 causa efficiente, a qua vel dirigente vel ordinante vel
 administrante fit aliquid; et pro formali, secundum quam,
 ad cuius similitudinem, imitationem, formam, modum sive **659**
 essendi sive praesentandi fit; et pro materiali, ex qua, de
 qua et in qua aliquid conflatur vel componitur vel in
 aliud transmutatur; et pro finali, propter quam fit et ad
 quam ordinatur aliquid.

Declarat Lullius in libro De auditu cabalistico, se **d 4^r** **63**
 per terminum illum 'causa' intelligere genus substantiae, et
 per terminos illos 'quantitas et tempus' intelligere genera
 accidentium, et universa contra substantiam distincta praedica. Neque obest quod substantia intelligatur implicata
 in iis quae significantur per octo elementa figurae S, et
 novem accidentis genera in eiusdem figurae nono ele-
 mento K. Ipsa enim accidentia, dupliciter considerata, ad
 duas (iuxta duos respectus et officia) pertinent figuras. Sub-
 stantive inquam sumpta in genere subiectorum intelligun-
 tur (sic etenim instrumenta sunt, quibus aliquid contingit
 operari), adiective autem capta (etiam cum ipsa substantia)
 praesentem necessario figuram subintrabunt. Substantive
 intelligo sumi aliquid, quando ipsum per alia denomina-
 bile est atque considerabile; adiective autem, quando per
 ipsum alia.

⁴ extentamque A: extenctamque P: extensamque G

III. Membrum.

Ibi super angulum F medium est titulus coniunctionis, d. 4^v 66
 mensurationis et extremitatum, ad significandum quibus
 medium dicitur tres esse modos. Est enim primo medium
 5 coniunctionis, sicut intercessor, interpellator, copulator,
 leno et similia; copula item quae facit subiecto convenire
 praedicatum, sicut anima est medium per quod probatur
 animal esse vivens, sicut et verbum substantivum quod
 dicitur eorum quae de altero praedicantur nota. Est se-
 10 cundo medium mensurationis, sicut est illud quod praecise
 proprieque medium aequaliter distat ab extremis, ut cen-
 trum est medium circuli. Adde quodlibet inter extrema
 positum, quod cum neutrum sit illorum, communiter me-
 dium appellatur, ut omnes singulique gradus inter primum
 15 et ultimum Arietis. Est tertio medium extremitatum, in 660
 quod quomodolibet aliter seposita concurrunt; unde actio
 medium esse intelligitur inter agentem atque patientem,
 ut inter bonificabile et bonificatum est bonificare, amare
 seu amor inter amantem et amatum; unde amans, amabile
 20 et amare sunt una amabilitas indivisa d. Lull.

IV. Membrum.

Ibi super angulum G finis est titulus perfectionis, ter-
 minationis et privationis, ad et huius termini amplitudi-
 nem significandum.
 25 Est enim primo finis perfectionis seu causalitatis, ad d. 5^r 67
 quem omnia diriguntur; tendunt et conquescunt; sic homo

3.11.15 extremitatum etc. AG: extraemitatum etc. P, e così altrove
 9 eorum, quae de altero praedicantur, nota G 20 d. Lull. PAA²⁻³:
 doctori Lullio G 24 significandam G

est finis plurimorum, Deus est finis omnium. Est secundo finis terminationis, sicut Alpes sunt finis Galliae in Italiam, et Pyrenes in Hispaniam. Est tertio finis privationis, ut mors, defectus, extinctio.

5

V. Membrum.

Ibi super angulos H I K, id est maioritatem, aequalitatem, minoritatem, est titulus inter substantiam et substantiam, inter accidens et accidens, inter substantiam et accidens, ad significandum triangulum et angulorum singulos omnia penetrare; est enim maior substantia coeli quam aquae substantia quodammodo, est maius quodammodo accidens intelligere quam credere, est maior ratio entis in substantia quae existit, quam in accidente quod inhaeret. Est item aequalitas inter substantiam, quae est individuum unius speciei, et alterum individuum eiusdem vel alias speciei; inter accidens, quod est una experientia vel scientia, et accidens, quod est alia experientia vel scientia; et potentiam visus ad videndum, et auditus ad audiendum; inter substantiam et accidens substantive sumptum, sicut inter hominem et risibile, equum et hincibile.

Est tandem minoritas inter substantiam et substantiam, **661**
substantiam et accidens, i. quia (ut visum est) est et maiora **5^v** ritas; unum quippe correlativorum est iudicium.

9 angulorum AG: augulorum P 11 aquae AG: aequas P

CAP. VIII. DE SCALA PRAESENTIS FIGVRAE.

I. Membrum.

Secundae figurae scala etiam propria altitudine latitudineque constat. Est ergo longitudo scalae materia seu 5 subiectum, in quo discurrit intellectus, a supremis et universalissimis per intermedia ad infima descendens, vel ab infimis per eadem concordans ad suprema, ut cum a differentia, quae super omnes differentiarum species est universalissimum principium, ante quam et supra quam 10 nulla est differentia (ipsa enim per aliud non differt, et per ipsam differentia differunt universa), descendimus per proximas immediatasque partes, species modosque ad infimam atque remotissimam, et cum a concordantia, quae est a 6^r 6^m universalissimum principium (per quod et quo omnia con- 15 cordantia concordant, et quod non concordat per aliud, quod se ipso cum aliis in ratione principii concordat), ad remotissima et maxime particularia per proxima mediaque converso descendimus ordine. Simile de aliis praesentis figurae angulis in proposito penetrativi ascensus atque 20 descensus est iudicium. Sic ab ista signata differentia, quae est inter Socratem et Achillem, procedimus ad differentiam inter hunc philosophum et hunc militem, inde ad differentiam militiae et literaturae, inde ad universaliores, quae est inter institutum ordinatum ad culturam animi, et or- 25 dinatum vel ad necem corporum vel ad honores externos;

1 CAP. IX. G SCALA AG: SCHALA P, e similm. v. 3. 4 etc. 5 su-
premis AG: supraemis P, e similmente supraema etc. in seguito 9 ante
quam G: ante-/quam PA²⁻³: antequam A 16 quod (innanzi a se)
PAA²⁻³: sed G 20 descensus AG: de |scensus P

itaque deinceps pro captu rei propriique ingenii usque ad generalissimum, quod est differentia, ultra quod non est possibile progredi. Idem de descensu vice versa iudicium est.

- 5 Verificatur etiam descensus huiusmodi in terminis titulorum qui sunt in angulis, quia a differentia quae | est 662 inter sensibile et intelligibile, procedimus ad differentiam quae est inter angelum et hominem, inde ad eam quae est inter Cherubim et philosophum, inde ad hanc quae est 10 inter Lullium | et unum ex iis; sic a differentia quae est d 6v inter sensibile et sensibile, ad eam quae est inter plantam et animal, eam quae est inter pisces et herbam, eam quae inter delphinum et vitim, ad hanc quae inter hunc delphinum et hanc vitim. Idem de aliorum titulorum ascensu 15 descensuque iudicium.

II. Membrum.

Latitudo quoque praesentis scalae ad praecedentis figurae similitudinem capitur; etenim praesentes termini non arcte, sed iuxta amplissimam capiuntur significationem. 20 Non enim differentiae nomine intelligimus ipsum quo propriissime aliquid ab aliquo differre dicitur, utpote quod genus dividens specierum est essentialiter constitutivum; sed est omnis quae proprie, omnis quae communiter dicitur. Huc accedit alietas, diversitas, disparitas et quidquid 25 ad copiam considerationis et inventionis sub ista dictione spectari potest. Simile de concordantia iudicium, quae omnem convenientiam, consistentiam, unionem, identita-

18 et vitim, ad noi: vitim et ad P: (et) vitim et ad AG 19 am-
plissimam G

tem, concursum, compatentiam complectitur. Ipsam, licet universalissima sit, minus tamen universalem appellat Lullius, quam sit differentia; omne enim quod concordat, aliquo modo differt (siquidem idem sibi ipsi concordare non dicitur); concordantiam igitur includit differentia. Sed tamen omnem differentiam dicere possumus a concordantia includi; nihil enim differt quod aliqua non concordet ^{d 7r} 69 ratione, vel per entitatem, vel per esse, vel per considerari, vel per imaginari, vel per dici. Optime quoque dicit ⁶⁶³ 10 comparans contrarietatem differentiae; contrarietatem enim in omnibus invenire non possumus, nisi forte nomine contrarietatis extento ad supponendum pro omni oppositionis genere, ut repugnantium, relati| vorum, privativorum, contradictiorum, e regione appositorum. Sed hīc intellige 15 comparationem esse factam seorsum ab arte, quatenus scilicet proprius significantes termini capiantur. Alioqui ab ipso Lullio quaereremus de enumeratis oppositionis speciebus, ad quod principium reduci velit eas aliud, cum non com mode ad duos alios triangulos possint pertinere. In hoc 20 autem qui relinquitur, nemo nisi delirus ad angulum differentiae vel concordantiae referet.

III. Membrum.

In secundo quoque triangulo latitudo scalae manifesta est, ubi principium non solum significet quod proprio contra terminum a quo causa distingui solet et elementum, sed et omnia quae sub huius dictionis usu significantur. Id manifestat titulus anguli: causa, quantitas et tempus; la-

¹ forse competentiam ¹² extencto (sic) *P*: extincto *AA²⁻³*: extenso *G* ¹⁶ proprius *PA*: proprius *A²⁻³*: proprie *G* ²⁰ ad-angulum *P*

titudo item medii, quam inducit titulus coniunctionis, mensurationis et extremitatum; latitudo quoque finis, quae finem causalitatis seu perfectionis, finem terminationis, finem privationis d.

5

IV. Membrum.

d 7v

70

In tertio similiter triangulo, ubi maioritas est inter eam quae est in substantia, qualitate, magnitudine, eam quae inter substantiam et substantiam, qualitatem et qualitatem, magnitudinem et magnitudinem, similiter et in 10 multitudine, virtute, potentia, facultate, loco, situ, tempore, aeternitate, et caeteris, quae omnia nomine accidentis et substantiae ab Archyta, Aristotele et Lullio significantur. Non aliud est de latitudine gradus scalae tertii anguli iudicium; perpetuo enim minoritas cum maioritate (cuius 15 est correlativa) comprehenditur. Latitudo quoque anguli aequalitatis in propriae scalae angulis patet, quia non capitur iuxta arctam, qua sumitur in secunda categoria, significationem ab Aristotele dicente maxime proprium esse quantitatatis | per aequale et inaequale dici'; sed usurpatur 664
20 secundum omnem modum, quo aliquid cum aliquo pariter dicitur atque se habere intelligitur vel absolute vel respectiye sumptum. Unde aequalem dicit Lullius visum intellectui, quia aequa se habet ille ad sensibilia, ut iste ad intelligibilia. Harum scalarum latitudinem, ubi de ter-
25 minorum multiplicatione considerabimus, specialius forte distinguemus.

4 d. (cioè dicit) *PAA²⁻³*: indicat *G* 5 IV. *AG*: III. *P* 7. 8 magnitudine, *(et)* eam quae *G* 12 Archyta *G*: Archyta *P* 17 categoria *AG*: cathegoria *P* 18 *Ar.* *Categ.* c. 6. 6^a 26 24, 25 cf. *f3^v* sqq. (*P*)

CAP. IX. DE SIMPLICITER APPREHENSIBILIBVS d 8^r 71
 SYNCATEGOREMATICIS.

I. Membrum.

Peracta categorematicorum consideratione, ad terminos syncategorematicos consequenter transeamus. Sunt autem decem quaestionum signa, ad quae omnia reliqua reduci posse Lullius intelligit. Quam sane reductionem, quantumvis incomptam, ut tamen nihilo minus venerabilem amplectimur. Hic minime ad terminorum est proprietatem respiciendum, sed tantum ad eum quem notant ordinem, texturam, architecturam; unde pro dispositione ex hac theoria alii quidem melius, alii vero minus bene ad inventionis indicique actus valeant incedere. Hic enim non fabricatorem, qui manum lignis, lateribus et cemento admovet, sed architectorem facimus, cui quodam in culto indice et rudi quadam designatura sufficit ei, qui pulchram optimamque domum aedificare intendit, lineis et numeris, quot rei propositae necessitas exquirit, modulum insinuasse.

Mitto quod sicut hae decem quaestiones ad combinatoriae artis commodum necessario ad novenarium numerum sub novem elementis contrahuntur, ita et alias multas, quas posses invenire, ad eos (ut melius tibi fieri posse videtur) qui expressi sunt modos reducantur, quantumvis ex rigore propriae significationis minime reduci valeant. Illud enim hic considerare oportet, quod artis huius ter-

1 CAP. X G 2.4.5 SYNCATEGOREMATICIS, categorematicorum etc. G:
 syncathegomaticis etc. P 18 incedere AG: incedere P 14 ateribus G 22. 23 aliae multae emenda G

mini non physice, non logice, non metaphorice, sed amplius (ut amplissima est huiuscemodi ars) ad significandum extenduntur. Decem igitur quaestiones per decem terminos sub novem elementis proponantur, quas ordinate in sequenti 5 figurae licet inspicere ordine:

B utrum	F quantum
C quid	G quale
D de quo	H quando
E quare	I ubi
10 K quomodo, cum quo	

Quae non ideo dicuntur quaestiones, quia taliter in praxim artificii reducantur, sed quoniam per modum quaestioneis primo significare videntur, quod optime Lullius etiam ipse manifestat, dum easdem et regulas appellare 15 consuevit; quandoquidem ex instituto principali potius ad regulandum et definiendum quam ad inquirendum sunt finaliter ordinatae, ut per ipsas disponamur et ordinem in discursu, resolutione et explicatione conceptionum.

20 BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

II. Membran.

Free digital copy for study purpose only
Quae sane regulae seu quaestiones non sunt utcumque appositae, sed rationaliter ordinatae. Harum enim aliae ad intrinsecam rei spectant rationem, aliae ad extrinsecam, aliae ad intrinsecam quodammodo et quodammodo ad 25 extrisecam. Primarum aliae dicunt prorsus absolutum esse, ut 'utrum', 'quid'; aliae aliquem denotant respectum, ut 'de quo' et 'quare'; aliae plus ad extrinseca respiciunt, ut

12 reducuntur G

BRUNI Opp. lat. II, 2.

'quantum' et 'quale'. Secundarum (utpote quae respiciunt non quod est in, sed quod est circa subiectum) aliae respiciunt tempus seu durationem, ut 'quando'; aliae locum sive situm, ut 'ubi'. Tertiарum quaedam est inquirens medium rei sive in se et circa se, sive in alio et circa aliud, ut 'quomodo'; alia vero concomitans illius, sive adiectum, sive proximum, sive correlatum, intrinsecе vel extrinsecе perscrutatur, ut regula 'cum quo'. 666

DE PRIMA REGVLA 'VTRVM' B.

10

III. Membrum.

Ideo 'an' sive 'utrum' aliis praeponitur quaestioni-e 1⁴ 74bus, quia omnis alia quaestio de re quapiam ipsam vel in causa vel in se vel in conceptu esse supponat oportet; tamquam ens enim accipimus de quo 'quid, quale, quare' inquirimus, licet in quibusdam ante quaestionis 'utrum' decisionem quid per nomen significetur intelligere oportet; postquam enim respondens audierit ab interrogante, quid Chimaerae nomine significetur, habet quomodo ad quaestione-
15 nem 'an illa sit' respondere debeat. Porro id quod per nomina significetur, ante quamlibet disciplinam et inquisitionem praehaberi oportet; et ideo 'quid nominis' non intelligit Lullius esse quaestione-
20 nem.

Quaestione-
huius tres Lullius species adducit: affirmationem, negationem, dubium. Eorum enim, de quorum esse quaeritur, alia sunt necessario, et pro istis determinate est affirmatio; alia impossibiliter, et horum definita est negatio; alia in utramque contingentia partem, et haec

¹⁴ tamquam *P*: tanquam *AG* ¹⁵ quaestione-*AG*: questionis *P*
18 Chimaere *G*: Chimerae *P* ²⁶ forse definite

in controversam ducuntur assertionem. Certum est enim futuram eclipsim luna existente in capite vel cauda draconis, certum quoque quod de eodem secundum quod idem contradictoria non verificantur. Dubium est an sit futurum 5 bellum, an legum innovatio subsequatur, an philosophus ditescat, et quodlibet vel in libera consultatione positum, et quod casus fortunaeque militat incertitudine, et quaecunque de particularibus in natura possunt impediri, eque ^{e 2^r} excessu defectuque et alteratione fluctuantis materiae cur-
10 sum destituere definitum.

DE SECVNDA REGVLA 'QVID' C.

667

IV. Membrum.

'Quid' est quo rei determinari quaerimus essentiam, et in quo aliquid genere consistat ambigitur. Quod si sit 15 generalissimum, et consequenter neque genus admittat neque differentiam, per hoc tamen nihilominus quaerere licet de eiusdem propria, qua ab aliis generibus distinguitur, ratione; illa etenim quamvis non per superiora genera definiantur, nihil impedit quominus, per ea quae circum-
20 circa et veluti a latere sunt apposita, certis veluti septimentis intra proprios fines coërcita intelligantur. Quae igitur non per superiora neque per inferiora, per aequalia probe poterunt definiri; vel inquam per eorum quibus ab aliis universalibus dissepiuntur proprietates, vel non inepto
25 quo Lullius facit modo, dicens: bonitatem esse qua magnitudo, duratio, potestas et quaecunque sunt, bona sunt, seu

2 eclipsim *G*: eclypsim *P* 7.8 quaecunque *AG*: quaecunque *P*
 13 quaerimus *AG*: querimus *P* 14 ambigitur *AG*: ambigiur *P*
 25 qua (dopo esse) *G*: quo *P*

qua aliquid est bonificativum, bonificabile et bonificans, et est bonum; et ab hoc definiendi modo non abhorruit Aristoteles et Archytas d. 'qualitas est secundum quam quales esse dicimur.' Similiter intelligitur quantitatem, 5 actionem, se habere et caetera id genus alia. | Quae igitur e 2^v 76 in communi sunt principiandi, regulandi vel subessendi ratione, secundum certam principiandi formam differant oportet, utpote per benefacere quod est a bonitate, et magnificare quod est a magnitudine; quod plane ita est illis 10 proprium et definitio, ut nihil proprius, nihil peculiarius.

Eius quattuor afferuntur species quaestio[n]is: 1. 'quid est in se', 2. 'quid habet in se', (3.) 'quid est in alio', (4.) 'quid habet in alio'.

'Quid est in se' quaerit essentiam et esse, seu quidquid 15 per essentialē definitionem denotatur, quatenus species absolute simpliciter, et ratione qua ipsa est hoc ens in recto, non inquam ut huius entis, huic enti, de hoc ente, 668 et omni alia qua ad aliud respicere videatur ratione, praeterquam si tale proferatur, quale hoc ipsum quod est quo- 20 modolibet ad aliud esse intelligatur. Giovanni Apulejchii (CISB)

'Quid habet in se' est secunda regulae C species; consequenter enim ad ipsum, quod noscimus quod est res in se, succedit quid in se habeat considerare, utpote ex. quibus intrinsece habitibus coessentialibusque consistat, quae 25 ad esse conflandum, integrandum et in omni perfectione constituendum concurrunt.

'Quid est in alio' tertia est ordinate species succedens; e 3^r 77

3 Aristoteles et Archytas G: Arist. et Architas P Arist. Categ.
c. 8. 8^a 25 d. P: dicens G 5 actionem se habere PG 10 proprius]
magis proprium G 11 quattuor P: quatuor AG 12 (8.) e (4.) AG:
om. P 18 in AG: us P 19.20 ipsum, quod est quomodolibet ad
aliud, esse male G

res enim ubi per intrinseca atque propria considerata fuerit, per aliena, extrinseca et relata contemplari desiderat, nempe quid sit et habeat in alio. Et hoc dupliciter: et per id quod potest, agit et causat in eo, et per id quod ab eodem potest pati atque recipere, recipit atque patitur; idque triplicem inspicio regionem: superiorem maiorum, meliorum, aequalem parium similiumque, inferiorem minorum et deteriorum. Simile iuxta alios triangulos ad distinctionum ordines esto iudicium.

- 10 'Quid habet in alio' sequitur proxime dictam quaestio-
nem, sicut esse praecedit habere et habitus essentiam. Hoc
habere in alio examinatur penes consequentia conting-
tiaque ei de quo est quaestio; ita in alio agente, paciente,
consistente, concomitante, maiori, minori, aequali et
15 aliasmodi iuxta proxime designatas rationes.

Exemplum huius regulae C 'quid est homo in se?'
substantia animata rationalis; 'quid habet in se?' humani-
tatem, intellectum, voluntatem, sensum etc.; 'quid est in
20 alio?' in Italia Italus, in sapientia sapiens, in loco loca-
tum, in fine gloriosum; 'quid habet in alio?' in demon-
strabilibus scientiam et rationem, in sensibilibus sensum
et phantasiam, in possessis dominium, in Deo spem etc.

Simile de aliis iudicium; discurrendo per differentia, con- 669
traria, contradictoria, similia, dissimilia, priora, poste- e 3^v
25 riora etc.

78

DE TERTIA REGVLA 'DE QVO' D.

V. Membrum.

' Questio 'de quo' sequitur ipsam quae est 'quod est
in alio', sicut respectus extrinsecus intrinsecum, quod

magis est absolutum semotumque ab eo de quo est, quam ab eo quod est. Habet species tres, quarum prima est de quo est primitive, principiative seu derivative secundum esse; secunda de quo constitutive, consubstantialiter, consistenter; tertia de quo est possessive, quod aequivalet quaestioni 'cuius est', quam liceret apponere pro alia regula ad dictionis proprietatem respicienti. Sed propter similitudinem quam habet haec quaestio in idiomate hispanico et italico, quibus quaerentibus possessive uti accidit 10 illa particula 'de quien es? de chi è?' Quod si cui videatur ardua haec reductio, sciat Lullio nobisque secum non esse colloquium. Exemplum primi modi regulae D: 'de quo est homo originaliter seu initiative?' Vel dicitur de coelo et de sole et de patre, vel de praeciacente materia, 15 vel de nullo intrinsece; totus | enim de alio esse minime e 4r 79 potest. Secundo 'de quo est homo constitutive?' De anima et corpore, de elementis et potentiis intellectivis et sensitivis, seu de sua materia et de sua forma. Quae regula sequitur esse initiativum, sicut esse de principiis materialibus seu partibus sequitur esse agentis, initiantis, principiantis. Tertio 'de quo est homo possessive?' seu 'cuius est?' Dicitur metaphysice esse Dei, providentiae, fati vel (ut quorundam more loquare) fortunae; physice esse mundi a quo circumscribitur, substinetur, influxum recipit, et cuius 20 est incola; ethice est suae concupiscentiae, voluntatis affectusque eius a quo tenetur, cui et mancipatur; civiliter dominationis, servitii, religionis, regulae, instituti. Responderi tandem iuxta innumeratas istorum species facile

4.5 esse? secunda — consistenter? tertia G 8.9 hispanicus A³G:
 Hispanicus P 9 quaerentibus AG: querentibus P 10 sarà da se-
 gnare una lacuna innanzi a Quod 15 nullo intrinsecè A²⁻³; nullo in-
 trinsecè PA: aliquo intrinsecus G 23 loquarè P: loquar AG

potest, tum per hanc ipsam, tum et per alias discurrendo regulas, quibus ad omnem inventionem manuducaris atque copiam.

DE QVARTA REGVLA 'QVARE' E.

5

VI. Membrum.

90

'Quare' ordinate subsequitur praedictas omnes atque e 4^v
singulas; post ipsas enim quaerēmus 'quare est? quare est
hoc? quare est de hoc? quare est huius?' Imo et quare
supponit rem esse, rem esse hoc esse de hoc, esse huius:
10 esse illius, et caetera. Post combinatas itidem quaerit 'quare
est hoc quod esse dicitur, et esse hoc de illo vel illius?'
Duas admittit species; est enim Lullio duplex quare:
formale videlicet et finale. Ad quaestionem enim istam
respondemus tum per principia formalia rei constitutiva,
15 vel per suum ivum, abile et are, vel per primas duas
regulae C species, vel per are primae speciei regulae D,
et secundam eiusdem regulae speciem; tum per id ad quod
ipsum de quo est quaestio videtur esse ordinatum.

Exemplum primae speciei, si quaeratur 'quare est
20 homo?' dicitur quia est sua essentia, vel sui esse constitutive,
vel per suum ivum, abile et are, utpote quia
est homificativum, id est causa eius effectiva etc. Resp.
per primam speciem regulae C, per id quod est in se et
habet in se intrinsece constitutivum et coëssentialia, quae
25 ad secundam eiusdem regulae speciem referuntur; per ter-
tiam item quartamque regulam C, unde responsio erit
ab effectu potius quam a causa: 'quare est homo', id est

8 Immo G 10 quaerit P: quaerat AA²⁻³: quaestiones G 22 Re-
spondetur G

'quod signum habes de esse hominis?' quia | est in alio, e 5^r 81
 quia habet in alio hoc; per are primæ speciei regulæ D
 dicendo 'per causare suaे causae, initiare sui initii'; et per
 secundam eiusdem regulæ speciem, dicendo 'quia est sua
 5 anima, suum | corpus, sua materia, forma' etc. Exemplum 671
 secundæ speciei, ut si quaeratur 'quare est homo?' respon-
 detur metaphysice 'propter ultimum omnium finem', physice
 'ut sit perfectissima animalium species, utpote in horizonte
 intellectualium et sensitivorum rationale', ethice 'ut sibi
 10 aliisque et primo reip. per iustitiam commutativam distri-
 butivamque vivat', 'ut suum intellectum et voluntatem ad
 verum atque bonum dirigat et ordinet'. Ita suo modo de
 caeteris.

DE QVINTA REGVLA 'QVANTVM' F.

15

VII. Membrum.

Quaestio F ordinate sequitur praedictas, quae intima
 rerum inspiciunt; nunc enim quantitas, quae primum es-
 sentiale rei naturam accidentaliter consequitur, utpote
 quae in omnibus physicis qualitatibus substrata intelliga-
 tur, sine qua ullam ex iisdem ne imaginari quidem esset
 possibile; ideo recte hanc omnes post substantiam imme-
 diate subordinatam accipiunt.

Ipsa duas habet species: continuum videlicet et discre- e 5^v 82
 tum, quandoquidem alia est circa magnitudinem, alia nu-
 25 merum, alia mensuram significat, alia per additionem et
 multiplicationem, alia per divisionem partitionemque tendit
 in infinitum, alia principium habet punctum, alia unita-

6 ut om. G 10 reipublicae G 15 VII. AG: III. P 24 ma-
 gnitudinem, (alia circa multitudinem) G

tem. Subdividitur in eam quae molis est corporeae, vel momenta substantiae, essentiae, virtutis, efficaciae, praestantiae, et horum similium vel oppositorum, significat, et habet latissimum campum, ut alibi licebit intueri.

- 5 Exemplum primae speciei 'quantus est homo secundum magnitudinem?' dicitur tantus, ut in augmento perfecto constitutus sit maior serpente, cane; minor bove, camelo, elephante. 'Quantus in esse apto ad vitam?' non infra sexquicubiti magnitudinem, non supra decem cubitorum.
- 10 'Quantus secundum multitudinem?' non pauci, non innumerabiles, non infiniti. 'Quantus partium multitudine?' considera partes intrinsecas, extrinsecas, animam, animae potentias, corpus, corporis partes proximas usque ad elementa. Exemplum secundae speciei 'quantus est virtualiter, efficaciter?' considera et magnitudinem et multitudinem operationum, et examina per maioritatem, aequalitatem et minoritatem. Tantum enim potest unus homo, quantum perfectus alter, ut patet in homificativo, abili et are, e 6^r et aliis communibus propriisque accidentibus; quod est per 20 aequalitatem examinare. Responde etiam quod potest magis et plura facere quam species animalium infra ipsum, minus speciebus animalium quae simpliciore corpore vel simplici consistunt elemento, vel substantiae sunt corporeae magis spiritualis vel intellectualis; et hoc est per 25 minoritatem examinare subiectum. Idem de examine per aliquos triangulos est iudicium, circa alia principia D 'quanta sit sua bonitas, sua sapientia, magnitudo, virtus, scientia' etc.

83

• 3. 4 oppositorum, significat, et habet P: oppositorum; significat et habet G 9 sesquicubiti G

DE SEXTA REGVLA 'QVALE' G.

VIII. Membrum.

Quaestio haec praecedentem sequitur ob dictam rationem, quia omnis physica qualitas est corporea et est in subiecto dimensionato consistens; non quantum enim, neque mobile, neque alterabile, neque calidum, neque rarum esse potest. Hinc recte sentiunt quidam e Platonicis atque Peripateticis, materiam mediante quantitate esse reliquorum accidentium susceptivam, nec minus congrue qui dicunt 10 indeterminatam quantitatem esse cum materia perpetuo consistentem, | quae subinde per certas terminatasque formas substanciales, has vel illas, maiores vel minores, iuxta unum vel alium gradum et numerum sibi definitam dimensiones, quas conditio essentialis specificaeque differentiae 15 natura velut | intexit, ut subinde extrinsecæ qualitates pro commodo subiectique congruentia superveniant. e 6v 84

Duas habet haec regula species, ut duplex est quale: proprium videlicet et appropriatum. Primum est naturale innatumque illud, quod soli speciei convenit et cum ipsa 20 praedictive convertitur, illi soli omni semperque congruens. Secundum est quod post et extra innatam qualitatem, aut praeter, aut ultra, aut supra, aut secundum sequentem naturae ordinem succedit, aut a casu vel fortuna, aut ab intrinseca electione, quomodo et qualecunque 25 sit illud.

Exemplum primæ speciei, si quaeratur 'qualis est homo?' dicitur per primam regulam G 'est risibilis', quod est per innatam qualitatem, 'est rationalis', quod inno-

minatam essentialem indicat differentiam; alioqui enim ultimae rerum differentiae (sicut et earundem essentiae) innominabiles et inattingibiles esse dicuntur. Exemplum secundae speciei 'qualis est homo?' dicitur theologice 5 'beatificabilis, glorificabilis ultra finem et naturale bonum'; ethice 'malus per maiores eius ad malum inclinationem, et bonus quia superiore rem et nobiliorem naturam imitatur' 87r; regulatae rationis et intelligentiae innititur appulsui'; civiliter 'vilos, ignobilis, nobilis, heroicus'; physice 'sanus, 10 bene contemperatus'; et ita multipliciter, logice, mathematice, mantice.

DE SEPTIMA REGVLA 'QVANDO' H.

IX. Membrum.

Quaestio 'quando' ideo sequitur, quia ubi quaesitum 15 et consideratum quod est res et in re inhaerenter vel inexistenter, eorum quae circumstant, adsistunt et adiacent quod succedit; horum primum est tempus seu 'quando'. Ipsum vero 'quando' duplicitate consideratur: vel secundum eam qua continuum quoddam est vel continui terminus 20 rationem, et ita tempus est propriè appellatum, atque 674 quantitatis continuae species; alio pacto proprius, prout per plures durationis species est determinabile, et ita est unum inter categorias generalissimum, cuius species sunt semper, aliquando, nonnunquam, anno elapso, mense fuitro, hodie. Hic Lullius iuxta communissimam caput ipsum significationem; omnes enim quaestiones quam latissime sumi possunt, sicut et alii termini capiuntur.

9 civiliter AG: Ci-uitter P 15 inhaerenter AG: inherenter P
 17 quod (nella solita abbreviazione) P: ratio G: piuttosto quaestio 21 magis proprie G 23 categorias G: cathegorias P 27 (sicut et alii termini) capiuntur PG

86

'Quando' quindecim dicitur habere species; totidem e 7^r
 enim modis ad quaestionem 'quando' respondere possumus,
 puta quatuor modis regulae C, tribus modis regulae D,
 et octo modis utriusque regulae K adducendis. Quaerenti
 5 enim 'quando est homo?' dicitur 'quando est substantia
 animata sensitiva rationalis', quae est a prima specie regu-
 lae C; 'quando habet in se intellectum, voluntatem' et cae-
 tera, per secundam regulam; 'quando est in entitate ens, in
 bonitate bonus' etc., per tertiam regulam; 'quando habet
 10 in demonstrabilibus scibilitatem et scientiam, in sensibili-
 bus sensum' et caetera, per quartam regulam; 'quando
 est originatus, initiatuſ a patre, coelo et aliis', per primam
 speciem regulae 'de quo'; 'quando est sua anima et suum
 corpus', per secundam speciem; 'quando est Dei, providen-
 15 tiae, fati, fortunae', per tertiam regulam; 'quando est mun-
 di, a quo circumscribitur, continetur, influxum recipit', per
 eandem regulam. Similiter octo aliis modis per similitudi-
 nem regulae D ab ipsa regula K ad hanc H transferendis,
 de quibus infra.

20

DE OCTAVA REGVLA 'VBI' I.

X. Membrum.

e 8^r 87

Free digital copy for study purpose only

Quaestio 'ubi' praedictas sequitur; post enim tempus,
 quod partim adsistit partim inexsistit, extat locus, qui
 magis extrinsecum quid est, respectu cuiuscumque de quo
 25 est quaestio. Tempus enim tum circa rem, tum | in re ipsa 675
 consistere videtur, 'ubi' vero et locus tantum circumcirca.
 Ipsum quoque dupliciter consideratur, et videlicet ut con-
 tinuum quoddam partibus positionem ad invicem haben-

tibus constans, et species quantitatis continuae, et proprius locus dicitur; et secundum propriam significationem prout est determinabile per ea quibus possumus respondere ad quaesitum 'ubi est aliquid', et est non solum generalissimum sed etiam transcendens. Et ita aut sumitur physice, vel secundum differentias locales, sursum deorsum, ante retro, dextra sinistra, intus extra, vel secundum denominatas locorum species, ut in coelo, in terra, in aere et reliquis; aut civiliter in foro, in templo, in senatu; aut materialiter in tali numero, in tali mensura, pondere, gradu, toto; aut logice in genere, specie; aut metaphysice in bonitate, sapientia, concordantia. Ita generaliter est terminus huius artis, quatenus videlicet omnes, quibus aliquid esse in alio imaginari et dicere possumus, modos complectitur. | Sic verbum dicitur in mente, mens in verbo, planta in semine, linea in puncto, tempus in aeternitate. Unde contemplari licet artem istam organo vulgato scientiarum atque metaphysica, immo artibus omnibus, esse generaliorem; amplectitur enim scibilia, credibilia, operabilia, quidquid practicum, quidquid mechanicum, quidquid speculativum, quidquid contemplativum.

Habet haec regula itidem quindecim species, sicut et regula H; quot enim modis ad illam, totidem ad istam respondere possumus modis et iisdem, nihilo mutato praeter dictionem seu notam interrogationis; ubi videlicet aiebas 'quando', dicas 'ubi'.

DE NONA REGVLA K 'QVOMODO'.

Quaestio per elementum K designata duplex est. Prima est 'quomodo', quae praedictas omnes conse*l*quitur, quia **676** omnibus succedit quaerere quomodo; modus enim ubique 5 supponit rem. Est enim intuitus modi essendi, quiditatis, dependentiae, consubstantiae, possessionis, causae, finis, quantitatis, qualitatis, durationis, locationis, inexistentiae, postquam res omnes istae fuerint. 'Quomodo' vero dupli- citer consideratur, sicut et duplex est modalitatis differen-
10 tia, intrinsece videlicet substantia/literque, et extrinsece **f 1r** **89** accidentaliterque; hīc secundum hos aliosque (si imaginari possunt) modos accipitur, quibus omnibus quaerenti modum responderi contingat.

Habet quatuor species: 'quomodo res est in se', 'quo-
15 modo est in alio et aliud in ipsa', 'quomodo est in parti- bus (quomodocumque partes habere contingat) et partes sunt in ipsa', 'quomodo transmittat aliquid extra se ab in- tra, vel aliquid immittat in se ab extra'.

Exemplum primae speciei 'quomodo homo est in se?' 20 dicitur per aliter et i^ev*e*: rationaliter, substantialiter, corporaliter, spiritualiter, constitutive, intellective, adiec- tive, substantive; per adverbia: bene, male, sapienter, po- tenter, durative etc., ex absolutis praedicatis; item ex respectivis: principaliter, mediate, finaliter, differenter, 25 concordanter, contrarie etc. Exemplum secundae speciei 'quomodo est in alio?' respondetur per easdem modorum

2 prepone (Membrum XI.) **G** **4** quaerere **AG**: querere **P** **5** quid-
ditatis **G** **9. 10** differentia **P**: em. **AG** **16** quomodocunque **AG**

rationes et physice et metaphysice et logice et moraliter, localiter, definitive, finaliter, et mille aliis modis. Exemplum tertiae speciei 'quomodo in suis partibus, et partes suae in ipso?' respondetur eadem forma, considerando itidem quomodo et quales sunt partes, quibus integratur atque constituitur, physice, logice, metaphysice, quarum aliae propinquae, aliae remotae, aliae proximae, aliae ultimae, aliae sunt partes virtuales atque potentiales, **f 1^v** **90** ut vegetativa, sensitiva, rationalis. Exemplum quartae speciei 'quomodo homo transmittit aliquid a se?' respondetur generalibus modis, adverbiando nomina principiorum, ut proxime | dictum est; distinguendo item modos, **677** quibus homo ex facultatibus corporalibus vel incorporalibus aliquid extra se mittit, producens, generans, alterans, 15 immutans, vel quoad facultates animales, apprehendens, cogitans, intelligens; aliquid item in se immutando, excitando, innovando, augendo, per earundem facultatum diversitatem. Et ita species haec tria habeat membra: emissionem, immissionem et conversionem immanentium.

20

DE DECIMA REGVLA K.

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Decima quaestio 'cum quo' est quam instrumentalitatis regulam etiam appellant, et est concomitantiae non minus regula, immo potius, quia instrumenti quaestio potius est 'quo' quam 'cum quo'. Sed quidquid sit in proposito, haec regula non ab re extremum nacta est locum; tum enim instrumentum, tum concomitans magis ab intrinseco rei distat, quam alia quaecumque ex praenumerata.

1 e 6 metaphysice AG: methaphysicè P 24.25 proposito haec regula non P: proposito haec regula, non G

tis. Ipsum 'cum quo' est primo duplex: et videlicet cum quo aliiquid agit, et cum quo aliiquid recipit seu patitur; seu cum quo est activum vel active, et | cum quo est passive vel passivum. Secundo (ut dictum est de 'quomodo') 5 quatuor habet species, utpote 'cum quo est in se, cum quo est in alio vel aliud in ipso, cum quo est in partibus suis et cum quo partes suae sunt in ipso, cum quo aliiquid extra mittit, cum quo intus innovat, commovet et immutat ex interno?' respondetur per concomitantia et organa.

10 Exemplum primae speciei 'cum quo est homo in se instrumentative, seu quo est homo in se?' respondetur suo esse, suo posse, concomitanter cum omnibus iis quae sunt in se, quae ad ipsius se habent modum, cum angelo homo est in se, id est sicut angelus. Exemplum secundae 15 'quo homo est in alio instrumentative?' dicitur iuxta modum sui essendi in alio instrumentative, per instrumenta corporis et animae, haecque vegetativae, sensitivae, intellectivae: sic visus oculo est in visilibus, | lingua gustus in. 678 gustabili, tactus manu in tangilibus vel extremis aliis partibus, abstracta specie intellectus in intelligibili. 'Cum quo est concomitanter in alio?' resp. cum iis quae in alio sunt ut homo. Exemplum tertiae 'cum quo homo est in partibus suis, seu partes suae sunt in ipso, quo est instrumentative?' resp. sua totalitate, cum omnibus iis quae 20 sunt in partibus suis, et sicut omnia quae sunt vel consistunt in quodam toto vel totalitate quadam. Exemplum quartae speciei 'quo homo instrumentative transmittit aliiquid a se?' respondetur per duas instrumentorum species,

5 sqq. in se? — in ipso? etc. G, e v. 7 sunt in ipso? cum anche PAA²⁻³
8.9 immutat AG 18 gustu G 21 e 24 respondetur G 23. 24 ipso,
quo est instrumentative? G: ipso? quo est instrumentative, P

quorum alia (sunt corporalia, alia incorporea; emittit enim aliquid extra per instrumenta corporaliter expulsionis ad generationem et ad alios actus, transmittit etiam extra se per vocem quae est instrumentum quo indicantur animae 5 affectiones.) | 'Cum quo concomitanter excitat aliquid in f 2^v 92 se?' cum omnibus quae immanentem utcumque admittunt operationem.

XI. Membrum.

Quemadmodum homine accepto pro subiecto discurrit 10 mus, ita et de quocunque alio proposito discurrere possumus aptatis praedicatis atque regulis modo conditionique eorundem; et ideo termini artis huius nullam contractivam recipere possunt differentiam, sicut fieri contingit ubi circa unum determinatumque genus artis est negotium. 15 Errant igitur qui quasi definitiones Lullianas corrigere volentes, ad modum significandi reportant illum, qui in metaphysica comperitur vel logica aliqua. Mitto quando aliquis ex hisce terminis secundum totum suae significacionis ambitum in una comprehenditur facultate. Ipsum igitur 'cum quo' sive instrumentativum non est solum artificiale vel physicum vel logicum vel morale, sed pro cuiuscunque subiecti considerabilis ratione, quomodolibet. 20 Respondemus enim primo generaliter per ipsum i v u m . et are; secundum generaliter iuxta has primas enumeratas 25 species; tertio magis specialiter per proximas eas, quae de genere eius de quo est quaestio sive regula existant; quarto | specialissime iuxta modum proprium, proximum, 679 propriissimum et adaequatum illius.

1. 5 sunt—affectiones supplito a penna nell' esemplare Augustano: om. PAA²⁻³G, ma G cambia quorum alia (che in P è in fine di pagina) in supra dictas 2 forse extra <se> 6 utcumque A²G 8 XI.] XII. G 17 metaphysica AG: methaphysica P 26 existant G: existat P

PRIMAE HVIVS PARTIS EPILOGVS.

f 3^r 93

I. Membrum.

De iis ergo, quae primo generalissimeque ad artem istam pertinent, dictum est atque distinctum, allatae 5 sunt ordinis eorum rationes. Porro licet ex superioribus multi fuerint rotarum ordines adducti, ex iis tamen omnibus quatuor, qui in combinatoriam praxim referuntur, memoria retinendi sunt: figurae videlicet subiectorum, absolorum praedicatorum, respectivorum praedicatorum, 10 et regularum. Quoniam vero in omni proposito semper unum iam determinatum designatumque subiectum accipitur, ideo pro necessitate trium tantummodo figurarum (quae sunt de iis quae circa subiecta) memoriam promptissimam habere oportet; quamvis et usu venire possint per 15 angulos secundae figurae ad cuiuscunque particularis subiecti propositum caetera omnia adiective capta, ut sit homo divinus, angelicus, colestis, imaginativus etc., elementum divinum, imaginarium, humanum, quantum, iustum etc., vel substantive accepta, ubi homo differenter vel concordanter vel alio modo sumitur cum omnibus aliis.

2 I. Membrum *om. G* 4 allataeque *G*

SECTIO SECVNDA.

f 3^v 94CAP. I. DE TERMINORVM MVLTIPLICATIONE
ET PRIMO SVBIECTORVM.

I. Membrum.

- 5 Unum de principalibus eorum, quae ad inventionem, iudicium et ea quae consequuntur ex istis faciunt, est ratio multiplicandi terminos, quemadmodum ad arboris frugalitatem ramorum multiplicatio necessaria est, sine qua frustra fructuum uberiorem sperare possis copiam.
- 10 Addit igitur praecedenti praesens consideratio plus mo- 680
menti, quam in eodem genere simple possit apponere centuplum. Eo igitur ordine, quo subiecta, praedicata atque regulae in superioribus habentur pro ratione artis huius definita, ad quem multiplicanda sunt modum etiam consi-
15 derentur.

II. Membrum.

- Subiectum ergo, circa quod versatur intentio, inquisitio, inventio omnis et iudicium, est semper illud unum, circa quod et de quo multa affirmamus, negamus, dubita- 1 4^r 91
mus. Ipsum si multiplicari et dilatari debeat, velut in cen-
tro circuli collocetur, unde ad circumferentiam multae
diversaeque producantur lineae, ad eorum circumferentia-

lium terminorum extensionem, qui loco subiecti in eiusdem scientiae speciei conclusionibus accipi possint, utpote qui vel subiecto aequipollent, vel ipsum integrant atque quomodolibet constituunt, ad eiusdem apparatus, praeparationem, productionem et perfectam spectantes existentiam, qui vel cum eo convertuntur, vel essentialiter de ipso praedicantur et ad propriam idem denominant circumscriptionem. Eiusmodi sint subiecti partes, ut hominis anima, corpus et caetera; principia alia ex quibus et a 10 quibus constituitur atque causatur vel proxime et immediate, vel mediate et primo; complexiones item proxime dictorum variae atque diversae, ut pars quam passio denominet, principium quod passio, passionem quam principium, principium quod pars, partem quam principium, passio- 15 nem quam pars, partem quam passio, et ita de aliis; subiecti etiam actiones et operationes, quibus in similia et alia, vel a similibus et aliis afficitur, appropriate vel proprie; causarum enumeratio atque distinctio, effectuum percursio, contrariorum et quomodolibet oppositorum in- 20 spectio, congruentium quoque atque faventium commodorum ei quod ipsum vel ipsius vel quomodocunque | aliter 681 appositum, et quidquid simile, dissimile, proportionale est enumeratis his et aliis enumerabilibus.

III. Membrum.

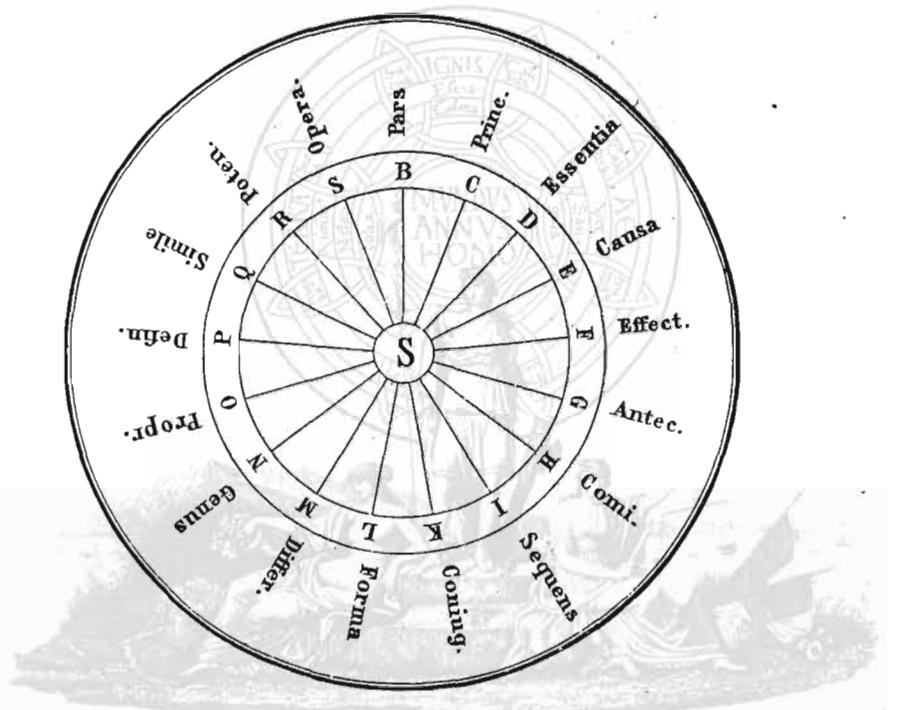
f 4^v 96

25 Huc accedant quaecumque de subiecto vel (ut) superio-
ra, vel ut aequalia, vel adiective, vel substantive, nomina,
praenomina, agnomina, synonyma dicuntur. Primo inten-

7 denominant *emenda* G 21 quomodocunque G 25 quaecun-
que G ut G: om. PAA²⁻³ 27 synonyma G: synonyma P

tionalia, utpote quae ad rem significandam proxime referuntur, ut anima, corpus, homo, et omnia quae per decem categoriarum coordinationes explicantur; intentionalia secundo, utpote quae mediantibus primis intentionibus rebus 5 ipsis iniuncta, per hasce tamen, in quibus habere fundamenta perhibentur, apposita non citra rationem habeantur. Omnia inquam haec post subiecti evacuationem, vel ante, vel simul, vel utcumque (pro rei tractandae natura) centro circuli succedant; ut quemadmodum subiectum ipsum 10 per principia atque regulas est deductum, singula etiam, quae in huius rotae circumferentia sunt descripta, deducantur. | Unde rotam huiusmodi totam tamquam dictionem 682 unam concipias tandem, quae in centro circuli praedicatorum absolutorum et respectivorum triangulis habeatur. Sic 15 ubi hominem per regulas atque principia deduxerimus, deducamus eius animam, eius intellectum, eius rationalitatem, partes, instrumenta, causas, effectus, et alia. Non minus enim per horum singula, quam per ipsum subiectum (a proposito subiecti nunquam recedendo) discurrere possumus. Figuram igitur, a qua quilibet ad libitum | sub- f 5r 97 trahere, et cui ad libitum addere poterit, hunc in modum constituendam obiicimus, ubi S subiecti multiplicandi nota est, ea quae circum circa geminabilia et (dummodo certi numeri ratio modusque tandem servetur) multiplicabilia 20 25 sunt ordinata, eorum omnium quae subiecti vicaria esse valeant.

3 categoriarum G : cathegoriarum P 8 utcunque G 12 tanquam AG 25 ordinata eorum omnium, quae G 26 qui colloca la figura P : dopo deducantur (v. 11. 12) la pongono AA^2-3G : nella figura di G sono completate le parole Principium, Effectus, Antecedens, Comitans etc.

¶ (CAP. II.) DE PRAEDICATORVM
ABSOLVOTORVM MVLTIPICATIONE.

f 5^v 99

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA I. Membrum.

Eadem qua subiecta multiplicare docuimus, praedicata
5 etiam multiplicare docuisse forma possumus. Collocare
etenim ipsum vel problematis praedicatum vel expositum
subiectum in centro licet deducendum, ut si videndum sit
an mundus sit aeternus, postquam mundus et ea quae
mundi sunt, in centro circuli sunt digesta, haec quae
10 aeternitas et ea quae aeternitatis sunt, digerantur; item
ubi dictum est de mundo et mundi partibus, de bonitate

1 CAP. II. G: om. PAA²⁻³ (ma in P in fondo a f 5^r c'è il richiamo CAP.)

mundi bonitateque partium, de bonitate aeternitatis et eorum quae ad eius rationem spectant, complexe item de bonitate aeternitatis mundi, et ita deinceps de magnitudine, duratione, principio et reliquis est intelligendum.

- 5 Horum singulis adde eorundem privilegia, titulos atque denominationes; pro B enim, quod est bonum, possunt stare sui communicativum, appetibile, gratum, dignissimum ut sit, ut ha[beatur, ad quod ordinata sunt alia, cuius **683**
corruptio non potest esse bona quia ipsum est bonum,
10 quod ad interitum non potest esse ordinatum tamquam **f 6^r** **99**
bonum, quia adhuc esset ordinatum ad se ipsum, quod debet cum aeterno bonificante manere, quod arduum, difficile, rarum, perfectum, in omnibus pro naturae capacitate insitum, et alia quae ex philosophorum sententiis de-
15 cerpere valeas.

His adde catalogum eorum quae sub figuris omnibus et earum membris illi praedicato sunt conformia, similia, analogia, et ea omnia quae per elementa proxime positae figurae denotantur, et alia; contraria item et quomodolibet
20 his adversantia, et dissimilia, quae pro negativis remotivisque discursibus habendis extant aptiora; adde dictorum omnium circumstantias atque distinctiones, prout in cuiuscunque altitudine latitudineque scalae insinuatur.

II. Membrum.

- 25 Si rhetoricus es vel poëta vel propheta, adde ex omnibus terminis qualiacunque occurrunt, assumptas metaphoras seu translationes, quas per similitudines, proportiones, vel per negationes, vel aliis modis qui in sigillis Apellis atque Phidiae a nobis aperiuntur, accommodes.

10 tanquam AG 16 catalogum A²G: cathalogum PAA³ 23 qui scalae (non schalae) anche P 28.29 cf. sopra p. 85 e 133 sqq.

Sic enim de omnibus omnia dici possunt, ut de homine serpens, planta, lectus, ovis, leo, lupus, radix, ramus, stirps, fructus, manus, cauda, dens, et alia centena millia. Porro expedit eos quoslibet assumere terminos, aliquo non inartificiose ordine digestos, e quibus unum, quem in vigesimo sigillo aperui, producam in medium, quo (cum principio artificiosiore memorandi ratione carerem) ego ipse uti consuevi. | Subiectum enim praedicatione terminorum famosi f 6^v 100
 alicuius carminis vel cantici vel orationis terminis effor-
 10 mabam; ut si de prudentia mihi sermo fuerit habendus,
 accepta quae primum mihi sese offerret oratione, qualis est
 'beatus | vir, qui non abiit in consilio impiorum', 684
 hoc pacto procedens discurrebam. Prudentia est quae hominem tandem ad beatitudinem seu beatum in hac vita
 15 statum perducit et conservat, et fini suo coniunctum reddere valet. Hac puer et fatuus differt a viro, qui non temporis ratione multaeque aetatis peracto cursu, sed consilii maturitate indicatur; hac eadem senes decrepitique aetate confecti et imbellies, tauros, leones et ursos domant et
 20 subiiciunt. Prudens est, qui de rebus agendis recte consultit, et meditando praesentia et recolendo praeterita providet de futuris atque praecavet; non est qui haec tantum, quae obversantur ad oculos, considerat, non ex auditu aurium vel ex visu iudicat oculorum, sed et de possibilibus
 25 atque contingentibus futuris apte discurrit. Ipse est qui recto naturae divinaeque legis tramite incedens, in amplas perditionis vias non umquam abiit, ab arduo litterae pythagoricae dextro calle, ad dexteram vel ad laevam non divertit. Prudens sapientum et rationis, quae in animae

5. 6 cf. *sopra* p. 89 sq. e 143 sq. 11 accepta e offerret AG: Accepta e offerret P 12 *Psalm.* 1, 1 18 decrepitique P: em. AG 22 qui G: quae PAA²⁻³ 27 unquam A²⁻³G 27.28 intende Y; cf. *De compos. imag.* p. 128. 153

puppi residet, in consilio conquiescit, quo se tueatur, exaltet et aliis prodesse possit; impiorum murmura non timet | et insidias. Et ita deinceps per aliorum terminorum obiectum veluti manuductus, sive huius sive alias cuius-
 5 cumque memoratae orationis terminis, sive hoc sive quodcumque aliud subiectum deducendo, dilatet inventionis cursum. Quid item prohibet et hasce quascunque dictiones, ad subiecti denominationem adcommodatas, per principia, regulas et caetera deducere? Ut prudentiae beatitudinem,
 10 virilitatem, negationem, absentiam, impietatis adversitatem, consilium, viam, impeccabilitatem, constantiam, cathedram, pestis abactionem, sessionem, legem, dominium, voluntatem, meditationem, diem, noctem, similitudinem, arborem, plantationem, et caetera quae sequentibus eius-
 15 dem cantici dictionibus suggeruntur. Habes igitur S, quod significet prudentiam, et eos qui sunt in figurae circumferentia terminos, per quos illa deducenda occurrit.

f 7r 101

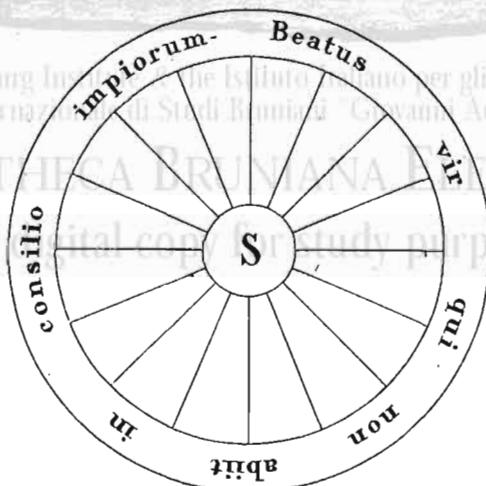
f 7v
685

102

The Warburg Institute
Centro Internazionale di Studi Filosofici
Giovanni Aquilecchia (CISR)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

3 Et om. G 4.5 e 5.6 cujuscunque e quodcunque G 17 la lettera S nel mezzo della figura è stata aggiunta da G

BRUNI Opp. lat. II, 2.

CAP. III. DE PRAEDICATORVM
RESPECTIVORVM MVLTIPLICATIONE.

I. Membrum.

Ex antedictis de subiectorum absolutorumque praedicatorum multiplicatione multos ex temetipso elicere poteris modos, quibus iisdem praedicata respectiva multiplices; porro peculiares horum multiplicandorum modos explaneamus. Multiplicantur igitur haec primo in propria significacione, secundo in aliena. In propria quidem tripliciter: 10 primo unum respectivum praedicatum per alia respectiva deducendo, ut si dicamus BB differentia differentiae, BC differentia concordantiae seu concordantum, et ita dein ^{f 8r} 103 usque ad BK, aliter quoque denominando dicendo differentia differens, differentia contrarians, principians etc.; 15 ubi sicut deduxisti ipsum B, ita et ipsum C aliaque deducere poteris elementa. Secundo respectus ipsos commiscendo, duplicando, triplicando, quadruplicando, ut dicendo differentia principians, concordans, maior, minor, concordantia medians finalis seu in fine; et ita deinde iuxta positionum modum subiectorumque capacitatatem. Tertio per 686 altitudinem latitudinemque ipsorum scalae, utpote a particularibus ad universalia descendendo, descendendo e contra, et aliter (ut non est iterum repeterem necessarium) faciendo.

25 In aliena autem dupliciter: primo per applicationem huius figurae ad primam, nempe subiectorum, quam nos attulimus, tum generalem, qua subiectorum genera dividantur, ut cum inter deum et angelum et hominem diffe-

rentia consideratur vel concordantia vel reliqua; tum particularem, ut cum consideratur inter hunc angelum et hunc hominem, hoc coelum et illud, hanc et illam virtutem. Secundo per deductionem terminorum huius figurae T per 5 terminos generales figurae A, quae est prima Lullio, i. absolorum praedicatorum, ut cum B angulus, i. differentia, ponitur sub bonitate, quae est B figurae illius, significando differentiam inter bonitatem et bonitatem, cum sub C, significando differentiam inter magnitudinem 10 et magnitudinem, et ita ulterius quoadusque ad K devenit fuerit; deinde ponendo angulum inter B et C illius figurae, significando differentiam inter bonitatem et magnitudinem; | inter C et D, id est inter magnitudinem et durationem, et ultra usque ad medium inter I et K; deinde 15 in tertium, ponendo angulum B inter B figurae A et D figurae eiusdem, videndo differentiam inter bonitatem et durationem; inter C et E, inter magnitudinem et potestatem, et ita deinceps, nec minus ad alias aequidistantias interiiciendo medium, in quartum, quintum, sextum atque 20 septimum. Tertio per acceptiōem terminorum altitudinis et longitudinis scalae eiusdem, quae ex praecedentibus posunt esse manifestae. Hoc quod diximus de angulo B, de aliis omnibus triangulorum in praesenti figura complicatorum angulis dictum intelligatur. Multiplicantur quarto 25 eiusdem figurae termini per eorundem ex regulis informationem, qualis in proxime dicendis erit manifesta.

CAP. IV. DE MVLTIPLICATIONE REGVLARVM. 687

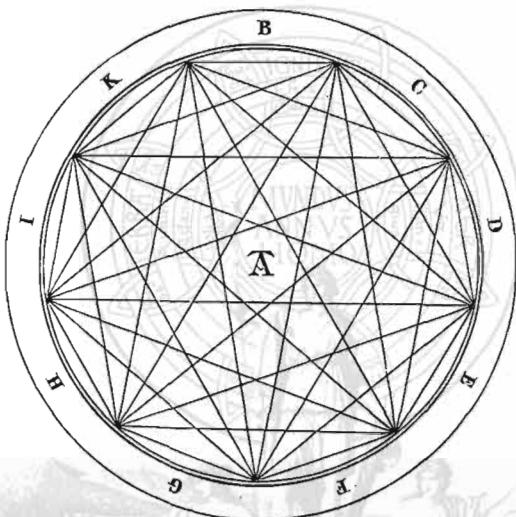
I. Membrum.

Satis per temetipsum ex superioribus regularum multiplicationem poteris intelligere, ad doctrinae nihilominus 5 claritatem propositos non pigeat enumera^{rare} modos. Multi- g 1^r 105 plicantur ergo primo per significationis earum latitudinem, quia videlicet non sub alicuius definitae scientiae ambitu perquirunt; secundo per earum enumeratas species; tertio per earum ad invicem complicationem, ut ibi componuntur 10 'utrum' cum 'quid', dicenti: quid est hoc quod dicis esse? numquid est hoc ipsum quod definis? de quo est hoc ita definitum? Nec non singulas per singulas deducendo, ut patet in progressu linearum ab uno circumferentiae termino ad alios omnes designatos extentarum, unam tandem per 15 duas vel duas per unam, ut in eadem figura manifestatur, ubi una quaestionum (quae hic per A designetur quaelibet) in centro collocata, primum quidem inde ad singulas, moxque a singulis ad omnes deducatur, ut BF: utrum est tale quale dicis? CKB: quid est illud, cum quo aliquid 20 est aliquando? Ita de caeteris, etiam si ulteriores tentare velis quaestiones. Ubi tamen illud non debes existimare, quod quaestionum non est complicatio proprie, sed regulare. In omni enim problemate uno et singulari non plus quam unam possumus intelligere quaestionem, quam tamen 25 in complicatione plurium regularum diversa unam nihilominus possumus et debemus intelligere.

14 extendarum A^{2-3} : extenatarum PA: extensarum G 16. 17 forse
designetur) quaelibet in 22 est P: sit G e marg. AA $^{2-3}$

g 1^v
688

101

B utrum	F quantum
C quid	G quale
D de quo	H quando
E quare	I ubi

5 K quomodo, cum quo.

The Warburg Institute & The Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISR)

Quarto multiplicantur per deductionem per regularum species universas, postquam per ipsa regularum genera sunt deductae. Ipsum quidem fit, tum per suas tum et per alienas; ut dicendo: quid in se? quid est in alio? quid 10 habet? quid est quo originaliter? quid est eius quantitas, habitus, dispositio? ubi? quomodo? eius sursum? eius aetas quid est? Quinto per deductionem singularum specierum regularum per alias regulas: quare, utrum? id est ad quem finem haec res est? ad quem finem hoc est de aliquo?

11 Ubi? Quomodo? eius sursum? *PAA²*: Ubi | Quomodo eius sursum? *A³*: ubi, quomodo? ejus sursum, G

Sexto per deductionem specierum singularium regularum g 2^r 107
 per omnes eiusdem et aliarum regularum species, ut facile
 per se ipsum quilibet inducens videre poterit.

Sic dispersa, inordinata vel aliter ordinata habes in
 5 quas reducas aggregatesque classes, quia rebus in hypostasim
 quandam dispositis non inventionem ditare modo, sed et
 memoriam confirmare queas.

1 la segnatura del foglio è h2 invece di g2 in P 2 aliarum P;
 em. AG

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
 Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

SECTIO TERTIA.

689

DE IIS QVAE PRAECISE SPECTANT

AD SECUNDAM INTELLECTVS OPERATIONEM,
ET TERTIAM FIGVRAM RAYMVNDI LVLLI. CAP. I.

5

I. Membrum.

Licet ex superioribus omnia ex te possis intelligere
 (in his enim quidquid pertinet ad omnes operationes intel-
 lectus, nedum implicitum, sed et maxime explicatum habe-
 mus), | tamen hoc seorsum est animadvertisendum, quod g 2^v 108
 10 quemadmodum considerata sunt universa per singula (nem-
 pe cum regulae post regulas, subiecta post subiecta, praed-
 dicata post praedicata, ad informandam simplicem eorum
 apprehensionem definiebantur), modo considerentur ut
 alia cum aliis complectuntur primo ad propositiones con-
 15 stituendas, quatenus secunda intellectus operatio exerceatur,
 compositio videlicet et divisio, seu affirmatio vel ne-
 gatio. Hoc est illud quod licet contemplari in his quae
 habentur in Lullio, ubi de tertia figura, in qua ad binarium
 numerum (altero significante subiectum, altero significante
 20 praedicatum) elementa complectuntur.

Id autem dupliciter efficitur: vel in eadem figura, ut
 cum dicitur BC, i. bonitate magna; vel in diversis figuris,
 ut cum dicitur BC, i. bonitate concordans.

II. Membrum.

Ipsa quidem compositio seu complexio tripliciter incedit: vel per discursum, ut cum ipsi B succedunt octo, dicendo BC. BD. BE. BF. BG. BH. BI. BK; ipsi C succedunt septem, dicendo CD. CE. CF. CG. CH. CI. CK; similiter deinceps ipsi D succedunt sex, ipsi E | quinque, ipsi F quatuor, ipsi G tria, ipsi H duo, ipsi I unum. 109

Vel fit secundo per ascensum, ut cum dicitur KI. 690
KH. KG usque ad octo succendentia, HG. HF. HE usque
10 ad sex succendentia, FE. FD usque ad quatuor, ED. EC.
EB usque ad tria, DC. DB duo, CB unum.

Vel fit tertio per concatenationem, ut cum dicitur BC.
CD. DE. EF. FG. GH. HI. IK, quae concatenatio simplex
est, et a singulis et ab omnibus potest exordium sumere,
15 ut et proxime dicti ascensus et descensus; porro unde-
cunque incipiendo ex vi propositi semper omnes annuli ca-
tenae, seu omnes camerae domus sunt examinandæ, nempe
si incipias a camera HI, verbi gratia dicendo: vera virtus,
procedas inde ad IK. KB. BC. CD et caet. Unde quacun-
20 que incipias, ita semper omnes poteris discurrere man-
siones, ac si camerae essent in circulum dispositæ; etenim
semper discursus eo revertitur, unde factum est exordium.

Vel fit quarto per geminationem, ut cum dicitur BB.
CC. DD. EE. FF. GG. HH. II. KK; quos quidem quatuor
25 in subsequenti tabella considerare facillime poteris ordines.

2 quadrupliciter emenda G 12 e 13 concatenationom etc. G: con-
catenationem etc. P 13 DE. G: DD. P 16. 17 catenæ G: catenæ P
19 caetera AG 25 facillime A³G: facilimè PAA²

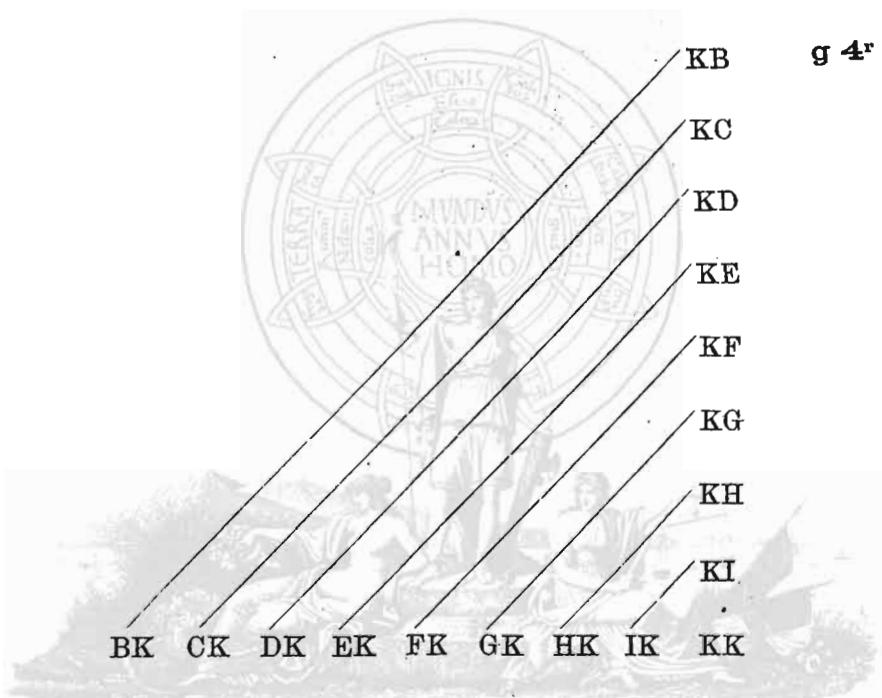
g 3v 110

Bb	Cb	Db	Eb	Fb	Gb	Hb	Ib	Kb	
Bc	Cc	Dc	Ec	Fc	Gc	Hc	Ic	Kc	
Bd	Cd	Dd	Ed	Fd	Gd	Hd	Id	Kd	
Be	Ce	De	Ee	Fe	Ge	He	Ie	Ke	
5	Bf	Cf	Df	Ef	Ff	Gf	Hf	If	Kf
Bg	Cg	Dg	Eg	Fg	Gg	Hg	Ig	Kg	
Bh	Ch	Dh	Eh	Fh	Gh	Hh	Ih	Kh	
Bi	Ci	Di	Ei	Fi	Gi	Hi	Ii	Ki	
Bk	Ck	Dk	Ek	Fk	Gk	Hk	Ik	Kk	

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici
 Centro Internazionale Studi Russi e di Archeologia (CISRA)
 BIBLIOTHECA HISTORICA

10 Quae quidem tabella est tabella Lullii ingeminata; ita **691**
 ut illa habet triginta sex cimeras, ista habet primo ex
 prima conversione septuaginta duas, deinde ex geminatio-
 ne, quae per diametrum eius tabellae sumitur, erunt octo-
 ginta una. Geminatio quidem fit modo dicto per dia-
 15 metrum; reflexio fit hoc pacto, ut fiat ascensus eo unde factus
 est descensus, ut patet cum suprapositum quadratum, quod
 ex pluribus gnomonibus constat, dividitur in suos gno-
 mones, hoc pacto ut sumendo ultimum gnomonem.

1 prepongono il titolo TABVLA AA²⁻³G 16 supra positum PG
 18 ut om: G

- 10 Similis ratio est de penultimo usque ad primum, in quibus omnibus patet reflexio et reflexionis ordo. Univer-
saliter autem causatur dicta figura ex hoc quod novem
elementa huius artis, posita pro capitibus novem colum-
narum, extendant dorsum novem columnarum ex hoc quod
15 unum elementum recipit omnium aliorum societatem et
sui ipsius geminationem. Et ita pro hac parte habes for-
mam subiecti et praedicati, quae quidem repraesentatur
per duo elementa, per quorum | combinationem propositio 692
conflatur et secunda intellectus operatio informatur.

Istae sunt triginta sex camerae, quae quidem ex tripli significatione ipsorum elementorum constituant in eorum evacuatione primo quidem duodecim propositiones ; 5 secundo viginti quatuor quaestiones, quae ex duabus regulis in duobus elementis significatis duplicant duodecim illas propositiones ; tertio quae multiplicantur evacuatione ipsarum specierum dictarum regularum ; quarto quae interpositione duorum mediorum per duo etiam elementa significatorum duodecim mediis propositiones multiplicantur, ut patet in sexta parte Lullii tum in Arte magna tum in Arte parva, quae est De evacuatione tertiae figurae, ordinatius autem atque brevius in nostris, ubi sufficit in camera BC exemplificasse, eodem modo se habentibus caeteris cameris. Ea omnia per haec a nobis hic notata optime possunt intelligi et iudicari.

The Wabrig Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
10 propositionibus G
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

SECTIO QVARTA.

g 5^r // 3

DE HIS QVAE PERTINENT
AD QVARTAM FIGVRAM ET TERTIAM
INTELLECTVS OPERATIONEM. | CAP. III.

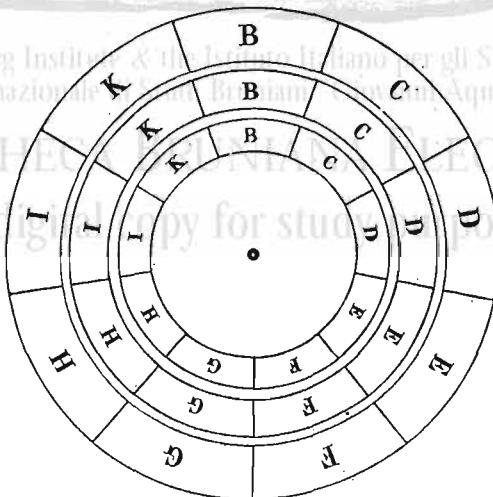
5

I. Membrum.

Consequens est modo de pertinentibus ad quartam figuram a Lullio propositam considerare, unde confletur tertia intellectus operatio, quae est argumentatio.

Quarta igitur figura componitur ex tribus circulis,
10 quorum superior semper est immobilis, duo autem inferiores sunt mobiles, ut patet in praesenti schemate.

693

⁴ CAP. I. *AA²⁻³G* 11 nella figura originale vi è solo il circolo esterno (e così anche in *AA²⁻³*): invece *G* ha i tre circoli come sopra a p. 25

Ubi manente immobili utroque extremo, posito B circuli mediocris infra B circuli superioris et infimi, causantur novem camerae, quae sunt ex trigeminatis novem elementis; deinde sub B circuli superioris et supra B circuli inferioris posito C circuli medii, causantur novem aliae camerae, nempe BCB. CDC. DED. EFE. FGF. GHG. HIH. IKI. KBK; deinde moto D circuli medii inter duo BB supremi et infimi, causantur novem aliae camerae, nempe BDB. CEC. DFD. EGE. FHF. GIG. HKH. IBI. KCK. Similiter motis aliis septem elementis omnibus infra B circuli superioris et B circuli inferioris, acquiruntur totidem novenae camerarum. Unde sicut processum est in motu circuli mediocris infra duos circulos, similiter procedi poterit in multiplicationem earum per motum circuli inferioris sub duobus superioribus.

Habes igitur designatas columnas et cameras: columnae quidem sunt, quae constant ex pluribus cameris et sunt ipsa totalis variatio, quae fit ex uno motu unius elementi sub aliis vel infra alia; camerae autem sunt ipsae columnarum partes, quae omnes ex tribus constant elementis in proposito. Hinc patet ratio constituenda tabulae secundum ordinem.

DE RATIONE TABVLAE MAGNAE
A LVLLIO POSITAE.

Habita tabula constante ex columnis causatis modo proxime dicto atque multiplicatis, emergit subinde tabula

2 e 18 mediocris PAA^{2-3} : medii G 2 e 11 si aspetterebbe (supra B) infimi e et (supra) B 9 EGE abbiamo scritto invece di FGF 13 similiter P: simpliciter $AA^{2-3}G$ 25 (Membrum II) prepongono $AA^{2-3}G$

magna, quae constituitur ex ipso T addito et diversimode ordinato.

Ipsum autem T ponitur ad significandam variationem terminorum, ut habeas quando ipsa elementa significant 5 terminos primae figurae, et quando significant terminos secundae figurae. Semper enim literae ante T significant terminos primae figurae, literae post T terminos secundae, ut quando T ponitur in principio, omnes termini sunt de prima figura. Hic ubi dicitur BCTB, significatur bonitas 10 magna differens vel bonitas magnam habens differentiam; BCTB significatur bonitas differens per concordantiam (non enim concordare dicuntur, nisi quae aliquo pacto differunt, et omnia quae concordare dicuntur, quodammodo differunt; non enim dicitur idem concordare cum se ipso); 15 TBCB significatur differentia concordantis et differentis, seu differentia inter id quod concordat et id quod differt; BCBT i. bonitas magna bonificabilis seu bonificantis seu bonificati, vel bonificabile vel bonificativum vel bonificare magna bonitate. Ecce quomodo ex una camera praecedentes tabulae exurget columna alia per diversas ipsius T coordinationes, ut patet i. in prima columna Lullii, quae 20 g 6^v 116 quidem constituitur ex camera BCD, modo B praecedente, modo C praecedente, modo D praecedente, et ipso T in elementis illis tribus diversimode secundum praedictum 25 modum situato.

11. 15. 17 (per) BCTB e sim. G 17 i. (cioè id est) i. P: om. G
20 exurget P: exsurgat G

T	B	C	D	B	C	A	C	D	D	B	C	D	A	C	D	A	A	A
D	T	H	E	T	H	F	B	B	C	T	H	T	B	B	C	B	B	C
C	C	C	C	A	A	A	E	H	H	A	A	F	H	H	H	E	H	B
B	B	B	B	B	B	B	B	B	C	C	C	C	C	D	A	A	H	

5 Sicut ergo effectum est de hac camera BCD, ita effici potest de cameris omnibus aliis. Exempla per singula et per omnia ab ipso Lullio in sua Arte magna poterit qui volet intueri, sufficiat autem nobis eorum rationem, causam et ordinem insinuasse, tuque ex temetipso poteris me-
 10 liori ingenio practicare melius; et a Lullio sufficiat tibi ipsius rei rudem formam perceperisse, qui quidem omnem pulchritudinem et affabrilitatem soli bonitati ipsius negotii intentus contempsisse videtur.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Agnelli" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

1 in G la tavola è, per ragione di spazio, disposta così

B	C	D	T	C	D	T	B
B	C	T	B	C	D	T	C
B	C	T	C	C	D	T	D
B	C	T	D	C	T	B	C
B	D	T	B	C	T	B	D
B	D	T	C	C	T	C	D
B	D	T	D	D	T	B	C
B	T	B	C	D	T	B	D
B	T	B	D	D	T	C	D
B	T	C	D	T	B	C	D

DE VSV TERTIAE ET QVARTAE FIGVRAE
ET TABVLAE GENERALIS.

g 7r 117

Triplex cum sit intellectus operatio, ut in superioribus manifestavimus, in omnibus contingit complexionem 5 terminorum assumere: in prima quidem definiendo, in se- cunda verificando, in tertia argumentando. Definimus, cum dicimus animal rationale mortale, qui termini sunt signifi- cati per EG. Verificamus, cum dicimus homo est animal rationale mortale, qui termini sunt significati etiam per 10 FG. Argumentamur, cum dicimus omne utens ratione seu ratiocinativum est animal rationale, homo est quoddam ratiocinativum, ergo est animal rationale; qui termini sunt significati | per EFG, ubi F significat medium, 696 propter quod praedicatum ipsum, quod est definitio, con- 15 venit ipsi subiecto seu definito seu definibili.

Per tertiam ergo figuram habemus definitiones et pro- positiones, quae ambae constant ex duobus terminis; defi- nitio enim conflatur ex genere et differentia, propositio vero ex subiecto et praedicato.

20 Per quartam vero figuram contingit tum definire, cum sumimus genus eum pluribus | differentiis, ut cum dicimus animal rationale mortale. Contingit etiam verificare cum tribus vel pluribus terminis, ut cum dicimus Deus est mag- nus potentia et sapientia. Contingit etiam demonstrare, 25 cum inter subiectum et praedicatum, utpote inter unum terminum significatum per circulum superiorem tertiae figurae, et circulum inferiorem eiusdem, assumimus diversa

g 7v 118

³ prepongono (Membrum III) AA²⁻³G 8.10 Verificamus — etiam per FG om. G

media ad demonstrandum ipsum significatum per elementum infimi circuli praedicari de significato per elementum superioris circuli, ita ut circulus medius semper significet causam vel medium propter quod praedicatum dicitur de 5 subiecto. Quod pateat per exemplum istud. Vis demonstrare Deum esse omnipotentem, habes Deum pro subiecto, habes omnipotentem pro praedicato, dispone ergo elementum B in circulo superiori significans subiectum quod est Deus, E circuli infimi significans praedicatum quod est 10 potentia summa. Pro demonstrando et probando oportet investigare et invenire medium seu causam; manentibus ergo immobilibus supremo et infimo circulo, ducantur infra duo illa caetera elementa per ordinem, revolvendo medium circulum, ponendo primo B infra praedicta et di- 15 cendo BCE, i. omne diffusivum sui ipsius (quod est unum de rationibus bonitatis) habet potentiam qua se ipsum diffundit, Deus est summe sui ipsius diffusivus, ergo summe potens seu omnipotens. Vel sic: omne | summe bonificati- g 8^r 119 vum in summo potest benefacere et per consequens potest 20 in summo, Deus | est summe bonificativus et per conse- 697 quens etc., ergo etc. Deinde loco ipsius B medii succedat C, dicendo BCE: omne sciens omnia seu summe sciens potest super omnia seu habet summam potentiam, Deus est summe sciens et intelligens super omnia, ergo habet 25 summam potentiam seu omnipotens est. Similiter per alia media fieri potest. Quae quidem media non solum sunt termini ipsi in arte expliciti, sed etiam esse possunt innumeri alii, prout superius docuimus, ordinando domos pro termi-

6 omnipotentem? habes G 12 immobilibus AG 15 i.] id est G diffusivum AG: diffusum P 21 et caet. ergo et caet. P (non A), e così altrove succedat AG: succaeadat P

nis praecipuis in arte explicitis, in quibus sunt plures camerae et loca particularia referentia terminos significantes bonitatem, magnitudinem, differentiam etc., quia sunt vel eorum concomitantia, vel eorum effectus, vel eorum signa, vel eorum causae; unde quadruplex genus demonstrationis emergit, ut videbitur.

Ipsum ergo B medii circuli non solum stat pro significanda bonitate, sed pro innumeris aliis, nempe suo concreto, communicativo sui, appetibili, mali contrario etc.

10 Similiter de sapientia et aliis.

Quo ergo plures terminos tibi comparaveris, magis dilatando et replendo domos, quas ordinavimus constitutas, eo plura atque certiora habebis media, | quibus eandem conclusionem non ex futilibus et vana multiplicitate valeas demonstrare, sed ex propriis et necessariis. An hucusque pertigerit Lullius, tu ipse considera, et perpende quantum huic arti additum sit a nobis.

Postquam vero discurreris per revolutionem circuli mediocris, per informationem camerae BE adsciscentis medium ex omnibus novem elementis ex una figura, utpote prima, quasi ipso T subsequente, dicendo in forma BBET, BCET, BDET, et ita deinceps, poteris nova argumenta ordinare, adsciscendo terminos ex alia figura, quasi ipso T praecedente, dicendo in forma TBBE, TBCE, TBDE, et ita deinceps; rursum et alia | argumenta, admiscendo unam figuram cum altera, dicendo BTBE, BTCE, BTDE, et ita deinceps, quae omnia clara sunt exemplo superiorum.

5 quadruplex G 18. 22 sic 18. 19 mediocris *PAA²⁻³*; medii G

DE MVLTIPLICI VIA DOCTRINAE
ET MEDIO AD DEMONSTRATIVE CONCLVSIONEM
INFERENDAM. CAP. IV.

h 1r

121

I. Membrum.

5 E supra dictis facillimum esse constat innumerabilia (ut et innumerabiles fere sunt termini, et velut infinitae terminorum combinationes) ad aliquid concludendum asciscere nos posse media; iam aliquid obiter de ipsorum speciebus ad diversimode pro subiectorum mediorumque di-
 10 versitate demonstrandum afferre non pigeat. Quod ob eam maxime causam faciendum ducimus, quia (asinorum quorundam iudiciis praetermissis, qui brutali quadam temeritate ea quorum ipsi nullam habere possunt rationem, vana per se ipsa volunt iudicari) aliqui nouullo ingenio donati
 15 in eo ipso huic arti detrahunt, in quo maxime convincitur excellere. | Quod sane ab eis ideo factum esse constat, quia h 1v 123
 eorum de arte ista ratio eo usque consenserit non potuit, unde velut e densa nigraque silice lumen ignemque sublantescentem excuterent. Ex iis unum mihi alioqui non admone-
 20 dum vulgaris ingenii atque iudicii vidisse licuit, qui in libro quodam, qui De vanitate scientiarum inscribitur (ubi titulus ipse quale sit in operis progressu studium, plus quam satis, nisi me forte ironica illa eiusdem libri conclusio fallat, expressit), hanc artem inquit in copia,
 25 ordine, ostentatione et veluti quadam fimbriarum dilatazione consistere, ita ut non scientiam et aliquam ma-

3 CAP. II. AA²⁻³G 7.8 adsciscere G 20^c Cornelium Agrippam innuit Brunus' annota G, e 'Cornelius Agrippa' hanno in margine AA²⁻³; cf. Agripp. De Vanit. scient. c. 9 26 non *tam* scientiam emenda G

gnificiendam contemplationem, quam multae doctrinae profundiorisque cognitionis pariat existimationem. Porro **699**
 nihil de hac arte dicit ille, quod idem de caeteris facultatibus atque scientiis (praeter illam quam ipse in fine videatur extollere) dici nequeat. In universis etenim nullus nisi plus quam mediocriter stultus veram et non vanitati similem post omne studium se nactum esse noverit scientiam; quod sane et is, qui maxime omnium philosophorum humano ingenio tribuisse videtur, Aristoteles, testatur, **10** ubi rerum substantias ultimasque differentias innominabiles imperceptibilesque dicit, et oculum intelligentiae nostrae ad manifestissima se habere naturae haud aliter quam nocturnae avis oculos ad lumen solis. Mitto eos qui veritatem in densissima caligine consistentem definientes, tunc **15** se maxime cognovisse et culmen attingisse philosophiae **h 2^r 113** existimabant, cum suam ignorantiam non ignorare sibi viderentur. Quod ergo per omnes scientias habere tandem possibile est, per artem istam utpote per causam maxime generalem acquiritur. Quod si caeterae praeter existimationem nihil quod sit ingentis momenti prae se ferunt, **20** satis est quod ista ultra existimationem aliquid contineat, quod vir ille aut prorsus non penetravit aut non satis.

II. Membrum.

Ad propositum igitur est animadvertisendum, quod cum **25** multiplex extet argumentationis et artificiosae demonstrationis genus, utpote ab iis quae nobis sunt promptiora, ab iis quae secundum naturam sunt notiora, ab iis quae notiora atque priora sunt secundum esse et secundum co-

11 imperceptibilesque **G** **11. 13** *Aristot. Metaph. a1. 993^b 9
24 quod *AG*: quid *P**

gnitionem eadem, qualem in mathematicis ordinem esse vulgatum satis est; triplex non sine causa demonstrationis genus a quibusdam Peripateticis Arabibus adducitur, simpliciter videlicet seu causae generaliter, propter quid 5 seu causae essendi, et quia seu causae cognoscendi vel signi. | Demonstrationem simpliciter definiunt, quae est ex prioribus causis atque principiis, a quibus iisdem res fit et primo cognoscitur, ut punctus, linea et angulus se habent ad figuras; demonstrationem signi dicunt, quae ex prioribus 10 eiusmodi incedit, quibus res cognosci tantum primo incipit; demonstrationem vero propter quid, quae ex causis essendi a sensu rationeque remotioribus ad ipsum effectum discurrit. Divisionem hanc tamquam in suo genere magis sufficientem probamus, quantumvis eam Graeci non 15 attigerint commentatores, et Aristoteles non tantum expresserit quantum ignorantibus et crassioribus satis esset in-geniis.

III. Membrum.

Huic triplici demonstrationis generi, quod e duobus prioritatis unoque posterioritatis modis integrari videtur, quartus a nobis modus ille adiicitur, quem ex aequalibus seu coaequaevi dicere posses, utpote qui est ex iis quae nec subiectum antecedunt neque subsequuntur, sed comportantur, cumque eo posito necessario ponuntur ipsum- 25 que definiunt. Hoc ipsum demonstrationis genus est peculiare Lullio, estque certissimum quod pro confirmatione praedicati de aliquo subiecto possit haber. Ipsum explicavit per suum ivum, abile et are.

Hinc certissimam verissimamque demonstrandi rationem sumere licet. Undenam enim melius aliquid bonum esse possumus argumentari, quam ex eo quod **ivum** est, quod scilicet principium intrinsecum habeat beneficiandi
b seu faciendi boni? quam ex eo quod habet are, id est benefacere, quod bene~~facit~~ facit vel bonum efficit, sicut solem **h 3^r** **115**
 esse calidum ex eo quod calefacit, lucidum ex eo quod lucet, lunam esse luminosam ex eo quod illuminatur, quod est per atum. Hoc non est ostendere per effectum, neque
 10 per causam, neque per utrumque. Cum enim ostendo veri- **701**
 tatem solis per suam lucem, non ostendo per effectum; lux enim non est effectus solis, sicut neque calor, ut eius est forma perpetuo subiectum concomitans, non est effectus ignis; sed lux illa quae est ab illo in corpus illuminabile
 15 diffusa, et calor iste qui calefactibili subiecto imprimitur, sunt effectus huius et illius: tale igitur are et atum, id est tale agere et ita natura affectum esse, rei veritatem non ab effectu neque a causa, sed ab eo quod est in ea ipsa, insinuant. In iis item quae coordinata sunt et ab
 20 invicem inseparabilia (ut in correlativorum contrariorum que existentia est etiam manifestum) citra rationem causae et effectus potissime contingit demonstrare. Sed huius considerationis locum satis in praesentiarum indicasse sufficiat, si quidem de hoc ipso latius alibi a nobis dictum est.
 25 De modo autem, quo ex appropriatis subiectoque convenientibus, ut partibus et principiis quae sunt in facto permanentia, atque propriis affectionibus aliquid de subiecto licet enunciare, in superioribus satis commonstravimus.

5 l'interrogativo è piuttosto da porre dopo atum a v. 9 24 cf. 'De la causa', Opp. ital. ed. De Lagarde p. 286, 2 27 atque *(ex)* G

IV. Membrum.

Itaque artem hanc a Raymundo Lullio adinventam **n 3^v** **186**
 ita complevimus et ab omni contemptibilitatis praetextu
 vindicavimus, ut omnino proprium orbem adeo comple-
 5 visse cognoscatur, ut omnino impossibile sit ei (pro homo-
 geneis) aliquid amplius adiicere. Si quae autem sunt quae
 latiore videntur explicatione indigere, qualis est amplior
 et extensus tabulae magnae typus, haec omnia et alia ad
 horum circumstantias facientia sufficientissime in libro *De*
 10 *architectura artis Lullianae* a nobis extant enucleata,
 cuius quidem pertractationis intentiones istis adiectae pa-
 tefacient nos nihil eorum, quae ad facultatem usumque
 praesentis artis faciunt, | praetermississe. Quicunque igitur **702**
 horum futurus lector es et studiosus, si hactenus istas
 15 minus fueris assequens intentiones, roga Deum ut repe-
 titis actibus consequaris, quae quanto profundiore coniecta-
 veris ingenio, tanto ex intimoribus inventionis istius ef-
 feres encomia, et tanto maiores Lullio inventorii, mihi
 excultori et Deo bonorum omnium elargitori gratias agas.

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

8 extensus *A²⁻³*: extensus *PA*: extensus *G* 15 assequutus *G*
 19 FINIS sottoscrive *G*

*Il frontispizio manca in AA²⁻³: Iordanus Brunus
Nolanus P: JORD. BRUNUS NOLANUS G. Invece Eremitae G,
Heremita P.*

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

IORDANVS BRVNVS NOLANVS.

DE

SPECIERVM SCRVTINIO

ET

LAMPADE COMBINATORIA

RAYMVNDI LVLLII

DOCTORIS EREMITAE OMNISCII PROPEMODVMQVE
DIVINI.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

PRAGAE.

EXCVDEBAT GEORGIVS NIGRINV,

ANNO M. D. LXXXVIII.

ILLVSTRISSIMO EXCELLENTISSIMO QVE D.

a 2^r
603

DON GVLHELMO A. S. CLEMENTE

EQUITI ORDINIS S. IACOBI DE ESPATA;
SERENISSIMI HISPANIARVM REGIS CATHOLICI A CONSILIIS EIVSDEMIQVE
AD CAESAREAM RODOLPHI II. IMPERATORIS MAESTATEM LEGATO

IOR. BRVNVS NOL. S. D.

Quemadmodum animalia muta, quamvis laudatis orta
parentibus, non ullus generosa existimabit, nisi fortia,
ita homines appellari nobiles iure nequeunt, nisi propria
10 extiterint virtute commendati. Ideo tribus a Platone enu-
meratis sub nobilitatis genere speciebus: prima, | quae a **a 2^v**
sapientibus, probis derivat atque iustis; secunda, quae ab
heroibus et principibus; tertia, quae ab iis qui vel bellica
negocia praecclare gesserunt, vel certaminum coronas re-
15 portarunt, in posteros effunditur; quarta tandem illa species
ab eodem omnium praestantissima iudicatur, qua quis per
se animi magnitudine multitudinem antecellit; secus etenim
disposito, si quando cum suis majoribus conferatur, haud
iniuria Persianum illud auribus inculcabitur

20 Hic petit Euphratem iuvenis, domitique Batavi
Custodes aquilas, armis industrius: at tu
Nil nisi Cecropides truncoque simillimus Hermae;

1 D: P: DOMINO G 8 nisi fortia P: nisi eadem quoque sint et
fortia AA²⁻³G. 10 commendati AG: commendati P 14 negotia PA:
negotia A²⁻³G 19 Persianum] invece sono versi di Giovenale (8, 51 sqq.)

Nullo quippe alio vincis discriminē, quam quod
Illi marmoreum caput est, tua vivit imago —

illud optime cavisti, generosissime admodumque magna- **604**
nime Domine, ne solo hereditario maiorum tuorum splen-
5 dore clarus, minus propria, in te exorta et a te ipso com-
parata omnis generis claritate tot rationibus enitesceres
atque numeris, quot certe tum | quia manifesti sunt, tum **a 3r**
quia maiores quam huic loco congruente compendio et
orationis stylo tractari possint atque debeant, recensere
10 praetermittam. Ea ipsa sunt in causa, ut cum principi
huic Lulliano ingenio meisque circa eundem studiis pa-
tronum, qui tum iudicio tum autoritate polleret, explorare-
rem, usque adeo illustris Excellentia potissime omnium
exoptanda visa est, ut cuius patrocinio sublimis huiusce
15 artis studia committerem, ne forte cuipiam surdo fabulam
narrare, caeco speculum praesentare, vel Thersiti ducis
Achillis arma offerre conspiceret. Ad heroicū ergo ge-
nium et ingenium vester hic vestrasque Lullius confugiens
ita (mihi certe persuadeo) suscipietur, quemadmodum ipsi
20 ad vestros tanquam ad proprios lares hilariore spiritu
contigit adventare; ubi non minus compertum esse video
me super illius adinventionem excolendam elaborasse,
cuius intelligentiae divinitatem summi philosoporum **a 3v**
principes, ut olim consuevere, ita et in posterum admi-
25 rari, persequi et imitari perpetuo debebunt; a quo quanto
diviniora atque profundiora, tanto paucioribus pervia mi-
nusque nota ingenia, mysteriorum, quae in multiplice
doctrinae torrente delitescunt, fontes hausisse fatentur. A

2.3 imago. | Illud PG 8 quam (ut) huic emendāno AA²⁻³G
10 Ea (certe) ipsa AA²⁻³G 12 autoritate AG 14 huisce P 15.16 cf.
Horat. Epist. 2, 1, 199 sq. 28 hausisse AG: hauxisse P, cf. *sopra* p. 234, 9

cuius sufficientia ebibita nomen atque gloriam plurimi sibi
 comparare studuerunt, qui propriis super haec commenta-
 riis non tam Lullium declarare, quam vel per adtentatum
 Lullium nomen proprium illustrare elaborarunt. Iam quid
 5 tandem ego super ipso praestiterim, vestrum et aliorum,
 qui intelligentiae lumine non sunt orbati, esto iudicium.
 Sub duobus nempe hisce Lampadis et Scrutinii titulis
 ea certe complectimur, quae ad artes omnes Lullii inquiren-
 das, intelligendas, nec sine iudicio prosequendas sufficere **605**
 10 iis facile possunt, qui vel mediocriter in significationibus
 terminorum vulgaris philosophiae fuerint versati. Hic **a 4r**
 namque integre expressisse videmur, quidquid praestan-
 tissimus author iste in multis complectitur artibus, in qui-
 bus idem inventum, nunc per unam, ut ipse loquitur,
 15 viam, nunc per aliam nititur aperire; in istam quippe
 compendium contraxisse credimur, quicquid idem pluribus
 ad divinae combinatoriae artis complementum insinuat, in
 Artibus brevi, magna, inventiva, demonstrativa,
 mixtionis principiorum, Auditus cabalistici, Ar-
 20 boris scientiae et aliis, si quae aliae (ut certe extare
 debent) extant eiusdem argumenti plurimae. His addam
 aliquid permagni momenti, quod sub praedictis inscriptio-
 nibus Auditus cabalistici et Septemplicis arboris
 divinus vir iste oculuit et obsignavit, quae propediem
 25 (volente Deo) sub titulo Lampadis cabalisticae huic
 cognatae arti subnectendae in lucem producam, quo sub
 eodem illustrissimae Excellentiae tuae praesidio atque fa-
 vore queant tutissime consistere. | Accipiat interim a me **a 4v**

3 attentatum AG 12 quidquid P: quiequid AG 13 autor AG
 15 in istam P: In hoc emendano AA²⁻³G 22 praedictis AG: predictis P
 25 volente Deo P: om. AA²⁻³G

quidquid hoc operis est, quod hoc principio Eam voluntatis et observantiae erga se meae admoneat. Deum omnipotentem precor, ut Eiusdem vitam et actiones in dies magis atque magis ad suam gloriam et Reipub. salutem
 5 fortunando promoveat. Pragae X. Iunii M. D. LXXXVIII.

1 quicquid AG 3 precor AG: praecor P 4 reipublicae AG

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
 Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

DE LVLLIANO SPECIERV M SCRVTINIO.

a 5^r
606

Cap. I. Propositum.

Penitus insipienti constat omnem artem omnemque disciplinam, ob id quod vel naturam imitatur vel hanc exorbitantem corrigit aut adversam impedit, primo principia quaedam et elementa suscipit, secundo eadem in simpliciores combinationes adcopulat, ultimo magis multiplices atque varias e simplicibus educit complexiones, e quibus certe specificae suboriuntur rerum differentiae, quales numeris huius generis comparantur.

Horum certe omnium artificiosa comprehensio in huiusmodi scrutinii dispositione, quam Lullius primo delineando et inumbrando invenit, a nobis tandem propriis coloribus inspicienda obiicitur.

1 prepone JORDANUS BRUNUS NOLANUS G, il quale anche annota: *Hic tractatus, quamvis plura contineat, quae supra sub titulo architecturae Lullianae habentur, tamen quia et singularis Bruni liber est, ac multis in rebus haud parum recedat a laudato opere, inter cetera Bruni scripta suo jure receptus est.*² 2 Propositum. Cap. I. traspongono AA²⁻³G, e similmente nei capitoli II-VI 3 Penitus AG: Paenicius P 6. 8 elementa suscipere—combinationes copulare (*non adcopulare*), ultimo *(denique)* magis multiplices variasque e simplicibus educere emendano AA²⁻³G 12 scrutinij P

Cap. II. De artis elementis.

Artis huius alphabetum novem dumtaxat complectitur elementa, quorum singula vicibus quatruplicis significati subministrant.

	B	C	D	E	F	a 5 ^v 607
5	Subiecta.	Deus.	Ange-lus.	Coelum.	Homo.	Imagina-tivum.
	Praedicata absoluta.	Bonitas.	Magni-tudo.	Duratio.	Potestas.	Sapien-tia.
10	Praedicata respectiva.	Differen-tia.	Concor-dantia.	Contra-rietas.	Princi-pium.	Medium.
	Quaestiones.	Utrum.	Quid.	De quo.	Quare.	Quan-tum.
	G	H	I	K		
15	Subiecta.	Sensi-ti-vum.	Vegetati-vum.	Elemen-tativum.	Instrumen-tativum.	
	Praedicata absoluta.	Voluntas.	Virtus.	Veritas.	Gloria.	
20	Praedicata respectiva.	Finis.	Maioritas.	Aequali-tas.	Minoritas.	
	Quaestiones.	Quale.	Quando.	Ubi.	Quomodo.	
					Cum quo.	

2 duntaxat AG 3 quadruplicis AG la pagina a5^r di P finisce con quorum singula vi- e la continuazione -cibus quatruplicis etc. si legge a principio della pagina a6^r, perchè tutta la pagina a5^r è occupata dalla tavola 6.21 nella tavola di P sono sempre abbreviate le parole della prima colonna (Sub. | prae. ab. | prae. res. | Quaest. | , e la seconda volta Quest.) e Princip. nella quarta colonna; similmente in AA²⁻³ (Subiect. | Praedicat. absol. | etc.); in G invece subjectum. | Praedicatum absolutum. | etc.: noi abbiamo sostituito i plurali

Cap. III. De prima figura.

a 6^r

Figura prima, quae A elemento notatur, absoluta complectitur praedicata, quae de subiecto quocunque affirmata vel negata quiditative vel denominative, in concreto 5 vel in abstracto, convertibiliter vel inconvertibiliter, in recto vel in obliquo enunciantur. Ipsum notatur in figura per lineas a punctis circumferentiae singulorum elementorum ad omnia; quod videlicet haec non modo de aliis omnibus extra figuram, sed etiam singula de caeteris uni- 10 versis in figura constitutis praedicantur.

Cap. IV. De secunda figura.

Secunda figura per T elementum notatur, utpote | quae 608 ex trium complicatorum triangulorum ordine conflatur, ad quorum angulorum terminos termini omnes relativi velut 15 ad propria capita referuntur, quam sane relationem contemplari possumus.

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

20	in	ivo	utpote	principiativo.
		abili		principiabili.
		ante		principiante.
		are		principiare.
		ato		principiato.
		ando		principiando.

4 quidditative G 5 vel in abstracto (*sic*) P: vel abstracto (*omn.*
in) AA²⁻³G

Quae sunt	forma seu principium formale. subiectum seu materiale principium. efficiens seu agens. actio seu operatio. actus seu effectus. agendum seu finis.	a 6v
5		

Cap. V. De tertia figura.

Proprium sui significativum tertia figura non habet
elementum. Ipsa quippe syllabicum in hac arte et primum
10 combinationis genus exprimit, quatenus ex duorum ele-
mentorum coitu plurimi intentionum foetus propagantur,
ubi sumitur vel absolutum cum absoluto, vel absolutum
cum respectivo, vel respectivum cum respectivo, vel re-
spectivum cum absoluto; et haec vel adiective vel substan-
15 tive, et ita vel ex parte unius vel ex parte alterius ter-
mini, qui sumuntur vel in recto vel in obliquo, aut utrique
aut horum alter, significando vel concretive vel abstrac-
tive, idque vel simpliciter vel contractive, et figura vel
prima vel secunda.

20

Cap. VI. De quarta figura.

Figura quarta tribus concentricis efformata circulis a 7^r foecundissima est tabulae generalis mater.

1. 6 sic P; invece AA ²⁻³ G hanno (però ivum G: ium AA ²⁻³):
ivum) forma seu principium formale (et intrinsecum).
abile) Subiectum seu principium Desinentia sunt materialis.
namque in ans Efficiens seu agens.
are Actio seu operatio.
atum Actus seu effectus.
andum Agendum seu finis.

11 foetus *AG*: faetus *P* 16 sumuntur *AG*: summuntur *P* 22 foecundissima *AG*: faecundissima *P*

Haec, ut expressimus in libro De architectura, septem admittit revolutiones pro totidem domorum fabrefactione.

Prima constituitur, cum sub B circuli superioris im- **609**
 5 mobilis ponitur C circuli medii et D circuli inferioris,
 causando septem cameras; secunda, cum sub B circuli su-
 perioris ponitur D circuli medii et E circuli interioris;
 tertia, cum sub B circuli superioris ponitur E circuli medii
 et F circuli interioris; quarta, cum sub B circuli superioris
 10 ponitur F circuli medii et G circuli inferioris; quinta, cum
 sub B circuli superioris ponitur G circuli medii et H in-
 terioris; sexta, cum sub B circuli superioris ponitur H
 circuli medii et I circuli inferioris; septima, cum sub
 B circuli superioris ponitur I circuli medii et K circuli in-
 15 terioris.

Domus prima septem ordinibus constans
 habet 24. cameras.

	7.	6.	5.	4.	3.	2.	1.	a 7v
	bcd.	bce.	bcf.	bcg.	bch.	bci.	bck.	
20	bde.	bdf.	bdg.	bdh.	bdi.	bdk.		
	bef.	beg.	beh.	bei.	bek.			
	bfg.	bfh.	bfi.	bfk.				
	bgh.	bgi.	bgk.					
	bhi.	bhk.						
25	bik.							

4. p. 353, 18 = *De Architect. Lull.* p. 25, 8-39, 8, donde non annoteremo tutte le differenze nei particolari 5 circuli (innanzi ad inferioris) om. AG 7 e 9 e 11. 12 e 14. 15 inferioris G

Domus secunda sex ordinibus constans
habet 21. cameras.

Secunda domus constituitur, cum sit revolutio duorum internorum circulorum (sub C) circuli immobilis, collocato 5 primo sub eo D circuli medii et E circuli infimi; secundo E medii, F infimi; tertio F medii, G infimi; quarto G medii, H infimi; quinto H medii, I infimi; sexto I medii, K infimi.

	6.	5.	4.	3.	2.	1.
10	cde.	cdf.	cdg.	cdh.	cdi.	cdk.
	cef.	ceg.	ceh.	cei.	cek.	
	cfg.	cfh.	cfi.	cfk.		
	egh.	cgi.	cgk.			
	chi.	chk.				
15	cik.					

Domus tertia 5. ordinibus constans
habet 15. cameras.

610

Tertia domus constituitur revolutione duorum inter- **a 8***
norum circulorum sub D circuli immobilis, primo collocato
20 sub eo E circuli medii et F infimi; secundo F medii, G in-
fimi; tertio G medii, H infimi; quarto H medii, I infimi;
quinto I medii, K infimi.

	5.	4.	3.	2.	1.
	def.	deg.	deh.	dei.	dek.
25	dfg.	dfh.	dgi.	dfi.	dfk.
	dgh.	dgi.	dgk.		
	dhi.	dhk.			
	dik.				

4 (sub C) aggiunge G nel de Arch.: om. qui PAA²⁻³G 19 collo-
cato AG: collocata P 21 H infimi sopra p. 27, 16: I infimi (inf. P)
qui PAA²⁻³G

Domus quarta quatuor ordinibus constans
habet 10. cameras.

Quarta domus fit revolutione duorum circulorum sub
E circuli immobilis, collocato primo sub eo F circuli me-
5 dii et G inferioris; secundo G medii, H infimi; tertio H
medii, I infimi; quarto I medii, K infimi.

	4.	3.	2.	1.
	efg.	efh.	efi.	efk.
	egh.	egi.	egk.	
10	ehi.	ehk.		
	eik.			

Domus quinta tribus constans ordinibus
habet 6. cameras.

Quinta domus fit, cum primo sub F circuli immobilis **a 8^v**
15 collocatur G circuli medii et H infimi; secundo H medii,
I infimi; tertio I medii, K infimi.

(3.)	(2.)	(1.)
fgh.	fgi.	fgk.
fhi.	fhk.	
fik.		

Domus sexta duobus ordinibus constans
et tribus cameris.

Sexta domus fit primo sub G immobilis collocato H
medii et I infimi; secundo I medii, K infimi.

25	1.	2.	611
	ghi.	ghk.	
	gik.		

Domus septima unius camerae.

Septima domus fit moto sub H circuli immobilis I
medii, K infimi.

5

1.

hik.

Comp.

Ex revolutione igitur circulorum quartae figurae resultant octo et viginti domus, quarum prima septem habet ordines et 24. cameras; secunda sex ordines, 21. cameras; 10 tertia quinque ordines, 15. cameras; quarta quatuor ordines, 10. cameras; quinta tres ordines, 6. cameras; sexta duos ordines, 3. cameras; septima unam cameram.

De tabula magna. Cap. VII.

b 1^r

Tabula magna octoginta quatuor columnis constat,
15 iuxta totidem camerarum numerum, quae in 28. sunt ordinibus, qui sunt in septem domibus, a septem revolutionibus in quarta figura constitutis.

Quaelibet autem columna ex 24. cylindris, et horum singuli quatuor constant membris. Unde quaternarium 20 ductum per 24. reddit 96. membra.

Cylind. XXIV. sunt BCD. CBD. DBC. BDC. CDB. DCB. BBC. BBD. CCB. CCD. DDB. DDC. BCC. BDD. CBB. CDD. DBB. DCC. BCB. BDB. CBC. CDC. DBD. DCD.

3 medii (et) K infimi AG 6 Comparatio G, che a p. 29, 6 aveva supplito invece Complexio 9 secunda 6. (VI. G) ordines (et) 21. (XXI. G) cameras AG 18 così qui anche P (cf. a p. 335, 2) 19 quattuor P: 4. 1: IV. G, come suole 21 Cylindri G 28 CBC. G: CBD. PAA²⁻³, ma cf. p. 29, 23

Singula cylindrorum quatruplici ipsius T situatione, quatuor membra sibi asciscunt; aut enim est ante elementum primum TBCD, aut post primum ante secundum BTCD, aut post secundum ante tertium BCTD, aut post tertium 5 BCDT. Elementa ante T significant | praedicata absoluta, **612** elementa post T respectiva significant praedicata. Ordo est ut T primo sit primum, secundo secundum, tertio tertium, quarto quartum.

BCD. Columna.

b 1^v

10	tbed. diff. conc. cont.
	bted. bon. conc. cont.
	bctd. bon. mag. cont.
	bcdt. bon. magn. dur.
	CBD.
15	tcbd. conc. diff. cont.
	ctbd. magn. bon. cont.
	cbtd. magn. bon. cont.
	cbdt. magn. bon. dur.
	DBC.
20	tdbc. cont. diff. conc.
	dtbc. dur. diff. conc.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici.
Centro Internazionale "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

1 Singula p. 30, 1: Singulae $PA A^2$: Cingulae A^3 : Singuli G quatruplici PA : quadruplici $A^{2-3}G$ 3 BTCD AG: BTCB P 4 BCTD $A^{2-3}G$: BCTB P¹: così bisognava correggere anche a p. 30, 3 sq. 4.5 aut post tertium BCDT om. A^{2-3} 9 sqq. in $AA^{2-3}G$ le serie sono disposte nel modo seguente:

Cylindri Membra	Columnae		
BCD	{ tbed	diff.	conc.
	{ bted	bon.	conc.
	{ bctd	bon.	mag.
	{ bcdt	bon.	magn.
			cont.
			dur. etc.

14 CBD AG: BCD P 16. 18 etc. magn. P: mag. AG; noi riproduciamo in seguito fedelmente l'ediz. originale, senza annotare siffatte minute discrepanze. Così trascuriamo anche le discrepanze di AA^{2-3} nell'ordine dei cilindri etc. 16 bon.] conc. p. 30, 14

	dbtc.	dur. bon. conc.
	dbet.	dur. bon. magn.
	BDC.	
	tbdc.	diff. cont. conc.
5	btdc.	bon. cont. conc.
	bdtc.	bon. dur. conc.
	bdct.	bon. dur. conc.
	CDB.	
	tcdb.	conc. cont. diff.
10	ctdb.	mag. cont. diff.
	cdtb.	magn. dur. diff.
	cdbt.	magn. dur. bon.
	DCB.	
	tdbc.	cont. conc. diff.
15	dtcb.	dur. conc. diff.
	detb.	dur. mag. diff.
	dcbt.	dur. mag. bon.
	BCB.	
	tbcb.	*
20	btcb.	bon. conc. diff.
	bctb.	bon. mag. diff.
	bcbt.	*
	BDB.	
	tbdb.	*
25	btdb.	bon. cont. diff.
	bdtb.	bon. dur. diff.
	bdbt.	*
	CBC.	
	tcbc.	*
30	ctbc.	mag. diff. conc.

	cbtc.	magn. bon. conc.	
	cbct.	*	
	CDC.		613
5	tdcd.	*	
	ctdc.	mag. diff. conc.	
	cdtc.	magn. dur. conc.	
	edct.	*	
	DBD.		b 2 ^r
	tdbd.	*	
10	dtbd.	dur. diff. cont.	
	dbtd.	dur. bon. cont.	
	dbdt.	*	
	DCD.		
	tddc.	*	
15	dtcd.	dur. conc. cont.	
	detc.	dur. mag. cont.	
	dect.	*	
	BBC.		
	tbbc.	*	
20	btbc.	bon. diff. conc.	The Warburg Institute, the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici, Centro Internazionale di Studi Italiani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)
	bbtc.	*	
	bbct.	*	
	BBB.		BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA
	tbbd.	*	Free digital copy for study purpose only
25	btbd.	bon. diff. cont.	
	bbtd.	*	
	bbdt.	*	
	CCB.		
	tccb.	*	
30	ctcb.	magn. conc. diff.	

	cctb.	*
	ccbt.	*
	CCD.	
	tccd.	*
5	ctcd.	magn. conc. cont.
	cctd.	*
	ccdt.	*
	DDB.	
	tddb.	*
10	dtdb.	dur. cont. diff.
	ddtb.	*
	ddbt.	*
	DDC.	
	tdde.	*
15	dtdc.	dur. cont. conc.
	ddtc.	*
	ddct.	*
	BCC.	
	tbec.	*
20	btcc.	*
	betc.	bon. magn. conc.
	bcct.	*
	BDD.	
	tbdd.	*
25	btdd.	*
	bdtd.	bon. dur. cont.
	bddt.	*
	CBB.	
	tebb.	*
30	ctbb.	*
	cbtb.	magn. bon. cont.
	cbbt.	*

614

b 2v

	CDD.
	tcd. *
	ctdd. *
	cdtd. magn. dur. cont.
5	cddt. *
	DBB.
	tdbb. *
	dtbb. *
	dtbt. dur. bon. diff.
10	dbbt. *
	DCC.
	tdcc. *
	dtcc. *
	detc. dur. mag. conc.
15	dect. *

Hic vanam intelligimus combinationem, ubi T non
mediat inter geminatas literas.

The Warburg Institute, della Fondazione Italiana per gli Studi Filosofici.
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA

De octo igitur, quae habentur, istius columnae mem-
20 brorum duodenarii, quatuor duntaxat extant utilia; ratio
cuius est inde manifesta, quia frustra eiusdem praedicati
signum geminatur in ipsis, quae per stellarum adiectio-
nem sunt in columna denotata. Duodenarium primum ex
tribus primis cylindris extrahitur, secundum de sex sequen-
25 tibus secundis, tertium de duodecim tertiiis et ultimis.

Haec columna 100. membrorum, cuius 48. diximus esse **b 3^r**
utilia, foecundior est quam columna Lulliana, quae 20.

14 conc. P: cont. AG 16 * Hic AG 20. 23 (Ratio—denotata) P
23 (igitur) primum AG 27 foecundior AG: faecundior P

tantum constat membris in unico cylindro. Accidit autem nobis eam ditasse extra eam rationem, qua Raymundus potuit omisisse caetera membra, quia inutilem eiusdem fieri videbat repetitionem, quandoquidem dicere BCD, id est 5 bonitas magna durans, et dicere | CBD, id est magna bonitas durans, idem est. Nos vero Raymundi ordinem et sufficientiam non improbamus, et fatemur in suo vigenario omnia tandem contineri quidem, sed caeca et ipsi Lullio fortasse etiam occulta vel minus considerata. Post 10 quam igitur combinationes, quae ex quatuor istis elementis et ordinatis fieri possunt, extendimus, quaeque ex iis omnibus frugales extent patefactum est, discurratur columna sumendo primum elementum substantive, duo reliqua adiective, dicendo: bonitas magna durans, quae 15 significatur in BCD. Nonne utilissima et etiam pro ratione complementi discursus necessaria eorundem elementorum alia ordinatio fiet, dicendo: magnitudo bona durans, eius signum est CBD? Non est sane eiusdem repetitio. Similiter unquam non erit eiusdem repetitio, si certa quadam 20 lege disponantur termini tres per adiectivum et substantivum, rectum et obliquum, ut ea lege se habeat unum membrum, qua aliud; | vel si omnia membra pariformiter capiantur, numquam eiusdem fiet repetitio, et non incidemus in necessarii omissionem, sicut cum posito BCD contemnatur CBD. 25

615

b 3^v

Numerus legum.

Leges vero, quibus uniformiter discurritur columna, sunt octo, quarum una est sumpto primo termino adiecti-

7.8 in suo vicenario G, cf. p. 34, 13 sq.
19 unquam om. AG 23 nunquam AG

15 utilissima AG

ve, reliquis duobus substantiæ, 2. alia est sumpto primo termino substantiæ, duobus aliis adiective, 3. alia sumpto primo et secundo (adjective, tertio substantiæ, 4. alia sumpto primo et secundo) termino substantiæ, tertio adiective, 5. alia sumpto primo et tertio adiective, secundo substantiæ, 6. alia sumpto primo et tertio substantiæ, secundo adiective, 7. alia sumptis omnibus adiective, 8. alia sumptis omnibus substantiæ.

Multiplicatio legum.

- 10 Praepositæ octo leges, per variam obliqui et recti, abstracti concretique distributionem, utilissimas 64. | propositionum considerationes, quibus subiectum problema potest examinari, constituunt. 616

Stante enim primo termino adiective, secundo et tertio substantiæ, dicitur:

*The Visiting Professor of the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)*

BCDT

b 4r

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Bonum magnitudinis durationis.

Bonum magnitudine durationis.

Bono magnitudinis duratio.

20 Bonum magnitudinis duratione.

Boni magnitudo durationis.

Boni magnitudinis duratio.

3. 4 (adjective—secundo) AG: om. P: forse meglio secundo (termino adjective, tertio substantivo, 4. alia sumpto primo et secundo termino 11 utilissimas qui anche P, cf. p. 35, 17 17 sqq. in AA²⁻²G alle proposizioni è preposto il rispettivo numero (da 1 a 64)

Primo substantive, secundo et tertio adiective:

Bonitate magna durans.

Bonitate magnum durans.

Bonitate magni durans.

5 Bonitas magna durans.

Bonitas magni durantis.

Bonitas magno durans.

Bonitas magna durantis.

Bonitatis magnum durans.

10 Bonitatis magna durans.

Primo et secundo adiective, tertio substantive:

Bonum magni duratione.

Bono magna duratio.

Bono magni duratio.

15 Bonum magnum duratione, i. per duratione.

Bonum magnum durationis.

Bonum magna durationis.

b 4^v

Boni magna duratio.

Boni magni duratio.

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

20 Primo et secundo substantive, tertio adiective:

Bonitas magnitudine durans.

Bonitate magnitudo durans.

Bonitate magnitudinis durans.

Bonitas magnitudinis durans.

25 Bonitas magnitudinis durantis, i. quae durat.

1. 11. 20 etc. 2. Primo, 3. Primo, 4. Primo etc. AA²⁻³G 18 magna P
15 i. per duratione. om. AG 22 magnitudo P 25 etc. i.) id est AG

- Bonitas magnitudinis durantis; i. eius quod durat.
 Bonitatis magnitudo durans.
 Bonitatis magnitudine durans.
 Bonitatis magnitudinis durans, id est de bonitate magni- **617**
 5 tadinis id quod durat.

Primo et tertio adiective, secundo substantive :

- Bonum magnitudine durantis.
 Bono magnitudo durans.
 Bono magnitudinis durans.
 10 Bonum magnitudinis durans.
 Bonum magnitudinis durantis, i. quae durat.
 Bonum magnitudinis durantis, i. eius quod durat.
 Boni magnitudinis durans, id est de bono magnitudinis id
 quod durat.
 15 Boni magnitudo durans.

Primo et tertio substantive, secundo adiective:

b 5r

- Bonitas magna duratione.
 Bonitas magna durationis.
 Bonitas magni duratione.
 20 Bonitas magnaे durationis
 Bonitatis magna duratio.
 Ronitatis magni duratio.
 Bonitatis magnaे duratio.
 Bonitate magna duratio.
 25 Bonitate magni duratio.

Omnibus adiective sumptis:

- Bonum magnum durans.
 Bonum magnum durantis.

- Bonum magni durans.
 Bonum magni durantis.
 Boni magnum durans.
 Boni magni durans.
 5 Bono magnum durans.
 Bono magno durans.
 Bono magni durans.

Omnibus substantive sumptis:

- Bonitas magnitudinis durationis.
 10 Bonitas magnitudine durationis.
 Bonitatis magnitudinis duratio.
 Bonitatis magnitudine duratio.
 Bonitatis magnitudo durationis.
 Bonitate magnitudinis duratio.

15 INDVCTIO.

Hoc quod completum est in BCDT, quod est unum membrum primi cylindri huius columnae, intelligent completum in BCTD, BTCD, TBCD, quae sunt reliqua eiusdem cylindri membra. Identidem fiat in aliis cylindrorum 20 membris, tum columnae istius, tum aliarum omnium. Ubi illud perpetuo advertendum, ut e tribus terminis unus in recto capiatur; et ideo tres termini pluribus modis 64. nunc positis non inflectuntur facile.

Multiplex terminorum acceptio.

- 25 Nec te praetereat, quod terminus primus, hoc in loco i. in columna ista per B significatus, aliquando sumitur

22 ideò P: inde AG 22.23 modis (quam) sexaginta quatuor nunc positis (sic!) G 25 praetereat AG: pretereat P 26 i. P: id est AG

secundum se, ut cum quaestio est de bonitate; quandoque sumiter cum alio incomplexe sumpto, ut cum quaestio est de bonitate mundi, de bono naturae, de bono summo; aliquando sumitur cum alio complexe sumpto, ut cum b 6^r

5 quaestio est de bonitate aeternitatis mundi. Omnis enim quaestio de subiecto aliquo aut sumitur sine aliquo quod verbo adiaceat, ut: an, quid, de quo, quare etc. mundus est? aut sumitur cum uno adiacente, ut: an, quid, de quo etc. mundus est aeternus? aut sumitur cum duobus

10 vel pluribus adiacentibus, ut: an, quid, quomodo, bonum est mundum esse in aeterna concordantia et differentia? etc. De aliorum membrorum primis terminis idem est iudicium. Item sicut ipsum B, quod ponitur pro subiecto, tripliciter sumi posse dicitur, ita tripliciter posse sumi caeteros

15 terminos (ut in hoc loco CD) intelligatur. Ipsum vero in uno demonstrasse sufficit.

Hoc pacto veluti confusam, obscuram et imperfectam 619 tabulam distinximus, clarificavimus et perfecimus.

The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici
Centro Internazionale di Studi Filosofici "Aquilegia" (CISB)

(Cap. VIII.) De terminorum artis formatione.

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

20 Quoniam vero artis huius usus absque terminorum alphabeti prompta et ordinata comprehensione difficilimus est, ob eam causam hosce figuraionis canones instituimus.

(I.) Novem ex facie bene notos homines adsciscito, quo- b 6^v
25 rum singula nomina vel propria vel tua institutione appropriata a singulis horum elementorum initium sumant,

9 (non 6 e 8) sumitur AG: summitur P 11 om. l' interrogativo PG
19 CAPVT . . (sic) De terminorum etc. P: De terminorum etc. Caput VIII. AG;
cf. a p. 335, 2 22 eam ob traspongono AG 24 (I.) G: om. PAA²⁻³

ut pro B Brutus, pro C Caesar, quatenus prompte eodem,
quo haec occurrunt, occurrere possint ordine.

II. His pro novem subiectorum significatione novem
sigillatim adtribuantur dignitates, ut B Deum significet
5 Brutus sacerdos, C Angelum Caesar nuncius.

III. Iisdem ad significanda absoluta praedicata totidem
cognata sint instrumenta, ut B lux significet bonitatem, C globus significet magnitudinem.

IV. Iidem pro notandis respectivis praedicatis totidem proprias intelligantur suscipere operationes, ut B differentiam significet disputans, C concordantiam placans.

V. Illis etiam pro quaestionibus notandis adstent res,
ut pro B utrum? utres, pro C quid? latibulum.

15 VI. Simili ratione providendum, ubi simplex vel multiplex virtutum et vitiorum et aliorum, quae sub instrumentativo continentur, alphabeta cupias multiplicare. Adstent enim singulis dictorum vitiorum, pro his pueri novem, pro aliis puellae novem, pro iis senes novem, pro aliis tot b ^{7r}
20 bruta vel tot aliis generis alia.

VII. Omnia tum quo promptius et expeditius oculis obiiciantur, tum etiam quo tabulam felicius valeas explicare, in novem locis communibus situata intelligas, quorum mox singula in quatuor particulares sedes distribuantur, 25 ut ita per haec columnarum partes deducantur, et varia ipsius T situatio operantem non interturbet aliquando.

4 attribuantur AG 17 alphabeta PAA²⁻³: alphabetum G 18 vi-
tiorum AG: virorum P 21 VII. A²⁻³G: VI. PA 23 communibus AG

Sequitur typus ex tribus de triginta nostris sigillis, *interprete*, combinante
et *peregrinò*, atque est foecundissima innumerabilium inventionum ratio,
ut et hinc acutus inspector colligere valebit.

620

	B	C	D	E	b 7 ^v
5 Vir	Brutus	Caesar	Dionysius	Ernestus	
Locus	In templo	In tribunal	In academia	In triclinio	
Dignitas	Sacerdos	Nuncius	Astrologus	Sponsus	
Instrumentum	Lux	Globus	Columna	Sceptrum	
Actio	Disputat	Placat	Pugnat	Exorditur	
10 Res adstans	Utres	Latibulum	Fons	Tortura	

	F	G	H	I	K
Vir	Fabius	Gyges	Horatius	Iulus	Karolus
Locus	In circo	In lacu	In horto	In fornace	In thea- tro
15 Dignitas	Eques	Piscator	Astrologus	Chimicus	Miles
Instrumentum	Liber	Harpago	Gladius	Speculum	Corona
Actio	Interpo- nit	Plicat	Inserit	Contempe- rat	Obtrun- cat
20 Res ad- stans	Lances	Color	Horolo- gium	Arca	Forma Nodus.

Free digital copy for study purpose only

1 Sequitat P: em. AG 1. 2 interprete etc.] v. *sopra* p. 96. 100.
104. 150 *sqq.*; erroneamente annotano *in margine* Ex lib. de imaginum etc.
compositione AA²⁻³ 2 atque est P: estque AG foecundissima AG:
faecundissima P 5 Dionysius AG: Dionisius P 7 e 15 Digni. P
8 e 16 Instr. P 10 e 20 adstans G: ads. PA A²⁻³ 10 Tortura AG:
Torctura P 20 Arca AG: Archa P 21 Nodus P: Modus AG

In locis communibus anguli, seu particulares quatuor sedes.

b 8^r

	Templo	Altare	Lavacrum	Mensa	Sepulchrum
	Tribunali	Solium	Sedile	Suggestus	Oratorium
	Academia	Bibliotheca	Mensa	Cathedra	Pulpitum
5	Triclinio	Lectus	Promptuarium	Lavacrum	Coenaculum
In	Circo	Equus	Lances	Sella	Pabulum
	Laeu	Fuscina	Cymba	Retia	Velum
	Horto	Sporta	Rastrum	Puteus	Ligones
	Fornace	Cucurbitae	Carbones	Alumina	Testae
10	Theatro	Scutum	Currus	Tormentum	Cassis.

4 Bibliotheca AG: Biblioteca P. 5 Coenaculum AG: Caenaculum P. 7 Cymba G: Cimba PAA²⁻³ 9 Cucurbita G: 11 sottoscrivono FINIS AA²⁻³G. Segue nelle edizioni il 'De Lampade Combinatoria' come l'abbiamo stampato sopra da p. 242 a p. 327 (in G anche la dedica al Senato di Wittenberg); v. sopra a p. 226

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

ANIMADVERSIONES

CIRCA LAMPADEM LVLLIANAM.

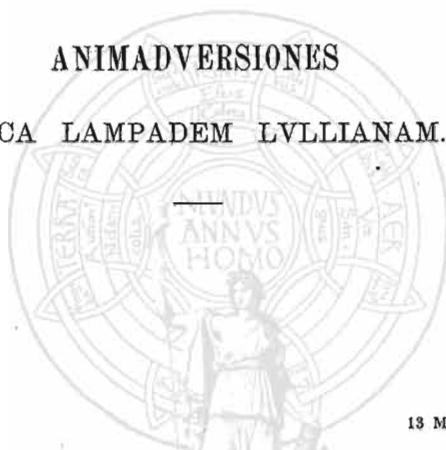
The Warburg Institute & the Istituto Italiano per gli Studi Filosofici,
Centro Internazionale di Studi Bruniani "Giovanni Aquilecchia" (CISB)

BIBLIOTHECA BRUNIANA ELECTRONICA

Free digital copy for study purpose only

Togliamo questo frammento di 'Animadversiones circa Lampadem Lullianam' dal codice Augustano (= A; A¹ = A prima della correzione), per cui vedi Stözlé in 'Archiv für Gesch. der Philos.' III (1890) p. 391 sq., e la nostra prefazione al terzo volume.

CIRCA LAMPADEM LVLLIANAM.

13 Martii 87.

Illud in principio huius speculationis est animadver-
 5 tendum, quod fundamentum huius artis et maxima effica-
 ciae pars in ordine et modo procedendi consistat. Cum ergo
 multorum sint methodorum species, unica quae huic con-
 gruit negotio ut ab aliis distinguitur, illud est animad-
 vertendum, quod methodorum quaedam sunt divisivae,
 10 quaedam compositivae, quaedam inquisitivae, quaedam
 institutivae, quaedam constructivae, quaedam mixtae.
 Divisiva quidem methodus est ut definitiva, in
 qua posito aliquo subiecto seu definibili procedimus, primo
 considerando eius genus, utpote in quorum universitate
 15 consistat, deinde primas differentias, tandem ultimas atque
 proximas immediatasque usque ad propriissimam unam.
 Et hic modus adsimilatur cognitioni, quae procedit a toto
 indistincto atque confuso ad partes, ut a sensu hominis
 integri ad resolutionem in partes, ut sunt caput, manus etc.,
 20 et inde ad carnem, ossa etc., et inde ad quatuor humores,
 ex his ad quatuor elementa, ultimo ad materiam quae est

corpus simpliciter, et formam quae est anima. Ita definitio resolvit nomen hominis in partes eius definitionis.

Methodus compositiva est ut ordo demonstrationis; cum enim propositum fuerit, an passio praedicata de subiecto aliquo dicatur, illa assumptis mediis multipliciter discurrendo praedicatum cum subiecto componit vel in subiecto dividit.

Methodus inquisitiva, quae eadem est quae inventiva, est quae procedit a partibus, principiis, utpote a particularibus et sensibilibus, quae sunt partes et principia cognitionis, ad universalia et intelligibilia; quo pacto per inductionem et exempla arguuntur universalia, ex quibus tandem scientia integratur. 58v

Methodus institutiva est quae ab universalibus ad particularia procedit, et haec est accommodata ad inventionem, complementum, ad gignendam doctrinam in aliis; sic enim proponuntur primo praceptiones communes et regulae universales, antequam ad exceptiones et particularia singulisque propria progressus fiat; alioquin eiusdem crebra repetitio accideret, ut si quis velit docere naturam animalium et in singulis speciebus innovare intentionem universalis, cum expedierit primo dixisse quod est omnibus commune, secundo quod aliquibus, tertio quod singulis.

Methodus directiva, quae compositivae affinis est, est quando a simplicioribus et elementis progressio fit ad elementata, sicut accidit apud geometras et arithmeticos, qui a notitia puncti, lineae, anguli procedunt ad notitiam figurarum, quae ex ipsis integrantur atque formantur; et

2 in suas partes eius A¹ 5 dicatur] praedicatur A¹ 6 discurrente e cum subiectum A 20 * * * ideret A¹

hic modus ultimus facile admiscetur cum aliis quibusdam, utpote modo directivo, modo institutivo. Praesertim iuxta hunc modum ars praesens regulatur; procedit enim a simplicibus et elementis doctrinae et scripturae ad proximam 5 compositionem, et a proxima ad remotam et ultimam. Sicut et proportionatur ordo iste procedendi ordini grammaticorum; sicut enim grammatici suum habent alphabetum continens elementa perpaucā, ex quibus infinitae conflantur dictiones, ita haec ars simplices quosdam terminos 10 recipit, ex quibus infinitae conflantur propositiones, enunciationes, definitiones, et argumentorum infinita media desumuntur, licet selectissimorum mediorum magna, sed non innumerabilis potest esse copia. Non enim tot existunt quibus demonstramus, quot esse possunt quibus persuadēmus media; neque quibus demonstramus graviter et persuadēmus, eorum, quibus leviter persuadere et demonstrare possumus, numerum exaequare possunt. Iстis 15 simplicibus elementis, quae triplici alphabeto (quorum singula novem constant elementis) conflatur, succedit, ubi vivitur combinatio ex duobus elementis verbi ad syllabarum constitutionem, quae proportionatur primae intellectus operationi, quam sequitur discursus, quae consistere videbitur in combinatione trium elementorum, sicut omnis argumentatio, quaecunque et qualiscunque sit, neque plures 20 25 neque pauciores tribus terminos assumit.

Principia ad plura sese extendunt quam caussae (Deus est caussa, sed non principium), magis etiam sunt generaliora quam elementa. Elementa dicuntur quae sunt partes

4 scripturae *incerto in A* 7 e 18 Alphabethum e Alphabetho A 10 rececipit A⁽⁹⁾ [propositiones] dictiones A¹ 18. 19 in A c' è il segno di parentesi innanzi a quorum, ma manca dopo constant elementis 19 conflatūr A: forse conflantur, <syllabicum> 22 quae] forse qui

vel ex quibus est aliquid et in quod resolvitur aliquid. Actio est ipsa operatio quod ex ipso actu consequitur * * * compositionem) affirmationem vel negationem.

CAPVT 4.

59v

5 Circa capitulum quartum animadvertisendum est, Lullium ad novem subiecta reducere omnia de quibus aliquid dicitur, utpote universa, quae et qualiacunque sint, convenient in considerationem, ut de ipsis aliquid vel negetur vel affirmetur vel quomodo cunque consideretur pertinere ad horum aliqua vel aliquid. Et certe nihil esse potest quod ipsorum aliquam subterfugiat rationem, quod inquam ad unius vel plurium istorum debeat figurari et formari, ditari. Itaque ad haec novem omnia dicibilia, omnia propontabilia reducuntur, et nihil extra haec novem fingi potest, quandoquidem ne ipsa quidem figmenta, quae fingenitis instrumenta et decipientis sunt et errantis, ad proprium genus reducuntur. Primum igitur quod in hac arte debet esse manifestum, est ratio qua quocunque propositum ad suam classem referatur. Huic considerationi succedit afferre 20 novem istorum definitiones per singula, quae ita sunt propriae generibus ipsis seu qualitatibus subiectis, ut connumerabiles et communes, appropriabiles et appropriatae esse possint singulis et universalibus et particularibus et ad ipsa reducibilis, ut mox per principia et elementa illius secundum eam rationem regulatae deducuntur.

1 est] se A 2. 3 sic A (composoe potrebbe essere anche compositione); dopo consequitur il resto del rigo (circa una ventina di lettere) è vuoto, e noi indichiamo una lacuna 12 istorum (similitudinem non debeat o sim.? 21 dopo generibus cancella seu A

CIRCA QVARTVM ET QVINTVM CAPITVLVM.

Ubi sese omnia sunt explicata, illud est retinendum, quod licet omnia dicibilia, considerabilia, prout subiiciuntur demonstrationi et considerationi, sunt subiecta, et 5 omnia una et alia ratione possunt esse praedicata, ut explicatur in textu; | sunt tamen quaedam enumerata, quae **60**^r sui ex natura magis subiecti, quaedam autem praedicati naturam subeunt, in et ad insinuandam formam artis oportet definiri et ad propriam orbitam referri uni-10 versa. Iam quia pro usu praesentis artis haec non solum debent memoria teneri, sed illi etiam promtissima esse, ut promtissima desideratur ab eo, qui artem exercet, conceptionum et argumentationum executio; ideo brevem hanc rationem instituimus, qua quisque promtissime perquisita 15 concipere possit, quia promte oportet habere alphabetum et novem praedicatorum absolutorum, praedicatorum respectivorum rotam, et rotam quaestionum quae sunt quatuor numero, quarum singulae novem constant terminis, per easdem novem literas significatis. Eliget ibi quatuor 20 hominum genera, ut habeas senes novem notos, novem notos pueros, novem notas ancillas, novem nota animalia vel alias generis homines, amicos etc. Et nomina illorum sint vel fingantur talia qualia habent per ordinem primam literam respondentem singulis istorum novem elementorum, 25 utpote habeas per B Barnabam, per C Caesarem, per D Davum, per E Eugenium, per F Fabium, per G Guielhelnum, per H Honoratum, per I Iohannem, per K Karolum.

2 sic A 7 dopo praedicati cancella mt A 8 in ^q et ad etc. A
9 orbi ** A¹ 15 alphabethum A 21 alia A

Eodem nomine appellare pueros, puellas et servos non inconvenit. Iam ubi elegeris homines pro significandis terminis huius artis, verbi gratia subiecta Barnabas intelligatur vel Dei statuam habens, Caesar intelligatur angelicus
 5 alatus, Dionysius intelligatur astrologus | vel sphaeram **60^r**
 habens coeli, Eugenius intelligatur esse cum coniuge. Et ita per ordinem est de caeteris suo modo. Unde pro litera C inter subiecta, ut quamprimum occurrit Caesar, occurrit eius comes, instrumentum et formatio, et consequenter
 10 significatio.

PROBATVR MVNDVM ESSE AETERNVM PER DEDVCTIONEM
 PRIMAE FIGVRAE.

Posito D in centro, quod significat coelum et mundum, primo fiat deductio per novem principia simpliciter. Primo
 15 in B: quod semper est bonum, semper bonum | est esse; **61^r**
 mundus semper est esse bonus; ergo semper est esse. Probatur minor, quia nulla est ratio, qua vel pro tempore vel
 pro forma malus dici possit.

C. Potentia passiva materiae non habet aliquid extra
 20 universum, quod ipsum impedit; ipsa enim est universa,
 et subiicitur magnitudini et moli universae. Si ergo non
 est vacuum et inane extra illud, quod implet omnia, ergo
 non est signum inanitionis. Et sicut non est signum principium quantitatis, ita nec temporis.

25 D. In universo est potentia qua semper esse potest,

1 appellare corr. A: appellabis et A¹ 3 sic A 4 statuam in-
 certo in A 8 qmprimum A: forse quum primum? 10 segue in A una
 figura incompleta, rappresentante due circoli concentrici (presso a poco la
 figura stessa che abbiamo trovata sopra a p. 18, ma senza le lettere)
 23. 24 sic A

et per consequens est incorruptibile, ut indicat eius motus continuus et regularis; omne autem incorruptibile idem est ac ingenerabile; tale autem est aeternum.

E. In motoribus coelorum vel anima mundi et orbium,
5 quae sunt formae habent potentiam perpetuo retinendae materiae in ea in qua sunt dispositione; ergo cum haec potentia non debeat carere actu suo, mundus est aeternus. Antecedens est manifestum, ex eo quod per oppositum omne incorruptibile est ingenerabile.

10 F. Non est ratio neque sensus, qui possit attribuere principium motui et vegetationi universi, quia in ipsis, quae sunt, mobile est ante motum, quia nihil movetur nisi quod potest moveri, et motus est ante generationem mobilis, quia nihil generatur nisi de potentia reducatur in actum.

15 G. In mundo est appetitus et appulsus ad esse semper, immo materialia omnia naturaliter desiderant servari in esse inconsulto, quod quidem desiderium si frustratur in particulari, | non debet frustrari in natura universa, in **61^v** qua excellentissimus motus reperitur.

20 H. In virtute naturae mundi est, ut perpetuo possit movere suum corpus, quia animae mundi nihil est contrarium, quia ipsa est forma formanda; omne autem quod corruptitur, impeditur: licet autem particularibus conveniat impedimentum et corruptio propter contrarietatem, 25 universo tamen, cuius partes constitutivae sunt contrariae, idem convenire non potest.

I. Melius est esse quam non esse. Ita quoque melius est fuisse quam non fuisse, melius futurum quam non futurum; tale enim debet esse quod verum et bonum est, et 30 a quo amotum nihil est.

K. Finis et perfectio omnis operationis est consistentia et esse; ergo universi operis universa consistentia; haec vero se extendat ad omne tempus oportet. Ergo est aeternus.

5 B. C. Particulare bonum potest esse in parte; sed universale bonum, quod idem maximum est bonum, debet esse in toto. Ergo totum facit durationem.

B. D. Quod est bonum, debet esse; universum est bonum et maximum bonum et quod continet omnia et ad 10 quem terminantur omnia quae terminantur, ipsum autem non habet ad quod terminetur; ergo est finis et non finitum.

B. E. Bonitas mundi tanta est, ut possit se ipsam servare, quia eius potentia non limitatur ad aliquid aliud, 15 neque habet contrarium non solum quod vincat illam nec et quod obsistat illi; ergo absolutam habet et singularem **62^r** potentiam.

B. F. Bonitas mundi non potest intelligi neque comprehendi corruptibilis; ergo non est asserenda eiusmodi.

20 B. G. Bonum habet id bonum; mundus cum sit perfecte bonus, perfectam habet bonitatem; haec autem non erit, si assimiletur rectae non circulari.

B. H. Mundi bonitas semper est in eodem vigore; ita enim viget nunc, ut semper viguisse visum est, ut patet 25 ex numero specierum non exaucto, sicut et variato et mutato; quanto magis talis virtus tribui debet universo, quod omnia instaurat et continet. * * *

8 extendet A 10 quem] l. quod 11 habet quod A 20 sic A
26 quasto A¹ 27 indichiamo una lacuna ^{ad}